

**РЕНИ СТОЯНОВА
ХРОНИКА НА ЕДНО
ПРЕДИЗВЕСТЕНО
НАПУСКАНЕ
ХЕМОДИАЛИЗЕН РОМАН**

chitanka.info

„These novels will give way, by and by, to diaries or autobiographies—captivating books, if only a man knew how to choose among what he calls his experiences that which is really his experience, and how to record truth truly.“

Ralph Waldo Emerson

„Тези романи постепенно ще отстъпят място на дневници или автобиографии — много увлекателни книги, стига само човек да знае как да отбере сред онова, което нарича свои преживявания, това, което наистина е негово преживяване и как правдиво да отрази истината.“

Ралф Уолдо Емерсън

ПЪРВА ГЛАВА

Трябва да разкажа тази история, защото все още треперя и спя неспокойно, а от очите ми често потичат сълзи и капят на пода или попиват в дрехите ми и колкото и да си казвам, че нищо ми няма, че мога да го преодоля, че няма защо аз да страдам, нито да се срамувам след като не аз, а други са виновни, мъката си остава, остава и срамът от понесеното унижение. И най-вече осъзнаването, че целият ми професионален живот като медицинска сестра — дори в най-приятните му моменти — е минал под знака на подчинението. Подчинение години наред пред по-възрастните сестри заради опита им или по-скоро заради острия им език, подчинение пред старшата сестра на отделението и по тази линия — пред главната сестра на болничното заведение, подчинение пред редовите лекари в отделението, а оттук — пред завеждащия отделение, пред завеждащия катедра (няколко отделения под едно ръководство), и най-накрая — пред главния лекар, който впрочем вече не се нарича така, сега титлата му е изпълнителен директор. Нагоре сигурно има още йерархични стъпала, но те са толкова високо и далече, гледани от позицията, на която съм поставена аз, обикновената медицинска сестра, че изглеждат някак си нереални, недосегаеми и дори малко страшни. По-ниско от мен в професионалната йерархическа стълба стоят само санитарите. А най-ниско — в основата на тази смазваща пирамида — са пациентите, постъпили на лечение в болница. Всеки един от тях изминава своя собствен път през Долината на отчаянието и немалко стават жертва на некадърност и грешки, но аз за цялата си 25-годишна практика не знам случай пациент да е успял да осъди лекар. Нагледала съм се на безсилна човешка мъка, наслушала съм се на лъжи от 16 години насам, откакто работя в център по хемодиализа, че скоро ще има редовна бъбречна трансплантация и в нашата страна, загубила съм много приятели сред нашите хемодиализни болни — все хора като вас и мен — така и неуспели да съберат пари за трансплантация в чужбина или

пък години наред изпращали кръвни проби за тъканна съвместимост в напразно очакване да ги извикат за операция в София.

Искам да разкажа как след дългогодишна добросъвестна работа в едно и също отделение изведнъж бях набеязана за изкупителна жертва и как изпълнителният директор ме заплаши с дисциплинарно наказание, веднага щом получи сигнала ми за опасност от заразяване на чужди граждани с хепатит в нашата болница и как, щом шефовете видяха, че нямат основание да ме уволнят дисциплинарно, ме принудиха сама да напусна. Още ме изгаря споменът от последния ми работен ден — 29 май 2003 г. — когато колежките, доскоро уж мои приятелки, мълчаливо ме отбягваха, а предателките сред тях направо се подиграваха с мен. Когато старшата сестра ме попита:

— Кое е по-важно, кажи, да обслужим добре чужденците или да ги вписваме в разни журналы? В тази лудница няма време за всичко — а аз й казах:

— Не разбираш ли какво значи това? Забрави ли нашите в Либия? А ако мине проверка по документи, точно тебе ще натопят, ще те пожертват, повярвай ми! — и тя се разплака.

Когато завеждащият отделение се разкрещя по мен:

— Ти си най-некадърната сестра, да знаеш! Да не си мислиш, че си много кадърна? Заминавай си в къщи, ВЕДНАГА! УВОЛНЕНА СИ! — а аз рекох:

— Нямам още писмена заповед за уволнение, доц. Фонев, като я получа, веднага си тръгвам!

И когато д-р В. Фонев, застанал на вратата на диализната зала, продължително време викаше със страшен глас по мен:

— Как не те е срам, Ани? Това, което вършиш, е ПРЕСТЪПЛЕНИЕ! Ако се разчуе в чужбина, нашите в Либия ще ги обесят! — и други такива или повтаряше едно и също, а аз тъкмо изключвах последната болна в залата, една кротка възрастна женица, и му отговорих:

— Защо мен да ме е срам?! Знаете ли как се нарича това вашето? Нарича се ОПИТ да ме ВЪВЛЕЧЕТЕ в престъпление!!! — а той не ме остави и повиши тон:

— ТИ СИ МИСЛИШ, ЧЕ ГО ПРАВИШ ЗА ХУБАВО, НО САМО ЩЕ СТАНЕ ПО-ЛОШО. ЩЕ ЗАГАЗИШ ЗДРАВО, ПОМНИ МИ ДУМАТА!

А помпата на апарата работеше и приближаваше най-критичният момент при изключването на болния, когато една секунда отклоняване на вниманието може да е фатално, и аз го моля да спре за малко с обвиненията:

— Не сега, д-р Фонев, моля ви, престанете, почакайте да свърша с изключването! — а същевременно успокоявам болната: — Не ни обръщай внимание, Иванке, това са си наши работи, като семейни караници, нали знаеш?

И в момента роня сълзи от унижение, като си спомням. Но реших — ще пиша. Поучителна книжка. Ако ще да рева през цялото време, докато седя тук, пред компютъра, пак ще пиша.

Ситуацията този ден, всъщност, беше много обърквана. Тя съдържаше както елементи от трагедия, така и от комедия или, както се казва литературно — беше трагикомична. Комичният елемент идваше от това, че никой не си произнасяше репликите гладко като по книга, а бъркахме думите и добавяхме множество други, комбинирани с неописуеми звуци, жестове и движения, които, ако бяха заснети и после пуснати при изключен звук, биха разсмели зрителите до сълзи. От всички наскачали срещу мен този ден най-добре се справяше д-р Венцислав Фонев, също доста добре — и доц. Константин Фонев, но една колежка, по-млада от мен, се изпробва в ролята на злата свекърва и направо се провали. Провали се, защото е весела по душа и винаги ще я помня широко усмихната. Старшата сестра пък изобщо не бе в състояние да се включи в „борбата“, а се предаде без бой и заплака. Причината за това, според мен беше, че доскоро всички бяхме членове на задружен и здрав колектив. Бяхме имали само дребни спречквания, но никога такава злоба не се беше ляла, нито бяхме заставали толкова страшно един срещу друг. Един срещу няколко, по-точно, докато останалите малодушно мълчаха. Спомням си думите на старшата сестра, преди да заплаче:

— Винаги съм се опитвала да се отнасям с хората така, както съм искала те да се отнасят с мен, разбираш ли ме? — при което на мен самата ми се доплака.

А трагичният елемент идваше оттам, че д-р В. Фонев продължи да вика по мен през цялото време, докато изключвах последната болна в залата. Хубаво време и място намери, няма що. Всеки лекар много добре знае, че това е един от най-отговорните моменти в работата на

диализната сестра. Питам се дали пък целта му не беше да ме докара до емоционален колапс? Да загубя контрол от обида, да захвърля всичко и да се разрева или да се разтреперя и да объркам нещо, а в моята работа е достатъчно само да не успея да защипя кръвната линия навреме, за да причиня въздушна емболия на болния и по този начин — фатален край. Този ден всички трескаво търсеха начин да ме обвинят в нещо и да се отърват от мен. Ако в ръцете ми беше загинала тази болна, вниманието веднага щеше да се отклони от сигнала, който бях подала преди седмица, към току-що извършеното от мен престъпление. Планът на Фонев младши, който за щастие не успя, като нищо е можел да включва дори убийство на болен, само и само да бъде спасена честта на баща му — проф. Фонев, чиито действия станаха непосредствен повод за мен да подам сигнала „Опасност от заразяване на чужди граждани в българска болница“.

Проф. Фонев е бившият завеждащ на нашата клиника, от две години пенсионер. Има частна практика в кабинет извън нашата болница, но все още не е прекъснал връзка със старото си работно място. Понякога се отбива при нас и ни пита вежливо как сме, какво правим. Предполагам, че редовно е търсен за консултации при тежки случаи. Двата му сина работят при нас — единият е лекар (гореспоменатият д-р Венцислав Фонев), а другият — инженер (персоналът в хемодиализа включва и технически лица, отговарящи за поддръжката на апаратите). Времето сякаш няма власт над проф. Фонев. Винаги бодър и щастливо засмян, с безупречен външен вид и с изискани маниери, професионалист от висока класа, той често е канен на международни конгреси и има много приятели и у нас, и по света. Проф. Фонев е не само желан и търсен като участник в международни изяви, а и той самият е много добър организатор, цитирам — „... добър лидер и предприемач. Мисля, че мога да го нарека иноватор“. И ето че този път предприемаческият му размах се изрази в блестящо организиране на диализно лечение на чуждестранни пациенти в нашето отделение. Същевременно се доказва и като „иноватор“, обещавайки пари „на ръка“ на персонала (досега не го беше правил) и по такъв начин — за пореден път — влезе в ролята си на благодетел.

Ролята на благодетел винаги е допадала на проф. Фонев. Спомням си, когато започвах работа, една от първите клюки, която научих, беше, че секретарката на отделението — една елегантна

дългокрака жена — е любовница на професора. Тя започнала работа като санитарка, но той навреме забелязал, че сред другите санитарки — отрудени женици от околните села — тя е като вълнисто папагалче сред обикновени домашни пернати. Вероятно се е възползвал от личните ѝ проблеми, породени от необмислен ранен брак с мъж грубиян и пияница. Говореха, че често оставала да пренощува в отделението, понякога заедно с дъщеричката си от страх да се прибере у дома. Представям си как я е утешавал с най-топли думи и как я е прегръщал уж бащински — този навик си му е останал и досега — и как накрая тя едва ли не сама му се е предложила като отплата за всичките грижи, които е положил за нея. Тази жена, сега вече към петдесетте, все още е секретарка — много добра при това — но отдавна не се радва на височайше професорско благоволение, защото времето не прощава на никого — тя остаря пред очите ми, лицето ѝ се покри със ситни бръчици, косата ѝ оредя до плешивост, а на служебни празненства все по-често започна да прекалява с концентратите. Съвсем закономерно, значи, професорът я замени с една млада и амбициозна лекарка. Тази лекарка също много случи с него. Навлезе в професията с бързината на шампион по бързо бягане и докато колегите ѝ години наред кретаха като стари костенурки, тя ги надмина с лекота и се издигна до степен доктор на науките, обирайки лаврите на славата и завистта.

Две млади сестри от отделението също ще помнят дълго добрината на професора и то, в интерес на истината, не по любовни причини. Тях той уреди на работа в чужбина с помощта на свой приятел — собственик на частна клиника в гръцката част на Кипър. Всъщност едната от тях се върна след по-малко от година с влошено здравословно състояние, защото беше работила по 12 часа всеки делничен ден, включително и в събота, за да си заработи честно тройната в сравнение с тука заплата. Затова пък другата извади невероятния късмет да срещне любовта точно на острова на Афродита и замина със съпруга си за друг остров — Албион. Малко след времето, когато двете млади колежки заминаха за Кипър, един ден професорът ме извика в кабинета си и след размяна на задължителните любезности, придружени с ръкостискане, при което той обхвана ръката ми с двете свои ръце — много меки и приятни, да си призная — ми предложи да ме направи старша сестра в онази същата частна клиника

на неговия приятел, кипърския грък. Отказах му под предлог, че искам първо да завърша образованието си.

— Задочно ли следваш? — попита ме той.

— Да, задочно — отговорих му аз.

— А в каква специалност си, ако не е тайна? — и се засмя с чаровната си усмивка на Чаушеску.

— Английска филология.

— Оу, — проточи англоидно той, — English studies! I'm glad to hear that. My congratulations!

И ние се разделихме в дипломатично учтиви отношения, каквито бяхме поддържали години наред след онази вечер. Онази вечер е фраза, дълбоко запечатала се в моето съзнание и свързана с вечерта, когато изпращахме бившия шеф в пенсия. За него си спомням само хубави неща, защото и да е вярно, че беше малко педант и възбавен в движенията и говора си, по негово време наистина имаше ред в отделението. Той беше лекар без титли, от старата школа — спокоен, умерен и сигурен в действията си. Не търпеше да му се противоречи, но го правеше някак възпитано, без да обижда подчинените си и точно така, както за никъде сякаш не бързаше, винаги си свършваше работата — и визитация минаваше най-обстойно по болничните стаи, и административните си задължения изпълняваше. По негово време подготвихме стерилни компреси за обслужване на всички хемодиализни болни. Поставяхме 10 марли, инструмент и чифт ръкавици в тъмно-зелено квадратно парче плат, специално ушито за целта, и загъвахме всичко заедно като бебенце в пелени. Така се получаваше един компрес. Правехме десетки такива всеки ден, нареждахме ги не много плътно в метален барабан — това е кръгъл съд за стерилизация — и ги изпращахме в „Стерилна база“ в подземния етаж на болницата, където се обработваха на пара под налягане при температура над 100 градуса.

Болните и персоналът по негово време се изследваха на всеки три месеца за хепатит и сифилис. На някой може да му види смешно, но в нашето отделение рискът от такива болести е много голям, понеже се работи с кръв и кръвни продукти, затова трябва да ни контролират периодично подобно на публичен дом. Отделението тогава разполагаше с предостатъчно чаршафи, нощници, пижами, с купища ръкавици и марли, с памук в найлонови опаковки от най-

големите и върху всеки диализен апарат имаше по три инструмента, не по един като сега, а болните получаваха първо, второ и трето на обяд и второ плюс десерт на вечеря, като се хранеха в столова с бели покривки и ползваха осигурени от болницата паници, чинии, вилници и лъжици. Това наистина са все дребни неща, но който е работил в болница знае много добре какво означава да приемеш болен и вместо да го настаниш на чисто застлано легло, да му обясняваш, че се налага сам или с помощта на свои близки да постила собствен чаршаф върху грозно оголената окъсана кожа, в която е обвит матракът, а после да няма къде да се изкъпе — нито при постъпването, нито по-късно, защото топла вода рядко пускат, а и да пуснат, душовеите от години стърчат като кокичета без цвят, защото кой знае къде са загубили разпръсквателите си, и най-сетне да не можеш да му предложиш да се преоблече в чиста нощница или пижама, защото просто няма. Няма! Последното се отнася най-вече за бедните хорица от селата, повечето от които прекарват и дните и нощите си облечени в дрехите, с които са дошли първия ден — замърсени, изпотени и вмирисани. От дълги години насам приемането става с подробни инструкции какво трябва да си носи човек, като например: посуда и прибори за хранене (а по подразбиране и самата храна, освен ако не ги задоволява една рядка супа на обяд и един бъркоч с неопределен вид за вечеря), пижама или нощница, чаршафи, памук, марли, спирт, риванол, левкопласт и така нататък, каквото се наложи още в процеса на лечение — спрей за пръскане на оперативни рани, необходими таблетни или ампулни форми, липсващи в болничната аптека и пр. и пр. А през зимата към списъка от неща, които болният трябва да носи от къщи, се прибавя и печката за отопление. Иначе трябва да мръзне.

Преди 15-тина години имахме, значи, доста по-добри условия за работа. После обаче всичко започна да изчезва по някакъв необясним начин. Първо изчезнаха крайниците на душовеите и други такива дреболии, каквито после виждахме да се продават на битака, после станаха кът марлите, памукът, ръкавиците, по едно време свършиха чаршафите, а после мистериозно се изгуби и цяла помпа за аспирация на задушавач се от секретни болен, та се наложи да вземем назаем от друго отделение за пред комисията по акредитация. Спряха да ни дават престилки и обувки, спряха да ни дават безплатни купони за служебния стол. И така все надолу и надолу. В същото време лекарите

започнаха да излизат все по-често в чужбина — на конгреси, семинари и конференции — един в Германия, друг в САЩ, трети в Австралия. Като се връщаха, подаряваха на сестрите по една химикалка с фирмен надпис на някоя фармацевтична компания. С годините това се превърна в мила наша традиция. Един път се осмелих да попитам откъде има пари за лекарите да обикалят света, след като няма елементарни неща за болните. Отговориха ми, че това са две различни пера. И досега не ми е ясно кой и как разпределя перата. А когато направиха акредитацията на всички болници в страната, гордо обявиха, че нашата е пет-звездна.

— Всички знаете, че имаме известни затруднения — казаха ни шефовете в този звезден миг, — няма защо да се лъжем, но сега вече към нашата болница ще потекат много пари и наистина ще станем пет звезди, затова потрайте още малко.

И ние си затряххме, какво друго да правим. И без това толкова време си бяхме траяли, направо си ни беше станало вече навик. Но времето минаваше, а пари все не идваха.

ВТОРА ГЛАВА

Но нека отново се върнем десетина години назад, за да ви разкажа как отпразнувахме пенсионирането на добрия стар шеф. Купонът беше на вилата на юбиляра — един неголям парцел извън града досами езерото, засаден с овошки и зеленчук и с разкошен асма̀лък пред къщичката, под който спокойно се събираха две големи маси, долепени една до друга, а на столовете до тях бяха опрени дъски като пейки, така че да има място за всички. Беше една мека вечер през късното лято на 92-ра година. Аз малко закъснях, така че заварих веселбата ако не чак в разгара си, то доста добре вече потръгнала. Ядене имаше до пресита, ракията вече беше изпита с аперитива и сега беше ред на здраво хапване, поливано с хубаво домашно винце. Посрещна ме взрив от весели възгласи:

— Хайде, бе, къде се губиш? Вече си мислехме, че няма да дойдеш!

— Сядай тука. Или където си избереш — каза домакинят.

— Момент, момент! — извиках с шеговито тържествен тон аз. — Първо искам да поднеса моя личен подарък на виновника за това мило тържество. Заповядайте, любими наш шефе!

Ръкопляскания. Свирене с пръст в уста.

— О — каза шефът — на какво дължа тази чест? — И веднага започна да разопакова кутията с панделка. Понеже беше получил вече общия подарък, в който и аз участвах наравно с всички, никой не очакваше, че ще изляза с мой личен подарък, затова шефът нямаше как да не бъде трогнат от вниманието ми. В следващия миг, като измъкна хартиите за пълнеж, той извади от кутията целофанена опаковка, съдържаща не нещо друго, а пъстроцветен мъжки слип.

— Какво е това? — попита той с искрено недоумение. — Ама...

Но думите му бяха заглушени от нов изблик на гръмогласен смях, викове и овации. След като шумът поутихна малко, аз заех ораторска стойка и казах горе-долу следното:

— Извинявам се, че подаръкът ми е малко интимен, меко казано, но е той е искрен израз на дълбоката ми любов и благодарност. Както знаете, само преди няколко месеца по предложение на д-р Априлов бях удостоена с високата награда „Отличник в професията“ — Тук поспрях малко и ги огледах доволно. Явно нищо не разбираха, защото ме зяпаха напълно озадачени. Аз се разсмях и добавих с поверителен тон: — Не знаете ли как стават тези неща? Как мислите, че се става отличник в професията при толкова много и все опитни сестри?

Първи шефът загря какъв е майтапът. Той се разсмях високо и звънко, после ме грабна в прегръдките си и ме целуна по бузата. Тогава отново се разрази буря от щури закачки и смехове, някой извика: „Ревнувам!“, друг наду касетофона — тъкмо започваше бавен и сладострастен блус — и докато се усетя, аз вече танцувах с шефа. Бяхме първите, които откриха танците. Спомням си колко деликатно ме придържаше, без да посмее да се притисне до мен и как, благо усмихнат, ме питаше откъде ми хрумват такива неща, а аз му казвах, че не на мен, а на други им хрумват.

Нашият колектив тогава наброяваше около 30 души и почти всички бяха дошли на тържеството. Сестрите бяха около половината от тази бройка. Сред лекарите се открояваше д-р К. Фонев, не само защото беше най-гръмогласен, но и защото носеше китара и по едно време със скандирания на името му го накараха да свири и да пее. И той свири много хубаво и пя песни на „Битълс“. Много скоро той щеше да стане следващият завеждащ отделение, но онази вечер може би и той още не подозираше това. Спомням си как, докато танцувах блус с него, късаше зърна грозде от асмата над нас и ми ги пъхаше в устата, а аз се смеех и смеех. Днес може би ме смята за смъртен враг. А колко ни беше хубаво тогава!

Някъде към полунощ най-неочаквано се появиха скъпи гости — завеждащия нашата катедра „Нефрология, хемодиализа и хематология“ проф. Фонев и неговият добър приятел д-р Веждов. Двамата бяха ходили на някакво съвещание и след това „решили да отскочат“ за малко при нас. Щом ни видяха как хубаво си прекарваме, на лицата и на двамата грейнаха усмивки на бащинска гордост. Така се случи, че аз бях седнала за малко да си хапна и пийна, защото от танците ми се отвори хапка и глътка, пък и се бях поуморила от скачане и викане. И не щеш ли, точно до мен имаше две свободни места в този момент.

Двамата баш шефове се разположиха от едната ми страна, а аз бързо разчистих масата пред тях от мръсни чинии и чаши. Старият шеф собственоръчно им предложи гощавка и пиене, но те бяха скромни и май попреуморени, та не ядоха и не пиха много, а може би и идваха от друга софра. Докато се чукнаха с домакина, той взе, че им разказа през смях за моя подарък, като непрекъснато кимаше към мен за одобрение на разказа си. Аз клатех глава в знак, че вярно предава случката и си хапвах сладко-сладко. Малко след това, като останахме, така се каже, сами, аз се обърнах към проф. Фонев с думите:

— Не ви ли стяга тази вратовръзка?

А той се разсмя и рече:

— Стяга ми я, и още как. Ще ми помогнеш ли да я сваля?

И аз усърдно се заех да му дърпам вратовръзката, при което се сборичкахме. После и д-р Веждов поиска да му сваля вратовръзката, че му стягала и на него. Така между нас се установи непринуден контакт, а аз дотогава никога не се бях доближавала до тях двамата иначе, освен по работа. Всъщност с д-р Веждов изобщо нямах вземане-даване, защото беше завеждащ в курортен център извън града. С професора пък се виждах предимно на главни визитации — колкото да му подам с инструмент памуче със спирт да обтрие ръцете си между прегледите на отделните болни или да се усмихна сервилно заедно с другите визитиращи на дебелашките му шеги с болните. На една визитация, например, се беше спрял пред леглото на 22-годишно болно момче — на диализа от 10 години. Това момче напразно се опитваше да замине на трансплантация в чужбина не защото нямаше пари, напротив, баща му беше успял да издейства необходимата сума от някакво перо на БМФ, но това беше по времето на социализма и комисията, която разрешаваше лечение в чужбина, не знам защо му създаваше всякакви спънки — бавеха го, губеха му документите и т.н. Той се беше отчаял и мислеше, че никога няма да замине и така ще си умре на диализа, както и стана след още няколко години. А на тази визитация, значи, проф. Фонев му раздруса ръката и с бодро оптимистичен тон рече:

— Младеж, няма ли вече да те женим, а? Като започна, беше един мъничък, мъничък, а я се виж сега, бе Вальо — готов мъж за женене! — и сам се разсмя на остроумието си.

Вальо се опита да се усмихне, но не можа да го докара, а всички останали визитираци — лекуващ лекар, стажанти, старша сестра, включително и аз — се засмяхме подмазвачески заедно с професора. Прощавай, Вальо, ти отдавна си на небето, останал завинаги млад, но аз още те помня и все ми е мъчно, като си помисля за онази визитация и моето глупаво угодливо подхилкване. А ти беше толкова смел и така търпелив. Колко пъти те рязаха само! Ръцете ти бяха обезобразени от белези и аневризми. Но ти никога не изохка, когато те убождахме. Лежеше спокойно с уокмана и слушалките на ушите. Обожаваше хеви метал. Помниш ли как ми слагаше слушалките и аз да послушам? И как бях изненадана да науча, че „Меноар“ са направили жестока аранжировка по класическата мелодия „Бръмбарът“ от Мусоргски? А как се смееше само, като дойде на гости у нас и ми каза, че като умреш, някой път ще отворя гардероба и ще изскочиш оттам като призрак, а аз ще пиция? Много пъти отварях гардероба оттогава, Вальо, но ти нито веднъж не излезе оттам. Една вечер обаче по радиото пуснаха любимата ти песен, „Метал кингз“. Аз тъкмо сервирах вечеря на синовете си и ей-така взех, че казах на глас пред тях: „Поздравявам батко ви Вальо с тази песен. Той горкият вече не може да я чуе.“ И тогава, винаги настръхвам при този спомен, и тогава, Вальо, полюлеят над главите ни се заклати, сякаш куфееше някак бавно извън такта на страхотната песен, и все пак куфееше. За този случай съм разказвала пред по-старите колежки, които също те помнят, Вальо, а и двамата ми синове бяха свидетели и сигурно няма да го забравят цял живот. Затова се обръщам към теб сега и те моля за прошка — теб, както и всички останали жертви на нашата тромава система за народно здравеопазване. Прости ми и се опитай да разбереш колко малко зависеше лично от мене.

Не ми се връща към онази вечер, но трябва да го направя. Още повече че събитията, както се развиха тогава, не са в моя полза, но аз пиша това, не за да се хваля колко съм способна и безупречна в поведението си, а за да се опитам да преживея отново всичко, което остана зад гърба ми, да се опитам да обясня на самата себе и на всеки, който може да се интересува, и може би най-вече на младите медицински сестри, на които им престои дълъг професионален живот, как след толкова много години с тези хора, бившите ми колеги, само за няколко дни стигнахме до окончателна раздяла, как пренебрежително

ми обърнаха гръб или най-малкото замълчаха, уплашени да не загубят работата си, загубили мярка за това докъде може да се стигне по пътя, по който сме тръгнали и сигурно тайно злорадствали, че някой друг го отнася вместо тях. Но ако нищо не се промени, утре отново ще стане кризисна ситуация по някакъв повод, и някой друг също няма да издържи. Защото не може вечно да се оправдаваме с това, че други решават, а ние само изпълняваме. Изпълнителят също има своята отговорност.

На мен и на моите колежки се казва, че длъжностната ни характеристика е написана съгласно Кодекса на труда, но в него не пише, че сме длъжни да изпълняваме нарежданията на работодателя си, тоест пише го, но с едно уточнение — „законните нареждания на работодателя“ (чл. 187, т. 7). Ако изпълним незаконно нареждане на работодател и бъдем подведени под отговорност, няма да можем да се оправдаем с това, че сме изпълнявали заповеди, защото е достатъчно да ни зададат въпроса: „Ако ви наредяха да дадете отрова на болен, щяхте ли да го направите?“ И тогава какво бихме отговорили? Друг въпрос е, че никой не ни информира в каква среда работим. Не знаем какви са изискванията за обслужване на хемодиализни пациенти в развитите страни, не ни казват какъв е процентът на хепатит В- и С-вирусоносителите в ХД центрове по света и у нас, за да можем да проумеем колко сме изостанали и колко опасно е, ако продължаваме да работим в информационна мъгла, особено ако приемаме чуждестранни пациенти. Защото и аз гледах почти безразлично как позитивни и негативни се диализират на едни и същи апарати, как нашите болни стоят неизследвани повече от година, а и ние от персонала, които си взехме кръв най-редовно с МДД-та от личните си лекари, чакахме резултатите си повече от два месеца. Не се ли възмущавахме тогава всички, аз дори по-малко от вас? Не говорихме ли, че ХЕИ-то е взело парите от Здравната каса, а никаква работа не ни свърши? Намериха ли се резултатите? Не, нали? Накрая на всички ни взеха поголовно кръв без никакви формалности с едно само нареждане от изпълнителния директор, който тръгна да трупа активи за себе си след моя сигнал.

И по-нататък какво се оказа? Че в лабораторията тепърва чакали да получат нов, по-модерен тип китове за изследване по метода „Илайза“. Щели да ги получат към края на юни. Изпълнителният директор не можа ли да провери първо това, преди да дава нареждания

за масова акция по изследване на всички за два дни в края на май? Така се е работило години наред при нас — или неохотно, или прибързано или пък направо безмозъчно. Кой ще посмее да отрече, че в отделението има толкова и толкова заразени от хепатит? Вие няма да отречете, стига само да ви попитат анонимно със специални анкетни карти, където се отбелязва верния отговор (и стига да имате информация, а на вас ви се иска някак си да не мислите за това, достатъчно грижи си имате), но и те няма никога да дойдат да ви питат — нито анонимно, нито открито, само ще се обадят по телефона на някой от шефовете, а той ще каже: „Най-отговорно заявявам, че такива неща няма при нас!“ Всички само ви плашат с наказания и уволнения, а от ХЕИ-то идват да се заяждат на дребно я за кошче за боклук, я за някой микроб, попаднал на плота, я за друго подобно нещо. Виждат сламката, а гредата не виждат. И винаги ще бъде така, защото ХЕИ не може да бъде независима контролна инстанция, докато тези, които трябва да контролира, ѝ дават хляба. Съзнавам, че ако това, което пиша сега, стигне до нашите управляващи, може и престъпник против цялата държава да ме изкарат, освен ако междуременно правителството не се смени и новите управляващи не решат да извлекат дивиденди от тази нелепа история. Всъщност дали някой горе би могъл да даде гласност на случая, заради който загубих работата си? Ако се заговори открито, че в диализно отделение, гъмжащо от позитивни на хепатит, се приемат чужди граждани, които са негативни, няма ли да пострада имиджът на нашата страна пред света? Аз не посмях да алармирам чужди агенции, макар че имах адреси и можех да го направя. Не посмях, защото не знам дали професорът не ни докара позитивни на хепатит чужденци, поне част от тях, декларирайки, че са негативни — аз техните документи не съм виждала. А ако са били заразени и аз бия тревога, че има опасност да ги заразим, пък после излезе, че най-раболепно сме им осигурили възможно най-чистите си апарати, застрашавайки нашите болни? Няма ли цял свят да се смее и подиграва с нас? Но това, че чужденците започнаха диализа, без да се документират в журналите на отделението, си беше финансово нарушение от най-чиста проба. Когато усетих, че се готви нещо, заради което всички можем да отидем в съда, аз се зарових из Интернет, за да се ориентирам в ситуацията, но така и не посмях да ви

заговоря открито, защото усещах, че пак ще стана смешна в очите ви за това, че го вземам толкова надълбоко.

Как се получи така, че се отчуждихме до такава степен? Години наред работихме заедно, хранихме се заедно, дори заедно спяхме, а днес сме като чужди. Според мен, внезапната раздяла с колектива на работното място е по-лоша и от развод. Особено при обстоятелствата, които се създадоха около мен, когато напусках. При развод късат двама души и страдат децата им, ако имат такива, а в случаи на принудително напускане, както се случи с мен, се късат множество нишки и се губи бавно и трудно изграждано доверие с много сложен профил от този на едно семейство, особено ако нямат деца. Понякога отказвам да повярвам, че всичко е свършило, че никога вече няма да вляза в отделението, да се съблека сред смях и закачки в съблекалнята и всички да бързаме за сутрешната петминутка. После заедно да пием кафе и да си предаваме смяната, а покрай служебните разговори някак съвсем естествено да споделим и лични проблеми или радости. Защото споделената мъка намалява толкова пъти, колкото хора са ти съчувствали за нея, а споделената радост се увеличава толкова пъти, колкото хора си почерпил по даден повод. Не е за вярване, че никога вече няма да се върна. Обичах работата си, въпреки всички неуредици, обичах колегите и болните. Наричах болницата мой втори дом. Направо не е за вярване.

И онази вечер не беше за вярване, когато професорът се наведе към мен и прошепна в ухото ми:

— А на теб не ти ли стяга този сутиен?

При което ръката му вече бъркаше под блузката ми откъм гърба. Аз онемях и застинах като кокошка, настигната от петел.

— Искаш ли да ти го сваля? — прошепна той с дяволски съблазнителен глас.

— Why not? — отвърнах аз, горда с познанията си по английски, който едва от няколко месеца изучавах.

ТРЕТА ГЛАВА

Проф. Фонев отдръпна ръката си и се засмя неопределено. Обърнах се да видя дали някой не е забелязал. Като че ли не. Тържеството беше достигнали фазата, когато всеки говори на висок глас, но никой никого не слуша. Д-р Веждов беше напуснал масата, без да разбере кога. Професорът ми наля концентрат, наля и на себе си и каза със закачливи пламъчета в очите:

— Ще се чукнем ли?

— Разбира се. За здравето на юбиляра!

— За юбиляра, разбира се! And to your health, too!

— А, ама те не казват ли „Cheers!“ като се чукат?

— И това казват, и друго, и трето. Всъщност, всички хора казват едно и също, като се чукат, Ани, с малки разлики в темперамента.

Дали от алкохола, не знам, но това ми се видя адски остроумно и прихнах в луд смях, та чак се задавих. Той ме потупа по гърба и като се взря загрижено в насълзените ми очи, каза съвсем сериозно:

— Внимавай да не се наложи да ти даваме първа помощ, че сме забравили амбуто в отделението.

Аз, още неоправила се от първия изблик, без малко пак да се задавя. Изобщо беше ми много смешно онази вечер и се чувствах страшно приятно, задето съм обект на внимание от страна на най-видните кавалери. Но — много хубаво не е хубаво, както казват хората. Като си изпихме питието, поне аз — моето, колко пи професорът не си спомням, той ми предложи да се поразходим до езерото. Приех с удоволствие, защото исках малко да „поцапам във водата“ — по собствените ми детински думи, които и досега си спомням със срам. Тръгнахме един до друг и щом излязохме от двора на вилата, изведнъж стана много тъмно и тихо. Чуваше се крякане на жаби наблизко и погледнах натам, но беше наистина непрогледен мрак; трябва да е било новолуние, защото не си спомням да имаше лунна пътека. Но от този момент нататък спомените ми малко се губят, да си призная, затова оттук нататък ще разказвам, все едно че не съм била аз. Пък и може да

си измислям, откъде да сте сигурни, че е вярно? Дватамата мълчаливо газеха пясъка, професорът я беше прегърнал през рамо. Изведнъж в мрака тя усети присъствието на друга двойка. Потрепери, а професорът каза:

— Не бой се! — и я прегърна още по-здраво, като подвижна към другите весело.

Оказа се, че са д-р Веждов и старшата сестра на курортния център, където той работеше като завеждащ. Четиримата се събраха на брега на езерото и постояха — компаньонките, мълчаливи, защото почти не се познаваха, а двамата бойни другари — в разговор на тяхна си някаква тема. После се разделиха отново на двойки и когато Ани и професорът останаха насаме, той се обърна към нея и я целуна много нежно по ушната мида, а тя се извърнах рязко и го хапна по двойната гуша. Преди години ушите на Ани бяха много чувствителна ерогенна зона и тя винаги скачаше и хапеше игриво, щом я докоснеха нежно до тях. Пак се сборичкаха, той се развика:

— По-полека, по-полека! — но тя усещаше, че му харесва и колкото повече уж я възпира, толкова повече я насърчава. По едно време си разкопча панталона, хвана ръката ѝ и я пъхна вътре. И тогава тя го напипа. Беше силно възбуден, с много нежна кожа и съвършено прав, без никакви изкривявания или неравности — като изкуствен. Стори ѝ се невероятно за мъж на шейсет. Поласкана от мисълта, че заслугата за това истинско чудо е само нейна и ничия друга, тя му предложи да се скрият някъде, без сама да съзнава какво всъщност иска. Той обаче излезе по-разумен и каза:

— Не сега, и не тук, моля те, Ани.

— А къде? И кога? — промълви тя и се разпъшка от страстно по-страстно.

— Ще ти кажа. Ела сега тук, дай да се върнем.

Изведнъж тя се почувства някак зле и поиска веднага да си тръгне, да се прибере по-скоро в къщи, ако ще и пеша да върви. Ускори крачка, а той заситни след нея, като се мъчеше някак да я успокои. Тя не щеше и да чуе обаче. Върна се под асмата, взе си чантичката и с пиянска смелост се отпрати по тъмната тясна пътека, по която беше дошла преди няколко часа. Някои от по-старите колежки може би си спомнят как изведнъж се появи отнякъде и им каза:

— Аз си тръгвам. Тръгвам си! — и се наложи да я върнат от наред път с упреци:

— Къде, бе човек? Спри се малко! Как ще си стигнеш пеша до вас?

Но тя, макар да залиташе и да се препъваше, упорито вървеше нагоре по пътеката. Настигнаха я и със сила я върнаха. Професорът все пак успя да поеме нещата в свои ръце и се погрижи да ѝ намерят място в колата, с която той самият беше дошъл (тя пристигна с автобуса за Вилната зона). По пътя на връщане Ани заспа и в просъница чуваше как сърцето ѝ бумка много силно и често прескача в гърдите ѝ. Събудиха я в началото на града, за да им каже къде точно да я закарат и я свалиха пред входа на блока. Кой друг беше в колата и дали им пожела лека нощ — тя въобще не си спомни. Измъкна се криво-ляво и ха насам, ха натам, успя да си влезе вкъщи. Мъжът и децата ѝ спяха. Внимателно си издърпа единия матрак, занесе го в кухнята на земята и си легна така, както си беше — с дрехите и без да се къпе. В тишината сърцето ѝ кънтеше и блъскаше, сякаш вътре в нея, дълбоко в гърдите ѝ, дънеше тежка машиностроителна преса.

На сутринта станах рано, приведох се, както се казва, в приличен вид и някъде след закуска — срам, не срам — взех да разказвам на мъжа си за вечерта на вилата, без да крия кое как се случи, а той ме слушаше внимателно. Ние си имаме правило да не се лъжем и който си мисли, че това е глупаво или че така се разваля семейство, да изкара поне двацет и пет години брак — толкова имаме ние досега — и тогава да дойде при мен да ми каже, че бил е по-щастлив, като е живял в лъжа с половинката си. На работа често си говорехме на такива и други подобни теми и си споделяхме еротичните фантазии. Някои от нас си мечтаеха за тайни срещи с млад поп, обут в дънки под расото, други признаваха, че са сънували любовна сцена не с мъж, а с жена, а една от нас така безнадеждно копнееше за романтична любовна връзка с млад, силен мъжага (нейният е пенсионер вече от няколко години), че поглъщаше жадно роман след роман от онези с мускулестите тъмнокожи мъже, стиснали в прегръдките си или страстно надвесени над крехки белокожи женски създания, които примират в очакване да се покорят на мъжката воля, стига само мъжът да им шепне „Обичам те!“ и така нататък. Мъжът ми, значи, ме изслуша внимателно и после ме погледна тъжно, да, точно така — тъжно ме погледна и на мен ми

стана ужасно неудобно. Да беше ме нахокал, да беше ме „натирил“, както се казва, тоест изгонил от къщи, да беше ми казал поне „опичай си акъла“, но не, той само ме погледна тъжно. Не познавам друг мъж като него. От всички истории, които знам за мъжете на моите колежки, съм останала с впечатлението, че в случай като този, който току-що разказах, техните щяха да ме изритат през вратата или да ме спукат от бой, а и аз може би нямаше да посмея да си призная пред такива, че сбърках. Но кой не греша? Моят съпруг всъщност не е никак кротък по нрав и през дългия ни семеен живот много пъти е изливал гнева си по какви ли не поводи — най-често дребни, при това така силно, че и комшиите са го чували (това всъщност е неизбежно в панелен блок), но когато е ставало нещо сериозно или съм срещала някаква трудност в живота, винаги ме е подкрепял и с мъжко рамо, и с точен съвет в най-подходящото време. Той е филолог по образование, преводач по професия, и интелigent по душа и наследство. Гордее се с предците си, но не парадира с това. И толкова мрази лицемерието, че дори думите „съпруг и съпруга“ му изглеждат надути и канцеларски. Казва: „Ти си моя жена, аз съм ти мъж. Стига с тия съпруг и съпруга, като в партийни тезиси по въпросите на социалистическото семейството от бай Тошово време.“ Така беше наистина някога — имаше книги за социалистическия морал, социалистическото семейство, многостранно развитата личност на комунизма и тем подобни измишльотини и за всичко това се говореше и пишеше уж много сериозно с използване само на строго книжовни думи и сложен, псевдонаучен стил — чисто празнодумие на самодоволни тежкари. Накратко, мъжът ми ме посъветва да избягвам компанията на професора и на всякакви шефове изобщо, защото такива хора мислят само за себе си, те са кариеристи, а кариеристът използва, възползва се, тъпче и плюе, само и само да стигне до върха или да се задържи по-дълго време на него.

— И не се опитвай да ми разправяш — каза още той, — че пак си се влюбила. Този дъртак злоупотребява със служебното си положение, не ти ли е ясно?

— Не, не беше точно така. Той беше много галантен. Аз направо се изложих пред него.

— Добре де, спокойно, може да се случи на всеки. И все пак, какво мислиш да правиш сега?

— Ами, на първо време ще го избягвам, и без това нямам работа с него. По-нататък, зависи...

— Що не се махнеш оттам по-добре? Някой може и да ви е забелязал. Пази се от клюки!

— Не знам. Хубава ми е работата. Къде да ходя? Нали помниш какво беше пък в кардиология? Ами преди това в нервно?

— И аз не знам, тогава. Прави, каквото си знаеш, но най-добре е да не се набиваш в очите на хората, а ти малко не си знаеш мярката.

— Хайде сега, не съм си знаела мярката. О, добре тогава, много хубаво. Знаеш ли к'во ще направя?

— К'во?

— Няма да ходя повече на служебни тържества.

— Не думай! Ти ли няма да ходиш, ти! Направо ме уби! Такава жертва!

— Няма пък, няма да стъпя, ще видиш! Щом нямам мярка, казваш, добре, няма, ще видиш, че никога няма да ида!

— Е, ти май много надълбоко го взе. Ходи си, но просто внимавай кой сяда до тебе и какво ти дава да пиеш.

Оттогава минаха повече от десет години. Не съм стъпила на нито едно служебно тържество с едно-единствено изключение, когато отидох просто да видя дали вече съм си научила мярката. Беше в един ресторант на тиха уличка в центъра на града. Наблюдавах професора — засмян, жизнен и енергичен както винаги. Вдигаше тостове, обикаляше масите и ръсеше разни шеги. Аз си седях кротко и разговарях с една колежка, която много пострада в частната клиника на проф. Големанов — още един от многото приятели на нашия професор. Нещо се беше пречупило в мен. Буйният ми някога темперамент се беше предал на безличието, сякаш без видима съпротива. Стомахът ми беше свит, тялото ми — сковано, нито ми се ядеше, нито пиеше, и нито веднъж не станах да играя, така че не ми беше трудно да спазвам приличие. Нали ви казах, че времето не прощава? Никой вече не ми обръщаше внимание. Гледах как познати лица се изпробват в нови роли и как нови лица си разхищават таланта на старата сцена. И как професорът се втелява пред една нова колежка, къде-къде по-млада и по-красива от мен. Когато засвириха чалга, дансингът се задръсти от мераклии да въртнат насам-натам задник и аз останах сама на масата. Не че толкова мразех самата чалга, просто не

знаех да играя ключек. Тръгнах си рано — потисната, отвратена и поморена, отколкото бях на идване.

Тогава и физически бях отслабнала много, защото работех от сутрин до вечер в свободните от дежурства дни — преподавах уроци по английски на невъзможно ниски цени. Затова пък имах много ученици. Точно като лафът за частната фирма: „Започваме рано, наистина, затова пък свършваме късно!“ Подбивах цените с оправданието, че не съм филолог. Нямах дори английска гимназия, де факто. Обикновено след второто или третото занятие разкривах на учениците си, че съм медицинска сестра и те го приемаха спокойно. Много от тях заминаха за чужбина — завинаги. Междувременно онзи веселяк и певец от вилата на стария шеф стана завеждащ отделение и нравът му постепенно се измени до неузнаваемост. Превърна се в нервен, високомерен и сприхав шеф. Веднъж ме спря в коридора и ехидно попита:

— Боянова, ти да не си от някоя секта, че не идваш на служебни събирания?

Отговорих му с шеговит въпрос:

— Е, нали все някой трябва да работи, докато другите са на събиране, д-р Фонев?

— Внимавай, Боянова, много секти се навъдиха...

Да, бяха се навъдили много секти, защото времената ставаха все по-тежки и хората търсеха някаква, лъжовна макар, утеха. Левът се обезценяваше с всеки изминат ден. В началото на '97 заплатата ми беше точно 15 000 стари лева, а един долар струваше 3 000. Това правеше пет долара за цял месец на пълно работно време. После имаше размирици в София. Слави Трифонов пусна касета с възрожденски песни в съвременен аранжимент и депутатите пропяха „Къде си, вярна ти любов народна?“, докато чакаха да ги изведат с полицейски кордон от сградата на Народното събрание, обградена от гневни тълпи. По радиото често пускаха „Стани, стани, юнак балкански, от сън дълбок се събуди!“, а на мене ми идеше да легна и три дни да не стана, защото вечно не си доспивах.

ЧЕТВЪРТА ГЛАВА

След историята с професора наблегнах много здраво на заниманията си с английски и след три-четири години доста напреднах. Но се измъчвах, че не мога да го говоря добре — състояние, типично за хора, започнали късно и учили в изолация, извън жива чуждоезична среда. Щом отворех уста и понечех да кажа нещо свободно, тоест без да чета, главата ми се изпразваше, а езикът ми се плетеше и бърках. В такова състояние бях чак до '99, когато започнах да следвам и видях, че и други колеги не са уверени в устния си английски и се притесняваха, когато трябваше и да говорят, а не само да пишат и да четат. А напълно се успокоих, след като забелязах, че и доста от университетските ни преподаватели също не могат да се изкажат свободно на друга тема извън материала, който преподаваха в клас. Това не им пречеше да преподават във висше учебно заведение. И на мен не ми пречеше, като давах уроци. Но два пъти ходих на интервю за работа в Англия и двата пъти пропаднах по най-смешен начин. А колежките взеха да си правят майтап с моето „вечно“ учене на английски.

— Хайде, бе, не го ли научи той английски? — казваше някоя, щом ме видеха да отворя учебник и намигваше хитро на друга.

Спрях да нося учебни материали на работа и, щом в залата беше спокойно, забивах нос в някой вестник, взет от нашите болни, които редовно купуваха „24 часа“, „Труд“, „Позвънете“ и др., за да им минава по-лесно времето на диализа и ги даваха и на нас да четем. Струва ми се, че е време е да опиша отделението, навиците на персонала и болните и отношенията между тях.

За тези, които изобщо не знаят какво е това хемодиализа, ще се опитам да обясня нещата с възможно най-прости думи, защото всяка професия си има жаргон — неразбираем за хората извън нея. Аз също преди години нищо не знаех. По мое време в медицинските учебници липсваше материал на тази тема, макар че нашето отделение е открито през '74, при това не е първото в страната, а аз завърших за сестра през

'78, тоест четири години по-късно. Спомням си, че когато, още съвсем млада сестра, започвах работа в реанимация, ми направи впечатление, че на стената в лекарския кабинет виси увеличена черно-бяла снимка на млада жена с черна траурна лентичка, поставена диагонално в единия долен край на портрета. Попитах коя е жената от снимката и ми казаха, че работила като лекар за кратко при тях, но развила тежка бъбречна недостатъчност и починала от уремия. Трябва да е била една от последните жертви на уремията — състояние на тежко отравяне на организма от отпадъчни продукти на метаболизма (обмяната на веществата), защото сега вече хората рядко умират от уремия. Диализата ги спасява от този мъчителен край, но сега пък чакат за трансплантация и пак е толкова тъжно да виждаш как хората се мъчат да съберат 20–30 хиляди долара, продават коли и имоти, молят се на разни инстанции, търсят спонсори, пускат обяви във вестниците и по телевизията. Но по този въпрос — по-късно. Първо трябва да въведем в темата тези, които не са запознати с нея, защото няма как да им обясняваме специфични проблеми, ако общата картина им е в мъгла.

Може би малко хора знаят или осъзнават факта, че в организма всеки ден става разграждане на хранителни вещества, при което се получават отровни отпадъци. Най-грубата и най-миризлива част от тях се изхвърля през един отвор в долния край на храносмилателната система, който няма да споменавам къде се намира — това всеки го знае. Бъбреците пък се грижат за изхвърлянето на едни по-фини, но твърде коварни продукти от обмяната — наричат се урея и креатинин — които нормално циркулират в кръвта в малки количества. Чрез фина и сложна филтрация, извършваща се вътре в бъбреците, уреята и креатининът се извличат от кръвното русло и се изхвърлят неколкостотин пъти на ден в разтворена форма — известна като урина или просто пикня. Ако бъбреците спрат да работят, в кръвта се натрупват опасни количества от тези отрови и в един момент положението става, както се изразяваме ние, несъвместимо с живота. Много хора са боледували „от бъбреци“ поне веднъж през живота си. И аз съм прекарала остро бъбречно възпаление преди повече от двадесет години, но се излекувах напълно след един антибиотичен курс. Хората, които идват за помощ при нас, обаче, не са успели да се излекуват и са развили така наречената хронична бъбречна недостатъчност. Някои от тях си мислят, че лекарите са ги объркали, но истината е, че при всяко

заболяване има един малък процент заболели, които не се поддават на лечение — предполага се, че са намесени генетични причини (наследствено предразположение или вроден дефект).

Хемодиализата е сложна медицинска и техническа процедура за почистване на кръвта и предпазване по такъв начин на хората с неработещи бъбреци от изпадане в състояние, несъвместимо с живота. Извършва се с помощта на апарати, всеки един от които струва десетки хиляди долара. Тези апарати се зареждат с индивидуален комплект от по две дълги два-три метра гъвкави пластмасови тръбички с диаметър около сантиметър, всяка с по едно разширение като тясна чашка, наричано от нас чорап, четири цветни накрайника — два червени и два сини, плюс още няколко разклонения. Тези тръбички се получават навити на кръг и поставени в пакети, дълготрайно стерилизирани още при производството им в завода, намиращ се в Етрополе. По тях циркулира кръвта на болния в течение на около четири часа — колкото трае една хемодиализна процедура, затова се наричат кръвни линии. Апаратът се подготвя за диализа първо от техник по поддръжката на апаратите, после ние го е окичваме с тези кръвни линии, чрез тях свързваме болния към апарата (включваме го, на наш език, това трае 5–10 минути), наблюдаваме го през цялото време на процедурата (средно 4 часа), накрая болният става от мястото си, след като сме го изключили (изключването отнема още около 10–15 минути), после ние изхвърляме тези линии, и най-накрая техникът пуска апарата на дезинфекция за 40–50 минути между отделните смени. Как точно се извършват тези всичките действия (а има и други, не са само те) е малко трудно за обяснение, иска показване и разяснения на място и точно с това започва обучението на всяка новопостъпила сестра. Целият първи месец новата колежка е ученичка — не се смята за отделна бройка на графика, а припка като пале след майка си подир някоя опитна сестра, нейната учителка по диализа. Учителката все ѝ обяснява и все ѝ показва, докато най-сетне позволи на новата да се пробва да свърши нещо, но само под старши надзор. Отделно на всяка нова се дава да прочете една дебела книга по диализните въпроси плюс още няколко по-тънки книжлета и брошурки. Защото работещите в диализа са едни от най-високо квалифицираните медицински кадри в света. В много страни са и най-високо платените. У нас, обаче, не се прави разлика между сестра в кабинет, да речем, и сестра в

хемодиализен център. А една сестра от кабинет знае какво е диализатор, например, точно толкова, колкото и всеки човек без медицинско образование.

Диализаторът, или изкуственият бъбрек е най-важната част на цялото бойно снаряжение, накичено по апарата в готовност да приеме кръвта на болния и като я завърти по преплетени кръгове, да я върне отново в тялото му — вече пречистена. Той изглежда като тесен пластмасов цилиндър, но вътре в него е чудото. Десетки хиляди тънки като косъм капилярни тръбички, изработени от специален материал, продукт на най-модерни технологии, са събрани в сноп, дебел около 5 см, изпълващ този външно с нищо незабележителен и съвсем лек на тегло цилиндър. През капилярните тръбички кръвта преминава в тънки партизански колони и се филтрира подобно на естествения процес в живия работоспособен бъбрек.

Както казах, на кръвните линии има два червени и два сини накрайника. Два от тях се свързват към диализатора, съответно в горния и долния му край. Двата други отиват към ръката на болния и се свързват с двете игли, забодени в нея. Тези игли не са обикновени игли. Първо, те са дебели като иглите за даряване на кръв (ако сте давали кръв, може да сте ги забелязали). Второ, имат удължение — това е тънка пластмасова тръбичка, дълга 10–15 см с пластмасова щипка по средата. Покрай иглата има две крилца — сини или жълти или зелени — направо са като пеперудки, само да не трябваше да ги вкарваме в жива човешка плът. А ние, диализните сестри, точно това правим: забождаме по две дебели игли в ръката на всеки болен в началото на всяка процедура, само за да ги извадим четири часа след това, като свърши. И при това, като бодем, внимаваме да попаднем точно в кръвоносен съд, а не встрани от него. От едната игла апаратът изтегля по тръбичките замърсената с отрови кръв, завърта я, прекарва я през диализатора и после през другата игла я връща в болния — пречистена. Засега това е най-добрият начин за пречистване на кръвта и така се прави навсякъде по света. И всеки болен идва отново за същата процедура три пъти седмично, защото обмяната произвежда непрекъснато нови отпадъци и няма изчистване, и няма свършване — също като домакинската работа. Образно може да се каже, че диализирането прилича на пране с автоматична пералня. Така както прането се върти и препира, и ние въртим кръвта на болния,

прекарваме я по артериалната кръвна линия (означена с два червени накрайника), оттам през диализатора и после обратно по венозната кръвна линия (означена с два сини накрайника), а през цялото това време болният лежи на леглото или на шезлонга, вързан като куче на синджир, както самите болни се шегуват. Като кучета на синджир, наистина, не само защото са „вързани“ в продължение на четири часа, но най-вече защото трябва да идват отново през ден — три пъти седмично, много години наред.

Сега малко ще се отклоня. Сигурно сте забелязали, че точно когато вършите нещо важно, все някой ще се намери да ви прекъсне. И няма как, трябва да спрете, да свършите нещо друго, а после да продължите, но тъкмо сте се върнали към заниманието си и изведнъж се налага пък да излезете или нещо друго. Защото всички сме свързани с много други хора — роднини, съседни, приятели. Ето сега аз, например, се правя на писател и ми се струва, че е важно да свърша тази поучителна книжка, но се налага често-често да я зарязвам, за да свърша някоя друга работа, по-делнична и доста по-спешна — например, да превода някой скучен документ, мила рожба на бюрокрацията, кой знае как заблудил се в немного известната фирма на мъжа ми, където съм регистрирана като преводач-завеждащ секция „Английски“ от 2001 г. (шегувам се, няма такава секция, просто съм редови преводач), да вдигна телефона и да обещаая, че ще намеря най-после време да отида при възрастните си родители или на среща с приятели, които отдавна ме търсят да се видим, същевременно се тревожа, че малкият ми син, 22-годишен от оня ден насам (днес е 9-ти юни 2003, а той е роден на 7-ми през 1981) не се обажда никакъв цяла седмица вече, а е в САЩ на студентска бригада и затова час по час си чеквам и-мейла, но там намирам само спешна поръчка за още един превод от редовен клиент, друг редовен клиент идва да си прибере материала, един колега на мъжа ми се отбива да свършат заедно нещо, комшийката от горния етаж звъни, за да ми каже какво става с нейната жалба в съвета (тази жена заслужава да пиша за нея, защото тя подаде жалба по въпрос, който вълнува от години целия блок, а именно зариването на трапа на двора, но засега ще отложим този вълнуващ епизод от сериала за живота на скромните жители от градските панелни блокове), при това два-три часа на ден ми отиват за учене — чака ме изпит след десет дена, и най-сетне, или last but not least, както

ни учат да се изразяваме, като пишем есета на английски, налага се да поразмърдам писателското си задниче и за да стотвя нещо, защото от три дни, откакто заседнах да пиша, все мъжът ми се хваща да готви. Неудобно е някак си. Прекалявам. А докато си хапвахме бобеца днеска, с мъжа ми си говорехме ето така:

— Абе как ги пишат тия книги с по 500 страници, не ми е ясно?
— казвам аз и лапам лъжица боб. — Мм, че вкусно!

— Ми как! Виж я Хилари, нали седна да плюе по Бил Клинтън. Как, мислиш, го е направила?

— Де да знам! Осем милиона ще вземе, брей, опасна е!

— Аз му направих сметката. За да поиска осем милиона, и то само в аванс, значи тиражът е най-малко 250 000.

— Къде ти тук книжен пазар като тоя! Ама не е само това. Откъде извади тоя талант, ми е чудно. Нали беше политичка?

— Талант, дръжки! Кой му трябва талант в днешно време да пише? Всичко е въпрос на пари, да знаеш. Да ти кажа ли как се пише? Да ти кажа ли?

— Хайде сега и ти, като шефа: „Да ти кажа ли как стават тия неща“! Хубаво, де, хайде кажи ми, като толкова много знаеш.

— Ами първо, значи, Хилари вика някой и му разказва туй-онуй, а той я записва на диктофон. Тя разказва, оня записва, нали, и после вади от записа и почва раздувки. Ама той е спец по тия работи. Нали знаеш, че има писателски школи на Запад? Всичко е въпрос на техника, и той много добре я познава. Той даже не е само той. Сигурно са поне десетина.

— Гадни писарушки! Напълнили са пазара с книги на конвейер. Знам ги аз. Ама се четат обаче.

— Ще се четат, я. За какво има реклама? Пък и хората са си малко кухи — дай им секс и клюки, насилие, мафия и разни такива.

— Стига де, ами ти какви филми гледаш? Екшъни, извънземни...

— Ох, така си е, и аз съм си малко кух. Чакай да ти доразкажа.

— Как става ли?

— Аха, как става значи. Та ония, отбора юнаци-професионални писачи, почват значи да пишат. От една дума правят сто, всяка случка става дълга история, а в туй време край тях се въртят поне още толкова адвокати и ги дебнат нещо да не сбъркат, да не сгафят, разбираш ли,

‘щото Хилари още иска да прави кариера и трябва да ѝ пазят имиджа.
Разбра ли?

— Уф, гаден свят. Ама бобецът си го бива, нали?

— Аха, хубаво си хапнах. Утре какво ще си сготвим?

— Таратор, мисля аз. Ако искаш пък леца?

ПЕТА ГЛАВА

Тази глава е съставена само от медицински разяснения, предназначени за пациенти на хемодиализа. Ако нещата, обяснени тук, са ви известни или скучни, можете да я прескочите.

БЪБРЕЦИ И ОТДЕЛИТЕЛНА СИСТЕМА

Отделителната система е една от най-важните в човешкото тяло. Тя започва да работи много рано, още в майчината утроба. Отделителната система е разположена в корема и е свързана с големите кръвоносни съдове. Всеки човек има два бъбрека. Бъбрекът (лат. Ren,-is) е орган с бобовидна форма. От него излиза тръбичка, която се нарича уретер. Бъбреците непрекъснато произвеждат урина, която се отцежда по уретерите и се събира в пикочния мехур. Когато той се напълни, човек усеща позив за уриниране. В тоалетната клапите на долния край на мехура се отварят и урината излиза през една друга тръбичка, която се нарича уетра.

Видимата функция на бъбреците е производството на урина и с нея отделянето на отпадните продукти от кръвта.

Покрай чистенето на отпадните продукти, обаче, бъбреците изпълняват и много други важни функции. Те произвеждат хормон, наречен еритропоетин, който подтиква костния мозък да произвежда кръв, ето защо болните с бъбречна недостатъчност имат по-нисък хемоглобин, т.е. са анемични.

Бъбреците играят много важна роля в поддържането на костите здрави. Те контролират нивото на калция и фосфора в кръвта, а също така съдействат за превръщането на витамин D в активна форма. Всички тези фактори контролират здравината на костите.

Бъбреците са най-важният орган за контролиране количеството вода в тялото. Водният баланс се поддържа при взаимодействие на мозъка, хормоните и жаждата и всички тези фактори влияят на количеството вода, отделяна от бъбреците. Така, когато е много горещо и не сме пили достатъчно течности, отделяме съвсем малко урина, а когато сме пили много, можем да отделим голямо количество урина. Нормалното количество отделена урина за едно денонощие е около литър, литър и половина.

По подобен начин, бъбреците имат много важна роля при поддържане концентрацията на солта и други електролити в кръвта.

Бъбреците контролират кръвното налягане чрез един хормон, наречен ренин. При някои форми на бъбречни заболявания, включително бъбречна недостатъчност, производството на ренин се увеличава, повишавайки по този начин кръвното налягане.

В заключение, бъбреците и отделителната система са много фино устроена сложна система с главна функция производството на урина и заедно с това контролиране на много други важни физиологични функции.

НЯКОЛКО ДУМИ ЗА ТРАНСПЛАНТАЦИЯТА

Главната цел на хемодиализата е да поддържа болния в задоволително състояние, докато се появи възможност за трансплантация на бъбрек.

При трансплантация здрав бъбрек се присажда в коремната кухина, свързва се с пикочния мехур и кръвоносните съдове и болният се освобождава от хемодиализа.

Бъбрекът на донора (този, който дава), трябва да е съвместим с тъканите на реципиента (приемника). За тази цел предварително се правят специални изследвания на кръвта.

Операцията се извършва успешно в много страни. Според една британска статистика от 1994 год. първата година след операцията бъбрекът се задържа от над 80 % от трансплантираните, а след 5 години от над 65 %.

За да не се отхвърли бъбрекът, което е потенциална опасност, въпреки тъканната съвместимост, на болния се дават постоянно лекарства за потискане на имунната система. Това на свой ред води до по-голяма възприемчивост към инфекции.

В случай, че бъбрекът се отхвърли, болният отново преминава на хемодиализа, като при възможност се прави отново трансплантация.

КАКВО Е ТОВА ФИСТУЛА?

Пълното наименование е артерио-венозна фистула, известна още като AV фистула или само фистула. Това е съединяване на артерия и вена, обикновено при китката. Операцията се извършва с местна упойка от съдов хирург. Белегът е дълъг 2–3 см.

Силният дебит на кръвта от артерията минава във вените на ръката и след период от няколко седмици прави вените на предмишницата здрави и изпъкнали. Така се улеснява убождането и се осигурява добър дебит за хемодиализа. Там, където артериалната и венозната кръв се смесват, на пипане се усеща особен вид жужене, наречено „трил“. Има ли трил, значи фистулата работи.

След операцията:

Обикновено първия ден след операцията се усеща лека болка в ръката. Може да се появи и слабо кървене. Ръката трябва да се държи повдигната на възглавница, върху чист памучен компрес или лигнин, а при кървене се поставя надвръзка. Препоръчва се кръвното налягане да се поддържа малко по-високо от нормалното — така се осигурява по-силен кръвен дебит, необходим за развитието на фистулата. Лекарят проверява трила със слушалка.

Конците се свалят след 10–12 дни.

ХЕПАТИТ

КОЛКО СА РАЗЛИЧНИТЕ ТИПОВЕ ХЕПАТИТ?

Хепатит А — по-рано наричан инфекциозен хепатит или жълтеница, предава се чрез заразена храна, вода или къпане в басейни.

Хепатит В — серумен хепатит, предава се по кръвен път.

Хепатит С — по-рано наричан нито-А, нито-В хепатит, предава се по кръвен път.

Хепатит D — делта хепатит, предава се по кръвен път.

Хепатит E — предава се чрез изпразненията на заразените лица.

Хепатит G — предава се по кръвен път.

Хепатит А и В са най-добре познати. При това срещу тях има разработена и ваксина. Хепатит С, обаче, все още създава проблеми. Идентифициран е в края на 80-те години на 20-ти век. През 1990 г. е разработен лабораторен тест за откриване на специфични антитела в кръвта на заразените. Оттогава се провежда задължително изследване на всички кръвни продукти за сифилис, СПИН, хепатит В и за хепатит С също така.

Понастоящем се откриват все нови и нови хепатитни вируси. Други вируси, като напр. на жълтата треска, вирус на Епщайн-Баре и цитомегаловирусът също могат да причинят възпаление на черния дроб (жълтеница) като вторичен ефект.

КАКЪВ Е ИНКУБАЦИОННИЯТ ПЕРИОД?

Зависи от типа на вируса.

Заразяване с хепатит А и Е (които се предават по хранително-контактен път) може да се установи в кръвта по лабораторен път средно 4 седмици след инфектирането. За хепатит В, С и D (кръвен и полов път) — инкубационният период е около 6 месеца.

КАКВО СТАВА ПРИ ЗАРАЗЯВАНЕ С ХЕПАТИТ С?

При заразяване с вируса на хепатит С, тялото изработва антитела, с които се опитва да го унищожи. Но антителата най-често не успяват да се справят. Инфекцията остава латентна в продължение на дълги години. Всъщност повечето заразени изобщо не подозират, че носят вируса. Това е така, защото при повечето хора отсъстват всякакви симптоми в продължение средно на 13 години. Някои могат да носят вируса на хепатит С 20 и повече години без никакви оплаквания.

Вирусът атакува различните хора по различен начин. Някои изобщо не се разболяват, други заболяват тежко. Общо взето, от 100 души, заразени с хепатит С:

15–20 се освобождават от вируса след 2–6 месеца (механизмът е същият, както при боледуване от грип);

60 носят инфекцията години наред, дори цял живот, без симптоми или с леки промени в чернодробните проби; за тях не съществува опасност, но могат да заразят други хора;

20–25 носят инфекцията безсимптомно в продължение средно на 13 години, след което развиват по-лека или по-тежка клинична симптоматика. Половината от тези 20–25 души след преболедуването от „жълтеница“ успяват да се стабилизират, а другата половина след още пет години стигат до чернодробна недостатъчност или рак на черния дроб.

КОЙ МОЖЕ ДА СЕ ЗАРАЗИ С ХЕПАТИТ?

Рискови групи:

Хора, на които е преливана кръв преди въвеждането на масово тестване на кръвните продукти (1990 за САЩ), ползващи стоматологични услуги (особено изваждане на зъби), използващи общи игли за инжектиране (най-често на наркотици), подлагали се на татуировки или пробиване отвори по тялото си с цел поставяне на обици и други такива, редовни посетители на салони за маникюр или педикюр, здравни работници, които извършват рискови процедури (инжекции, кръвопреливания и др.). Хемофилиците са с голям риск. Болните на хемодиализа — също.

Всички носещи вируса на хепатит С са заразни ПО КРЪВЕН И ПОЛОВ ПЪТ и трябва да вземат ПРЕДПАЗНИ МЕРКИ да не заразят останалите.

Хепатит С НЕ се предава:

по въздуха, с кихане или кашляне, при ръкостискане, при прегръдки и целувки (освен много продължителни, страстни целувки с наличие на раничка в устната кухина), използване на обща тоалетна, консумиране на храна, приготвена от хепатит С носител, плуване в общ басейн.

Хепатит С МОЖЕ да се предаде:

при използване на общи прибори, по които е попаднала заразена кръв, като напр.: самобръсначки, нокторезачки, ножици, четки за зъби, игли за татуиране и пробиване на уши и др. под. Рискът при контакт с такива вещи е реален, но до заразяване се стига само в случай, че вирусът попадне върху наранена кожа или лигавица

КАКВА Е ОПАСНОСТТА ОТ КРЪВОПРЕЛИВАНЕ?

След въвеждането на масово тестване на всички кръвни продукти (май 1990 за САЩ), рискът от заразяване при кръвопреливане се изчислява на 0,12%, т.е. 1 от 3 300 банки.

ПРЕДАВА ЛИ СЕ ПО ПОЛОВ ПЪТ?

Рискът от предаване на хепатит по полов път не е добре проучен, но се счита, че е минимален. Постоянните партньори може и да не променят навиците си на общуване. При честа смяна на партньори, обаче, се препоръчва употребата на презерватив.

ХЕМОДИАЛИЗА И ХЕПАТИТ

Вирусната инфекция с хепатит С е обичайна за хемодиализните центрове (съгласно доклад на д-р. Брайън Перейра, Brian J. G. PEREIRA, от университета Тъфтс, Tufts University, януари 1996, „Family Practice News“). Перейра се позовава на осем отделни изследвания, показващи 16% заразени от близо 2 500 пациенти на хемодиализа, на които нито веднъж не е преливана кръв — процент, далеч надвишаващ средния за населението в страната.

Хепатит С се среща и при болни с нормални стойности на чернодробните ензими. Изследване, проведено в Сан Диего през 2000 г. върху 51 хемодиализно болни, показва, че от 42 с нормално ALT, 10 (24%) са положителни на тест за хепатит С, а от останалите 9, които са с повишени стойности на чернодробните ензими, петима (56%) са положителни.

Изследванията на хемодиализни за хепатит трябва да се провеждат най-малко на всеки три месеца, а в центровете с разпространение на хепатит над средния процент за страната — и по-често. Препоръчва се установените вирусоносители да се обслужват в отделна зала, задължително с предпазни средства: еднократна престилка, която се изгаря след употреба, ръкавици от латекс, предпазен щит за лицето или предпазни очила, еднократни калцуни върху обувките, а дезинфекцията на помещението да се извършва с антивирусни дезинфектанти.

ТЕГЛО И ДИЕТА

Всички болни на хемодиализа трябва да спазват диета, с което се цели:

— първо, предпазване от прекомерно наддаване на тегло между отделните диализни процедури. Препоръчва се ограничаване на течностите в зависимост от количеството отделяна урина. При анурия (пълна липса на урина) течностите трябва значително да се ограничат, тъй като всички поети течности се задържат в кръвното русло и обременяват работата на сърцето. Лекуващият лекар определя нормалното за всеки болен тегло, т.нар. „норма“. В началото и в края на всяка диализа болните задължително се претеглят на кантар. Препоръчва се началното тегло да не превишава нормата с повече от два-три килограма, а теглото в края трябва да отговаря на нормата или да е до 500 гр под нея. За облекчаване на жаждата се препоръчва близане на лимонов резен, смучене на бучка лед или изплакване на устата с леденостудена газирана вода;

— второ, предпазване от прекомерно повишаване стойностите на калия и фосфора, чиито стойности при диализно болни обикновено са по-високи от нормалните, както и набавяне на калций и желязо, чиито стойности при диализно болни обикновено са по-ниски от нормалните. И калият, и фосфорът са полезни за здравите хора, но при болни в анурия те се натрупват в количества, значително превишаващи необходимите и водят съответно до смущения в сърдечния ритъм и остеопороза (крехкост на костите поради извличане на калция от тях). Продукти, богати на калий са всички червени и оранжеви плодове и зеленчуци и най-вече: домати, пъпеш, дини, кайсии, банани, тиква и др. Най-много фосфор се съдържа в рибата, шоколада и ядките — слънчогледови, бадемови и др. такива. Допустимото дневно количество плод или зеленчук е толкова, колкото може да се събере в средно-голяма шепа, т.е. една средно-голяма ябълка или половин банан, или половин тънък резен от диня, съответно пъпеш, но никога всичко това наведнъж. Признаците за повишен калий в кръвта са мравучкане или слабост в краката и прескачане на сърцето.

ШЕСТА ГЛАВА

Тази глава изобщо не е на медицинска тематика, но има връзка с историята, която разказвам, защото добре илюстрира нашенската действителност, когато опреш до някоя институция. Някой да не знае с какво трябва да е готов да се сблъска? С тежко подвижна бюрокрация, разбира се, с пълно безразличие и убийствена мудност, а ако се опиташ да настояваш за нещо — чакай лъжи и скатавки. Ще обясня по-добре малко по-късно. Както споменах някъде по-напред в тази книжка, човек трудно може да свърши нещо докрай, без никой да го прекъсне. И така, докато аз си ближех раните, писателствувайки, майката на приятелката на моя син, който е на бригада в САЩ от близо две седмици, се обадила в „Поликонтакт“ — фирмата-посредник — да попита дали знаят нещо за еди-кое си момче (сина ми, значи), защото дъщеря ѝ не можела спокойно да се готви за кандидат-студентски изпити, а все търчала в Интернет клуба, очаквайки да получи писмо. Но нямала нито един и-мейл от него повече от седмица вече. Дотам стигнах с тази книжка, мили боже, чуждата майка да се интересува какво става с моето дете повече от мен самата! Това научих днес към обяд, след като и аз не издържах вече — десет дни нито вест, нито кост, а детето ми е на хиляди километри, всичко се случва, нали? Отдавна трябваше да се обадя във фирмата, която го изпрати. И, значи, тази сутрин се обаждам във въпросната фирма, чието име фигурира тук едно към едно, без маскировъчно покритие. Както е казал Вапцаров, макар и не по повод на „Поликонтакт“ — „[живот] без маска и без грим — озъбено свирепо куче“.

— Добър ден. Извинете, фирма „Поликонтакт“ ли сте? — питам аз почти с благоговение.

— Да, кажете.

Обяснявам чия майка съм и какво ме тревожи и ги моля едва ли не със сълзи на очи да ми „окажат съдействие“.

— Един момент, моля, изчакайте да ви свържа.

Докато чакам, лека мелодийка в слушалката ми помага да релаксирам. Тя се повтаря няколко пъти. Изведнъж спира, и пук-щрак:

— Съжалявам, колегите още не са дошли, обадете се след 10.

В 10 и 10 пак им звъня. Пак ме молят да изчакам, пак същата мелодийка ми свири на ухо, после се чува глас:

— Кажете, моля.

Обяснявам пак чия майка съм и какво ме тревожи.

— Вижте, сега в Америка е много рано, но ви обещаваме, че ще се свържем с тях по-късно. Ние всеки ден им се обаждаме. Обадете се довечера към 7.

— Много ви благодаря. — И внезапно ми хрумва: — Но щом всеки ден се обаждате, какво казват оттам? Не сте ли чули нещо за нашето дете?

— Всичко е наред. Бъдете спокойни. Сигурно работи и на друго място, затова не ви се обажда.

— Но, вижте, ние му казахме да не се хваща на втора работа. Да работи както е в договора — осем часа на ден, 40-часа на седмица....

— По-спокойно, де! И, моля ви се, много сме заети в момента. Обадете се довечера.

— Чак към 7 ли?

— Да. Ама моля ви се, нямате никакво търпение!

— Ох, извинявайте, благодаря, дочуване.

— Дочуване.

Затварям слушалката, но не се чувствам спокойна. Изваждам от една папка ксерокс копията на всички документи, които синът ни беше получил на заминаване и като ги разглеждам внимателно, откривам и-мейл адрес на Барбара Т. — американка, директор на програмата, по която замина синът ни. Сядам и пиша от името на двамата с мъжа ми. Тук всичко е в превод:

До: Барбара Т.

Дата: 12.06.03, 10:30

Тема: 22-год. момче — изчезнало безследно

Отн.: молба за съдействие да открием сина си

Уважаема г-жо Т.,

Нашият син замина за САЩ като участник в програмата „Лятна работа и пътуване“, спонсорирана от Мрежата за културен обмен. От 12 дни нямаме вести от него.

Той пристигна на 30.05. и веднага ни изпрати първия си и-мейл. На 31. 05. получихме още един и-мейл: пишеше, че е в Пандел и вече е започнал работа в местния Макдоналдс.

Оттогава — 12 дълги дни вече — нямаме новини от него. Първото му име е Боян, презиме — Самуилов и фамилия — Боянов.

Бихте ли могли, моля, да ни помогнете да се свържем с него? Още веднъж: БОЯН САМУИЛОВ БОЯНОВ. Ето и полицейския му номер: [...], в случай, че потрябва.

Първо сигнализирахме в нашата местна агенция „Поликонттакт“. За съжаление, те не проявиха голяма загриженост.

С уважение:
Ани Боянова — майка
Самуил Боянов — баща

Едва изпратили този и-мейл, двамата с мъжа ми решихме да потърсим помощ и от друго място. С всяка минута ни се струваше, че сме допуснали ужасна грешка, като не сме се интересували от детето си толкова дълго време. Отново отворихме нашите електронни кутии и прочетохме второто му — и последно писмо — тонът му беше хумористичен:

„В този Макдоналдс е толкова чисто, че и един микроб не може да оцелее.

... Разбрах, че има извънземни: това сме ние.

Всички имат коли, само ние, българчетата, нямаме.

... Вчера бяхтихме пеш 3 км до «най-близкия супермаркет» и после още 3 км обратно“

Датата отгоре беше 2.06.03. Значи не са 12, а десет дена, каза мъжът ми. И пак не са малко, казах аз. Когато го получихме, толкова много се смяхме, а сега ни подкара на плач (мене поне, ако не чак баща му, защото нервите ми и без това са опънати след напускането на работа). Баща му се сети, че в и-мейл бокса на сина ни трябва да се намира електронен адрес на работодателя. Опита се да влезе, но паролата, която уж знаеше, излезе невярна. Тогава аз звъннах на приятелката на сина ни, но я нямаше, била в Интернет клуба, каза баща ѝ, с когото за пръв път се чувахме, но беше така любезен да ми каже, че и те се тревожели заедно с нас и да ми обещае, че ще каже на Дени, щом се върне, веднага да ни се обади. След 20-тина минути Деница се обади и ми каза, че паролата вече е друга, затова не сме могли да влезем. Помолих я да ни я каже и тя веднага се съгласи. Благодарих ѝ, като обещах, че няма да ѝ чета писмата, а тя (мило дете на 19 години) най-затрогващо каза, че може и да ги прочета — нямало нищо тайно, важното било да открием нашия Боян. Точно тогава и точно от нея научих, че тя била настоявала пред майка си да се обади в „Поликонттакт“ и предния ден майка ѝ питала за Боян, но не ѝ казали нищо определено. Аз на свой ред ѝ разказах пък за моя разговор с тях. После тя добави, че предната нощ около 2 ч. телефонът у тях няколко пъти звънял, но нищо не се чувало, а аз възкликнах, изненадана от съвпадението — и у нас през нощта телефонът звъня няколко пъти по никое време и също нищо не се чуваше. Тя била сигурна, че Боян се е мъчел да ѝ се обади, а аз засрамено си спомних, че се бях уплашила от странните позвънявания — помислих, че някой от бившите ми шефове ме тероризира, дотолкова съм напрегната, направо ме е хванала параноята. Естествено, пред Дени не казах това, а твърдях, че и аз съм била сигурна в същото.

Още докато говорехме двете по телефона, мъжът ми успя да влезе с паролата, която ни съобщи Дени, и вътре намери точно каквото ни трябваше — адреса на работодателя на сина ни. Благодарих на Дени няколко пъти за „невероятното доверие“ и й обещах да я държа в течение. Следва писмото, което изпратихме с електронна поща до Рей А. — мениджър на Макдоналдс в град Пандел — на отвъдния бряг на Атлантическия океан. Честно казано, копирахме по-голямата част от предишното писмо, онова до Барбара Т., само сменихме обръщението, коригирахме дните, откогато не ни се е обаждал, на 10 вместо 12 и добавихме последните новини за момента:

Последните новини за момента са: приятелката на нашия син също не е имала и-мейл от сина ни в продължение на 10 дни, макар че му е изпращала и-мейли всеки ден.

Синът ни изглежда ни е търсил по телефона миналата нощ — при нас беше 2 ч. след полунощ, там трябва да е било 19 ч. Но защо по телефона? От фирмата-посредник му бяха обещали по един час на ден безплатна Интернет връзка. Какво ли става с нашето скъпо дете?

Много сме разтревожени, наистина. Моля Ви, помогнете ни!

С нетърпение очакваме Вашия отговор.

С уважение:
Ани и Самуил — родители на Боян

В 15 ч. получихме отговор. Беше от г-н Рей А. Когато ни е писал, там е нямало още 8 ч. сутринта. Буквите бяха по-едри от обикновено, затова ми изглеждаха някак си радостни сами по себе си:

„Той е тук. Жив и здрав е и работи. Ще му предам писмото ви днес.

Телефонът в апартамента му е: международен код за САЩ плюс (следваха шест цифри)

Рей А[...]"

— Хей, виж, виж, ела! — викнах аз към мъжа си. — Рей се обади пръв. Боян е жив и здрав. Ето, чети.

— Супер! Хм, ами защо ни дава телефон? Къде му е Интернетата? Нали обещавах по един час безплатно на ден?

След малко изпратихме благодарствен отговор на Рей:

До: Рей А.

Дата: 12.06. 2003, 15:30

Тема: 22-год. момче — намерено

Уважаеми г-н А.,

Много Ви благодарим за Вашия бърз и успокояващ отговор.

Не разбираме, обаче, защо нашето момче е лишено от такава удобна услуга, като Интернет връзката — използвана рутинно дори тук, в изостаналата в сравнение с вас България.

Искрено Ваши:

Ани и Самуил — родители на Боян

Отговор на този въпрос Рей не ни даде. Може и малко да се е ядосал дори. Не знам вие мислили ли сте го, но на мен ми се струва, че и в най-уредените страни не всичко и всякога е наред.

— Рей май нещо се бърза — рече мъжът ми след два часа.

— Ами и онази Барбара, хич я няма, спотайва се някъде.

— Кой знае какви пари смъква като директор на тая програма! Тя сигурно е нещо като някогашните търговци на роби.

— Ами наш'те от „Поликонтакт“, не са ли и те като някогашните търговци на роби? Продадохме си детето, ей!

— Не го мисли, ще се оправи. И добре, че поне Рей се обади. Колко стана часът?

— Четири и 20.

В този момент телефонът звънна. Вдигнах слушалката и чух някакъв ужасяващ, буботещ и резониращ глас на робот. Малко след това линията се оправи и чух ясения глас на сина си — от Америка. Говорихме съвсем кратко. Гласът му постоянно се дистортваше от сателитната връзка и ставаше пак роботски. И моят сигурно е бил такъв откъм неговата страна. А отстрани дочух мъжки глас да казва „Yes, Bulgaria“ — Рей ли беше, друг някой ли, не мога да кажа. Боян каза, че е добре и обеща да ни пише скоро.

Още не бяхме получили и-мейла от сина си, когато пристигна и-мейл и от Барбара — за която прибързано бяхме помислили, че се скатава някъде и не се интересува от нищо повече, щом веднъж си е взела комисионната от сделката.

Барбара Т. беше написала много мило писмо — с най-обикновен шрифт, но с букви, оцветени в синьо, затова още щом отворих го, ми стана някак спокойно и леко. Ето писмото ѝ:

Уважаеми г-жо Боянова и г-н Боянов,

Препратих и-мейла ви към работодателя и той потвърждава, че синът ви е много добре. Той ще окуражи Боян да ви се обади по телефон съвсем скоро. Вярвам, че работодателят вече ви е изпратил и-мейл, за да успокои тревогите ви.

Потърсете ме отново, ако имате други въпроси

Най-добри пожелания и на двама ви,

Барбара

Директор на програма „Лятна работа и пътуване“

— Ани — обърна се мъжът ми към мен, — това наистина е съвсем различен свят. Виждаш ли само как бързо действат? Те значи отиват на работа, отварят си пощата и научават, че някакви си непознати родители на другия край на света са разтревожени. И вместо да си рекат, само тия мучовци ни липсват сега, толкова друга работа ни чака, седат и отговарят веднага, и влизат във връзка един с друг, и даже май уреждат телефонния разговор със сина ни. Всичко това става до 9 ч. сутринта по тяхно време, най-късно до 10. Направо съм шашнат.

— Възхитен, искаш да кажеш! Точно това ще отговоря на Барбара.

И седнах, та ѝ написах, отново от името и на двама ни:

До: Барбара Т.

Дата: 12.06.03, 17:00

Уважаема г-жо Т.,

Благодарим Ви много за искрената загриженост.

Да, г-н А. ни изпрати отговор — наистина много успокояващ, а вече разговаряхме и със сина си по телефона.

Възхитени сме от бързата ви реакция — както от Ваша страна, така и от страна на Рей А. Ние ви възприемаме като представители на американския народ. Ще разказваме на всички свои приятели какво удоволствие беше за нас да ви потърсим за помощ.

С уважение:

Ани и Сами — родители на Боян
и обикновени български граждани

— Обикновени ли? — възмути се мъжът ми. — Двама най-обикновени граждани, случайно срещнати на улицата, така да се каже! Като едно време в „Куку“ — „А, ето един случаен гражданин!“ И почва интервю с някакъв очевидно подставен.

— Ами че какво ни е толкова необикновеното?

— Ти толкова си свикнала, че даже не забелязваш! Колко хора, мислиш, имат в домовете си постоянен достъп до Интернет?

— Имат! Много са! А пък нашият не е, така да се каже, в къщи, тоест в къщи е, но тук нали е и фирма. Като те чуят да казваш домашен офис, хората сигурно си мислят, че имаш друг някъде в центъра. Пък то, ние си нямаме истински дом даже, а живеем в преводачески офис.

— Дори само затова, значи, пак не сме обикновени българи — засмя се той.

— Да, бе, да! Ние сме гаранционни човечета, нали? — развеселих се и аз. Това за човечетата е наша домашна шега, тръгнала от някогашна детска книжка, в която гаранционните човечета живеят в часовника и го поддържат. Те са много задружни и затова часовникът върви точно, а като си заминат, тоест като му изтече гаранцията, той се разваля. Книжката беше съветска. Мисля, че авторът ѝ — името му не си спомням — е имал опасен сатиричен талант, който е проявявал скрито, пишейки детски книжки. Предполагам, че всяко семейство си има свои лични шеги. Ние, например, като ходим да се разхождаме към телевизионната кула, си наричаме разните места и пътеки с наши названия, липсващи в каквато и да е географска карта. Минаваме покрай „Пясъчния хълм“ или през поляната „Овчи пикник“, изкачваме се по тясната „Пътека на бясното куче“, която пък ни извежда до „Кучето, дете псува“ и т.н. Горѐ на високото наистина има едно вилно куче, което псува като хамалин. Веднъж го записах на касета и после разсмивах колегите и на работа, и в университета, защото който го чуеше как лае, се превиваше от смях, пък и аз добавях коментарии, като напр.:

— Това куче, ако псуваше на английски, и ако имах и камера да го снимам, знаете ли какви пари щях да спечеля от „Най-смешните клипове с домашни любимци“? Но тъпото кучето не знае да псува на английски, пък и аз нямам камера, та се получава като във вица за циганина, дете викал, както няма брашно, да имаше яйца и сирене, знаеш ли каква хубава баница щеше да направи жената?

Успокоени, седнахме да свършим който каквато работа има и през следващите два часа мъжът ми превеждаше, аз се готвех за изпит. Подготовката ми се състои в назубряне на 20-тина страници английски думи и фрази, които съм извадила от 450 страници оригинален художествен текст — ей, не го научих този английски и това си е. Единственият напредък е, че в първи курс, когато заданието беше само 150 страници, бях извадила също толкова много думи и фрази, колкото и сега.

Към 7 без двацет реших да се обадя на „Поликонттакт“, за да видя дали са направили нещо по въпроса, по който уж обещаха съдействие. След като се представих като майката на Боян и изслушах задължителната мелодийка, чух следното обяснение :

— В момента колежката говори с Америка. Обадете се след половин час.

След 15–20 минути пак звъннах. Пак се представих и пак същото:

— Колежката още говори по телефона.

— За моето дете ли говори с Америка?

— Не мога да ви кажа. Тя често има разговори с Америка.

— А вие успяхте ли да ѝ кажете, че съм се обаждала?

— Да, казах ѝ.

— А тя какво каза?

— Всъщност не ѝ казах, оставих ѝ бележка. Обадете се, моля ви се, по-късно.

— Колко по-късно?

— След 15-тина минути.

— Добре, благодаря и дочуване.

След уговорените 15 минути пак звъня, само за да чуя:

— Съжалявам, колежката си замина.

— Как така? Ами с моя Боян какво стана?

— Не мога да ви кажа. Ще ви свържа с друга колежка.

И телефонът започва да свири за пореден път. Аз седя и чакам, като разсеяно гледам телевизия — в същото време по Дискавъри давах филм за промишления лов на океанска риба, отдолу виждах електронния часовник. От момента, в който ми направи впечатление, че много дълго вече чакам и засякох часа, минаха точно осем минути, докато най-сетне оттатък спряха музиката и един глас ми каза:

— Ало, чакате ли?

— Да, чакам, тук съм — отговорих обнадeждено аз.

— Нещо прекъсна връзката, момент, моля.

И отново досадното свирене. Поне да пускаха радиото да слушам. След още две-три минути връзката наистина прекъсна и — край.

Обърнах се към мъжа ми:

— К'во ще кажеш, а? Прекъснала им била връзката, а през цялото време онова свиреше, а сега им прекъсна съвсем.

— Що ти трябва да се занимаваш повече? Нали всичко е наред с нашия Боян.

— Да, ами ако нямахме Интернет и ако не знаехме на кого да пишем и ако не знаехме бъкел английски? Тогава какво?

— Така си е, но тези мошеници само ти играят номера, зарежи ги, не им се връзвай повече.

— Ама представяш ли си, ако нищо не знаех наистина? Как щях да си легна да спя, кажи ми?

И аз се обадох за последен път в „Поликонтант“:

— Ало, пак е майката на Боян. Още ли нямате информация за сина ми? — това казано с доста войнствен глас.

— Ама вижте, колегите правят всичко, почакайте малко, щом се свържат с Америка, ще кажат на сина ви да ви се обади.

— На него ще кажат, така ли? А не може ли първо на мен да кажат, че са се свързали? Откога чакам! Съвсем естествено е според мен, щом научите нещо, да ме потърсите и да ми съобщите, а не да ме държите в напрежение. Ако нямате телефона ми, ще ви го дам.

— Ние си имаме ред, нямате право...

— Благодаря, много сте услужливи, просто нямам думи! — извиках аз и им треснах телефона.

А мъжът ми се засмя и рече:

— Знаеш ли каква стана тя? Сърдитко Петко — празна му торбичка! Защото ако сега, след като си повишила тон, се обадиш отново, ще започнат обвинения как може да им държиш такъв тон и т.н. и за всичко ще бъдеш виновна само ти, а те и никаква да не я свършат, ще се правят на много културни и обидени, ще се възмуцават надълго и нашироко и с „основателно право“ ще се оплакват от теб.

— Боже, в каква държава живеем, боже!

Разбира се, ако нищо не знаех за детето си, сигурно нямаше да бъда толкова ербап. Можеше и да се разплача и да им отида на крак да ги моля, майка съм все пак и като всички майки и аз се тревожа, макар че синовете ми са вече мъже.

— Ние пак извадихме късмет с нашия, че замина — каза още мъжът ми. — Представяш ли си само какво щеше да стане, ако не си беше взел интервюто в Американското? Имаше да им се молим сега да ни върнат парите... Трай, коньо, за зелена трева, нали знаеш?

За пояснение на всички, които още не знаят „как стават тези неща“, фирмата ни взе поне два пъти повече пари, отколкото обявиха в началото, че ще трябва за обработка на документите преди интервюто, а и обявената сума не беше малка — 300 долара. Вземат ви, значи, първо парите, които са обявили официално, а после започват да ви искат още — за това дайте още толкова, после за друго, за трето, направо си е живо изнудване, защото няма къде да отидете, щом веднъж сте дали първата сума, която не подлежи на връщане. И да замине кандидатът за работа, и да не замине — 300-та долара са си издухани. А за надвзетите обещаваат, че ще ги върнат, ако не го одобрят на интервюто. Най-критичният за нас момент настъпи един ден, когато синът ни се върна от поредното ходене в „Поликонтракт“ и ни сюрпризира, че до утре трябва да намерим 800 долара и да ги внесем в банка на негово име — това американците го искали като гаранция. Само по себе си изискването на подобна гаранция е нелепо, защото не е много ясно какво се гарантира по такъв начин. Още по-нелепо е да не ви предупредят отначало, че и такава изискване има сред многото други, а да си мълчат и после да поставят срок от един ден, а ние да си бием главите от кого да поискаме назаем такава огромна сума — и то веднага. Боян им казал, че нямаме никакви пари на влог, но те рекли:

— Като нямате, вземете назаем. Комшии нямате ли?

И ето какво направихме ние, след като се съвзехме от шока. Намерихме познати — не бяха комшии, комшиите също нямат — и взехме назаем. След две седмици изтеглихме парите от банката и ги върнахме на хората, които ни бяха услужили. Важното е, че детето представи банков документ, че разполага със сумата. Така стават тези неща.

Вечерта късно получихме и-мейл от сина си. Темата беше: „Жив съм“. Започваше с извинения и успокоения. А някъде към средата

идваше разказът за компютърджията (the computer guy), който от 12 дена все обещава да им оправи компютъра и все не идвал. Четяхме и се заливахме от смях. Спомнихме си американската комедия „Кабелджията“ (The Cable Guy). Там имаше подобни майтапи. Кабелджията все нещо лъжеше и се мотаеше, съвсем като нашия майстор. Един ден пък Боян отишъл в тамошната библиотека да използва техния Интернет, но не можал, защото в библиотеката нямало ток — станала била някаква авария.

— Ех, няма да се оправи този свят и това си е! — въздъхна тежко мъжът ми.

Въздъгнах тежко и аз и тръгнах към банята да се приготвям за лягане.

СЕДМА ГЛАВА

Сега ще обясня каква е връзката на горната история с тази, която съм започнала да разказвам. Днес, 13.06.03 г. — извинявам се, че книгката заприличва на дневник — получих отговор от Районното полицейско управление, че „е извършена проверка“ (кога, как, от кого не се казва), при която, естествено, не е установена никаква нередност. Този отговор е на молбата ми от 26.05., точно след разговора ми с изпълнителния директор на болницата, когато отидох на крака в полицията и поисках проверка по изнесените факти, а именно „недокументирано обслужване на чуждестранните пациенти“. Постъпих така по съвет на адвокат, с когото споделих, че като казах на изпълнителния директор за това как чужденците минават през отделението, без да се вписват в журналите, той ме попита ядосано защо трябвало да ме интересуват тези неща, имала съм била длъжностна характеристика и ми я даде да си я прочета, в случай, че съм я забравила. Беше ксерокс копие от длъжностна характеристика на сестра в хемодиализно отделение, която бях подписала, заедно с другите сестри, без много да се зачитам в нея. Сега видях, че в нея пишеше, че съм длъжна да изпълнявам нарежданията на началниците си — старша сестра, дежурни лекари и завеждащ отделение. И понеже още не знаех, че в кодекса е уточнено „законните [им] нареждания“, си замълчах, но си помислих: „И той е в играта, леле! Къде се наврях!“

В молбата си до полицията бях посочила шестте дати, на които са планирани да се диализират белгийците — две от които вече бяха минали, и бях описала двата журнала — къде стоят и кой отговаря за тях — в които чуждите пациенти трябваше да бъдат записани още при пристигането им, а до датата на сигнала още не бяха. Като най-подходящ ден за проверка бях посочила 27.05.2003, вторник, защото на този ден нямаше да се диализира нито един български болен, само чужденци, а именно 16 граждани на Белгия и 13 граждани на Израел.

Когато отидох в полицията и поисках да заведа молбата ми, по възможност като спешна, два часа ме държах в един коридор, където

миришеше на тоалетни. Първото нещо, което ми казаха е, че това са си „наши неща“, но аз настоях, че само въпросът за хепатита е наш, а финансовите или документни нарушения са именно в техните компетенции, пък и те видяха, че е с копие до Министерството на вътрешните работи и станаха неспокойни. Бях ходила на консулт при адвокат, който ми каза, че ако не видят името на министъра отгоре, няма да си помръднат пръста. От чакане, нерви, и безсъние ме заболя стомах и ми прилоша — бях свалила четири кила за четири дена. Полицаят на входа прояви човещина и ми показа къде мога да седна — в едно странично помещение на едни седалки, завинтени за пода. Той се заговори с мен и каза, че знае за чужденците от един свой приятел, който идвал на диализа при нас.

— Виж ти, значи и вие сте чули! И като ходих на адвокат, още първият, при когото отидох, знаеше от своя позната, и тя на диализа при нас.

Най-накрая ми казаха, че не можели да ми дадат входящ номер сега, да съм идеала на другата сутрин, защото началникът бил „в оперативка“.

— Ох — проплаках аз, — мъжът ми ще ме пребие, ако не взема номерче. Той ми каза, без номер да не се връщам!

— Добре — влезе ми в положението полицаият. — Ще се обадим на мъжа ви, а сега си вървете.

Явно живеем в ориенталска страна, щом най-силният аргумент е „мъжът ми ще ме пребие“. Този полицай изобщо не се и замисли, че ако мъжът ми ме заплашва с бой по такъв дребен повод, значи съм подложена на системен семеен тормоз. Не, той пое нещата в свои ръце, отпрати ме и отиде да говори с мъжа ми — по мъжки.

Веднага щом излязох от полицейското управление, намерих уличен телефон и се обадох в къщи.

— Обадиha ли ти се от полицията?

— Да, обясниха ми.

— Аз им казах, че ще ме пребиеш.

— Е, чак пък толкоз.

— Ами нали наистина каза без входящ номер да не се връщам?

— Добре, де, добре, сега прибиращ ли се?

— Да, и ще взема такси, че едва се държа на краката си.

Сега мога да избързам и да кажа, че знам как е била направена проверката. Последния ми работен ден, когато завеждащият и д-р В. Фонев си изпуснаха нервите и крещяха по мен, една от причините за гнева на шефа беше, че се обадили същия ден от полицията:

— А, ма Боянова, ти и до МВР-то си писала, ма?

— Да, писах, защо?

— Щото ми се обадиха ей-сега да ме питат, затова.

— И вие им казахте, че всичко е наред, нали?

— Така им казах, я, че как иначе?

Представих си как го е казал — „най-отговорно ви заявявам“ и т.н. А може да е казал и нещо обидно по мой адрес — некадърна сестра (нали все това ми повтаряше тоя ден), въобразява си, нещо не е наред жената, ще я уволняваме — такива неща.

Що се отнася до останалите инстанции, те мълчат и досега. Нямам отговор отникъде. Само изпълнителният директор на болницата реагира веднага, проведе разговор с мен на 26-ти, след който ми връчи писмено искане да му представя писмени показания по чл. 193, ал.1, тоест такива, с каквито според кодекса работодателят трябва да разполага преди налагане на дисциплинарно наказание, но като ги получи на 28-ми, осъзна, че няма да може да ме уволни въз основа на написаното, затова трябваше нещо да се скалъпи, и то бързо. Как иначе да си обясня кошмарния сценарий от 29-ти? Тогава аз подадох аргументирана молба за отпуск до края на юни и веднага, щом ми разрешиха — нямаше как да ми откажат след прилагане на убедителната аргументация, плод на пореден консулт с адвокат — подадох писмено предизвестие за напускане с 30-дневен срок. И повече не се вяснах на работа.

И досега нямам отговор от Районния център по здравеопазване в нашия град. Единствено Комисията по здравеопазване в София ми изпрати писмен отговор, но в него просто ме уведомяваха, че са препратили сигнала ми до министъра на здравеопазването. Направили са го, очевидно, без дори да погледнат какво пише отгоре на първа страница, а то пишеше ясно и напечатано — копие: до Министерство на здравеопазването. Нямам отговор от bTV, нито от няколкото централни вестника, до които пратих и-мейли. Може би трябваше да посетя офисите им или да се обадя по телефона? Нямам отговор и от Министерството на външните работи, а се надявах на г-н министъра,

че ще обърне внимание поне на факта, че сред чуждестранните пациенти, застрашени от заразяване с хепатит, има не само белгийци, но и граждани на Израел. Надявах се на него, защото само преди по-малко от година помогна на един мой бивш университетски преподавател — американски еврейин — да получи дългоочакваното разрешение за постоянно пребиваване в България. Горкият възрастен американец беше решил да преподава и живее в България — харесвало му тук сред нас, българите, спасили 40 000 български евреи от изпращане в лагерите през Втората световна война. Имаше над десет години престой, но от местното управление му правеха всякакви спънки. А той искаше само малко спокойствие на старини. Беше си купил апартамент в града и малка къщичка в едно близко, много китно селце. Външният му вид беше малко неугледен, интелектуално небрежен, би могло да се каже, а той самият показваше такава непрактичност в живота, че изглеждаше направо наивен в очите на местните Ганьовци. Сигурно са му искали подкуп, за да го уредят, но той не се е досетил. Най-накрая човекът, измъчен и напълно неразбирац защо не му дават разрешителното, написа молба до г-н Паси и виж ти! Под носовете на изненаданите местни полицаи, на един американец се разреши постоянно пребиваване в България — след повече от десет години преподавателска дейност у нас! — и по такъв начин му се оказа великата чест да живее необезпокояван някъде из Делиормана.

Този преподавател беше любимец на нас, студентите. От него съм научила, че човек не бива да се гордее с нещо, за което сам не е положил усилия, а го е получил наготово заради заслугите, примерно, на своите предци. Че наследствените облаги са отживелица в наше време и че първи американците са били тези, които са рекли, ние няма да сваляме шапка на кралски величия, не признаваме наследствени привилегии, предпочитаме президент, който можем да критикуваме и да сменяме чрез гласуване. Всеки човек, проявил способности, има правото да заеме съответстващо на способностите му място. Не ни харесва, казали още през 18-ти век американците, на дадено място цял живот да седи някой некадърник, само защото кръвта му била много синя. Всеки един американец има право не само на материални блага, но и на лично щастие — това са неотменими човешки права според

нас. Ето така е написано в Американската конституция още през 18-ти век.

Този преподавател ни учеше, че не бива да презираме циганите, защото те биха могли — с много търпение и всеотдайност от наша страна — да станат равностойни граждани на обществото. Преди векове, разказваше ни той, ирландците изглеждали в очите на англичаните както циганите в нашите очи сега — били бедни, мръсни и многодетни, просели по улиците и крадели. Много английски автори, като напр. Джонатан Суифт, когото мислехме само за детски писател, съдейки по „Гъливер в страната на лилипутите“, са писали остри памфлети с цел разрешаване на ирландския въпрос. И ние четяхме как Суифт уж съвсем насериозно предлага ирландските бебенца да се изкупуват от майките им, щом станат на една годинка и спрат да сучат, защото родителите и без това нямат пари да ги изхранят, а малките ирландчета са с крехко месо, схващате ли накъде бие? И Суифт го казва направо и то с много сериозен, псевдонаучен тон, че от еди колко си ирландски майки може да се получи еди-колко си килограма месо, че с парите, спечелени от продажбата, родителите ще отглеждат добре по две-три, не повече деца, а същевременно английските благородници ще се наслаждават на превъзходни кулинарни продукти. Ако си мислите, че Суифт наистина го е мислил, значи нищо не сте разбрали. Ирландците много са страдали и са бягали от гладна смърт към Америка на няколко мощни преселнически вълни. Чак през втората половина на 20-ти век Ирландия дръпва рязко напред, развивайки висшите технологии — компютри и други такива.

А когато ни преподаваше за Кромвел? Как направил преврат и обезглавил краля, Чарлз I? Оливер Кромвел бил фанатичен религиозен пуритан и всъщност приличал на комунист. Веднага установил тоталитарна власт и забранил какво ли не на хората — затворил театрите, не разрешавал песни и танци, колел и бесел за най-малкото провинение. А когато монархията се възстановила с нов преврат и Чарлз II се завръща на власт след 12 години изгнание във Франция, той не тръгва да коли на свой ред победените си противници, макар че е бил син на заклания като петел Чарлз I. Защото не е търсил кърваво отмъщение и не е мислил за себе си, а за страната си. От историята на Великобритания, която ни преподаваше този американец, също знам за създаването на първия в света парламент. Още през 1215 г. група

търговци и едри земевладелци — все заможни хора, но без синя кръв — тръгват на мирен поход срещу тогавашния крал, който си позволявал да разхищава и изобщо не се държал подобаващо на крал. Носели един дълъг свитък, Великата харта. В него пишело какво не се разрешава от днес нататък на краля — общо 63 точки условия и забрани. Кралят подписал, защото се нуждаел от парите на тези, които се опълчили срещу него, но те не си тръгнали, докато не учредили контролен орган от няколко души. Те трябвало да следят да не се отметне кралят, а кралят трябвало да се съветва с тях по важните държавни въпроси. И това е било още в началото на 13-ти век!

Мен са ме учили някога, на училище, че преди да паднем под турско, България била по-напред от Европа. Но как така? Имали ли сме парламент? Закони? Светско изкуство? Знаем за иконите на Калоян и Десислава от Боянската църква, но нищо не знаем за народа от оня период. Как са живели хората, как са се обличали, какви теми на разговор са имали? Пълна тъмница. Има описание на царски дворец в Търново. Ами може би народът е тънел в мизерия, а царят се е фукал с палат, защото не е имало кой да му свие перките, а придворните интелегенти са възхвалявали неговата самозабрава. А точно когато сме падали под турско робство, Джефри Чосър пише забавните „Кентърберийски разкази“, в които описва човек по човек външния вид и навиците на група от пилигрими (поклонници на свети мощи) и после те си разказват истории по пътя — къде шеговити, къде сериозни. Съвсем светски истории за любов, изневяра, подвизи и други такива. За какво сме си говорели ние, обикновените българи, по онова време, няма откъде да науча. Та такива работи знам от университета.

Могат да разказвам още на тези и други подобни теми, но се налага да спра, за да представя болните, отделението по хемодиализа и персонала. Ей-сега, само трябва да имате малко търпение. Май и аз я подкарах като държавен служител — почакайте, или най-добре елате утре. Всъщност писателите са един вид като държавните служители, защото постоянно отлагат най-интересното за другата глава или чак за края. Междувременно ни забавляват с разни историйки, като мелодийката по телефона на „Поликонтат“ — по-интересни, може би, но все пак принципът е подобен. Аз обаче започнах да пиша не с цел да ви забавлявам. Но ако я карам така, ще остана съвсем без читатели.

И затова в следващата глава ще се опитам да приложа някой прием — учила съм ги в университета, от тия, за привличане на вниманието. Какво ще кажете за малко horror story (ужасна, плашеща история), смесена с черен хумор?

ОСМА ГЛАВА

Всички диализни болни се измъчват от силна жажда — ден след ден, месец след месец, в продължение на дълги години. Спомням си няколко случая на самоубийство по тази причина. Единият път болният се хвърли от прозореца на стаята, в която лежеше и почина на място. Той беше изпаднал в лудост от жажда. Болните от неговата стая го наблюдавали как ставал все по-неспокоен и как в един момент грабнал двулитрова бутилка с вода и я изпил наведнъж с думите:

— Искам един път да се напия!

После стъпил на перваза и викнал:

— Ще скоча! Ще скоча!

Съседът му по легло хукнал да вика сестра или лекар. Веднага притичали — и лекар, и сестра и лекарят се хвърлил да хване болния точно в момента, когато онзи скачал. Този лекар тогава си изкълчи един пръст и докато ходеше превързан, често разказваше с чувство за хумор как болният без малко не го завлякъл и него. В интерес на истината, така, както се шегуваше, лекарят беше доста травмиран от този случай. Освен това, не му беше за първи път. И друг пациент се самоуби на негово дежурство, не стига това, ами и сестрата се случи същата сестра, та им излезе прякор гробарите.

Една болна пък много обичаше шоколад и плодове. Тя почина мъчително на мое дежурство от сърдечен блок поради повишен калий в кръвта, точно когато пристигна екипът за спешна диализа. Беше имала нещастieto да се влоши в ден и час, когато в отделението не тече диализа и няма друг персонал, освен една дежурна сестра. Четири нощи през седмицата и в неделя няма редовна диализа. Затова пък има определени екипи от дежурни на разположение, готови да се отзоват при нужда. Екипът на разположение — лекар, сестра и техник — се събира, като се прати линейка по домашните им адреси. При спешен случай, дежурната (аз, в онзи кошмарен случай) се обажда в приемния кабинет да изпратят линейка, която да събере екипа. Линейката тръгва

по адресите на всеки един и често минава най-малко час, докато ги докара, защото някои живеят доста далече. Но и като ги докара, диализата не започва веднага, защото техникът първо пуска инсталацията за омекотяване на водата, после включва апарата, апаратът започва да тества програмите и настройките си, а в това време сестрата го зарежда с индивидуалните кръвни линии и чак след като апаратът свърши тестването и на дисплея се появи съответното съобщение, диализата може да почне. Впрочем, това за тестването и дисплея е от по-ново време. Когато почина онази болна, апаратите бяха от по-стар модел — нямаха още дисплей и по-бързо влизаха в работен режим. Това тогава нямаше значение — болната беше починала, преди още да пуснем апарата, но ще видите какво значение имаше в най-страшния случай в моята 25-годишна практика. Случай, при който в ръцете ми без малко не загина човек. За този случай, обаче, ще пиша по-късно.

По-старите колеги са ми разказвали за времето, когато за пръв път в град Равен разкрили хемодиализно отделение. Тогава имали само четири-пет апарата от примитивен модел, при които липсвала сигурна защита срещу въздушна емболия на болния (вкарване на въздух в кръвоносната система). И докато при днешните апарати опасността от въздушна емболия по време на диализа е практически равна на нула и само при изключване има риск от такава, в зората на диализата немалко болни напуснали този свят поради напompване с въздух. Самата аз съм свидетел на един от последните случаи на въздушна емболия, без фатален край по едното чудо. Случи се през '87 или '88 година. Тогава още имаше два-три от най-старите апарати — тези с ненадеждна защитна система срещу навлизане на въздух в съдовете на болния. Всъщност апаратите от този тип, производство на италианската фирма „Белко“, имаха въздушен детектор, но не автоматичен, а такъв, който се включваше ръчно. Болната, която пострада много, но за щастие не загина, се казваше Крайна, запомнила съм името ѝ, защото не се среща често. Една колежка, която по-късно замина на работа в Англия, включва, значи, Крайна и се запътва към следващия болен, обаче забравя да включи въздушния детектор. Това, само по себе си, още не е достатъчно да стане белята, необходимо е отнякъде да проникне въздух, да се събере и да тръгне по венозната линия към болния, а оттам по вените му — към сърцето. За лош

късмет, някое от многобройните разклонения на линиите по апарата се оказва недостатъчно плътно съчленено и оттам започва да се засмуква въздух. Инцидентът става за броени минути. Докато всички бяхме залисани с включването на останалите болни от смяната, Крайна внезапно започна да хърка и да се гърчи, а съседът ѝ по легло се развика. Веднага се втурнахме и спряхме апарата. Бързо извадихме двете игли и изхвърлихме всичко — в кръвните линии остана около половин литър кръв, но в случаи като този кръвозагубата е най-малката ни грижа, и незабавно откарахме пострадалата в реанимация. Там я поставиха на апаратно обдишване и тя оцеля — с божията помощ. Този случай се покри, колежа не беше дори смъмрена, още повече че леталният (смъртоносният) край се размина — значи все едно е нямало нищо. Не че като е имало, някой е бил наказван.

От времето, преди аз да започна, се предаваше и една легендарна история — също пример за разминаване на косъм с леталния край. Случаят е достатъчно курioзен — чак не ми се вярваше, когато за пръв ми го разправиха. Двама болни значи лягат на две съседни легла. И не знам по какъв точно начин кръвните им линии се оплитат така, че от единия болен се тегли кръв, а в другия се връща — и обратно. Невероятният късмет бил, че се случили от една кръвна група. И така си изкарали цялата диализа. Не знам какво са наблюдавали тогава сестрите и лекарите, но разказват с умиление, че били страшно сплотен колектив — всичките млади и много щури. По онова време една диализна процедура продължавала цели 12 часа, после осем, за да стигне до днешните четири. Диализаторите (забравих да кажа, че ние за по-кратко им викаме шпули) били съвсем различни от сега. Не били с формата на цилиндър, а напомняли на големи вафли (и досега са запазени от тях за демонстрация пред студенти). И като вафлите били много крехки, тоест в процеса на диализа изведнъж се отлепiali и пръскали кръв на всички страни, та чак до тавана. Никой не можел да предвиди кога ще се случи. Затова почти целият персонал от онези години беше преболедувал от жълтеница — по-точно от хепатит В (тогава нямаше още хепатит С, даже СПИН още нямаше). Сегашният завеждащ отделение, доц. К. Фонев, по онова време редови лекар, изкарал особено тежка форма на хепатит В и сега е с изкуствена тазобедрена става поради увреждане на костите от кортизона, който му инжектирали в големи дози — тогава нямаше интерферон. И все пак

старите сестри и техници се хвалеха, че много хубаво си били живели. Сигурно. Сутрин включвали, да речем, четиримата или петима болни и засядали да ги наблюдават до вечерта. Ако никоя шпула не гръмнела, по цял ден се чудели каква да я свършат — разправяли си вицове, разменяли си закачки и даже играели на „бели пеперудки“. Нали сте чували детската песен-игра:

*Бели пеперудки, къде отлетяхте,
дойде ли му краят, изберете дружки,
аз избирам тра-ла-ла, ти избираш тра-ла, и т.н.*

Та избирали си, значи, дружки, натискали се и — времето минавало неусетно. С годините диализата ставала по-кратка, а броят на болните се увеличавал и се наложило да преминат на две смени — дневна и нощна. Дневната протичала по познатия начин, а вечерната била още по-забавна. Започвали работа в седем вечерта, като заварвали болните включени от следобед. Трябвало само да ги изключат — обикновено към 10-10:30 ч. После били абсолютно свободни. Не, не си отивали вкъщи, понеже дежурството им се водело до седем сутринта. Но като нямало какво да правят в празното отделение, а и били млади, та не им се спяло, започвали да се веселят. Много обичали, например, да се забавляват с автоматично точене на вино от дамаджана. Това се правело по следния начин. В дамаджаната поставяли чиста, неизползвана кръвна линия (тя нали е тръбичка с диаметър към сантиметър). После пъхвали тръбичката в апаратната помпа, все едно че подготвят за диализа. Пускали помпата и тя засмуквала виното (помпата засмуква, каквото ѝ падне — независимо кръв или друга течност). От другата страна нареждали чаши. Пълниш чашата, спираш помпата — и пак, и пак. Голям смях падал. Понякога решавали да отидат на кръчма и се прибирали чак в ранни зори — с блеснали погледи. Сутринта се строявали чинно за рапорт пред доцента — проф. Фонев бил още доцент — и макар да ги забелязвал, че не са изтрезнели, той само им се заканвал наужким, като размахвал назидателно пръст.

Когато аз постъпих на работа, двама от техниците бяха изявени алкохолици. И двамата нямаха още 35 години. Скоро след това единият

изпадна в делириум тременс (буйстване с видения на пълчища от насекоми или гризачи). Лекуваха го в психиатрията. После го уволниха за системно неявяване на работа. Другият и досега злоупотребява с алкохол, включително през работно време, но го търпят, защото е стар кадър със заслуги към отделението, а и е приятел на шефовете. Традицията да се пие в работно време е запазена и до днес. Болните носят ракия и вино, а по-заможните даже уиски. Една сестра, голяма шегаджийка, понастоящем пенсионерка, имаше навик да казва:

— Нещо един зъб ме боли. Трябва да взема лекарство.

Това беше парола. Знак за изваждане на ракия или каквото има в момента, но най-често ракия. После някой друг казваше:

— Абе и мен ме боли зъб. Дай малко лекарство тука.

Да споменавам ли пушенето? Мисля, че е излишно. Във всички български болници се пуши — и то много. От време на време ни четат по някоя заповед, плашат ни с глоби и после всичко се връща на старото положение. Да пушиш в хемодиализа пък си е направо предимство, защото по принцип сме длъжни да стоим непрекъснато в залите, докато болните се диализират. Пушачките са му намерили лесното и под предлог, че им се пуши, час по час прескачат до битовката (стаята за почивка на сестрите). По-добро извинение за излизане от залата няма. Гладен можеш да стоиш, може да няма време да прескочиш до тоалетна, но щом ти се е припушило — бягай, дръпни си, да не се мъчиш. А веднъж излезли, забравят и да се върнат. В битовката е спокойно, не е като в залите при апаратите и болните. Има легло, телевизор, готварска печка, автоматична пералня. Телевизорът и пералнята са подаръци от благодарни болни — покойници. Единият, който ни подари телевизора, поживя малко повече, но другият, с пералнята, почина почти веднага, щом ни я инсталираха. Пушенето, значи, си е нещо нормално в българските болници и няма как да се забрани, особено в отделения като нашето, където и завеждащият, и старшата сестра са заклетни пушачи.

Болните във всички отделения, където съм работила, черпеха персонала. Болните на диализа — най-малко от всякъде другаде, защото идват постоянно години наред. Не е като да се излекуват и да ги изпишем. Все пак по разни поводи гледат да ни почерпят — за рожден ден, за годишнина от започването им на диализа, за сватба на деца или внуци. Може да не е много, но е от сърце — ще каже някой и

ще ни поднесе я бонбони, я торта, я друго нещо. Веднъж рекох на една женица от придружителките (дъщеря ѝ е на диализа и тя всеки път идва с нея):

— Стига с тия бонбони и торти, че диабет ще хванем. Кажи и на другите — който има повод за черпене, да носи малко боб или лук, да си сготвим или пък пръжки и мас, да си хапнем направо.

Шегувах се, но тя, милата, се засмя добродушно и наистина ни донесе боб. И брашно няколко пъти донесе. Една от санитарките правеше мекици на печката в битовката. Чудно хубави ставаха, хем ги прържеше в престоляла мас. Ще ви призная, че никога и никъде не съм яла тъй сладко, както в болницата, като си сготвехме или ни донесяха нещо за хапване. Яла съм всякакви гадости, каквито не бих и погледнала в извън болнична обстановка — гранясали пръжки, пресолена сланина, люти чушлета. Даже храната на болните, която те отказваха и се хранеха с храна от къщи, се носеше с тенджерата в нашата битовка и бързо-бързо ѝ виждахме сметката. Имаше болничен стол, разбира се, но храната, предлагана в него, беше скъпа, а безплатни купони не ни се полагаха. В тежки дни сме набивали само лук и чесън със сол и сух хлебец. Някоя от нас казваше:

— Ама че се осмърдахме! Болните ще ни усетят.

А друга ще добавяше:

— Ха, много важно! Няма само те да ни смърдят, я!

Една от болните, възрастна жена с труден живот, невидяла друго освен немотия, всеки път, щом я включвахме, ни пъхаше в джоба по нещо дребно — бонбонки, ябълка или вафла, а по празници носеше вкусни баници и домашно вино. Сърдехме ѝ се, казвахме ѝ, че не бива, че тя самата сигурно няма какво да яде, а тя — душица блага, народна — ще рече:

— А, днеска е задушница, черпя за бог да прости, не се отказва! — беше загубила мъж и син, и снаха и отглеждаше внучетата си самичка. Или, ако не е задушница, ще намери друго да каже. И все доволна от нас, и все благодарна.

Болните във всички отделения рядко се сърдят, страх ги е. Преди години нашите си основаха дружество. Председателят му се обади на журналистите, че имаме 80% заразени с хепатит С, ако не и повече. В един вестник излезе кратко съобщение, че при нас е плъзнала хепатитна епидемия. Професорът, обаче, излезе с опровержение.

Хепатит имало във всички диализни центрове, каза той и журналистите го написаха (но той не каза къде какъв е процентът), нямало място за тревога и т.н. в познатия стил — „заявявам ви най-отговорно“. Място за тревога, естествено, имаше. Процентът на заразените с хепатит С в европейските страни в много по-нисък: в Италия — 22%, в Белгия — 4%, а в Холандия — само 3%. Процент като нашия се срещаше само в страните от Третия свят. Извикан беше инфекционист, който прегледа всички болни „най-обстойно“. Не че им личеше нещо на външен вид, става дума за неразвита болест, тоест за вирусоносителство, и не че като ти сложат една слушалка и те почукат по гърба или ти намачкат корема, вирусът ще се изплаши и ще избяга далече, обаче нали трябваше да се покаже, че се прави нещо. Вирусоносителството по принцип не подлежи на лечение. Прилага се само изолация на отделен апарат. При развито разболяване може да се приложи интерферон, но той е доста скъп. А ваксина за хепатит С още няма. Има само за хепатит А и В. Оттогава доста от заразените починаха, а останалите и новодошлите не се изследваха, така че процентът статистически спадна. Болният активист пък го „заточиха“ в един малък градски център. Заточението в малкия градски център много се практикуваше преди години, но после го спряха, защото схванаха, че да се диализираш там не е наказание, а чиста награда. В онзи център има по-малко апарати, повече ред и достатъчно консумативи. И много кадърен завеждащ. Имаше, впрочем, той почина от инфаркт преди да навърши петдесет. Но малко преди да почине, успя да изгони оттам сина на професора, инженера. Инж. Фонев тогава постоя малко безработен, защото никой не щеше да го назначи на работа, въпреки дипломата му за инженер, а и безработицата беше голяма. Накрая баща му го уреди при нас като техник по поддръжка на апаратите, веднага щом се освободи място.

Истината, че сме допуснали недопустимо висок процент заразени с хепатит С, лъсна неприятно преди две-три години след масово изследване на всички болни и персонала, каквото не беше провеждано в продължение на повече от година, може би година и половина, а според изискванията за работа в хемодиализа, то трябва да се провежда на всеки три месеца. Тогава се сетихме, че през изтеклото време сме допускали доста недопустими неща. Като например липса на дезинфекция на апаратите между отделните болни — задължение

на техническия персонал по нареждане на завеждащия, както и общо ниско ниво на хигиената в отделението, защото не достигаха дезинфектанти. Най-опасното нещо, което допуснахме тогава, обаче, беше престерилизиране на еднократни консумативи — използвани за болните и, естествено, замърсени с кръв — защото и те не достигаха. В продължение на месеци след изключване не изхвърляхме кръвните линии, а ги миехме на чешмата и ги запълвахме с разтвор на формалдехид, или мравчена киселина. Това е силно летливо вещество, което дори и разтворено във вода отделя отровно задушавачи пари, от които кашляхме, а очите ни сълзяха. Така ги оставяхме два дни, после ги промивахме с банки стерилен физиологичен разтвор и пак ги използвахме за болните. Промивахме на чешмата и иглите, с които убождахме болните и ги пращахме на стерилизация. Отначало ги надписвахме с името на болния, от чиято ръка сме ги извадили, после нещата се забатачиха и стана тя, каквато стана — пращахме иглите на един болен да се стерилизират, после убождахме с тях някой друг и т.н. А вирусът на хепатита е много устойчив. ХЕИ-то тогава ни направи проверка за формалдехида, с който работехме. Не знам дали някой беше сигнализирал или проверката беше по инициатива на самото ХЕИ. Предупредиха ни, че от ХЕИ ще идват да замерват формалдехида във въздуха и ние се обнадеждихме, че най-сетне може да го забранят и да оправят снабдяването. Един ден по обяд дойдоха две служителки и поставиха на бюрото в залата някакви малки измервателни уреди. Болните от сутрешната смяна тъкмо си бяха заминали. Трябва да кажа, че тогава нарочно разляхме формалдехид и в цялото отделение направо не се дишаше. Всички кихахме, кашляхме и не можехме две да видим от порой сълзи. Двете служителки и те кихаха, кашляха и ронеха сълзи през цялото кратко време на замерването, но накрая — виж ти — замерването показва стойности на формалдехидни пари във въздуха в границите на допустимото. Съобщиха ни го няколко дни по-късно. А си спомням, че точно когато замервах, някой от персонала идваше отвън за втора смяна и, влизайки в отделението, се развика отдалече:

— Ей, какво сте направили тука, бе? Ще се издушите, бе!

А ние се разшъткахме:

— Шът, бе, по-тихо! ХЕИ-то е тука, замерват.

Практиката да се простерилизират еднократни материали не е изчезнала още. Само дни преди да напусна, от стерилна база пристигна опаковка, съдържаща замърсен с кръв пластмасов катетър. Много се ядосахме, като го видяхме — от обработката, на която е бил подложен при стерилизацията, кръвта, останала вътре в лумена му, се беше изляла отвън. Веднага го изхвърлихме, разбира се. Такива катетри (те представляват твърди пластмасови тръбички с дължина около 25 см и диаметър 2–3 мм) се използват при новите болни, които започват диализа и още нямат свързани по оперативен път артерия и вена на ръката — така наречената AV фистула (вж. Пета глава). Катетърът се поставя в дълбок централен венозен съд (манипулацията се извършва от лекар с участието на две асистирани сестри), защото обикновените вени на ръката не могат да осигурят необходимия дебит за провеждане на адекватна диализа (200–300 мл/мин.), а дълбокият съд е широк и съответно кръвотокът по него — достатъчно мощен. Стерилната ни база отдавна не е каквато беше по времето на стария шеф. Сега е модернизирана и разполага с машина за вакуумирани стерилни опаковки — прозрачни от едната страна. В тях може да се простерилизират марли, инструменти, чаршафи дори. Ние често ги използваме за простерилизиране на диализни игли, извадени от оригиналната, фабрична стерилна опаковка и останали неизползвани по някаква причина, за да ги използваме после пак, но това си е в пълно съответствие с изисквания за „ex tempore“ употреба на стерилни материали, тоест непосредствено след изваждането им от стерилната опаковка, а не след като са престояли открити. За съжаление, продължаваме да простерилизираме и материали за еднократна употреба, останали след манипулация по поставяне на катетър на новите болни. Някои от тях, подобно на диализните игли по-горе, са останали неизползвани и се налага да минат през простерилизация, защото също са били извадени от оригиналната им, фабрично-стерилизирана опаковка. Но изпрацаме и използвани материали, тоест, такива, които са влизали в тялото на болен и, естествено, замърсени с кръв. Тях ги промиваме на чешмата, киснем ги в дезинфектант и кислородна вода и ги изпрацаме в стерилна база. Обаче, не щеш ли, този ден пристига катетър от стерилна база с петно кръв отвътре на прозрачната опаковка. Явно някоя от нас, сестрите, не си беше свършила добре работата, но нямаше как да разберем коя е, защото не

се подписваме никъде, като приготвяме материали за стерилизация. Една от по-бойните между нас (не бях аз, аз не съм много силна на приказки), се развика:

— Само да я науча коя е тая, дето го е пратила неизмит, ще ѝ дам да се разбере!

На нея, обаче, сигурно и през ум не ѝ минаваше мисълта, че по принцип не е редно да изпращаме еднократни консумативи на стерилизация. А случаи като този с неизмитата кръв са неизбежни, защото понякога поставянето на катетър става трудно и минават час-два, докато най-после се извърши. Замърсените материали са с тесен лумен и полепналата по тях кръв се съсирва. Когато накрая разчистим импровизираната операционна (катетеризирането наистина си е малка операция — с местна упойка, с леко срязване на кожата на мястото на поставяне, а и със зашиване на катетъра за околната кожа, да не се измъкне случайно, нали трябва да се запази и използва за диализа най-малко месец и половина-два, докато съдовите хирурзи направят фистулата, а после и тя се чака да „узрее“) сваляме зелените хирургични престилки, изхвърляме замърсените ръкавици и кървавите марли и отнасяме всичко, каквото можем да престерилизираме, на чешмата за миене и накисване. Ако един катетър е малко ползван, тоест направен е неуспешен опит да се постави и после е взет друг, първият подлежи на престерилизиране, защото катетрите все не достигат и трябва да ги икономисваме. Малко преди да напусна работа, най-кът бяха двулуменните.

Налага се пак да обясня. Катетрите могат да имат един или два лумена. Тези с двата лумена с като пушка-двуцевка, така да се каже. Много са удобни при болни с лоши периферни вени (периферни — значи на ръцете и краката), защото не се налага да търсим вена за връщане на пречистената от апарата кръв — от единия лумен апаратът тегли, в другия — връща и така болният не се боде изобщо. Болните, разбира се, предпочитат двулуменни катетри, тоест, те още не знаят какво предпочитат като постъпят, просто искат да ги бодем, да не кажа мъчим, колкото се може по-малко. Има начин и болните, вече редовно провеждащи хемодиализа, да се бодат с една игла, вместо с две. Апаратът се настройва на програма „single-needle“ (само с една игла), а пластмасовото удължение на единствената игла се разклонява с V-образна приставка, но лекарите казват, че диализата по този начин е

неефективна, защото кръвта се тегли от едно място и се връща на същото, така че нечистата и пречистената се смесват, пък и консумативи за „single-needle“ нямаме — трябва специални кръвни линии. Някои от белгийците, които минаха през нашето отделение в края на май, се диализираха точно по този начин. Те си носеха консумативите. По принцип, всеки болен, който заминава временно в друг център, си носи консумативите, полагащи му се за няколкото диализи, които ще проведе там.

Много се отклоних, но темата е важна за развоя на по-нататъшните събития — тези от последния ми работен ден и от вчера също така, когато получих официален отговор от министерството на здравеопазването и в него се казваше, че чуждестранните пациенти си осигурявали консумативите, съгласно договор, сключен между проф. Фонев и изпълнителния директор на нашата болница. Ще избързам да кажа, че това не е причина гостуващите пациенти да не се вписват в журналите на отделението, най-малкото защото журналите са отчетни документи не само за консумативи, а и за положения от персонала труд, както и за други — евентуални — разходи. Гостите по правило си носят само основните консумативи — диализатори, кръвни линии, хепарин. Нашите гости, обаче, са болни хора, а с болните хора всичко се случва. Може да се влошат, да получат неочаквани усложнения, дори — не дай си боже — да починат при нас. В такива случаи ние сме длъжни да им окажем необходимата помощ, да ги лекуваме с каквито се наложи лекарства, изписани от нашата аптека, да ги храним със сваятна храна, специално поръчана за чужденеца (имаме по-раншен опит) или да съхраним в нашата морга тялото на не-дай-си-боже починалия (и това, уви, струва пари). Наистина, никой от гостуващите без регистрация чужденци не се влоши дотолкова, че да се наложи да остане на стационарно лечение. Пък и ако се беше случило нещо с някой от всичките, може би щяха да го регистрират само него (или нея) и така да оправдаят допълнителните разходи по престоя му/й в стационара на отделението. Но и без да лежат в стационара, болните на диализа в залата също правят непредвидени разходи. Банките с разтвори за промиване и запълване на диализаторите и линиите на чужденците бяха осигурени от нас, а и хепарин от нашия беше ползван първия ден поне за един белгиец (може и повече дни и за повече болни, но това е, което знам със сигурност). Не е изключено да се е

налагало вземане на ампули от нашия спешен шкаф за такива спешни състояния, като внезапното падане или вдигане на кръвното налягане или гадене и повръщане, или крампи, съпроводени със силни болки — все състояния, които често се случват по време на диализа и се приемат като неизбежна част на работното ни ежедневие. За оправдаване на всичко това е необходимо гостуващите да се регистрират, че са дошли и останали при нас едни-колко си време, дори да си носят основните консумативи. И те винаги са били регистрирани досега — за една-единствена диализа дори, както и за повече — независимо дали са били българи от други центрове в страната или чужденци.

Друг е въпросът, че чужденците, дошли на гости при нас в края на май, не си носеха и всички основни консумативи. Апаратите се зареждаха с кръвни линии от Етрополе. Само болните на сингъл-нидъл си носеха линии от Белгия, защото с такива не разполагахме в момента. Според договор, сключен между изпълнителния директор и проф. Фонев, обаче, нещата не стоят така, с други думи — да не вярвам вече и на очите си. Проверките също нищо нередно не установиха. Според мен, ако някой провери по-старателно, може да се натъкне на любопитни факти. Стига само да провери, например, броя на използваните кръвни линии от Етрополе за периода между 22.05. и 3.06.2003 г., като сравни техния брой с друг период, непосредствено преди или след този. При наличните осемдесет и няколко постоянни наши болни, пристигането на 16 от Белгия за 6 диализи не може да не се усети, а и 13 от Израел — това са над сто диализи. И стига да не му представят раздут списък, съдържащ мъртви души и болни на перитонеална домашна диализа — и това съм виждала да се прави. Що се отнася до проверка на спешния шкаф за използвани лекарства от него, следите са изключително трудни за проследяване. Докато работех, лекарствата най-редовно се изписваха на имената на други болни, не на тези, на които се правят или пък се изписваха просто за запас, без изобщо да се направят.

— В аптеката са получили Ефортил! — казваше, да речем, старшата. — изпишете на повечко болни, че да заредим шкафа.

И ние изписвахме наред по листите. А как икономисвахме дефицитни ампули? Поставаме в банка две ампули от гореспоменатото лекарство, което служи за повишаване на паднало кръвно налягане,

пуснем на един болен, после отнесем банката при друг и на него също му пуснем. Икономииите са важно нещо. Но и опасно — когато се работи с живи хора. Има и още нещо. Персоналът също заявява своите нужди от лекарства и, убедени, че щом работят в болница, трябва да получават нещо болнично, някои лекари караха сестрите да им изписват било антибиотици, било болкоуспокояващи или витамини, а дори и упойващи (от меките), после подписваха табелата и я пращаха в аптеката в пълна изправност. Това, че болният не е получавал дадено лекарство по време на престоя си, също е изключително трудно за доказване, особено ако е минало време и си е отишъл в къщи или е починал. Това лекарите много добре го знаят и затова си позволяват да си изписват лекарства, като ги пишат и в ИЗ-тата, които водят (ИЗ — история на заболяването, основен документ при престой в болница), така че по документи всичко е точно. Ако пък на сестра ѝ се доще да се облажи с някое хапче от оскъдната болнична аптека, тя помолва някой лекар, който ѝ е по-близък, и — готово: тя изписва, нейният лекар подписва, грешка няма. Много пъти съм чувала диалози, подобни на следния:

— Д-р Скорчева, детето е болно. Може ли да изпишем малко ампули калциев глюконат и витамин С?

— Разбира се, мила, дай ми ИЗ-то на Иван Иванов да го впиша. Ти взимай табелата, ще ти подпиша. И, знаеш ли, и дъщеря ми нещо е понастинала, я да изпишем и на Иван Петров още малко. Само първо да питам дали има.

И набира вътрешния телефон на болничната аптека:

— Ало, извинявам се, пак съм аз, д-р Скорчева (извинителен смях, следван от кратка пауза). Тъй и тъй. Много ви благодаря. Сега ще изпишем. — Д-р Скорчева е много възпитана. Винаги се извинява за безпокойството, благодари, пожелава лека работа. В нашите среди се смята за обида да пожелаете „приятна“ работа, защото нашата работа не може да бъде приятна, може само да бъде лека, ако се случи да нямаме много работа, но това пък най-рядко се случва при нас.

Аз лично видях съвсем скоро, преди да напусна, цяла опаковка с ампули витамин С, прибрани в шкафа на манипулационната с надпис „За Д-р Скорчева“. А през април д-р Зайкова, онази привлекателна лекарка, която направи шеметна научна кариера, ме помоли — мен лично — да ѝ изпиша дуомокс, вносен антибиотик против хелиобактер

пилори — микробът, причинител на язви. Изписахме го на името на болна от стационара, разбира се. Аз си изпълнявах точно задълженията да се подчинявам на дежурния лекар, съгласно длъжностната ми характеристика. Чак сега се замислям, че ако минеше строга проверка и проверяващите засечаха данните от няколко места, включително питаха и болната какви лекарства ѝ носи сестрата сутрин, обед и вечер (нали болните имат право на информация?), щяха да излязат наяве разминавания, от които не е никак трудно да се направи изводът — болната не е получавала дуомокс. Разбира се, вината щеше да падне първо върху мен. Не съм давала лекарството, а ето лекарката го е изписала в ИЗ-то на болната. Прибрала съм го, значи, за себе си. Логиката, обаче, изисква да се зададат още някои въпроси, като например, аз ли имам хеликобактер пилори или лекарката, която се е разписала? И пак е невъзможно да се установи истината, защото чаровницата ще приплаче, че съм я накарала да подпише, и пак аз съм прибрала антибиотика, бил ми трябвал я за баща, я за майка, я за някой роднина до девето коляно. И ако аз, на свой ред, не успея да натопя някоя санитарка под мене, няма да отърва наказанието. Но строги проверки не съм виждала нито веднъж за 25 години.

Само веднъж имаше една — уж много строга. Трябва да разкажа за нея, макар че наистина много се отклоних. Случи се преди няколко месеца. Предупредиха ни, че ще мине проверка за Епрекса — лекарство против анемия, вносно, страшно скъпо, получава се във фабрично-пригответени спринцовки, които са много фино изработени. Ужасно се притеснихме, като чухме за такава проверка. Сетихме се, че не сме водили документацията, както трябва и сме изписвали Епрекс в големи количества, без да вписваме на кой болен кога е правен и по колко. Можеха да ни изкарат, че сме си го носели в къщи и сме го продавали на черно. Заговориха за някаква баснословна глоба. И досега ми е чудно, как стана така, че след като още първия ден откриха нередности при отчитане изразходването на Епрекс, после някак си ни оставиха три дни на спокойствие, преди пак да дойдат. Нямахме никакво спокойствие през тези три дни и нощи, разбира се. Образувахме тричленна отговорна комисия от сестри, начело със старшата и се започна едно фалшифициране на документи, което не е за описване. Няма да се предадем без съпротива, за какво сме диализни сестри — бързи, сръчни и смели, както се шегувахме помежду си. От

сутрин до късна вечер се проверяваха всички листи на болни, получаващи Епрекс (повечето от нашите, защото почти всички са анемични), сравняваха се количествата с тези по табелата и се коригираха несъответствията. Много тежък труд, защото се оглеждаха дозировките в продължение на цяла година, ако не и повече. Старшата и двете ѝ предани помощнички работиха всеотдайно и без почивка по цял ден до късно нощем. И успяха! Проверката мина успешно. После все ни натякваха, че ние, останалите сестри, трябва да сме им благодарни, че са ни отървали от глобата, щели били да ни глобят по една цяла заплата най-малко. После едната сестра от заслужилите беше повишена в помощник-старша за един месец. Задълженията ѝ включваха само изписване на хепарин и друга бумажина. Трудно е прецизното водене на болнична документация без помощта на компютър. Всеки ден на ръка се пишат отново и отново едни и същи дълги списъци с имената на болните, само се сменя дозировката, затова наистина имаше нужда от помощник-старша. Пък и почетната длъжност беше с мандат по един месец, та всички полека-лека щяха да се изреждат. Така се работи в задружен колектив. След проверката Епрексът започна да се изписва със специални протоколи, подписани от трима лекари. Оказа се, че така е трябвало да се процедира още от по-миналата година, но нашите лекари не били разбрали. На тях никой нищо не им направи и си бяха спокойни, а сестрите сън не спаха, докато течеше проверката.

ДЕВЕТА ГЛАВА

В тази глава продължавам с обещаните ужаси и черен хумор, защото в предната доста се отклоних към въпроси и теми, които сигурно са ти чужди, любезни читателю. По-нататък аз пак ще се върна към историята с чужденците на диализа при нас, към обстановката в нашето отделение и към хала на българските диализно болни. Знам, че това са неща, твърде безинтересни за широката публика, затова прочети само тази глава, читателю, пък си легни да си починеш, ако ти е спокойно на душата след прочитането на главите до тук, включително тази, или върви на работа, ако не си безработен. То който трябва да мисли, не мисли, та ти ли да хабиш нерви и време за проблеми, отдалечени на светлинни години от твоите.

Много от нашите болни носят ужасни белези от неуспешни операции за AV-фистули (за обяснение на AV-фистула вж. Глава пета). Операциите се извършват планово от съдовите хирурзи. Преди много години една лекарка-съдов хирург, вече покойница, е извършвала тези операции много успешно. Направата на всяка една AV-фистула е изключително фина, часовникарска работа. Свързват се вена и артерия, обикновено в областта на китката, а там съдовете са тънки — един милиметър в диаметър, дори по-малко. За да се срежат и зашият един за друг така, че да се образува здрав шънт (свързване, отклонение), е необходимо да се работи под лупа с много фини инструменти и хирургични конци от най-тънките. От години насам фистулите на нашите болни рядко излизат сполучливи от първия път. Налага се пак да се правят, после пак и пак, и всеки път все по-нагоре, а после на другата ръка, оттам — на краката, докато не остане повече място за рязане. Белезите от многобройните операции са не само неестетични, но и водят до сериозни последствия, като например засягане на периферни нерви и оттам болки в ръцете или затруднени движения в пръстите. Едно от честите оправдания на хирурзите, когато фистулата

не стане или спре да работи скоро след операцията е, че болният, примерно е диабетик или възрастен или друго нещо.

Интересно, че един от нашите по-стари болни — той беше насочен към малкия градски център, та не знам какво прави и дали още е на диализа — диабетик от години и моряк по професия, беше стигнал до състояние, изискващо незабавно диализно лечение така, както си правел поредния морски рейс. За късмет, случил се близо до бреговете на Западна Европа и го приели за болнично лечение в Белгия. Той се върна оттам с прекрасно направена фистула, нищо че беше диабетик. И на възрастните чужденци, които са минавали през нашето отделение, фистулите работеха безотказно в продължение на много години, а съдовете им — които бодем с дебели игли — бяха дебели като въжета. На такива им викаме съдове, които и със затворени очи да ги убодеш, пак ще уцелиш, тоест ще влезеш в кръвния лумен. Чудно ми е дали и хирурзите на Запад се оправдават с диабета или възрастта на пациентите си. И какъв ли е процентът на неуспешните фистули при тях? Средно колко години работи една западна фистула? И средно взето колко — една нашенска (имам предвид фистулите, направени от съдовите хирурзи в град Равен, моля за извинение всички други, които работят добросъвестно, а също и добрите хирурзи от Равен). Ако не някой друг, поне Здравната каса да се интересува — нали плаща за тези операции? Но не, и така сигурно няма да стане, пък и дочух, че Здравната каса била заета с друго. Визирам едно критично предаване по телевизията, което аз самата не съм гледала. В него обвинявали Здравната каса в изнасяне на милиони извън граница, в чужди банки. Не знам дали това е вярно и ако е, кой е наказан и какви мерки са взети, за да не се случи в бъдеще пак същото.

А операциите, освен че струват пари, причиняват и страдания. Дори да няма засегнат нерв, болки през първите ден-два винаги има. Понякога изкървяват — следва кръвопреливане и оттам риск от зараза или алергична реакция. Друг път се инфектират — и се налага антибиотично лечение. Впрочем почти няма болен с прясно направена фистула, който да не е на антибиотик, и то венозен, защото и да не е инфектирана самата фистула, катетърът, който е поставен временно, неизбежно внася инфекция. Той по правило се държи месец или месец и половина, докато узрее фистулата, тоест докато вените на ръката се

разширят и засилят в резултат от прилива от артериална кръв към тях. Но на болната, която изключвах последна през последния си работен ден, например, бяха държали катетър във вена субклавия в продължение на цели три месеца — януари, февруари и март. И изобщо не става дума за перм-катетъра, който ѝ поставиха после — той си е предвиден за дълъг престой — а за най-обикновен катетър, поставен от наш лекар по метода Селдингер. По причина на прекалено дълго задържани катетри, на болните се правят удължени курсове с антибиотик, като редовно един антибиотик се сменя с друг, после с трети. Виждала съм болни, на които се прави пети пореден антибиотик в продължение на месец и половина-два.

Преди години на болните раздадоха договори, че са съгласни да изпробват ново лекарство против анемия, продукт на известна западна фирма. Лекарството носеше името еритропоетин и се рекламираше като революция в борбата срещу анемията. Страничният му ефект — силно повишаване на кръвното налягане, стана косвена причина за смъртта на доста от тогавашните болни. Вальо, например, за който писах още в началото на тази книжка, имаше приятел на неговите години, също при нас на диализа. Той се казваше Бисер, всички му викахме Биско. И майката на Биско идваше на диализа. Биско беше силно анемичен и се включи в първата група желаещи. Веднъж, както си бил на гости у баба и дядо в град на другия край на България и както се връщал от кино ли, от другаде ли, с влизането си още от вратата залитнал, после паднал и само след няколко гърча починал пред очите на онемелите от ужас възрастни хора от масивен мозъчен кръвоизлив.

Самият Вальо по-късно почина от същото. Аз бях на работа, когато го донесоха на ръце в отделението. Бяха цяла група млади хора. Едно здраво момче го носеше и плачеше, а още няколко момчета и момичета го следваха. Вальо висеше като парцалена кукла и издаваше хрипливо-свистящи звуци. Били на вилата на един от тях, слушали хеви метал и внезапно Вальо, както се смеел, обърнал нагоре очи, рухнал по лице върху масата и те го довели с такси. Вальо мина през скенера, установи се тежък кръвоизлив с пробив в мозъчните вентрикули и малко след това почина, без да дойде в съзнание.

Една млада и много красива болна дойде един ден за диализа с прическа, гримирана и издокарана — щеше да ходи на някакво

тържество, като свърши. Не можа дори да започне. Срина се изведнъж в коридора и почина след броени минути. И сега лицето ѝ е пред очите ми — бяхме я сложили на легло в една свободна стая — лежеше странно спокойна, с ярко червило на устните, със сенки на очите и празнични дрехи. Не посмяхме да ѝ метнем чаршафа над главата, както обикновено правим. Името ѝ бе Августина.

После фирмата производител усъвършенства този безценен продукт — няма ирония, еритропоетинът наистина е безценен за всички, които страдат от тежка анемия, и сега вече е съвсем различен от първата експериментална партида, а и името е различно — епрекс или неорекормон. Имената са две, защото сега две големи фирми произвеждат едно и също по принцип лекарство, но с различно търговски названия и неотдавна се случи да чуя разговора между наш лекар и един стажант по този въпрос:

— Произвеждат се от две конкурентни фирми, които постоянно се дебнат. Наскоро едната публикува данни, че при приложението на препарата, произведен от другата, се установява лека промяна в диференциалното броене като страничен ефект. Голям шум се вдигна, а всъщност става дума за нещо съвсем незначително, при това при неголям процент от болните. Набедената компания успя до докаже, че този ефект се среща само при венозно инжектиране, а при подкожно отсъстват данни за каквито и да било странични ефекти и продължиха да го предлагат, но с препоръката да се прави само подкожно. Постоянно се дебнат едни други.

— На опаковката на единия, не видях кой точно беше, пишеше, че е и за интравенозно, и за субкутанно приложение.

— Внимавайте все пак — държат на начина на приложение. Истината е, че всичко стана търгашество в днешно време. Жестока конкуренция, жестока, никога не е било така. Затова изкараха повечето български лекарства вредни, за да ни превземат пазара.

— Напълно съм съгласен с вас.

— И тия реклами по телевизията и по витрините! Трябва да ги забранят! Вече не знам какво да изписвам на болните. Искат най-доброто, но само им пиша рецептите, не ги купуват, нямат пари. Казвам на един болен, ето ти рецепта за тиклид, а той веднага пита колко струва. И се отказа.

— А, четох някъде за тиклида, че бил само 5% по ефективен от аспирина, но 30 пъти по-скъп.

— Може и така да е. Къде го четохте? и т.н.

Поставянето на катетър също крие големи рискове. Само месец и половина, преди да напусна, например, д-р Станчев постави катетър по Селдингер в субклавията на една нова болна, туркиня. С този катетър се проведе диализа, непосредствено след която се установи, че болната е получила голям хематом (кръвоизлив) в областта гръдния кош, където се намират жизненоважните органи — сърцето и белият дроб. Катетърът се извади, постави се лед. Целия следобед болната имаше болки в гръдния кош откъм страната на катетъра. Преди няколко години 42-годишна болна почина от такъв хематом в гръдния кош, получен от недобре поставен катетър, така че тези инциденти са много опасни.

Тази болна не почина. Но в рапорта от този ден, 11.04.2003 г. д-р Веждов не записа какво точно се е случило, а само, че болната имала болки „в корема“. Впрочем същият лекар — бивш завеждащ курортен център и дори за известно време някакъв шеф в общината, а понастоящем редови лекар пред пенсия — в дневен рапорт на 21.03.2003 г. беше сгрешил датата на рапорта и по-надолу е писал, че се е направил неуспешен опит за поставяне на катетър (от него) на болната еди-коя си — сбъркал беше и името на болната, не само датата. Той, горкият, като чуе, че трябва да слага катетър, много се притеснява. Веднъж реши, че аз съм му крива, имала съм била лош поглед, та затова не успял да сложи катетър, като му асистирах и следващият път, когато се падна с мен, ме отпрати с директните думи:

— Махай се, с тебе не ща да работя! — и си избра колежка по свой вкус за асистентка. Тогава нищо не му казах, но помолих колежката да ми подпише, че д-р Веждов е предпочел нея, за да не излезе после, че аз му отказвам. Обаче катетеризацията пак не можа да стане. Д-р Веждов иначе е упорит по характер — затова мъчи болната близо три часа. Беше случил на кротка душица, от тези, които смятат за голяма чест да ги похвалим:

— Браво! Ти излезе герой, изтърпя всичко, без гък да кажеш!

Но болните все пак не са комунисти, подложени на мъчения от фашистки агенти, нали? Няма защо да са горди, че все търпят и си траят. Но много от тях не познават друга гордост, освен вечното

народно търпение, а и се смайват и смущават, като попаднат в голямата ни болница, особено по-бедните от селата — прекарвали цял живот в селски труд и сиромашия, каквато ние в града не сме виждали. Някои от тях дори не знаят как да пуснат водата в тоалетната. Няма информация, а и трудно може да им се даде. Въпросът с информацията изобщо си е деликатен въпрос. Веднъж един от нашите градски болни, човек с непокорен характер — „конфликтен“, който на всички разправя, че лекарите са го объркали, затова е на диализа, се скара с д-р Станчев. Сменили му бяха обичайния хепарин с друг, а той настояваше да му правят от стария:

— Какъв е този кливарин? Искам си моя хепарин!

— Илчо — кротко му обясняваше д-р Станчев. — Кливаринът е по-подходящ за тебе. Какво искаш, пак да ти кръвнат хемороидите ли?

— Абе не знам, питам, 'щото ми го смениха и никой нищо не ми казва...

— Ето сега нали ти казвам. Кливаринът е нискомолекулярен хепарин. Подходящ е при болни с кръвене, например след операция. И е доста по-скъп от обикновения.

— Така ли? — Илчо все още е недоверчив.

— Недей да ме гледаш така, сякаш ти мисля злото. Знаеш, че винаги сме правили всичко за вас. Ако си мислиш, че съм дошъл тази вечер да си правя експерименти с тебе или с някой друг, много грешиш, така да знаеш! Преценил съм, че за теб е по-подходящ този вид хепарин, имай малко доверие в лекарите, най-после! — Обаче не му казва, че кливаринът е от партида, на която й изтича срокът и ни е наредено да го правим на всички — и на които имат нужда, и на които нямат.

Болният съответно започва да се извинява. Така се дава информация. И в тази ситуация нещата отново не бяха еднозначни. Кливаринът наистина е по-подходящ за такива болни като нашия Илчо и наистина нискомолекулярният хепарин е по-скъп от обикновения, но на Илчо се сетиха да му правят от него, чак като видяха, че партидата е залежала и трябва бързо да се използва.

Два-три месеца преди да напусна работа бяха въведени цял куп нови документи — предимно от и за здравната каса — сред тях и една „Декларация за информирано съгласие“, според която болният има

право да бъде информиран за състоянието си. Правилно. В тази декларация пишеше:

„Лекуващият лекар ми обясни следното за моето състояние“ и следваха три свободни реда, ето така:

.....
..
.....
..
.....
..

Много такива декларации сега се намират в архив, старателно скрепени към листи на изписани болни, отдолу има подпис от болен и лекар, а трите реда обикновено са празни като тези отгоре. Но никой не прави проверки. И непопълнените декларации се трупат в архива като паметник на глупостта. Не само аз съм забелязала това. Възмущавали сме се всички. Първо, защото три реда за нищо не стигат. Второ, защото на болния всеки ден му се казва по нещо ново и никой уважаващ себе си лекар не би се съгласил да впише мнението си така кратко и категорично, както на бюрократите им се иска. И последно, но не най-маловажно — защото при нас лежат и доста хора от малцинствата, някои от които не знаят добре говорим български, камо ли писмен.

И сякаш им се видя малко това, ами ни спуснаха и планове за лечение на болните — за тази болест толкова дни, за онази — толкова. А болестта не е нито индустриална, нито аграрна, нито каквато и да материална продукция, за да можеш да я планираш кога ще е готова, тоест излекувана или поне стабилизирана. Често се появяват и съвсем непредвидени усложнения. Но лечебният план трябва да се изпълнява и даже преизпълнява. На практика ето какво става. Приемаме, примерно, един болен и четем в плана, че за осем дена същият трябва да е готов и изписан. Да, ама не, както казваше преди години един известен журналист по телевизията. И при най-точно спазване на точките по този план — първият ден тези и тези изследвания, втория — тъй, третия — иначе, на осмия ден болният изобщо не е излекуван,

нито дори стабилизирани, а и курсът му с венозен антибиотик е още доникъде. И сега какво да правим? Еврика, сега се някой, ще го изпишем днес и утре пак ще го приемем. И така, болният си лежи в стаята, без да подозира, че този ден е изписан или че на следващият е отново приет. Лечението му върви без прекъсване. Лекуващите му лекар и сестра, обаче, се изприщват от оформяне на купчини документи — задължителни както при всяко изписване, така и при всяко приемане в болница. И да беше само това! Следва ново пускане на същите изследвания, които са взети броеви дни преди това. Понякога болният се усеща и пита:

— Ама защо все ми вземате кръв?

Вземаме му, защото Здравната каса плаща. Плаща и не пита:

— Защо, наистина, сте вземали два пъти пълни изследвания на кръв и урина в разстояние на толкова кратък период?

Всъщност по документи нещата са точни. Нов болен — всичко е взето — значи много добре. Рентген е правен, и друго, и трето, и пето. Само дето никой няма да се сети да провери епикризата в листа на този „нов“ болен. Достатъчно е да погледне датата на изписване от последната епикриза — тя се прикрепя към новия лист, за да открие, че болният е изписан точно в деня преди приемането. Защо ли? Лично на мен, например, като лекуваща сестра през април ми се наложи да приемам и изписвам една болна не даже два, а цели три пъти. Колко много хабене на пари и на нерви! Тези пари идват от данъкоплатците, а нервите са от нас — персонала. И всички си траят. Данъкоплатците, разбира се, хал хабер си нямат, ние пък вече сме минали далеч отвъд прага на всяко дразнение и понасяме всичко. Безропотно. Е, ядосваме се понякога, говорим си, даже попържаме, но винаги в тесен кръг помежду си, та протестите ни ги чуват само стените наоколо и гневът ни заглъхва, дето се вика, като глас в пустиня.

През последната година на работата ми в хемодиализа, станах свидетел на внезапна поява на мъчителен сърбеж сред много от нашите диализно болни. Това състояние започваше почти веднага след включване или някъде след първия час. Болният, който биваше засегнат — а във всяка смяна имаше по няколко такива — отначало започваше да се върти неспокойно и да се чеше с едната ръка, защото на другата са иглите и не трябва да я мърда, после с цяло тяло се търкаше наляво-надясно, пъшкеше и накрая ревеше с глас и ни

умоляваше със сълзи на очи да го изключим наред процедурата. Правехме големи дози урбазон (метилпреднизолон — кортизонов препарат против алергични реакции), а като не помагаше, прибегвахме до силни успокояващи, като диазепам венозно и дори опиати. След опиата болният позадрямваше, но и в просъница продължаваше немошно да се върти и дръгне, а от гърлото му излизаха нечленоразделни звуци.

Една млада светлоока жена от нашите болни с много нежна кожа, която се диализираше в жълтата зала заради инфектиране с хепатит В, страдаше особено жестоко от такъв сърбеж. Всяко идване на диализа беше кошмарно за нея. С урбазон и успокояващи изкарваше някак процедурата. Същинското изтезание за нея започваше, обаче, след това, понякога дори след като се прибереше вкъщи. Разказвала ни е как се е събличала гола и се е драла навсякъде с пластмасова четка за коса, карала е мъжа си да впива нокти в гърба ѝ и да я чеше до кръв. Много пъти мъжът ѝ я водеше в отделението за помощ, неспособен да издържи мъките ѝ. Два пъти аз съм я посрещала и съм викала лекар и сме се опитвали всячески да облекчим страданията ѝ.

Пристигането ѝ се чуваше още от вратата на отделението — вопли на мъченик се разнасяха и първия път, когато се случи да дойде от къщи в такова състояние, всички наскачахме да видим кой е. Понататък ѝ свикнахме. Опитвахме се да я изкарат истеричка. Не, Красито не е истеричка. Много добре познавам тази жена. И не само аз я познавам. По-кратко съществуване от нея едва ли би могло да има, лежеше си, четеше си книжка и се усмихваше като ангел — руса коса, сини очи, много красива. Имаше семейство и две деца. Истеричка! Лесно е да се каже, докато вас самите не ви е сполетяло. Кризата от нетърпим сърбеж при нея наистина протичаше като истеричен пристъп. Тя виеше с глас, тръшкеше се, мъжът ѝ я стискаше като буйстваща луда, за да не се хвърли през прозореца, тя ни молеше да я убием с някаква инжекция, а лицето ѝ се обливаше в сълзи. Аз лично съм ѝ правила — по нареждане на лекар, разбира се, последователно, през пет минути, тройна доза урбазон, после антиалерзин, после халоперидол. И пак не ѝ минаваше, но се унасяше, охкайки в опиатен сън, а мъжът ѝ ни благодареше, грабваше я на ръце и си я отнасяше обратно вкъщи.

След няколко месеца сърбежите на всички понамаляха. Намаляха и на Красито. От нея знам, че сърбежът е по-лош от болка. В момента,

когато напусках, беше останал само един болен с нетърпим сърбеж. Той не беше млад, над шейсетте беше, и категорично не беше истерик. Дойде при нас със самочувствието и оптимизма на преуспяващ бизнесмен с млада жена и невръстно дете на тия години. Много бързо тръгна назад. Съсипа го сърбежът. Когато си заминавах, го оставих съвсем различен човек в сравнение с времето, когато го приехме, а бяха минали не повече от две години — представете си жив освиенцим, само кожа и кости, отпаднал, без воля, не говори, гледа като бито куче. Това човек ли е? Младата му жена непрекъснато беше край него и често плачеше в коридора, да не я види и чуе. Той не можеше да остане без придружител, защото се заваляше, като ходеше и няколко пъти беше паднал лошо. Говорих една вечер с нея и тя през плач ми призна, че мъжът ѝ тайно се тъпчел с опиати, иначе не можел да издържи. Тази сянка на човек само преди две години беше чаровен и невероятно младеещ зрял мъж. Целият персонал (без мене) беше ходил в негово заведение на безплатен обяд или вечеря и го хвалеха колко щедро ги нагостил и как добре си прекарвали.

В интерес на истината, по време на сърбежната епидемия, така да се каже, ръководството на отделението не остана бездейно. Причината за това неприятно явление се търсеше навсякъде — сменяха се фирми-снабдители на диализат и консумативи, викаха се консулти с алерголози и токсиколози. Нищо не можеше да се открие. Мистерията беше, че на едни и същи постове при използване на едни и същи консумативи някои болни изкарваха спокойно диализата, а други се гърчеха като червеи от мъки. Така и не разбрахме откъде се появи масовият сърбеж и как така, сякаш от само себе си, постепенно намаля с времето. Не знам дали този случай е станал достояние на всички диализни центрове в страната, за да се обмени опит с други, в които е възниквал подобен проблем. Когато излязох с това предложение, бяхме пак в битовката и пак не се протоколира. Знаем само, че в Загреб, Хърватско, преди време — не беше много отдавна, през 2001 г. — 23-ма хемодиализни болни починаха в разстояние на една седмица, преди лекарите да открият причината — консумативи на известна фирма. Стана международен скандал. Хърватският министър на здравеопазването подаде оставка. Този случай не е обсъждан в нашите среди, макар че съм го споменавала пред колежки.

ДЕСЕТА ГЛАВА

Но да се върнем към въпроса за информирането на болния. След това ще разкажа още една ужасна история. Впрочем, всичко, което разказвам досега, е един непрекъснат ужас. Но може би е трудно да се усети след толкова екшъни и звездни войни какво всъщност му е ужасното. Затова ще го кажа направо. Ужасното в тази история е бездушието. Не на инстанциите само. На всички, които съставят едно общество като нашето. Независимо дали са на отговорни постове или на редови. Аз не съм била много различна от другите. В продължение на 25 години и аз всичко търпях, дори проявявах известното българско безразличие:

— Абе к'во ме интересува. Няма аз да оправя света.

Когато се случваха тези и други неща, които предстои да разкажа, не бях аз единствената, нито първата, която реагира по някакъв начин. Всички около мен бяха наясно какво става, като приемахме чужденците и какво може да последва, ако се разчуче в чужбина, но никой не тръгна да подава сигнал. Хората са по своему мъдри. Инстинктът за самосъхранение командва:

— Не се занимавай с такива неща. Имаш семейство, деца. Какво ще стане, ако останеш без работа?

Ужасното в тази история е липсата на солидарност. Ужасното е предателството. Ужасното е, че след толкова години работа с моите колеги, след толкова много години, никой, ама абсолютно никой не ме защити. А сме изяли заедно торба сол, дето се вика. А най-ужасното е, че и сега, когато вече написах думите: бездушие, липса на солидарност, предателство, едва ли някой се трогва. Българската душа е обръгнала на хубави думи. За нас, българите, сякаш няма свети понятия.

Помните ли какво направиха българските турци, като ги „възродиха“? Как се втурнаха да бягат вкупом, как сами едни други се караха да зарежат всичко, построено с поколения труд и да бягат. Къде с добро, къде със заплахи те подбраха народа си и се запътиха към

Турция — уж тяхна родина. И тя ги отблъсна дори. Мислите ли, че им беше лесно? От унижение към унижение или както казва народът — от трън та на глог.

А какво щяхме да направим ние, българите, ако бяхме етническо малцинство, да речем в Турция, и ни подгонеха да се поислямчим. Дали щяхме да възроптаем и, плюли на всичко, да образуваме тягостно дълги измъчени върволици в търсене на закрила от съседна страна с християнска вяра? Или щяхме да нахлузим фесовете и шалварите, да си научим новите имена и само късно вечер, събрани в някоя къща, като хапнем и пийнем, да почнем здраво да псуваме врага-поробител — там, винаги там, между стените на къщата, там протестира българинът. И се чуди защо гласът му е като глас в пустиня и защо все не потръгват нещата, и кога ще застане някой свестен там горе да управлява страната, а редовият българин да си седи, да си пие ракията и да псува, но винаги насаме, само сред най-близки приятели. А и ако рече да протестира българинът, първо започва да обижда на лични качества. Отправя примерно, ядни персонални нападки към шефа си в писмена форма, а после още повече псува, като го уволнят. И учи децата си:

— Срещу ръжен не се рита, да знаете! Да си опичате акъла, ей!

Използвам тази книжка, за да кажа:

Не се страхувайте да се обаждате за нередности. Но никога не отправяйте персонални нападки. Никога лични обиди, особено в писмена форма! Вместо този е такъв и такъв, казвайте какво в действията му не одобрявате. Нямате право да лепите етикети на хората, затова пък имате право да изложите мнение — но винаги аргументирано, с цифри и факти. Имате право и да критикувате нечий грешки — но винаги предпазливо, вметвайки думички като: може би, струва ми се, като че ли, може и да греша. Вместо да казвате или да пишете:

„Началникът ми е пълен идиот!“ — започнете с похвали, като например:

„Г-н Еди кой си, под чието ръководство работя еди къде-си от еди-кога си, много пъти се е доказвал като професионалист от висока класа и много отговорна личност, но в случая с (описвате конкретния случай) струва ми се, че може би (казвате какво като че ли не е редно).“ И завършвате позитивно. Така се пише срещу началник.

Веднъж описали положението по възможно най-спокоен и красноречив начин, оставете на други, стоящи по-високо от шефа ви, да си направят сами изводите. Или ви се струва, че те са по-глупави от вас и не могат да разберат за какво става дума, ако не им го кажете в прав текст, тоест с помощта на обидни квалификации?

Мен не можах да ме уволнят дисциплинарно защото това, което написах, беше добре аргументирано с цифри и факти и в него липсваха лични обиди или женски хленч. Грешката ми беше друга. Надцених приятелството на колегите. То се оказа мираж — след 16 години заедно! Затова, ако ще протестирате, първо си осигурете тила, пребройте се и вижте колко са „за“, после действайте заедно. Най-добре всички заедно. Ако има пасуващи — внимавайте, те може да са бъдещите предатели. Но и повечето да изглеждат въодушевени и верни в началото, нищо не се знае. Хората се отмятат много лесно, стига им малко да ги посплашат, така че бъдете готови и вие да се отметнете. Или да загубите. Безверието било в кръвта ни, казват някои, а от безверието до предателството е само една крачка.

Хайде сега нещо по-оптимистично. Ние, българите, в последно време станаме известни на света с нашия уникален исторически подвиг — спасяването на българските евреи от изпращане в лагери през Втората световна война. Цял свят взе да ни хвали и уважава за проявените от нас в онзи момент човещина и гражданска смелост. Заговори се за така наречения „български модел на етническа търпимост“, за нашия път към Европа. Но този път не е лесен и гладък. Може би ни пречи недалечното или по-далечно минало? Други страни, обаче, доскоро също като нас социалистически, ни изпреварват по пътя към Европа, и то без да се оплакват от миналото си. Стандартът на живот в Словения, например, вече надминава дори този в някои европейски страни, които никога не са били социалистически. Не можем да се оправдаваме вечно и с това, че сме малка страна, та големите все ни командват. В Европа има и други неголеми държави, Словения пак е подходящ пример — по-малка е дори от България. Всеки, който вярва, че причината за бавния ни преход е тежкото наследство от по-близкото или по-далечно миналото, е или фаталист и приема, че сме орисани вечно да теглим, или смята закономерни исторически явления за неразрешими загадки. А обяснението на загадки като тази на Словения е съвсем просто. Един народ може да се

освободи от чуждо робство, но от собственото си — няма как, ако вечно дреме или излива недоволството си безразборно като природна стихия. Най-трудното за един народ е именно това — освобождаването от собственото му робство. И за отделната личност това е най-трудното — като да откажеш цигарите, например. При българския модел, който е уникален в световен мащаб, най-любимото място и за дрямка, и за гневните изблици на българина векове наред е било и досега си остава зад дуvara на къщата или в съвременен вариант — между четирите панелни стени, обикновено след няколко люти ракии. И нека тези, които говорят за българския модел, да не се заблуждават. Не че ни липсва етническа толерантност — толерантност у нас има, колкото искаш. И не че нямаме редица положителни качества също така. Но същинският българския модел е именно този: сладка дрямка или стихияен гняв — и двете практикувани най-често в къщи. А така просто не може да се постигне друго, освен вечно въртене в омагьосан кръг — което и правим най-малко от '89 насам.

Отгоре на всичко напоследък и у нас нашумяха теориите за световната конспирация и еврейския заговор. На пазара излязоха книги — някои тънки, други бая дебели, които много убедително доказват неща, в които българинът от край време е бил сигурен — че от обикновения човек нищо не зависи, че не може да има гражданско общество, нито будна човешка съвест, нито свети понятия. Светът се управлява от някакво тайно място. Хората, дори да живеят добре, са превърнати в роби. Евреите са виновни за всичко. Но така народът още повече се обезверява. Щом всяко усилие е предварително обречено в този предначертан свят, за какво ли да се опитваме да направим нещо? То от цели държави нищо не зависи, та от мен ли ще зависи, малкия човек? Как ли пък няма да се прекарам да тръгна аз да променям света? Я по-добре да си натискам парцалите.

Затова ще използвам тази книжка, за да кажа нещо и на тези, които смятат, че евреите са им виновни за всичко, тоест за антисемитизма. Използвам именно този термин, макар много добре да знам, че и арабите са семити. Струва ми се, че терминът антисемитизъм е установен и широко известен, а антиевреизъм звучи някак си доста тромаво, та заради това го използвам. Слободан Гвозденич издаде „Дяволското фризби“, преиздаде го даже и се оплака (или похвали?), че книгата му е под прокурорско разследване или нещо

такова. В тази книга той казва, например, че евреи са направили болшевишката революция в Русия през 1917 г., завзели властта и тормозили християнския руски народ десетки години. Добре, нека да е така, съгласна съм, това го пише и на сума ти сайтове в Интернет.

Но защо никой не си задава един съвсем елементарен въпрос. Как така се подготви тя тази революция? Как се събраха толкова много евреи, как успяха да се организират, като е трябвало да се събират от къде ли не, Троцки, например, е дошъл чак от Америка? А още не имало нито самолети, нито интернет. Лесно ли се сваля властта в такава огромна империя като Руската от онова време? Някой политолог защо не се опита да проектира осъществяването на толкова сложна операция? В днешно време може да се прибегне до помощта на компютър, би могло да се направи компютърен модел на проблемните ситуации при подготвянето и извършването на Великата октомврийска съветска революция. А и задържането на власт също е сложна проблемна ситуация, особено по онова време, когато Съюзът е бил първи по рода си в света.

При всеки опит да се направи проект за каквото и да е бизнес начинание, още повече за такава като революцията — защото, нали, и революциите се правят за пари, тоест са един вид бизнес на високо равнище — проектантът се сблъсква с огромно количество неизвестни фактори, или ако не чак неизвестни, то поне вариабилни — които трябва да се пресмятат в процеса на начинанието. Значи първо трябва да си готов на риск, и то толкова по-голям, колкото по-мащабно е начинанието, което си замислил. После трябва да си страхотно интелигентен, за да го осъществиш, като непрекъснато реагираш в движение на новосъздадите се ситуации. Е, точно това евреите го умеят най-добре от всички. А повечето от тях, които се оплакват, че са жертва на конспирация и еврейски тормоз, друго освен да се оплакват, дали могат? Дори и в това, за съжаление, не са оригинални. Гвозденич, например, излезе с тази книга от свое име, но е достатъчно да погледнете километричната му библиография отзад, за да ви стане ясно колко много и от къде е преписвал. И в Интернет е същото — от разни страни надават вой срещу евреите, просто защото са безсилни да им се противопоставят. А са безсилни, защото са или мързеливи, или глупави, или неорганизирани, или разединени и пълни с предатели в редовете си — или всичко това заедно.

А милионите руски хора защо не са оказали съпротива, когато евреите са ги ограбвали и избивали като мравки? Те защо не са се организирали? Трудно им е било да протестират, защото са ги преследвали и дезинформирали, а и били останали без пари и имоти? Ама нали именно евреите са били преследвани преди това векове наред из цяла Европа, нали именно техните пари и имоти са били изземвани? Ние, българите, се гордеем, например, че сме се запазили като народ след близо 5 века турско иго. А евреите не са ли се запазили като народ и то не след 5, а след 20 века робство — европейско, така да се каже? При това през цялото време на робството ние все пак сме живели заедно по местата, където преди е съществувала държавата ни, а евреите са се скитали от една чужда държава към друга чужда и са били разпръснати през цялото това невъобразимо дълго време, без да имат най-скъпото за един народ — своя държава, мила родина! На тях не им ли е било трудно, кой им е давал информация, как са се справяли?

Това, че евреите са способни, се вижда отвсякъде. С каквото се захванат, все го изпипват. Затова са оставили следи в цялата история. Гвозденич, разбира се, не се интересува от това колко учени, носители на Нобелова награда, са все от еврейски произход. Нито го интересува, че Израел от пустиня се е превърнал в рай, само да не бяха палестинските атентати. Но, ще кажете, САЩ хвърлят много средства, за да цъфти Обещаната земя на избраните? Хвърлят, да, но средствата им явно не потъват в черна, бездънна дупка. Дали ако хвърляха такива средства у нас, и ние щяхме да цъфнем и вържем? Аз поне не вярвам, че въпросът с оправянето на една икономика е само въпрос на пари.

А земята ни е много хубава и наистина е земен рай по природа. Но на какво е заприличала днес България, нашата майка юнашка? Заприличала е на тъжна майка, изоставена от неблагодарни деца, на това е заприличала. Само като се огледам от балкона наоколо, направо ми прилошава. Колко много боклуци се изхвърлят безразборно навсякъде, трупат се между блоковете или се разнасят от вятъра насамнатам! Колко много бездомни кучета скитат по улиците! Колко хора ровят из кофите за боклук! На тези, дето си хвърлят боклука от балкона ме е яд, признавам си, а ми е жал за бездомните хора и за кучетата без собственици също. И за палестинците ми е жал, страшно ми е жал за тях, като гледам как са готови на всичко, само и само да се

освободят от израелска окупация. Но в една критична статия на английски език, публикувана преди три-четири години, четох, че Арафат и приближените му си живеят охолно, докато народът им страда и тъне в мизерия. Боя се, че подобни навици не се преодоляват лесно и след извоюване на национална свобода. Та така.

Ще завърша тази глава с нещо хубаво. Тази година, 2003, пред много блокове започнаха да обират боклуците и да правят градинки. Аз самата точно тази пролет излязох да събирам боклуците, натрупали се в трапа покрай гаражите в задния двор. Не го бях правила от години. Един комшия се притече на помощ. Над тридесет черни найлонови торби от най-големите изхвърлихме заедно. После отпред, пред входа, мъжете докараха пръст и жените набодоха цветенца. И — о, чудо, досега никой не ги е стъпкал. Покрай едни грозни 16-етажни блокове в нашия квартал видях да поливат с маркучи малко парче тревна площ пред входа — тревата там беше ярко зелена. Покрай една порутена стена на друго място бяха опънали върви и по тях се катереха фунийки. Дочух, че и в далечните квартали става същото — именно от тази пролет. Май има нещо вярно в приказката, че идеите се носят във въздуха. На какво ли се дължи този феномен?

ЕДИНАДЕСЕТА ГЛАВА

В една нашумяла преди години книга от български автор се твърдеше, че националната ни история е белязана от предателства. Като се сетих за тази книга, ми хрумна, че в случая с моето внезапно напускане, за който започнах да разказвам тук, някой може да контрира, че аз съм един вид предателят. Че всичко е било планирано много добре и всички са били единни. Добре, нека аз съм предателят. В един свят с объркани морални представи, няма вече значение кой е прав и кой крив от никаква друга гледна точка, освен от гледната точка на успеха, разбира се, материалния успех. И така приели сме, че аз съм предателят. Била съм един от вариабилните фактори, играла съм против и съм загубила. Имала съм вероятно други мотиви, моралните са били само удобно прикритие, нали? Интерес а клати феса, така ли беше? И някои от вас, колеги, ще си спомни навярно как от няколко месеца ме бяха нарочили. След онази история, когато без малко не убих човек. Но аз не смятам, че бях единственият виновник за инцидента. Нещо повече, смятам, че предотвратих фаталния край, а и никой от тримата болни в залата не разбра с какъв кошмар се бяха разминали на косъм — болен човек, убит от сестра пред двама свидетели. Жестоко! Жив екшън! Тогава вие бяхте развълнувани не на шега и всички казваха, че на всяка една е можело да се случи и добре, че съм била аз, а не някоя млада, неопитна, защото иначе сценарият можеше да е страшен. После някои казаха, че те щели по-рано да видят какво е направил инж. Фонев зад гърба ми. И с това съм съгласна. Но на никоя не ѝ се щеше да изпробва бързината и съобразителността си в подобна ситуация. Най-сетне, в едно поне бяхте единни — че съм проявила завидно хладнокръвие пред болния, че съм направила — ако не най-доброто — то поне всичко, на което съм способна, за да спася живота на човека — и го спасих. И не само го спасих, но му спестих и шока от това да научи, какво е можело да го постигне. Единни бяхте именно по въпроса, че никоя не би успяла да си овладее нервите като мен в този ужасен момент, а е щяла да се разкрещи още пред болния и

да напсува инженерчето Фонев за неадекватното му поведение. А аз се въздържах от крясъци и лични обиди, успокоих болния, излязох навън, повиках инж. Фонев и го попитах тихо, макар доста ядно:

— Що си включил апарата на дезинфекция? Знаеш ли, че току-що щях да убия човек!!!

А той почна да мънка и да се оправдава, че не разбрал какво става, мислел си, че диализата на болния е свършила. Не разбрал ли! Как така няма да разбира, нали е висококвалифициран кадър? И после поиска да се укрием, да не казваме на дежурния лекар. Ето оттам се започна всичко. Дежурната лекарка беше в кабинета си тази вечер и можехме да я оставим да си седи там в неведение. Болния щяхме да го излъжем нещо, а и времето за изключване на всички наближаваше. Болните щяха да си заминат и все едно, че е нямало нищо. Това искаше инж. Фонев. Може би е трябвало да го послушам, а не да му казвам:

— Ти даваш ли си сметка какво щеше да стане??!!!! Нямам намерение нито да те топя, нито да те прикривам. Заминавай веднага да кажеш на д-р Скорчева.

И той се затътри по коридора с оклюмала тъжно глава, търкайки колена — нали знаете каква му е походката, е, той не е виновен, че е изкарал късен рахит и краката му са на буква хикс. Оттам насетне знаете. Аз станах виновна за всичко, бях нарочена за изкупителна жертва, аз трябваше да платя за това, че синът на известен професор не може да отговаря за постъпките си — и в психическо, и в морално отношение. А е мой набор, не е малко момченце.

Не се смятам за единствено виновна по този случай, за който ще разкажа по-подробно в следващата глава. И не това беше мотивът ми за противопоставяне в тази „игра“, още повече че вие всички тогава застанахте на моя страна срещу инж. Фонев. Бяхте приготвили подписка в моя защита с искане инж. Фонев да бъде уволнен, защото вие всички не искате да работите с него, не желаете да поемете риска да влезете в затвора заради „неадекватните“ му действия. Бяхте използвали точно думата неадекватни. Е, и тогава една-две не подписаха, но всички други солидарно сложиха подписа си, начело със старшата. Колко ни беше хубаво така, единни, как вярвахме, че ще се отървем от инж. Фонев завинаги. Не стана така. По-късно ще обясня защо лично аз спрях тази подписка. И досега сигурно някои от вас не знаят, че аз бях, която убедих старшата да не дава ход на подписката.

Три дни след инцидента, на 27-ми януари, доц. К. Фонев проведе импровизирано събрание с екипа, дежурен през нощта на инцидентът. Събра ни в кабинета на секретарката и се опита да ни напътства как трябвало да работим. Казах му, че от 16 години работя тук и би трябвало да е забелязал, че знам как се работи. Д-р Скорчева отначало не слушаше, беше взела писмените ми показания и ги четеше задълбочено. После тя призна, че наистина не е била свидетел и ми се извини за това, че в рапорта е отразила невярно станалото — инж. Фонев я бил подвел, каза тя пред доц. К. Фонев. По време на разговора аз едва говорех, и дълго време гласът ми изчезваше всеки път, щом заговорех за този случай и се давех от наскоро преживения ужас. Затова бях написала показанията — нямах сили пак да повтарям всичко и пак да го изживявам и пак. По време на разговора инж. Фонев беше доста спокоен. После мина време и аз се поуспокоих. И всичко сякаш утихна.

Последвалите месеци, обаче, бяха време на системен тормоз от страна на д-р Скорчева спрямо мен. Сега си мисля, че може би е имало един друг разговор. Разговор, на който мен не са викали и за който е трябвало нищо да не науча. Представям си как проф. Фонев е бил уведомен, че синът му вече е прекалил, нали този случай не беше единствен. Шефът каза пред мен, че инж. Фонев е каран да дава писмени показания предния месец. Къде са отишли те? Оправдали ли са го въз основа на тези негови показания? Нищо не знам, дори не знам за какво е писал тогава. Знам само, че за моя случай не е писал показания. Никой не му ги е искал. И на мен не са. Просто умирах от ужас, че пак ще трябва да разказвам с всички подробности, а нямах физически сили. Освен това си мислех, че е добре за младите колежки да го прочетат. Раздавах материала на всички желаещи. Д-р Писалев дори ме похвали, че много хубаво съм го написала, все едно че е присъствал сам на инцидента. И други така казваха. И така, смятам, че точно тези „хубави“ показания са станали причина за провеждането на един таен, така се каже, разговор. Събрали са се може би проф. Фонев, доц. К. Фонев и д-р Скорчева и показанията ми са били представени на професора. Било е нещо като презентация. Професорът е казал може би:

— Д-р Скорчева, давате ли сметка какво може да последва, ако на тези показания се даде гласност?

Д-р Скорчева притеснено е кимнала.

— Като ръководител на екипа — продължил е професорът, — най-голямата отговорност пада върху вас. Не сте си били на поста, д-р Скорчева!

Тогава се е намесил доц. К. Фонев:

— Този въпрос може да се уреди. Но ще ни трябва помощта ви, д-р Скорчева.

И са се разбрали тя да ме дебне за най-малката грешка, а д-р Скорчева, бидейки партиен секретар в недалечното минало, е счела, че ѝ оказват голяма чест, като я натоварват с това задание. Крайната цел е била да се отърват от мен, като първо ме накажат за едно провинение — може и дребно да е, няма значение, после да ме предупредят последно и хоп — да ми връчат заповедта за уволнение.

Аз усетих, че нещо се готви, но не допусках, че може да е толкова подло. От много години се чувствахме близки, отношенията ни бяха улегнали. Разчитахме едни на други и дори да съм имала малки спречквания с д-р Скорчева по някой повод, никога не бях очаквала точно тя да тръгне да ме следи. Най-малко пък — да си измисля провинения, след като не може да ми открие грешки. Може би е имала и поставен срок, само така си обяснявам прибързаността ѝ, която я доведе до съчиняване на клевети, не издържащи дори проверката на обикновения здрав разум.

В месеците между края на януари и края на май за пръв път разбрах какво значи да се почувстваш като подгонен звяр. След толкова години спокойна работна обстановка — спокойна в смисъл, че никой никого не е дебнел — сега трябваше да се озъртам на всички страни, защото не бях сигурна, че само д-р Скорчева е вербувана. Споделих с колежките си, че май съм нарочена за изкупителна жертва, но те не забелязаха това да ме тревожи особено. Докато разговарях с няколко от тях, ми се стори обаче, че една от тях изпитваше тайно злорадство, издаде я едва забележимо трепване на лицево мускулче. И все пак, отначало не бях сериозно разтревожена, смятах че никой нищо не може да ми направи, защото съм добра сестра, от старите, надеждни кадри, но бях достатъчно наивна да не предвидя най-важното — превръщането на един чудесен колектив в стена от мълчание.

Все още се опитвам да разбера моите колеги за това, че никой не ме подкрепи, когато разбраха, че съм подала сигнал за чужденците.

Трябваше да си пазят работата. За мен се знаеше, че мога и да напусна. Но не ми се искаше. Обичах си работата. Хубаво ми беше, като си разказвахме вицове и се смеехме така, че от външната врата на отделението чак се чуваше. Знаете ли колко пъти съм идвала уморена от учене и преводи и като стигах до вратата на отделението, чувах вашите смехове. И на други места съм работила, но такъв весел колектив не съм срещала. И сега съм готова да кажа, няма нищо, не сте виновни, но може би всички вече ме мразят. Чудя се какво ли си мислят пък болните? Ако е вярно, че колежките са ме пренебрегвали — така пише в дипломната работа на онази колежка, здравния мениджър, то тогава дано поне да е вярно и другото, че пациентите са ме обичали. От всички описани в тази дипломна работа, от целия персонал на диализата през 2000 г. — тогава тя поработи за кратко при нас — единствено за мен е написала „Пациентите я обичат.“ Иначе какво — „Задочен студент. Владее английски. Работи добре, въпреки че колежките ѝ я пренебрегват. Пациентите я обичат. Контактна личност.“ — толкова. За Дичева имаше най-много. Ще отделя една глава и за това, специално за моите колеги — лекари и сестри. Не се случва всеки ден да се видиш изрисуван на портрет в дипломна работа като за пред Държавна сигурност.

Именно на Дичева сега ми е трудно да кажа „Прощавам ти“. С нея имахме най-трудно постигнатата дружба — нещо като мъжко приятелство. Дълго време се карахме, докато най-после станахме първи приятелки — и се подкрепяхме една друга. Тя е борбена натура, езикът ѝ е остър и тонът ѝ плаши несвикналите с нейния начин на общуване. Болните ми се оплакваха от нея, че не ставала да им измери по едно кръвно, а аз им виках, недейте така, Дичева ми е приятелка, няма човек без кусури, тя е тежка жена, не е като мене лека. Това за леката жена беше наша, отделенска шега. Синът на една възрастна болна, като се чудеше как да ме похвали, рече:

— Ама сестро, много си пъргава, ма, много си лека!

И оттогава тръгна майтапът. Болните струва ми се наистина ме обичаха. Да ви кажа ли сега защо? Просто защото виждах човека във всеки болен. Разговарях с тях, утешавах ги или ги разсмивах. Спомняте ли си колко пъти на мое самотно дежурство болни, смятани за „ante mortem“ (в предсмъртно състояние), са живвали до сутринта, и вместо да ги „изпратя“, ви ги предавах в повече или по-малко

стабилизиран вид, що се отнася до жизнените показатели? Може да ви е смешно, но аз съм държала ръката на умиращ болен, говорела съм му, или съм говорела с негови близки, разтривала съм схванато от лежане тяло, бърсала съм нечистотии, овлажнявала съм лигавици и т.н. — прости сестрински „чалми“, вече почти на забравяне.

Последният такъв случай беше няколко месеца преди да напусна. Дойдох за нощно дежурство и дневната колежка ми предаде тежко болен в кома и чейн-стоксово дишане (предсмъртно). Тя ми каза, че всеки момент се очаква екзитус (exitus letalis — лат. смъртен изход). Не беше възрастен човек този болен, но си отиваше. Съпругата му седеше до него и тихо плачеше. Дежурната лекарка тази нощ беше от друго отделение — много млада и много внимателна, мисля, че е лекар по призвание, макар все още да носи косата си по момичешки вдигната на опашка високо отгоре на главата си и болните да не вярват, че не е току-що излязла от университета, а има вече шест-седем години практика в болница. Тя веднага мина вечерна визитация, спря се при леглото на болния, премери му кръвното, размени две-три думи с жената, застанала отстрани, която хълцаше от мъка и страх пред неизбежната смърт и кимна леко с глава към мен, в смисъл, няма да го бъде, въпрос на час-два най-много. После слезе на долния етаж, в отделението си, там също я чакаха тежко болни. Аз свърших, каквато работа имах с другите болни и се върнах при умиращия. Жената ме попита нещо и се заговорихме. Два часа стоях в стаята, говорехме си простичко за живота и за това, че нищо не свършва на този свят, а смъртта е само преход към други, по-хубави светове. Знам какво ще кажете сега — да, ясно ни е колко е хубаво на оня свят, нали затуй никой не се връща. Ами ако се връща, но не го разпознаваме? Ами ако е в паралелно измерение и ни наблюдава? Както и да е, болният се успокои, докато си говорехме такива работи над главата му, предсмъртното му дишане изчезна, кръвното се нормализира, а на сутринта даже комата му не беше пълна — отговаряше с мучене на повикване и се опитваше да покаже език, като му заповядахме двете с жена му, която се беше обнадеждала. Младата лекарка дойде да го види, прегледа го отново и ме погледна невярващо. Този болен не се съживи напълно и по-късно през деня казаха, че починал. Може странното му подобрение да е било съвсем естествено — такива неща се случват. Но аз и досега си мисля, че той е чувал нашия разговор и

кротките, почти религиозни думи са облекчили последните часове от живота му. Мен в Медицинското са ме учили да внимаваме какво говорим пред болните, защото дори в кома или под пълна упойка, понякога чуват разговорите ни.

Спомняте ли си как се шегувахме, че може да съм екстрасенс? Че сигурно имам някакви свръхестествени способности? Знайте от мен, която никога вече няма да бъда сестра, казвам ви никога и този път няма шега, че нямах никакви свръхестествени способности. Всичко е много просто — малко човещина е нужна, но на практика точно тя се оказва най-дефицитна в забързаното ни болнично ежедневие. Една моя възрастна преподавателка от сестринското училище, която иначе си падаше малко сталинистка, ни учеше така: блага дума към болен се равнява на цял курс с антибиотици. Това е тайната на доброто лечение. И най-скъпата апаратура не може да замести човечността. А човечност има във всеки човек, дори и в най-лошия. Трябва само да я предизвикаш да се покаже. И още нещо, този път от мен — лошотията у човека се предизвиква най-лесно.

За пръв път съзрях човешкото в Дичева, когато баща ѝ се разболя и лежа при нас. Още помня сълзите в очите ти, Дичева, когато баща ти си отиваше, толкова тежко болен беше. Случих се да се грижа за него на едно мое дежурство и ти ми благодари, че добре съм се грижила. Вече не помня какво толкова бях направила за баща ти. Аз така си се грижех за всички болни. Но ти ме погледна с поглед, по-различен от всякога и ми благодари с насълзени очи. Аз винаги ще помня, Дичева, колко пъти си ме защитавала от дребнави нападки и колко горда бях през последните години и особено през последните месеци, че винаги мога да разчитам на силната ти, авторитетна подкрепа. Който се изправеше насреща ти в словесен двубой, винаги губеше. А помниш ли, Дичева, как само дни преди да напусна, ти извиси негодуващ глас пред събралите се в битовката на сутрешна петминутка, гледайки старшата право в очите:

— Какво стана с нашите резултати от хепатита? Не се ли откриха? Това на нищо не прилича! ХЕИ-то прибра парите от Здравната каса, а нищо не свърши.

Старшата пак започна да се оправдава, че все питала, ама оттам все нищо не знаели. Тогава аз се обадох, помниш ли, Дичева:

— Права е Дичева! Това на нищо не прилича, така си е!

А сега ми е трудно да ти кажа прощавам ти, нито ще те моля за прошка, че ви обърках отделението с тия проверки, макар и формални. Вие двете с Генка Бедрова ми оставихте горчив спомен в този последен за мен работен ден. Ти мълча през цялото време, докато шефът ме хокаше и обиждаше на некадърна в манипулационната, където ти беше единствен свидетел. Мислеше, че добре се защитавам или какво? Аз не бях на себе си, треперех, заеквах, не виждаше ли? Не те ли обиди и теб, като каза:

— Боянова, ти си толкова некадърна, по-некадърна си даже от Дичева!

Ти си опитна сестра, Дичева, и устата отгоре на всичко, как можа да го изтърпиш? А после, щом той си излезе и аз се опитах да поговоря с теб, ти какво ми каза:

— Ама и ти, защо си писала такива неща? — и ме погледна унищожително.

— Какви неща? — казах аз и гласът ми внезапно пресипна.

— Ами че сме се били продали за жълти стотинки, че сме глупави, четоха ни го, много ни стана обидно...

— Но аз не съм писала такива неща! — казах аз със заекване. — Прочели са ви нещо, което не съм писала, не разбираш ли?

— О, не ме интересува — отговори ми ти, като ти предложих да прочетеш какво точно съм писала.

Генито Бедрова пък ме обвини в залата, като си тръгнаха болните, че не съм си била вършела работата. Бях изключила четирима, а тя — трима болни и не споделях виждането ѝ по въпроса. Забележката ѝ беше, че не съм заредила четирите апарата, които се бяха освободили, докато изключвах самите болни. Казах ѝ, че сега започвам да ги зареждам, а тя замърмори сърдито нещо за мързел, и тръгна един вид да ми помага. Благодаря от такава помощ! Казах ѝ да не ми се прави на злата свекърва, не ѝ отива, само преди час най-много я бях похвалила как широко се смее и ѝ казах, че така ще я помня — широко усмихната, но тя още повече се ядоса. Поскарахме се, разбира се. Време имаше достатъчно за зареждане, нямаше защо да препира. Можеше да излезе и да ме остави да си довърша. Но тя беше видяла как ме подхванаха шефовете и реши да се пише на страната на победителите. Сега искам да ѝ кажа само едно. Няма крайна победа, Гени! Тъкмо някой си мисли, че победата му е в кърпа вързана и

изскача непредвидена неприятност. Животът напомня на спортна игра — всеки тича подир топката. Ти си играла волейбол. Там сигурно имаше полувреме, после край на играта. Е, единият отбор водеше, да речем, в първото полувреме, после другият го побеждаваше, нали така? В живота, обаче, е малко по-сложно. Играта се води, откак свят светува и все няма край. Гени, нали сме си говорили, че светът се върти около секса? Вярно е, около секса, но има и още нещо, около което светът се върти. Това е играта на котка и мишка. Вечната стара игра.

И така, приемоте, че когато подадох сигнала за опасност от зараза на чужди граждани в нашето отделение, съм гонила някакви лични интереси, че съм търсила материални облаги за себе си. Малко са ми се видели, да речем, обещаните 30 лева за шест часа диализа с чуждестранните пациенти, искала съм може би 100 или 200. Или пък понеже са ме гонели като диверсант, съм решила да изпреваря техния удар, и пр. и пр. най-логични за този материален свят причини, или пък — понеже противопоставям материални ценности на морални — ме обявете за сектантка, нямам нищо против. Само ми позволете да продължа да разказвам кое както си беше, тоест четете, без да чакате да ви казвам коя е причината да постъпя по този, а не по друг някакъв начин.

ДВАНАДЕСЕТА ГЛАВА

Пристъпвам към най-трудната част от това повествование — разказът за това, как едва не убих човек по време на работа. Вярно е, че всичко се размина — на косъм, и болният си е още на диализа. Но именно затова ми е още по-трудно да дам гласност на случая. Дали няма и моят болен да го прочете? Дали няма да ме намрази, че съм го лъгала няколко месеца? Ти, който ще се досетиш, че става дума за тебе, няма да споменавам името ти, моля те да ми простиш, от сърце ти се моля, повярвай ми! И за мен беше страшно и още настръхвам при спомена!!! Известно време след инцидента вярвах, че ако научиш, ще ми бъдеш благодарен, че съм спасила живота ти. Дори в показанията така съм написала. Сега не съм толкова сигурна. Няколко пъти дори се канех да ти кажа за случая, но не посмях, защото какво щеше да се промени, ако беше научил? Нищо, само дето ти щеше сигурно да се уплашиш от нас и всеки път да идваш със страх на диализа. А и всички останали болни, на които може би щеше да кажеш и те щяха да се уплашат.

Това, което стана тогава, беше на първо място по моя вина и на второ — по вина на инж. Фонев. Вината на д-р Скорчева нека друг преценява. Аз съм виновна, защото много бързах. Не ми беше за първи път да бързам. Ние, сестрите в хемодиализа, често бързаме. Инж. Фонев пък е виновен, защото извърши неадекватно действие. И на него не му беше за първи път. Но единствен той от целия технически персонал върши такива. Нямам сили да разказвам за инцидента отново. Затова прилагам направо писмените си показания, представени на старшата сестра, завеждащия отделение, д-р Скорчева и други лекари и сестри от отделението, но никога досега не прочетени от нито един болен. Може някои от вас да не разберат всичко, но това не е разговор, за да мога да ви отговоря веднага, ако нещо не сте разбрали и ме попитате. Само ще кажа, че хепарин се поставя при всяка диализа, за да не се съсирва кръвта в кръвните линии; дозата му се определя от лекар.

ПИСМЕНИ ПОКАЗАНИЯ НА М.С. АНИ БОЯНОВА

ЗА ИНЦИДЕНТА С БОЛНИЯ БОГОМИЛ БОГДАНОВ НА 24.01.2003 Г. В ОТДЕЛЕНИЕ ПО ХЕМОДИАЛИЗА, МБАЛ „СВ. МАГДАЛИНА“, ГР. РАВЕН

Относно: Опит за включване на болен по време на дезинфекция на апарата

Вечерта на 24.01.2003 г.бях дежурна в хемодиализна зала No. [...], разполагаща с три поста, респективно отговарях за трима болни: Марин Василев, Игнат Стойчев и Богомил Богданов.

Малко преди 22:00 ч. апаратът на Богомил Богданов сигнализира повишено венозно налягане. Намирах се в залата точно срещу болния. Веднага пуснах банка с физиологичен разтвор за разреждане на кръвта, но венозното налягане продължи бързо да се вдига, вследствие на което, въпреки бързата ми реакция, опитът да върна кръвта се оказа неуспешен: кръвта в линиите беше коагулирала тотално. Уведомих дежурния лекар, д-р Скорчева, за станалото (което впрочем се случваше за четвърти път напоследък, по думите на болния) и д-р Скорчева нареди апаратът да се зареди с нов диализатор и нови кръвни линии, за да бъде продължена диализната процедура (оставаше още половин час до края на определеното време), като този път приложеният в началото хепарин Braun бъде 4 000 Е, т.е с 1 000 Е по-малко от обичайната доза на болния за всяка 4-часова процедура. [Това не е истинският инцидент, но е съществено за развоя на последвалите събитията]

Бях неотлъчно при болния. Инж. Фонев донесе нов диализатор, вероятно по нареждане на д-р Скорчева, защото аз лично не съм му нареждала. Не съм присъствала на разговора между д-р Скорчева и инж. Фонев, касаещ

продължаване на процедурата. Диализаторът, който инж. Фонев донесе, когато аз вече зареждах апарата, беше предварително изваден от стерилната му опаковка, т.е. готов за съчленяване. Веднага го поставих и свързах с кръвните линии. В това време болният седеше на шезлонга си, като ръката му беше върху облегалката — с двете диализни игли изложени на показ, надлежно промити — и чакаше продължение на диализата си. В процеса на работа обяснявах на глас какво следва, а инж. Фонев работеше нещо по апарата, без да отронва и дума. Още не бях запълнила линиите с физиологичен серум, когато той тихомълком напусна залата, без да ме уведоми какво е направил, а аз, твърде заета с подготовката на апарата и поддържането на контакт с болния, за миг дори не допуснах вероятността инж. Фонев да приведе апарата в режим „Дезинфекция“.

След като запълних надлежно диализните линии, поставих шланговете за диализен разтвор — действие, което по принцип трябва да се извършва от техник, но съвсем не е необичайно за нашето отделение то да се извършва и от сестра, особено когато техникът не е наблизо — уверих се, че диализаторът се е затоплил и пристъпих към самото включване на болния. Две технически обстоятелства допринесоха за развоя на по-нататъшните събития:

— първо, апаратът, на който се намираше болният, беше от модел, който не блокира евентуалното включване на болен на хемодиализа при стартирала дезинфекция;

— второ, дезинфектантът, както и диализният разтвор, се подава затоплен, така че диализаторът изглежда топъл и готов за започване на диализната процедура.

Включването се извърши точно по установените правила. Венозният край беше поставен в контейнера за оттичане на промивната течност, докато артериалният се запълваше с кръв от болния. Всичко вървеше нормално до момента, когато кръвният поток навлезе в диализатора. Отначало диализаторът се изпълни до половината по

обичайния начин, но в следващата секунда цветът на кръвния поток в горната част на диализатора започна да се променя от ярко-червен към мътно-червен с жълтеникаво-сиви нюанси. Забелязах и по-силна от обичайната турбулентност в диализатора. В следващата секунда кръвният разтвор достигна венозния край, към който съответно беше насочен погледът ми. Аз стиснах венозния край с пръсти (всички сестри стискаме с пръсти венозния край, тъй като няма достатъчно инструменти) и започнах да го съчленявам към иглата на болния. Без да освобождавам щипката на диализната игла, тоест, без опасният разтвор да навлезе в кръвоносната система на болния, аз погледнах още веднъж назад към диализатора за последна проверка. Той беше полу-изпразнен от кръв, венозният въздухоуловител беше запенен и пяната се придвижваше към венозния край, който аз щях да свържа с болния. Помпата на апарата беше спряна и въпреки това НЕЩО методично нагнетяваше кръвния разтвор в линиите. [Вътре в апарата има друга помпа, скрита от погледа, която засмуква дезинфектант в режим на дезинфекция]

Точно в този миг, за част от секундата, аз разбрах, че апаратът е на дезинфекция. Това разбиране дойде като ослепяващ удар. Стори ми се, че ще се пръсна от напрежение и възмущение. Реагирах мълниеносно. Разчлених обратно венозния край от иглата на болния, поточно започнах да го разчленявам, защото се оказа, че се е завинтил неочаквано здраво и разхлабването му изискваше големи усилия, и сега, за мой ужас, щипката на иглата пък започна пред очите ми да пропуска по малко — така, както е защитана (повечето игли от партидата напоследък са дефектни: щипките им не държат) и аз видях как съвсем малко количество от отровния разтвор се насочва към вената. Справих се, но само аз си знам какво изживях, докато успя да отделя венозния край от болния и го насоча към кофата за отпадъци, която беше пред апарата (също обичайно положение). Едва отпуснах стискането си и рядка струя запенена смес от кръв и дезинфектант плисна в

кофата под налягане. Това, което предотвратих в последната секунда, щеше да бъде фатално за пациента още в мига, когато — АКО! — бях отщипала иглата и ако, без да се обръщам назад, бях стартирала диализната процедура. Фатално без никакъв шанс за оцеляване, защото болният щеше да получи не само смес от кръв, дезинфектант и въздух, но такава смес под силно налягане.

Веднага разчлених и изхвърлих всичко, промих иглите на болния, без да му давам излишни обяснения, само споменах нещо за възникнал технически проблем, и потърсих инж. Фонев. Първата му реакция, след като разбра какво е станало, беше гузна молба да не казвам на дежурния лекар. „Мислех, че диализата е приключила“, каза той за свое оправдание. Възмущението ми се засили. Заявих му, че нямам намерение нито да го „топя“, нито да го прикривам и настоях незабавно да намери д-р Скорчева и сам да докладва за инцидента пред нея. Той изпълни нареждането ми. Не съм присъствала на разговора между д-р Скорчева и инж. Фонев, касаещ инцидента, и не ми е известно как той е обяснил поведението си, защото стоях неотлъчно при болните и се постарях да успокоя Богомил Богданов, който в други случаи е вдигал скандали за много по-дребни неща и ако беше усетил какво можеше да го сполети, не знам как щеше да реагира. В едно обаче съм сигурна: болният щеше да ми е благодарен, че съм спасила живота му.

Инцидентът завърши с още едно включване на болния, този път на нов апарат в друга зала. С промиване бях запазила иглите, така че и този път не се наложи ново убождане. Всичко мина добре. Успях да сваля и килограмите си. В скоби казано, инж. Фонев не му беше пуснал филтрация в другата зала, понеже болният не бил имал килограми. Наложих се да повиша тон и да му напомня, че лично съм го изтеглила, преди да легне отново, но инж. Фонев пак не беше разбрал. Той беше направил един неуспешен опит да претегли болния по време на диализната процедура (неуспешен, защото на болния му

прилоша и се наложи бързо да легне) и беше останал с убеждението, че болният е свалил килограмите. Накрая, след цели две изхвърляния на цялата кръв от линиите се оказа, че има останали килограм и триста грама от общо три килограма над определената норма за тегло. Това означаваше, че продължаването на процедурата беше наложително дори само по тази причина. За щастие, хемоглобинът на болния, изследван по спешност след втората кръвозагуба, се оказа задоволителен и поне кръвопреливане по спешност не се наложи. И докато целият дежурен колектив се вълнуваше от случилото се и се възмущаваше от престъпната безотговорност на инж. Фонев, същият заяви, дословно: „Спокойно! Какво толкова е станало?“

На 25.01.2003 г. около 9:00 ч. сутринта д-р Скорчева се обади на домашния ми телефон и настоя да разкажа пред нея още веднъж всичко с пълни подробности и аз го разказах така, както го описвам тук, в настоящите писмени показания. Д-р Скорчева ме осведоми, че е длъжна да пусне рапорт по случая.

На 26.01.2003 г. прочетох рапорта на д-р Скорчева за нощното дежурство на 24/25.01.2003 г. (рапортът беше изложен разтворен на бюрото в нашата сестринска стая No. [...]) и с изненада открих, че неадекватните действия на инж. Фонев изобщо не се споменават, а моите усилия да не допусна инфузия на опасен разтвор в тялото на болния изцяло са игнорирани. В рапорта д-р Скорчева даваше странното обяснение, че кръвните линии се били разчленили „спонтанно“, т. е. апаратът по презумпция е създал такова налягане в кръвните линии, че още преди кръвта да достигне до венозния край, кръвните линии са аварирани от само себе си и по този начин, разчленявайки се или спуквайки се, са предпазили болния от евентуално включване на хемодиализа по време на режим „Дезинфекция“. Стана ми неприятно и си помислих, че може би се търси изкупителна жертва, тъй като инж. Н. Фонев е син на проф. Фонев — бивш завеждащ катедра

„Хематология, нефрология и хемодиализа“. Държа да подчертая, че:

първо, нито д-р Скорчева, нито инж. Фонев са преки свидетели на инцидента, тъй като по време на инцидента в залата бях само аз и тримата болни, чиито имена са дадени в началото на тези показания;

второ, спонтанното разчленяване — един от най-опасните хемодиализни инциденти по принцип — никога не остава незабелязан не само от непосредствено застрашения пациент, но и от другите пациенти в залата, тъй като представлява експлозия от „кървав дъжд“.

Естеството на нашата работа налага колективен труд и взаимно доверие. Този инцидент нямаше да се случи, ако:

— болният беше адекватно хепаринизиран, така че кръвта му да не коагулира в кръвните линии преди края на процедурата: лекарски пропуск;

— технологът беше получил точни и ясни инструкции: лекарски и сестрински пропуск;

— апаратът не беше въвеждан в режим „Дезинфекция“ при легнал болен с готовност за диализа (две игли в ръката): технически пропуск;

— беше забелязано, че апаратът е на дезинфекция още в първата, а не в последната секунда: лекарски, технически и сестрински пропуск;

— по време на включването на болния в залата присъстваха не само сестра, но и лекар, и техник: лекарски и технически пропуск.

Собственоръчен подпис:

26.01.2003 г.

ТРИНАДЕСЕТА ГЛАВА

Инцидентът, описан в предишната глава, се случи в петък вечерта. Смяната ни тогава е до полунощ, след което ни извозват с линейка по домовете. Остава само една сестра — тя е дежурна по стационар (четири стаи с лежащо болни), и дежурният лекар. Тази вечер и инж. Фонев остана, но не заради инцидента, а защото той по принцип не се прибира в къщи с линейката. Защо остава да пренощува в болницата всеки път, когато свърши т.нар. на шега „полунощна смяна“ (иначе в графика се вписва като втора: от 13 до 19 ч.), не знам, знам само, че и той има дом и семейство. Много бяхме възбудени онази нощ. Всички говорехме само за инцидента. Прекъсвах разказа ми с възклицания и въпроси. И д-р Скорчева беше там и беше не помалко развълнувана. Накрая линейката дойде и ние, полунощните, си тръгнахме. Бях толкова превъзбудена, че и в линейката не спрях да говоря.

Върнах се значи в къщи и от вратата викнах към мъжа си, който още работеше на компютъра:

— Знаеш ли какво ми се случи? Щях да убия човек! — и веднага рухнах, разтреперих се цялата, разревах се — изобщо не бях сякаш аз.

Мъжът ми ме прегърна и така, сгусшена в него, аз му разказвах и плачех, и все повтарях:

— Тази нощ щях да бъда в ареста и после в затвора за цял живот. Не! Нямах да го преживея. Ако го бях убила... — и ревах пак.

— Успокой се, спокойно...

— Не, не ми викай спокойно, и оня само така вика, спокойно, спокойно. Няма спокойно, няма, разбираш ли, **НЯМА!**

— Недей така, дай сега да си легнем, нали болният е добре?

— Да, бе, добре е, знаеш ли колко кръв само загуби? Защо не го видях какво прави, защо? — и пак рева, та се късам.

Накрая си лягаме, защото става много късно, а всяка сутрин мъжът ми излиза на разходка и аз с него, ако не съм на работа. На другата сутрин обаче не бях в състояние да се надигна. Бях се мятала

дълго в леглото, сънувах инцидента и други кошмари и се унесох чак призори. Мъжът ми излезе без мен.

Около девет часа телефонът ме стресна. Д-р Скорчева се обаждаше. В първия момент изтръпнах от ужас, помислих, че нещо е станало с болния — все пак беше му влязло малко от отровната смес, защото щипката на иглата пропускаше. Не, болният бил добре, каза д-р Скорчева, но тя иска отново да ѝ разкажа подробно за инцидента. Казах ѝ, че нямам сили, цяла нощ не съм спала. А тя каза, че била ме разбирала, че това, което съм преживяла, е наистина много тежко и т.н., но пак настоя да ѝ го разкажа с най-големи подробности по телефона. Не можех да ѝ откажа и започнах „Ами нали казахте да продължим диализата и Фонев ми донесе шпула...“ и заразкавах с треперлив и пресипнал от съня глас всичко едно подир друго, включително за дефектната щипка на иглата, която пропусна малко от отровния разтвор. Тя ми зададе няколко допълнителни въпроса и ми благодари за изчерпателната информация. Беше много внимателна. И аз казах:

— Дано никога вече не ми се налага да го разказвам отново — и въздъхнах почти с облекчение.

А тя с много вежлив, леко писклив, но твърд тон каза:

— Може би ще ти се наложи да го разказваш много пъти.

— Да го напиша тогава, щом е така и да го раздам на всички. Наистина и другите трябва да знаят. Особено младите колежки. Нямам сили да го разказвам пак и пак. — Но по гласа ѝ усетих, че не съм я разбрала правилно и че нещо в нея самата се е променило от предната вечер насам. Дали още тогава не беше получила инструкции от по-високо място?

— Напиши го, ако можеш — каза тя. — И го донеси в понеделник.

Цялата събота писах показанията. Оказа се, че да пишеш не е като да разказваш устно. Трябва да използваш официалната терминология. Например вместо просто „на дезинфекция“, трябваше да пиша „в режим на дезинфекция“ и др. такива. Мъжът ми каза да не се притеснявам, няма нужда да пиша по канцеларски, а да си карам, както си разказвам, но после рече:

— Все пак, като тъй и тъй ще го пишеш, напиши го поне така, че да е разбираемо и за хора извън вашето отделение — може да ти потрябва.

— Е, как ще стане то — хем да си пиша както си знам, хем да е разбираемо и за други? Не, виж сега, това няма да излезе от отделението. Ще се потули всичко. Професорът си знае работата.

— Ти все пак го напиши колкото се може по-ясно.

— Добре, ще се постарая.

И до вечерта го написах така, че той ме похвали:

— Бива. Но наистина е ужасно!

— На мен ли ще ми разправяш?!

В неделя бях цял ден на работа — от 7 сутринта до 7 вечерта като дежурна по стационар. Колежката, от която поех смяната, ме предупреди, че в лекарския рапорт д-р Скорчева е писала разни глупости против мен, а за Форито нищо не писала. Каза ми още, че през нощта след инцидента, другата колежка, която тогава беше дежурна, била забелязала д-р Скорчева да разговаря дълго време с инженерчето. Били започнали в залата, после двамата тръгнали към кабинета ѝ и тя била чакала да види кога ще излязат, но те много се забавили и тя се отказала. Сега може да нямам приятелки сред колежките, но тогава все още имах. На свой ред аз ѝ казах за разговора по телефона и за това, че писах показания и даже носех един предварителен вариант. Предварителен, в смисъл, че в него още не бях писала за телефонното обаждане и за написаното в лекарския рапорт, а ги нямаше и финалните обобщения — кое чия вина е.

— И аз вече имам съмнения, че нещо се мъти — казах ѝ аз. — Искат да изкарат Форито невинен, а мен да натопят. Търсят си изкупителна жертва.

През деня видях какво пише в рапорта: Нещо такова беше: „Сестра Боянова започва да включва болния по време на дезинфекция на апарата. Кръвните линии се разчленяват («спонтанно»). На болния е взето по спешност кръвна картина.“ Не съм сигурна, че цитирам точно, защото не си го преписах, но то ми се заби в мозъка като нажежено желязо. Беше поставила думата „спонтанно“ и в скоби, и в кавички — не знам защо. В скоби се слага нещо вметнато. Кавичките служат или за ирония, или за цитат. Не може да е било ирония, но ако е било цитат, трябва да се посочи кой го е казал. Най-вероятно инж. Фонев се е напъвал да измисли някакво обяснение. Но той е толкова „умен“ (това е ирония) и толкова „високо квалифициран“, че не се е сетил за най-елементарното. Ако стане спонтанно разчленяване, кръвта изпръсква

навсякъде — и по стените наоколо и към съседния болен, и по щорите в този случай, защото апаратът беше до прозореца. Д-р Скорчева видяла ли е такова изпръскване? Съседът по легло изпръскан ли беше? Аз самата бях ли изпръскана „като калинка“ — така му казваме, когато стане авария с линиите и цялата престилка на обслужващата се посипва с кървави пръски. Не, тя много добре видя, че нямаше други пръски, освен тези по кофата и оттам — малко в ниската част на апарата, и видя, че нямаше спонтанно разчленяване на линиите. Болните в залата дори не разбраха, че е можело да стане нещо изключително страшно, нещо неопикуемо кошмарно, не разбра дори болният, непосредствено засегнат от инцидента. Е, как така няма да разберат, ако беше ги навалял кървав дъжд?

И едно последно уточнение. Става дума за т. нар. на шега VIP зала — единствената със специални шезлонги, а не обикновени легла, и то само с три поста в нея (за сравнение в голямата има 13 — цял хамбар). Болните се шегуват, че които лежат в тази зала, са много важни персони, големци. Не всички са такива, разбира се, но тримата от онази нощна диализа са все културни, интелигентни и заможни хора. Единият от тях го „заточиха“ в голямата зала, хамбара, около месец преди аз да напусна, защото беше казал, че като му правим епрекс, трябва да му правим и желязо. Прав е човекът. Представете си роби, събрани да строят къща, обаче не са им докарали строителните материали. Идва господарят и ги бие с камшик да работят (това прави епрексът — дава команда за производство на хемоглобин, основна съставка на червените кръвни клетки), обаче строителни материали няма и няма (това е желязото — материал, от който се изгражда хемоглобинът). Затова болен с ниски стойности на желязото в серума, и да му правим епрекс, и да не му правим — все тая. Желязо трябва. А желязо за венозно приложение няма в болничната ни аптека. Казва се Венофер. Дано го осигурят, като прочетат тази книжка, пък и да не я прочетат — само да осигурят всичко необходимо за болните, че не е само желязото. Елементарни неща няма. През целия април нямаше антистенокардин и ацетилсалицилова киселина (аспирин), а нашите болни постоянно трябва да вземат от тези двете и си ги купуват. По-заможните си купуват направо тиклид. Тези лекарства се наричат антикоагуланти. Влияят на вискозитета на кръвта. Предпазват фистулата от запушване с някой съсирек. И болните си ги купуват,

дори когато лежат в болницата по клинична пътека. А по нареждане „отгоре“ на болните по клинична пътека всички лекарства трябва да се осигуряват безплатно от болницата. Кой ще ти спазва нареждания, обаче? И кой ще сигнализира за тези липси? Болните ли? Персоналът ли? Трайте си, трайте! Нещата ще се оправят — но кога ли?

Вечерта в къщи довърших показанията и ми хрумна да взема и направо да си кажа мнението, че подозирам нещо в тази работа, че може би се търси изкупителна жертва, защото инж. Фонев е син на проф. Фонев — право куме, та в очи, както се казва. И го написах. Същата вечер и за пръв път се обърнах към адвокат. Впрочем, не можах да намеря адвоката, чийто телефон ми дадох, така че мъжът ми ме консултира импровизирано. Посъветва ме да не се съгласявам на никакви разговори по случая с никакви „отговорни лица“, а да изискам писмен отговор от шефа си.

На другия ден, понеделник, 27.01.03 г., отидох на работа от 7 сутринта до 7 вечерта — дневно дежурство. Носех показанията във вида, в който са включени тук, в тази книжка, само че с истински имена.

А сега пак ще направя отклонение. Един клиент преди малко беше тук. Българин, който следва в Америка. Беше следвал право в град Равен преди това и му потрябвала справка. Даде ми я за превод, като каза:

— Знаете ли колко ми искаха за издаването на тази академична справка? 20 лева! Това е десет долара, така ли беше?

— Брей! Даже повече, доларът нали падна малко.

— Така. А знаете ли колко струва такава в Америка? 2 долара.

После потърсих нещо в български сайтове и попаднах на нещо друго, което без малко не ме накара да се откажа от всякакво писане. Ето какво е то. Няколко работи, по-точно (от Интернет издание „Български лекар“ бр. 7, година X, 2002 г.):

Първо:

„За гафовете в здравеопазването имаше вот на недоверие — поиска го не друг, а СДС, въпреки че сам заложи основите на провала в здравната реформа. Смятам, че състоянието на здравната и образователната система е толкова тежко, че протакането на вота на недоверие ще е фатално.

Вижте фактите:

— 1,5 млн българи са практически лишени от медицински услуги или ги карат допълнително да плащат от джоба си за прегледи и консумативи;

— резервът на НЗОК вече втора година е извън публичен контрол. Това са пари на осигурените — не на БНБ, на МВФ или на здравната каса;

— по сведения на самите управляващи 20% от парите за лекарства се източват, т. е. крадат;

— като връх на всичко и резултат от хаоса българите мрат като мухи, а деца (най-скъпоценният капитал) угасват на групи. Не минава ден, без да пламнат епидемии, ампутирани са детското здравеопазване и профилактиката.“

Проф. Кръстьо Петков, депутат, в. „Труд“/24 юни 2002 г.

Второ:

След като 4 години парите за здраве, отделяни от БВП се увеличаваха, сега намаляват. Въпреки предизборните обещания, че ще бъдат 6% от БВП, миналата година бяха 4,3%, а за следващата се планира да станат 3,8%. В същото време болниците вече са натрупали дългове за над 100 млн лв. В доболничния сектор здравната каса налага едностранно лимити за медицински дейности, парите за лекарства са на привършване.

В България се завръщат заболявания, характерни за третия свят.

Д-р Антония Първанова, депутат, в. „Банкеръ“/6 юли 2002 г.

Трето:

(Малка част от) „ОТКРИТО ПИСМО“

До Министъра на здравеопазването

Уважаеми г-н Министър,

Обръщам се към Вас с това открито писмо след

една година на търпение и доверие, през която се опитвах

да Ви убедя, че е необходимо да възстановите „Очна банка“ и т.н.

и т.н. и т.н.

Чл. кор. на БАН проф. д-р ПЕТЯ ВАСИЛЕВА,

Основател и директор на

„Очна банка“ до 2001 г.,

Национален консултант по очни болести,

Председател на

Съюза на офталмолозите в България

Следва коментар, на редакционната колегия вероятно, защото няма подпис:

„Много недоразумения се насъбраха... Мъглявото обяснение на здравния министър, дадено по случая на редовна пресконференция не дава отговор на най-важния въпрос: защо негово проектопостановление следва само два месеца друго, вече прието от МС. Не за пръв път се създават хаос и бъркотии...“; и малко по-надолу:

„Така напр. още на другия ден след трагедията във Варна (когато в АГ-болницата починаха 5 недоносени бебета, повечето от които — дошли отвън), той побърза веднага да хвърли колегите «на вълците», обвинявайки ги публично, на пресконференция, за единствено виновни, без да е дошло епидемиологичното заключение.“

И още един коментар, този път от мен:

Епидемиологичното заключение е ясно — всичко е било окей. Само дето дечицата си измрели. Лекарите нямат вина. Майките са виновни сигурно.

И още нещо. Съвсем скоро по телевизията съобщиха, че частна клиника „Хигия“ отново е отворила гостоприемно врати за пациенти. Може и да сте забравили вече какво направиха в „Хигия“. Телевизията постоянно ни залива с новини, коя от коя по-шокиращи, та човек започва да забравя какво са съобщили преди два дни, камо ли повече. В „Хигия“ убиха двама пациенти при операции за разхубавяване, каквито — после излезе наяве — тази клиника нямала право да прави. И какво им е наказанието, помни ли някой? 2 000 лева глоба! По 1000 за човешки живот, две по 1000 — ето ви 2-те хиляди. Е, забраниха има да извършват такива операции — страхотно наказание. Да ти забранят да вършиш нещо, което и без това нямаш лиценз да вършиш.

И четвърто, последно (също на редколегията по презумпция):

„Друга от нововъзникналите идеи на жълтите депутати, твърди д-р Първанова, била създаването на нова инстанция в здравеопазването — омбудсман. Под това завързано име се крие длъжността «обществен защитник»; тези хора ще се занимават с жалбите на пациентите срещу лекарите. Какви ще са правата на омбудсманите, колко трябва да бъдат на брой, ще могат ли да наказват, вкл. с предложение до БЛС за отнемане на лекарски права при драстични нарушения на лекарската етика, или само ще докладват

заклученията си (т. е. преливане от пусто в празно), кой ще им плаща заплатите — депутатите още не са наясно... В цивилизованите страни нещата стоят съвсем просто: недоволният пациент или съответно неговият близък си хваща адвокат и завежда дело срещу лекаря. Но този вид бизнес още не е познат в нашата правова държава... В интересни времена ни се падна да живеем, колеги.“

Кратък коментар от мен:

Преди две-три седмици, като търсех инстанции, до които да пиша за нещата, ставащи в нашето отделение, се сетих, че на Запад имат специална служба за всевъзможни оплаквания на гражданите — омбудсман (ombudsman). Потърсих из Интернет пространството и попаднах на една поучителна, много българска история. Първо да ви предупредя, да не бързате да се радвате — Омбудсман в България няма, а сигурно няма и да има. Ето историята на опитите да се създаде такъв. За сверка на цитираното по-долу е Интернет адресът:

<http://www.csd.bg/news/law/OmbudsmanB.htm>

„Работата по въвеждане на институцията омбудсман в България започва през 1998 г. със задълбочено проучване и анализ на съществуващата нормативна уредба...“ и.т.н. Обърнете внимание на кухата фраза „задълбочено проучване“. Колко задълбочено проучване? Къде са анализите от него? Това се нарича генерализиране — без факти, с изтъркана фразеология. От 1998 нататък:

На 8 и 9 юни 2000 г. в София за втори път гостува главният парламентарен омбудсман на Швеция Клаес Еклунд.

От 12 до 20 юни 2000 г. българска парламентарна делегация посети Канада ... с цел да проучи канадския опит в развитието на институцията омбудсман.

На 20 ноември 2002 в София се проведе семинар на тема „Възможности за установяване на институции от типа на омбудсман на местно ниво в България. Опит и перспективи“.

На 24 ноември 2000 г. в Народното събрание се проведе Международна конференция на тема „Създаване на институцията омбудсман в България“.

От 28 февруари до 3 март 2002 г. се проведе кръгла маса, посветена на установяването на институцията омбудсман в страната

На 19 март 2002 г. в Центъра за изследване на демокрацията беше проведена работна среща на тема „Установяване на институцията

омбудсман в България“

На 9 април 2002 г. в Народното събрание се проведе публично обсъждане на тема „Институцията омбудсман“

От 6 до 8 юни 2002 г. в София се проведе международна конференция на тема „Европейските стандарти и институцията омбудсман в страните от Югоизточна Европа“

На 14 и 15 декември 2002 г. в София се проведе семинар на тема „Местният омбудсман“...

Този сайт е занемарен вече. Някой най-накрая сигурно е рекъл:

— Стига софри! Омбудсманът няма почва у нас!

Защото ако се отвори омбудсман, ще им се задръсти пощата от оплаквания още първия ден. Пък и той няма да функционира както трябва, то е ясно от досегашната ни практика. Ето, по-нагоре дори казват, че „в цивилизованите страни нещата стоят съвсем просто: недоволният пациент или съответно неговият близък си хваща адвокат и завежда дело срещу лекаря. Но този вид бизнес още не е познат в нашата правова държава...“ Като наш’та правова държава, братя и сестри българи, нийде по света няма! Гордейте се! И продължавайте да си траете.

Баща ми беше за малко на гости и ми рече:

— Абе нищо няма да оправиш, и десет книги да напишеш. Хората са го казали — сама птичка пролет не прави! — и се усмихна дяволито, уверен в непоклатимата сила на народната мъдрост.

— Добре, де, така е, пролет не прави, но после не идват ли други след нея? И пролетта идва накрая.

Той прие аргумента ми и даже се засмя, сякаш искаше да каже — на мене приличаш, дъще, не си оставяш магарето в калта. Но после, като си замина, аз се замислих. В природата не е като в обществото. Особено в общество като нашето. Тук идва една птичка и ѝ режат главата. После идва друга — и тя сама. И на нея ѝ режат главата. Спомням си колко ми беше смешно, като слушах кукувската песен „Шат на патката главата“, особено припевът: „Шат, шат, шат на патката главата!“ и въобще не се замислях какво искат да кажат с него. Сега ми звучи като дебел намек за това, че който протестира сам, е патка с шатната глава. Ей така все ги шатват патешките глави, една по една. И няма птица-предвестник. И няма ята. И няма пролет. Та така. Докога ли?

ЧЕТИРИНАДЕСЕТА ГЛАВА

Връщам се пак към 27-ми януари, когато доц. К. Фонев събра екипа, дежурен в нощта на инцидента, при който едва не загина болен. Той ни повика за разговор в кабинета на секретарката. Кабинетът на секретарката е бивш хол на отделението, предвиден да бъде стая за развлечение на болните с телевизор, масички и т.н., но от много отдавна това помещение се използва за какво ли не друго, само не и за развлечение на болните. Преди години беше сестринска стая за почивка (харесваше ни, че има голяма тераса), после стана съблекалня за персонала и същевременно склад за диализни консумативи. Комбинацията съблекалня-склад се оказа успешна и се задържа най-дълго — седем-осем години. Но когато се разпадна катедрата, трите съставни отделения образуваха три самостоятелни единици, та се наложи да се сгъстим само в помещенията на нашия етаж. За целта трапезарията на болните стана съблекалня-склад, а холът с терасата — кабинет на секретарката, като го преградиха със секция по средата, за да придобие вида на предишния ѝ кабинет

Предишният кабинет на секретарката се намираше във фоайето на долния етаж и се състоеше от две помещения с тоалетна и баня, тоест беше нещо като апартамент. Външната врата беше с дебела кожена тапицерия за звукоизолация. Нашите лекари имаха скромен общ кабинет с едно бюро и диванче непосредствено до кабинета-апартамент на секретарката, но често се заседаваха в нейния, във вътрешното помещение най-вече, защото беше много уютно, а секретарката — мила и гостоприемна. Там съм виждала събрани пет-шест лекари наведнъж, разгорещени от дискусии — предполага се, на научни теми. Вътрешното помещение обикновено беше така задимено, че не се дишаше и пепелникът — съответно препълнен. Веднъж спешно търсехме лекар, а нямаше нито един на етаж, пък и телефоните им не отговаряха. Аз тръгнах да търся лекар, слязох на долния етаж и се вмъкнах в кабинета на секретарката, без да ме усетят, защото отвън нямаше звънец, а като чукнах по рамката на вратата,

никой не ме чу — отвътре тъкмо избухна многогласен смях. При влизането си чух следното — оказа се част от виц:

— Хайде стига сме си говорили за секс. Да поговорим малко и за изкуство!

Пък оня рекъл:

— Снощи е...х една балерина от театъра!

Последва нов взрив — смесица от женско кикотене и невъздържан мъжки смях. Аз се показах през отворената вътрешна врата и помолих някой лекар да се качи горе, че имаме проблеми с един болен. Единият от дежурните стана веднага и дойде с мен. После коментирахме с колежките какво правят лекарите, като ги няма. Една санитарка чу и добави, че в кошчето на банята долу била намерила използван презерватив. Много се смяхме тогава.

Веднъж пък слязох да искам някакъв документ от секретарката и докато тя го печаташе в предното помещение, чух любопитен диалог между професора и един млад лекар. Предстоеше конференция. Професорът му каза:

— Какво от това, че не знаете английски? Ще си прочетете доклада, нали няма да говорите?

— Но аз не мога да чета на английски, проф. Фонев!

— Тогава го напишете с български букви.

— Но...

— Няма но! Ще го прочетете, аз ви заповядвам — и се разсмя, след което добави с приятелски глас: — Няма нищо страшно. Да ви кажа, и аз съм чел доклад на език, който не владеея. В Полша на полски съм чел. Написали ми го бяха с български букви. Полските колеги ми ръкопляскаха.

После аз си излязох. На конференции не съм ходила да чуя какви доклади четат и по какъв начин. Знам, че публикуваха в чужди списания. Публикациите им, обаче, бяха неразбираеми за нашите сестрински умове, защото бяха на странни теми, нямащи нищо общо с нашата практика и реалните проблеми, които измъчваха болните. Почти всяка статия беше написана от колектив, който по правило включваше и проф. Фонев. Заглавиите на статиите бяха, например такива: „Промяна в концентрациите на калия и натрия и повишена липидна пероксидация при пациенти с хронична бъбречна недостатъчност на поддържаща хемодиализа — една хипотеза“ или

„Хемодиализата намалява подтискащия ефект на уремичната плазма върху узряването на мегакариоцитите“. Това може и да са много важни въпроси, не знам, но все ми се струва, че зад подобна научна фразеология се крие повече желание за публична изява, отколкото загриженост за самите болни.

В този същия кабинет преди доста години ме подложиха на кръстосан разпит по обвинението, че съм пропуснала да направя един антибиотик предната вечер в 18:00 на моя дневна смяна. Наистина бях го пропуснала. По този повод ме извикаха на другия ден от къщи направо в кабинета на секретарката — за 16 години това е единственият път, когато са ме привиквали на разговор в извънработно време. Там бяха доц. К. Фонев, който още не беше станал доцент, в ролята си на главен обвинител, и още няколко лекари. Разговорът се проведе по следния начин:

— Боянова, извикахме те да обясниш защо не си направила антибиотика на болната от 4-та стая. Какво можеш да кажеш по случая?

— Ами аз разговарях с болната и ѝ обясних...

— Сега искаме и на нас да обясниш.

— В тетрадката за назначения след антибиотика пишеше ех (лат. край). Разбрах, че е спрян, затова не го направих. Болната ме попита за антибиотика си и аз ѝ казах, че е спрян, но тя каза, че не е спрян и аз отидох да проверя в ИЗ-то. Там пишеше само, че антибиотикът е един път на ден, час нямаше и аз пак отидох при болната и ѝ казах, че антибиотикът е веднъж дневно и че, нали, обикновено се прави сутрин от стационарната сестра и...

— Боянова, антибиотикът е бил за 18:00. Провалила се антибиотичен курс! Пуснахме рапорт до главния лекар.

След строгия разговор се качих в отделението и разгледах пак тетрадката. Колежката имаше доста нечетлив почерк и беше написала 18 като ех. Затова се бях заблудила. А антибиотика така и така го спряха, защото се оказа, че съм пропуснала последната апликация. Но след няколко дни ми връчиха писмено мъмрене от главния лекар.

Казах, че това е единственият път за всичките години работа, когато са ме извиквали от къщи за обяснения, но това не беше единственият път, когато са ме привиквали на разпит. Неотдавна,

например, д-р Станчев и шефът ме повикаха в кабинета на старшата и ме разпитваха в нейно присъствие:

— Боянова, какво си говорила пред болната Х.? — пита д-р Станчев.

— Нямам спомен, какво може да съм й говорила? — отговарям аз в пълно недоумение.

— Спомни си!

— Не мога, какво толкова съм й говорила?

— Виж какво, говорила си й, че си правим разни експерименти с болните! — намесва се шефът.

— Кога съм говорила такива неща? Кой ви го каза? Не е вярно!

— Онази вечер, на твоє нощно дежурство. Болната ни го каза.

— Ами да й се обадим тогава, нека тя да каже какво съм й говорила, аз не си спомням такъв разговор. Как ще кажа такова нещо? Може нещо да съм й обяснявала, но, честна дума, не съм споменавала тази дума изобщо! Сещам се само, че много повръща и й казах да каже другия път на дежурния лекар, защото този път дежурният го нямаше цялата вечер. Моля ви се, да попитаме болната! — и погледнах умолително към старшата, но тя малодушно мълчеше.

— Няма какво да питаме болната! И запомни, нямаш право да им обясняваш каквото и да било! Ти сестра ли си или се мислиш за лекар?

— Не знам какво става, но това са си обвинения в сталинистки стил! — не издържах аз и се опитах да викна, но гласът ми веднага пресипна. — Старша, кажи нещо!

— Ще трябва да се провери как е станало — каза старшата.

И ме пуснаха. Казах на колежките и всички се възмутиха. Към обяд д-р Станчев ми се обади по телефона да ми нареди нещо и между другото ме успокои така:

— А пък за оная работа, душко, няма нищо, не си виновна.

— С болната ли говорихте? — зарадвах се аз, че ме оневиняват.

— Не знам нищо. Доцентът ми каза само, Боянова не е виновна. Така че спокойно!

Дори не ми се извиниха за причиненото притеснение. Вероятно не искаха да се дава гласност на този случай, защото щеше да излезе неудобната истина, че нямаше лекар в залата цялата вечер и болните накрая си заминаха, пак без да бъдат прегледани, както много пъти бе ставало. Лекарите винаги се оправдаваха с огромната си заетост. Но

може би изобщо не ги беше грижа за нашите болни, които измираха един по един, без да успеят да се оплачат. На разпит са викани почти всички сестри. Всеки път изчакахме разпитваната да излезе и я наобикаляхме да ни разказва какво са я правили. И съм им казвала, казвала съм ви, нали, колежки:

— Правят го превантивно, за да ни плашат. Да не се надигаме.

Понякога правехме събрания. На тях сестрите повдигаха такива въпроси:

— Защо лекарите не стоят в залите?

— Даже на включване ги няма!

— Онази вечер д-р Веждов изобщо не се показа. Не стига, че го нямаше през цялото време, ами и като ги изключвахме не дойде, а си беше си в кабинета, гледаше мач!

Някоя ще се сети какво станало днес в залата, как паднало кръвното на еди-кой си и сами сме го вадили от трапа, както казваме при опасни за живота състояния, друга ще припомни още някоя критична ситуация, в която сме спасявали болен, без дежурният лекар да дойде. Постоянно оставахме сами в залата, без лекар. Казваха ни на кой телефон са, но понякога нямаше време дори за обаждане по телефона. Или пък въртим и никой не вдига. Д-р Станчев, като се върна от Германия, каза, че и там лекарите не стоели по залите, какво толкова сме искали, значи. Но пропусна да каже какви системи за комуникации имат в Германия. В един момент от събранието всички изведнъж започвахме да викаме една през друга. Инж. Фонев беше една от темите, която довеждаше събранието до състояние на пълен хаос:

— Знаете ли как щеше да ме утрепе, тоя кретен? И мене, и болните в жълта зала оня ден? Стана наводнение от единия шланг и той идва нали, шляпа през локвата и пуска един оголен кабел във водата и той като рече фъс-пъс и кат' запраця и засвятка! Викам му, Фори, щ'ни изтрепеш, бе! Пък той, нали, вика спокойно, спокойно...

— Абе той и него си е щял да убие, ама господ ги пази лудите! Мене пък веднъж като хвана един маркуч и го насочи насреща ми — окъпа ме, докато се усетя!

— Той по-добре него си да окъпе, че мирише на мърша! Как го търпи жена му?!

— Нека да си смърди, не е само той, само да си гледаше работата! Добре, че е бат' Желко, да оправя апаратите. Ей това разбирам аз инженер! Форито хич не им разбира на апаратите!

— Кой му е дал диплома на тоя?

Шефът се ядосваше и преминаваше в офанзива. Най-любимият му лаф беше:

— Вие сестрите все в битовката седите. Оня ден минавам по коридора, в голямата зала само една сестра, в оранжевата (това е едната малка зала) — санитарка, в кафявата (другата малка зала) — никой, болните на автопилот. А пък в битовката се бяха събрали три сестри! На какво прилича това? Да си гледате болните, че ще уволня три сестри, да знаете!

Винаги в нас се целеше. Колко пъти му казвахме да уволни Форито. Не можело и — точка. Пускал бил рапорти, но кой знае защо не ставало. Изобщо било много трудно да се уволни висококвалифициран служител като него. Никифор имал диплома за висше инженерно образование. Щял да обжалва и само ще си имаме неприятности. По-късно, на разговор с мен ми каза защо не може. Баща му се бил обаждал на проф. Големанов, затова. Нищо не можел да направи. Каза ми го така:

— Да ти кажа ли как стават тези работи, да ти кажа ли?

И ми каза как стават. Чудя се дали това беше цялата истина? Дали проф. Фонев не е знаел нещо за него, с което да го е шантажирал по някакъв начин? А може и директно да го е заплашвал, че ако изхвърли синчето му, след него и той заминава. Или може да са роднини, знам ли, макар че отричаха да са такива, било просто съвпадение на имената. Как иначе да си обясня положението? Доц. К. Фонев знаеше много добре как би могло да се направи. Протоколирано събрание. Оплаквания — пред Никифор, а не зад гърба му. Кога какво е направил — всичко се записва, включително неговите обяснения. После се пуска аргументиран рапорт. Следва първо наказание. После второ. И така — до заповедта за уволнение.

Друг болезнен въпрос беше бройката на сестрите. Стигали сме до 2 сестри в зала с 13 болни. Иначе обикновено бяхме по три в залата с 13 апарата. Преди години бяхме пет на 12 апарата. А някога, в зората на диализата, може да са били и пет сестри на пет болни, не знам точно, но предполагам. В курортния център до миналото лято, когато

го закриха, работеха в съотношение една сестра на двама болни. Проблемът с бройката на сестрите има поне няколко аспекта.

Първият е, че болните пристигат наведнъж, кара ги линейка. Трябва да се включат всички наведнъж — минимум 13 души, максимум 21, колкото беше капацитет на отделението при моето напускане — и то да се включат бързо. За половин-един час всички са включени. После идва по-спокойното време — на наблюдаването. Накрая пак на юруш се изключват, защото линейка ги чака да го извози до домовете им. Самите болни често препираха да ги изключим преди да им е изтекло времето, притеснени, че няма да са готови за линейката — поради по-дълго кървене от местата на убождане, например. Щом ги изключехме, те оставаха легнали или седнали да натискат с памучни тампони пункционните места. На някои бързо им спираше кървенето, слагаха по една лепенка или лека превръзка и си тръгваха. Когато времето беше хубаво, седяха на пейките пред входа на болницата, пушеха, пиеха кафе от кафе-машината и си говореха. Бяха цивилни, а не по нощници и пижами, като другите болни, насядали отвън. Минаващите покрай тях външни хора може би не са и подозирали, че са болни. Все се разправяхме за това ранно изключване. Ако можеха да идват стъпаловидно, една сестра щеше да е в състояние да включи и изключи два пъти повече болни отсега, без при това да бърза, така било в Палма де Майорка, разказваше един от нашите болни.

Друг аспект на проблема с броя на сестрите е, че в една зала се диализират заедно болни и в тежко, и в леко състояние. Още повече, че всеки от тях, дори да е дошъл в задоволително състояние, внезапно можеше да се влоши по време на диализа. В залата, да речем, биваше спокойно за половин-един час и ние седяхме на бюрото, подготвяхме памучни тампони и материали за катетеризация или попълвахме документацията. При нас всяка една процедура се описва в диализен лист, в който всеки път вписваме: поне две имена на болния, норма на теглото, номер при започване на диализа, диализен номер на поредната процедура, дата и час на включване и изключване, жизнени показатели и др. Когато беше спокойно в залата и сме привършихме другата работа за момента, обичахме да си говорим и да се шегуваме, седнали на бюрото. Внезапно писваше сигнална инсталация на апарат или на някой болен му ставаше нещо по други причини, не технически.

Веднага скачахме от местата си и се скупчвахме около проблемния болен, без да обръщаме внимание на останалите. Случвало се е да се занимаваме само с един-двама болни през цялата 4-часова диализна смяна. По време на диализа се случват най-различни инциденти, повече или по-малко опасни — и всички те изискват бързи реакции и точни действия от персонала.

Опасен момент е, например, рязкото падане на кръвното налягане. Болният внезапно побледнява и изригва стомашно съдържимо. Скачаме и бързо му издърпваме възглавницата, за да падне главата на ниско и така да се ороси мозъкът, пускаме банка с ефортил (най-често останала от друг болен) и го наблюдаваме отблизо, защото има опасност да се задуши при повръщането, ако стомашното съдържимо попадне в дихателните му пътища. Банката тече първо струйно, после я намаляваме на капка. През това време болният от блед и синкав като мъртвец — не е гледка за несвикнали — постепенно възвръща цвета си. Друг болен започне да повръща, без да му е паднало кръвното — това е лесно, само му подаваме кофичката:

— Прегръщай кофата! Искаш ли деган (ампула против повръщане)?

Някой вдигне високо кръвно, заболи го главата и рече:

— Сестра, ела ми виж кръвното, че нещо ме цепи тилът!

Всъщност ни викаха най-често на първо име. Нашите болни не са като в другите отделения, тоест не са хора, постъпили за кратко лечение, а идваха през ден за по четири часа и затова ставахме близки и даже се карахме помежду си. Бяхме като едно голямо семейство. Като му измерим кръвното и се окаже високо, болният обикновено даваше нареждания да му направим хлофазолин и новфилин, а ако в нашата аптека нямаше от тях, ни караше да извадим от чантата му, сложена на леглото в краката му или до главата.

Болните на диализа нерядко получаваха така наречените крампи — силно болезнени контракции на мускулите, най-често на подбедрицата. Тогава викаха с глас и ритаха таблата на леглото, а жените направо плачеха от болка. Преди години в такива случаи правехме ампули натриев хлорид 10% — по две, по четири, даже по осем, и се майтапехме:

— На солена скумрийка стана, не ти ли мина вече?

Само така им минаваше. После тези ампули бяха спрени от производство, не знам защо. Лекарите, вярно, казваха, че не е добре да осоляваме така болните, защото като неизбежен резултат идваше жестока жажда и оттам — много килограми на следващата диализа. За да ги свалим, надувахме филтрацията (това значи увеличавахме стойността на един параметър на апарата, от който зависи колко килограма, тоест литри, ще сваля болният по време на диализата). В резултат следващия път болният пак получаваше крампи — те се дължат най-вече на бързо сваляне на много килограми. И кръгът се затваряше. Виждала съм болен да достига 16 кг над нормата си, малко преди да почине. Но като спряха ампулите от производство, нямаше с какво да овладяваме болките от крампи. Масажирали сме им краката, удряли сме ги с юмруци по схванатите мускули и накрая сме ги изключвали по-рано — чак като стъпеха на земята им поотминаваше.

Най-много време отиваше около един-единствен болен, ако беше нов, тоест започнал диализа отскоро и нямаше още фистула, та използвахме катетър за провеждане на диализата му (и отдавнашни болни минаваха на катетър, като им спреше фистулата, докато им направеха нова). Ако този катетър се запушеше или „хълцаше“ — хълцането означава слаб дебит на кръвта, постъпваща в апарата; представете си мощна прахосмукачка, захапала килим, как го вдига и не можете да я отлепите, така и катетърът залепваше за стената на съда и кръв към апарата не идваше или беше недостатъчно. А залепваха и иглите на по-старите болни. Щом някой съд започне да хълца, апаратът се разпищяваше. Отивахме, обикновено две заедно, и започвахме да въртим катетъра или иглата, за да се освободи. Тъкмо се освободи, обаче, и отново залепне. Едната сестра се занимава с проблема откъм страната болния, другата натиска копчетата на апарата да не пищи.

Всичко — от венозното апликиране на лекарства за кръвно, през оправяне на хълцащи съдове, до намаляване или увеличаване на филтрацията при крампи или просто по желание на болните, предчувстващи поява на крампи — правехме ние, сестрите, защото — по някакво неписано правило — в залите не стояха нито лекар, нито техник, нито санитарка. Но сестра — задължително, а в голямата зала — поне три сестри. По принцип, вярно, един лекар не можеше да стои едновременно и в четирите зали — толкова зали имахме, когато напусках. И техникът е един, и санитарката често беше сама. А ние

бяхме много, според думите на шефа, макар че никога не ни показва нормативни наредби, регулиращи съотношението сестра-болни в хемодиализа. Питали сме го на събрания, сочили сме примера с курортния център като най-показателен, но той с досада махваше с ръка — не му беше интересно. Имаше и друго нещо. Именно защото имахме четири зали, от които една с 13 поста, две с по три и една с два (специалната „жълта зала“ при входа на отделението, заделена за заразени с хепатит В) може би бройката някак си излизаше, че е достатъчна. Събираме — три сестри на 13 болни плюс една на трима и още една на трима и още една на двама. Получава се шест сестри на 21 болни, тоест средно по една сестра на три болни и половина. Не е зле. Още по-добре става, когато в едната от малките зали има само един болен, спешна диализа, примерно или нещо извънредно. А се е случвало и в жълта зала да има само един болен. Тогава сметката става съвсем точна — шест сестри на осемнадесет болни, тоест по трима болни на сестра. На някой може и това да му се стори много. На такъв бих препоръчала да поработи поне месец като сестра в хемодиализа.

Отделението ни е интензивно, защото работим с хора, поставени на апаратура, поддържаща живота им и защото по времето, когато са свързани с тази апаратура, те могат да получат рязко влошаване на състоянието, при което бързите и компетентни реакции на обслужващия персонал са от първостепенно значение. Болни са изпадали в клинична смърт в залата, без да има лекар и сме започвали обдишване с амбу и индиректен масаж на сърцето, докато някоя от нас напразно търси лекар по телефона, а санитарката тича до другия край на коридора от стая в стая, от кабинет на кабинет да намери отнякъде лекар. Малко преди да напусна, болен почина в зала без лекар, а дежурният, д-р Веждов, констатирал смъртта и — толкова. Сестрите се възмуцаваха — в битовката, къде другаде, а аз им казвах, че може би и да е имало лекар, болният пак е щял да почине. В края на краищата, лекарите не са богове. Този болен много пъти го бяхме вадели от трапа и накрая дойде моментът да не успеем. Нали така ви казвах, колежки?

Това, че сме интензивно отделение, обаче, не личеше по фишовете ни за заплати. Там имаше някаква смешна сума за „условия на труд“ — лев ли беше, пет ли на месец, не си спомням, защото не си пазя фишовете. А при нас „се работи с вредности: отровни и корозивни вещества, формалин, хлорин, белина; работа с кръв на

болни от рискови групи — СПИН, хепатит и др.; има психотравмиращ и интензивен труд“ — това е цитат от длъжностна характеристика на медицинска сестра в „Нефрология, хемодиализа и хематология“ и Курортен център „Алпина“, взет от дипломната работа на сестрата, която завърши здравен мениджмънт в Медицинския университет на гр. Равен и която на свой ред дипломантката е цитирала директно от длъжностна характеристика, взета от „Алпина“. Макар в нея да е посочено и нашето отделение, длъжностната характеристика, валидна към момента на моето напускане, не съдържа описание на работната среда, нито на вредностите, нито на психотравмиращите фактори. Именно копие от тази „орязана“ длъжностна характеристика ми връчи изпълнителният директор по време на разговора ни след получаване на моя сигнал за опасност от заразяване на чуждите пациенти с хепатит, като наблегна на задълженията ми да се подчинявам (III. Организационно-управленски връзки и взаимоотношения: — Йерархически

— подчинена на: старшата медицинска сестра и на началник клиника/отделение, лекуващ/дежурен лекар).

Моментът да ми напомни, че трябва да се подчинявам на старшата, лекарите и шефа дойде, точно след като му казах, че чуждестранните пациенти не се документират в отделението ни. Каза ми:

— Вас какво ви интересуват тези неща? Запозната ли сте с длъжностната си характеристика? — и ми я подаде, а аз се надигнах от мястото си и се протегнах да я взема, защото той седеше зад бюрото си на разстояние повече от една ръка.

Ето, впрочем, пълният текст на тази длъжностна характеристика, която и аз заедно с всички съм подписала в началото на 2002 г., без да се замислям.

МНОГОПРОФИЛНА БОЛНИЦА ЗА АКТИВНО ЛЕЧЕНИЕ „СВ. МАГДАЛИНА“ ЕАД —
РАВЕН

УТВЪРДИЛ
Изпълнителен директор

(Д-р Гр. Янев)

ДЪЛЖНОСТНА ХАРАКТЕРИСТИКА

НА ДЪЛЖНОСТ МЕДИЦИНСКА СЕСТРА

В ЦЕНТЪРА ПО ХЕМОДИАЛИЗА

КОД по НКП 3231

I. ДЪЛЖНОСТНИ ОТГОВОРНОСТИ, ПРАВА И ЗАДЪЛЖЕНИЯ

А) Отговорности:

— Носи отговорност за законосъобразността и резултатите от взетите от него решения при изпълнение на всички вменени в настоящата длъжностна характеристика длъжностни задължения.

— Отговаря за изпълнение на всички свои длъжностни задължения в пълен обем и качество при спазване на трудовата дисциплина.

Б) Права

— При добросъвестно изпълнение на длъжностните задължения му се изплаща уговореното възнаграждение в трудовия договор и КТД

В) Характеристика на изпълняваната работа

— Организира работата на санитарите по време на дежурство и следи за изпълнението ѝ.

Г) Задължения

— Дежурната медицинска сестра в стационара подготвя болните за визитация.

— Контролира хигиенното състояние на болничните стаи и следи работата на санитарите.

— Извършва предписани назначения и манипулации — венозни и мускулни апликации, кръвопреливания; промивка на катетри, превръзка и компреси на А-V фистули, ЕКГ.

— Изписва, съхранява и разпределя изписаните медикаменти.

- Измерва температура, пулс, диуреза, относително тегло.
- Настанява новоприетите болни и дава насока за диетата, режима и следи за изпълнението им
- Запознава болните с правилника в клиниката.
- Участва в обслужването и храненето на тежко болните.
- Участва в тоалета на тежко болните.
- Зарежда и промива А-V линиите и диализаторите, участва във включването на болния към апаратурата и изключването му в края на процедурата.
- Познава устройството и действието на всички видове хемодиализни апарати.
- Провежда хемодиализа, хемоперфузия, плазмафереза и плазмафилтрация.
- По време на процедурите проследява температурата, пулса, кръвното налягане и други физиологични параметри на пациентите и при промени своевременно уведомява дежурния лекар.
- Изпълнява предписанията от дежурния лекар назначения и манипулации.
- Води текущата документация по време на хемодиализа.
- Подготвя болните и асистира по време на провеждане на категоризация по Селдингер.
- Подготвя инструментариума за стерилизация.
- Почиства и дезинфекцира хемодиализната апаратура.

II. ИЗИСКВАНИЯ ЗА ЗАЕМАНЕ НА ДЛЪЖНОСТТА

- Образование — бакалавър, висше-специалист, полувисше, средно.
- Трудов стаж — не се изисква
- Квалификационни изисквания — да познава:
  - необходимостта от пособия, инструменти, лекарствени форми, дезинфекциращи средства,

превързочни и други материали, както и да може правилно да си служи с тях

III. ОРГАНИЗАЦИОННО-УПРАВЛЕНСКИ ВРЪЗКИ И ВЗАИМООТНОШЕНИЯ

— Йерархически

— подчинена на: старшата медицинска сестра и на началник клиника/отделение, лекуващ/дежурен лекар

— ръководи: работата на младшия персонал в клиниката/отделението

— Функционални

— вътрешни — с персонала на клиниката/отделението

— външни — чрез ст.мед. сестра с параклинични и други клинични звена

IV. ОБЩИ И ЗАКЛЮЧИТЕЛНИ РАЗПОРЕДБИ

— Изпълнителният директор упражнява контрол по внедряването и актуализацията на длъжностната характеристика.

— Изпълнителният директор разпорежда актуализация на длъжностната характеристика, в случай на промяна на изискванията към извършваната работа на работното място или промяна в изискванията за заемане на длъжността.

Към момента на изготвяне на настоящата длъжностна характеристика длъжността се заема, от:

Запознат с длъжностната характеристика:

(трите
имена)

(подпис)

(дата)

Анета Теодорова Боянова, собственооръчен подпис,
31.01.02 г.

ПЕТНАДЕСЕТА ГЛАВА

Много събрания сме провеждали в отделението и никое от тях не е протоколирано, разбира се. Като се навикаме, влизахме пак в залите и все едно че нищо не е било. Това си беше напразно хабене, но кой да се сети тогава? По-късно поставих този въпрос пред шефа на разговор в кабинета му по повод писмения ми сигнал за нередности в отделението, отправен директно към него без копия до по-висши инстанции. По време на този разговор, беше преди три месеца, той ме попита:

— Кой да ги протоколира тия събрания? Аз ли?

— Секретарката! Тя за какво е?

— В болнични е.

— Не казвам за в момента. По принцип!

И защо ли да ги протоколират, наистина? Защо ли трябва да се записват изказвания, изобличаващи лекарите и протежето инж. Фонев? Веднъж бяхме останали съвсем малко сестри, бяха напуснали или разболели, не си спомням, но за един период от месец ли, два ли, се наложи да работим само две на 13 болни в голямата зала (или бяха 12 тогава?). На събрание на лекари и сестри по онова време, свикано за решаване на проблема с острия недостиг на сестрински персонал, аз изказах следното еретично мнение:

— Не може ли, докато преодолеем затруднението, и дежурните лекари да включват и да изключват болни в залата?

Щяха да ме направят на нищо! Колко се смяха колежките на наивността ми после!

Отношенията между персонала не бяха лоши, бяхме директни едни с други и си помагахме, говоря най-вече за сестрите. Гордеехме се с бойните си характери, с чувството си за хумор, с бързината и жизнерадостта си. Години наред не само че не възникваха сериозни интриги или конфликти между нас, даже обратното, ставахме все по-близки и неразделни, сякаш трудните времена, които изживявахме заедно с болните, макар и от другата страна на бариерата, ни

сплотяваха още повече. Много си споделяхме, черпехме се една друга по разни поводи, празнувахме заедно рождени дни. Почивките между смените бяха време на буйни смехове и даже на песни и танци пред телевизора в битовката, като пуснеха някой хит.

Сега си мисля, че разговорите ни са били повърхностни — за децата, мъжа, манджата и най-любимата ни — за секса. Аз участвах много активно в последната. Бях известна с майтапите си и с нестандартните си разсъждения. Разсмивах ги всички с моите лафове. Но всеки път, щом се опитвах да заговоря за нещо сериозно, за неща, които уча в университета, например, усещах, че им ставам досадна. Може би си мислеха, че се правя на важна, като споменавам университета? С една болна, обаче, много хубаво си говорехме за английска и американска литература. Винаги ще помня тъмните ѝ очи, озарени от интелигентен поглед, усмивката ѝ на щастливо дете (страхотно младееше) — сякаш идваше не на диализа, а на среща с приятели, и най-вече това, че за каквото и да я заговорех, тя все го е чела. Малко е да се каже само чела, запомнила беше най-важните герои, събития, дори диалози. Оценяваше английския хумор и казваше, че ѝ доставя голямо удоволствие тънкия сарказъм в повествованието, индиректния изказ, а не грубо бичуващия език или откровено вулгарните сцени. Ти ми липсваш сега, Мими, ти и другите болни, с които сме разговаряли. Ти не се казваш Мими, но и аз не се казвам Ани. Не трябва да споменавам истински имена, затова прости ми, че си вземам сбогом с всички по този начин, с чужди имена. Колежките не ми липсват, макар много пъти да казвах, че ще ми липсват, ако напусна, че имам нужда от леките разговори с тях, от кънтящите надалече смехове и закачки.

Колкото и куриозно да звучи, за това, което учех в университета, съм разговаряла с нашите санитарки. Говорила съм им за нашия преподавател, американец, който все защитаваше малцинствата, слушаха ме и като им разказвах за английската и ирландска история. Една от тях имаше много хубав почерк и си личеше, че е високо интелигентна по природа. Казвах ѝ:

— Защо не си отишла да учиш още нещо след гимназия? Можеше да станеш най-малкото медицинска сестра.

А тя ще се изчерви — при всяка похвала или закачка тя винаги се изчервяваше и макар кожата на хубавото ѝ кръгло лице да бе тъмно-

мургава, много ѝ личеше — и ще ми рече:

— Ожених се, за кога да уча?

— Ама не може така. Жените не са само за раждане и гледане на деца! Ти колко деца имаш?

— Две, сестра. Ние на село всички имаме по две, най-много по три. Ние не сме от джебчиите, ела да ни видиш къщите по на два ката. Работим, то работа трудно взе да се намира, но не щем да крадем. И гледаме да изучим децата си, те поне да не са прости

— Прости ли? Че ти имаш гимназия!

— Е, да, ама нали виждаш сега к'во работя. Ние сме най-простите тука.

— То и нас, сестрите, ни правят на прости, ако е въпрос, ама не е така. Човек, като си върши работата, не заслужава обиди.

Санитарките все бяха виновните, ако изчезнеше нещо от отделението. Имахме една санитарка, за която почти бяхме сигурни, че е крадла по природа. В интерес на истината, тази клеptomанка, да ме прощава, ако смята, че е била обвинявана несправедливо много пъти, си беше чиста българка.

Много от болните ни бяха цигани и турци. Повечето бяха бедни и необразовани. Но един се открояваше сред тях и с хубавата си външност, и с образованието си, и с чувството си хумор. Той беше турски циганин християнин — нашенски хибрид, резултат от наслагвалите се чужди присъствия по земите ни. По образование беше ветеринарен фелдшер — и фелдшерът е хибридна професия, нещо средно между сестра и лекар. Много хубаво разправяше как ражда овцата — също като жена се мъчи и тя. И как блее после, като ѝ заколят детето — търси го, плаче. Той не се срамуваше да каже:

— Аз съм циганин, сестра. Ама от циганин до циганин голяма разлика има. Ела ми на гости, да видиш. Всичките къщи на село са със сателитни антени. Дворовете подредени, с алеи, цветя — всичко. Да ти е драго да седнеш на теферич под асмата. Българските дворове не са толкова чисти, колкото са нашите.

Той твърдеше, че цялото тогавашно правителство, барабар с президента, е от цигани.

— Виж им чертите на лицата, че и боята. Наши са, сестра, познавам ги, ама се правят на българи, срам ги е да си признаят, че имат циганска кръв в жилите си.

Той беше ходил на трансплантация в Гърция. Операцията минала успешно, но по-късно отхвърлил бъбрека и пак се върна на диализа. Имаше три деца и веднъж се измайтапил с колежките, че жена му чака четвърто. Бяха му се повярвали и го одумваха, че не се вижда колко е болен, ами е тръгнал деца да прави. Аз отидох при леглото му и го попитах направо:

— Абе вярно ли е, че жена ти чакала бебе?

Той се засмя и ми каза:

— Майтап, бе Уили! Как ще правя такива неща, болен човек съм! Хората си мислят, че ние, циганите, само това знаем — да правим деца.

С лекарите отношенията ни също бяха добри, въпреки всичко. Някои сестри дори им говореха на ти, но аз до последно се обръщах на вие и на д-р еди-кой си по фамилия, така са ме учили в медицинското, нищо, че те ми говореха на ти и на първо име. Има неща, които не се преодоляват лесно. Чак през последния ми работен ден, когато д-р В. Фонев ме подложи на психоатака, дотолкова излязох от кожата си от възмущение, че ме унижава, забравил всякаква лекарска съвест и чест и то в момент, когато работех над болната и само нещо да бях сбъркала, можеше да стане ужасно — само тогава за пръв път в сестринския си живот се обърнах на ти към лекар и то чак после — в коридора, на четири очи, като се разминавахме. Видях колко се изуми, че се отнасям с него като с равен. Това беше моето отмъщение и той го разбра много добре.

Няколко дни след скандала, започнал от моя сигнал до изпълнителния директор с копия до още няколко йерархични стъпала над него, се мернах за кратко в отделението, колкото да уредя формалностите около напускането си. Животът в отделението си беше потекъл пак по старому — работата си вървеше, както винаги, никой не изглеждаше разтревожен от миналите проверки. Дали въобще бяха минали сериозни проверки? Докато чаках старшата да ми подпише обходния лист, в кабинета ѝ връхлетяха прегърнати и засмени д-р Станчев и една млада сестра. Тя всъщност не е в първа младост, но определено младее и каквато е мъничка и остроумна, лекарите много я харесват.

— Хей, внимавайте! — шеговито викнах аз. — На това в цивилизованите страни му се вика сексуален тормоз на работното място! — и щипнах доктора по сланинките около кръста.

— Стига, бе Ани, ти все такива ги измисляш! Това да не ти е на Запад! — ухилено ми отвърна колежката.

Бяхме говорили на тази тема и тя знаеше, че на Запад и особено в Америка, всяка задявка на работното място може да стане причина за съдебно преследване по обвинение в сексуален тормоз. Но тук си е Ориента. Затова е толкова весело.

На излизане минах покрай залите. Вратата на оранжевата (едната малка зала с три поста) беше отворена и болните вътре се диализираха на автопилот, тоест без сестра в залата. Един от тримата, този в средата, ме видя и подвижна:

— Къде отиваш? В отпуска ли си?

— В отпуска съм, да, и после напускам — усмихнах му се аз и му изпратих въздушна целувка, след което си тръгнах. А той завика след мен:

— Ей, чакай малко, ей, ‘що така?

Но аз си заминах. Болните не трябва да знаят за нашите конфликти. Сега вече може и да узнаят. Тази книжка взе нещо много да набъбва. Днес е 22-ри юни. Три дни не бях писала, нали ходих на изпит. А започнах да пиша на шести юни. Струва ми се, че сто години съм живяла в самота, ако използвам наготово заглавието на романа на Габриел Гарсиа Маркес, или че съм мълчала сто години. Самота — не беше, и мълчание не може да е било. Работех в голям колектив, бърбяхме си, общувахме уж. Какво беше тогава? Не знам, вие решете, аз да продължавам.

Казах, че с болните се поскарвахме, че и персонал, и болни живеехме като едно голямо семейство. Може би ме обичаха, защото аз не им се карах много. Колежките даже са ме хокали, че много ги глезя. И шефът ни учеше:

— Не ги оставяйте да ви се качват на главите!

Сигурно е казал същото на лекарите за нас, сестрите. За болните пък да не говорим. Според мен, болните в нашите болници са по принцип дискриминирани. Не става дума за чужденците на диализа при нас в края на май. Те бяха обслужени с голямо внимание, бяха глезени, така да се каже. Говоря за нашите, българските болни, особено тези от малцинствата или от селата, или комбинирано — и от село и от малцинствена етническа група. Знам, че такива твърдения се доказват най-трудно, особено ако проверката се прави от вътрешна

комисия. Но все пак, достатъчно е някой да влезе в стола на петзвездната ни болница, за да види огромната шперплатова стена, издигната между масите за персонала и масите „за външни лица и болни“. Болните от всички етажи ползваха стола срещу заплащане така, както и персоналят. Но първо заставах на отделна опашка пред отделна каса, в отсамната част, затъмнена от шперплатовата преграда, после се придвижвах към отделно гише за получаване на храната си и оттам пак се връщах в тъмната част, отсам преградата, сядах и се хранех. Ние бяхме оттатък стената, в светлата част. Цялото това разпределение всъщност беше съвсем нелепо, защото в крайна сметка всички прибори за хранене се смесваха вътре в помещението за миене на съдовете. Но логиката на тези, които нареждат какво и как да се прави често се различава от логиката на здравия разум.

В началото на коридора на нашето отделение, например, издигнаха преградна стена от бяла пластмасова дограма с матирани стъкла и врата на нея. Тази преграда трябваше да отделя жълтата зала от останалата част на отделението — стационар, зали, кабинети и складове. Но, първо, жълтата зала не ѝ беше мястото в началото на отделението. Такива изолирани зали се поставят по правило в дъното на коридора, ако ще се говори наистина за изолация. Там се поставя преградната стена и надпис: **Забранено влизането на външни лица!** При нас — точно обратното. Всички, идващи отвън, като влязат през външната врата, преминават и през тази и тогава стигат било до стаята си, ако лежат в отделението, било до залата си, ако са дошли за диализа. Освен това, вратата на жълтата зала е точно срещу вратата на кухненския офис. Излиза, че са изолирани хепатитната зала заедно с кухнята за раздаване на храна. Вярно, че хепатитът не се предава по въздуха и все пак подобна комбинация е малко странна.

Но има и още странни неща. Залите, в които не се диализират заразени от хепатит В, се диализират заедно незаразени от никакъв хепатит заедно със заразени от хепатит С. За хепатит С не се налага друга изолация, освен на отделен апарат, казват нашите лекари — така било по света. По-късно, когато сама потърсих информация, се натъкнах на убедителна подкрепа в полза на противоположното мнение. Но и така да е, нека да са отделени не в друга зала, а само на отделни апарати в общата. Но и така не е. Заразени и незаразени от хепатит С се изреждат при нас на едни и същи апарати, защото имаме

много болни и нямаме физическата възможност да си позволим „лукса“ да заделим определен брой апарати само за заразените от хепатит С. Заразените са различен брой в различните диализни смени. В две от тях са по седем. В останалите са по-малко. А всички легла се запълват, значи на ползваните от заразени болни апарати се диализират незаразени. Честно казано, до края на май тази година не се бях замисляла над това. С разпределението по постове (легло и апарат съставят един пост) се занимават техниците по нареждане на шефа. Това и други подобни неща съобщих писмено на изпълнителния директор в отговор на неговата молба да дам писмени показания, преди да ме уволни. Дали вярвах, че като научи за такива груби нарушения на епидемиологичните изисквания, ще разпореда веднага да се закупят още апарати за нашите болни и да се сложи край на недопустимата от медицинска гледна точка практика? Не знам, видях, че е много разтревожен, но не ще да е било от грижа нито за нашите, нито за чуждите пациенти. Други грижи съм му създала с моите наивни усилия да оправям един свят, в който той и такива като него явно се чувстват доста добре. После се ровех и в Наказателния закон, консултирах се пак с адвокат. И ето какво научих. В България няма закон за съзнателно разпространение на инфекции сред хората. Има само за разпространение на зарази сред домашни животни. По този повод с мъжа ми коментирахме така:

— Как може само за домашни животни?! Ами за хора като нашите болни? Значи могат да си ги заразяват на воля и, дори да се разбере, няма престъпление, какво толкова е станало! — възмущавах се аз.

— Чакай малко. Нали с вашите болни се отнасят като с животни? И нали диализата им е като втори дом? Значи може да съдиш шефовете си за заразяване именно на домашни животни!

И се смяхме през сълзи. Има и закон за болните от венерически болести. Те, значи, ако разпространяват венерическите болести, от които страдат, носят наказателна отговорност. Забележете, само болните от венерически болести. Казах на адвоката, че формулировката е остаряла и не е достатъчно прецизна или по-скоро не е достатъчна всеобхватна. Би трябвало да се формулира „болести, предавани по кръвен и полов път“, вместо само венерически. Защото СПИН-ът, например, който чудесно отговаря на формулировката

„венерическа болест“, в същото време се предава и по кръвен път. А с хепатитите става още по-неудобно. Те биха могли да се предадат и по полов път, но се предават основно по кръвен, затова никой не ги нарича венерически болести. А хепатитът е плъзнал и щамовете му постоянно се увеличават. Той е много по-страшен бич за човечеството от СПИН-а. Когато аз учех за сестра, още нямаше хепатит С, имаше само А и В. Точно когато СПИН-ът стана известен, и хепатит С нашумя като новооткрита хепатитна разновидност. Срещу А и В вече има ваксина, но срещу С — още няма. Знае се, че вече има и хепатит D, E и G. В напредналите страни тръбят за тази нова напаст. Ние в България, обаче, по-точно нашите творци на закони, още си пеем песента за венерическите болести — стар хит от 50-те години на 20-тия век.

И така, докато медицинският свят се вълнува от хепатита и мерките срещу неговото разпространение, в нашето отделение постоянно ставаха разпавии на дребно с болните, най-често за килограмите им. Някои болни, от страх да не им се караме, че са наддали повече от разрешеното, си играеха на криеница с нас. Ето какви диалози се чуваха при нас всеки божи ден:

— Ти тегли ли се?

— Да, сестра. Имам 4 кг.

— Я ела на кантара аз да видя!

Изтеглянето показва, примерно, 6 кг. над нормата.

— Ха така, ще видиш сега, ако доц. Фонев мине проверка!

И ако наистина доц. Фонев минеше на проверка, ставаше страшно. Веднъж пред мен каза на болен от селата:

— Какво си направил ти, бе? Какви са тия 10 кила?

— Останаха ми от миналия път, докторе!

— До гуша ми дойде от тебе, да знаеш! Ще умреш, бе, глупак!

Или пък — обръщение към цялата група:

— Кого лъжете, като си криете килограмите, знаете ли? Себе си лъжете, не лъжете мене, така да знаете! Само с вас ще се разправям, ама ха, тъпи глави такива!

Това с укриването на килограми далеч не е неразрешим проблем също. Достатъчно е само леглата или шезлонгите, на които лягат болните, да са снабдени с индивидуален кантар, който безстрастно да отчита не само колко тежи болният в началото и в края на диализата,

но и как протича процесът на сваляне на килограмите по време на самата диализата.

ШЕСТНАДЕСЕТА ГЛАВА

Сутринта на 27-ми януари, понеделник, тръгнах за работа със свито сърце. Този ден щях да бъда повикана от шефа на разговор. Носех писмените си показания за инцидента от нощното дежурство в петък и си повтарях инструкциите на мъжа ми да не се съгласявам на саморазправа, тоест разговор насаме в кабинета на шефа, а да му предам показанията и да искам писмен отговор. Не стана, както го мислех. Куражът ми се изпари в момента, в който влязох в битовката за сутрешната петминутка. Петминутка се нарича сутрешното предаване на смяна. Седнали около една ниска масичка с чаши кафе пред тях, 7–8 сестри разговарят на висок глас и се смеят. Често присъстват и една-две санитарки, но те нямат думата. Старшата и няколко други изпушват по една-две цигари, докато тече петминутката, защото тя е от 7:00 докъм 7:30 ч.

Пристигнах по-рано от другите, сипах си кафе и зачаках да видя какво ще стане. Колежките заприиждаха една след друга, свежи и весели, както винаги. Появи се и старшата, но нищо особено не стана. Петминутката свърши и влязохме да включваме болните. Някъде към 9:00 старшата ме извика в кабинета си.

— Доц. Фонев те вика в кабинета си — каза ми тя със сериозен глас.

— Не мога да отида — отговорих аз. — Консултирах се с адвокат и съм предупредена да не разговарям с никого на четири очи. Нося показанията. Ето ти едно копие. Ето и едно за шефа.

— Добре — каза старшата.

Малко по-късно пак ме извика.

— Ще се съберем всички в кабинета на секретарката. Доц. Фонев така нареди. Ще бъда и аз. Няма да е на четири очи, не бой се.

И аз отидох заедно с нея. Зад преградната секция имаше ниска масичка. Насядахме в кръг около нея — шефът, д-р Скорчева, старшата, инж. Фонев и аз. Всички бяхме повече или по-малко притеснени, и шефът също, само Форито си беше както винаги същият

— спокоен и малко мрачен на вид. Той седеше до мен отдясно, а старшата — от лявата ми страна. Единият екземпляр от показанията ми беше в ръцете на д-р Скорчева и тя ги четеше задълбочено. Оказа се, че шефът още не беше ги чел. Той имаше загрижен вид и първите му думи бяха:

— Не съм ви събрал тук да ви съдя, искам просто да знам какво точно се случи. Боянова, какво ще кажеш?

Сърцето ми се разгупа и аз отговорих с пресипнал глас:

— Нямам сили пак да повтарям отново. Разберете ме, от три дена не мога да спя като хората, страшно съм уморена.

— Добре, де, добре, но нали трябва да го решим този въпрос? Няма ли да разкажеш каквото знаеш?

— Разказала съм го, не го ли прочетохте?

— Нямах време, после ще го чета.

— Ами какво да ви кажа... първо... — преглътнах със затруднение, — известно ли ви е, че само аз бях свидетел на инцидента?

— Само ти ли? — попита шефът и погледна въпросително д-р Скорчева. — Какво ще кажете, д-р Скорчева?

— Така е — тихо отвърна д-р Скорчева, като за кратко вдигна глава от четивото.

— Никифоре, ти какво ми разправяше? — с по-твърд глас се обърна шефа към Форито.

Инж. Фонев нищо не каза. Аз се обърнах към шефа:

— Моля ви се, нека д-р Скорчева каже какво е написала в рапорта?

Д-р Скорчева видимо се смути и отговори със запъване, като гледаше към мен:

— Инж. Фонев ми каза... подведе ме.... рапорта го писах, преди да говоря с теб.

Шефът продължи:

— Аз знам някои работи, но искам да ги чуя тука от вас. Вярно ли е, че Богомил е лежал с двете игли, виждаха ли се двете игли на ръката му, Фонев?

— Не съм забелязал...

— Д-р Скорчева, сестра Боянова беше ли запазила иглите на болния за продължаване на диализата?

— Да, доц. Фонев, запазила ги беше.

Тук аз се обадох:

— И още един път ги запазих след това, за третото поредно включване. Питайте болния, той ще ви каже.

Старшата се намеси и тя:

— Ани, болният лежеше ли си на мястото, ръката му беше ли на облегалката, иглите виждаха ли се добре?

— Да, болният си лежеше, не беше ставал изобщо и ръката си държеше на облегалката, къде другаде, и иглите се виждаха съвсем ясно и си говорехме, че ей-сега ще продължим диализата.

Шефът попита:

— Диализатора, който донесе Фонев, беше ли изваден от опаковката и готов за съчленяване?

— Да — отговорих аз.

— Не е така — обади се Фонев. — Ние винаги ги носим отворени.

Вярно беше, че ги носеха отворени. Ще избързам малко да кажа, че след този разговор наредиха на техниците да ни носят диализаторите неразопаковани. Това нареждане се спазваше около седмица-две, после пак се върнахме на старото положение. Сестрите взеха да се сърдят на техниците, че ги мързи да отворят една шпула. А и по-удобно си беше да ни ги носят извадени от опаковката, защото веднага зареждахме апаратите. При нас всички апарати се зареждат от вечерта за сутринта, тоест стерилните линии престояват до сутринта отворени. Това пак нищо не е, преди години зареждахме от петък вечерта за понеделник сутринта. А в учебниците пише, че всички стерилни материали трябва да се отварят непосредствено преди употреба.

— Фонев, на теб д-р Скорчева каза ли ти да занесеш диализатор на Боянова?

— Не, доц. Фонев. Никой нищо не ми каза.

— Боянова, ти каза ли на Фонев да ти донесе нова шпула?

— Не съм, доц. Фонев. Д-р Скорчева тъкмо ми нареди да продължа диализата и излезе и тогава влезе инж. Фонев и ми подаде нова шпула и аз веднага започнах да я свързвам с линиите. Помислих, че д-р Скорчева му е казала отвън в коридора. Но ти не чу ли, че

говорех с Богомил, че ей-сега ще продължим — последните думи казах, обърната към Фонев.

— Фонев не е знаел — каза шефът. — Боянова, ти е трябвало да му кажеш!

Аз пак се обърнах към инженерчето:

— Не ме ли чу, като говорех с болния, кажи ми?

Той наведе глава и нищо не каза. Старшата се обади:

— Сестрите са ми се оплаквали, че инж. Фонев не внимава достатъчно.

Тогава доц. Фонев повиши тон на инж. Фонев:

— Ти докога няма да внимаваш, бе? Няма месец, откакто те водих да даваш писмени показания. Срам за баща си си, да знаеш!

Инж. Фонев изпъшка тежко, но пак си премълча. После шефът се обърна към мен:

— Ами ти, Боянова, къде гледаше, не видя ли какво прави Фонев до тебе?

Преди да успея да кажа нещо, секретарката се показа и рече, че търсели доц. Фонев. Той се надигна и каза към всички ни:

— Сега нямам време да се разправяме повече. Искам само да знаете, вие давате ли си сметка, че всички отивате в затвора при такъв случай, а? В затвора! Да се оправяте да работите в синхрон, че...! Виждате какви работи стават! Хайде, отивайте да работите, че и аз да вървя.

Цели три дни се бях измъчвала, предчувствайки последния въпрос на шефа. Къде наистина бях гледала? Защо не видях, че мушка шланговете в тубата с дезинфектант? Нали уж съм опитна сестра? Мъчех се да си припомня всички детайли отново. След съсирването повиках една колежка от голямата зала да дойде. Саралиева веднага притича. Тя е стара сестра, пред пенсия. Видя съсирените линии и ми каза, че отива да съобщи на д-р Скорчева, а аз рекох, добре, аз ще оправям тука в това време и взех да свалям съсирените линии, а иглите за всеки случай не ги извадих, промих ги със серум, може д-р Скорчева да наредеше да продължим диализата, макар че оставаше малко време. И наистина като дойде, д-р Скорчева нареди да заредя отново апарата с нови линии и нова шпула и да продължа, като сложа отново хепарин, и то доста висока доза.

После какво стана? Тя си излезе, май заедно със Саралиева двете излязоха. Възможно ли е д-р Скорчева да е завила в обратна посока по коридора и да се е прибрала в кабинета си, без да каже нищо на Фонев? Аз не го виках да му искам шпула, той влезе сам веднага, щом Скорчева излезе и мълчаливо ми подаде шпулата. Ами ако в този момент той е разнасял шпулите по график, а аз съм решила, че д-р Скорчева му е наредила да донесе нова шпула специално за този болен, за да му продължим диализата? Половин час преди края на диализата всички техници разнасяха шпулите за следващата смяна. Може би е станало направо като в комедия от грешки на Шекспир? Само че комедиите от грешки в болниците се превръщат много лесно в трагедии.

И защо нищо не му казах, наистина? Една думичка не разменихме дори! Само защото говорех с болния ли? Не, истината беше, че по принцип почти не разговарях с Фонев. Всички го отбягвах, и аз също. Беше ни неприятен, изтърпявахме го някак, но не контактувахме с него, само говорехме зад гърба му. Той обикновено си мълчеше и ходеше насам-натам, сякаш не разбираше къде се намира, беше много отвеян. Болните са ми казвали, че ги е страх от него, приличал им на луд. Техниците също не го обичаха и ако някой се случеше дежурен заедно с него, стоеше в сестринската битовка, а Форито оставаше сам в стаята на техниците, последната в дъното на коридора. Какво правеше там, четеше ли, спеше ли, никой не знаеше и не се интересуваха. Обичаше кафе от кафе-машината и съм го виждала с глуповата усмивка да върви по коридора с пластмасова чашка в ръка, втренчил поглед в нея, сякаш държи най-ценната вещ на света. Не, в това няма нищо лошо, и аз обичах кафе от машината. На нощно дежурство пък, ако е спокойно, лягаше на някое оголено легло в свободната малка зала и гледаше телевизия на тъмно — така, опънат в цял ръст на кожения матрак без чаршаф, с поглед, насочен нагоре, обичаше тъмното и самотата, сякаш искаше никой да не го забелязва.

С работата се справяше криво-ляво и поне, докато всичко течеше нормално, нямаше особени проблеми, но щом някой от апаратите аварирал и се нуждаел от поправка, Форито беше безпомощен и го оставяше на следващия техник по смяна. Те фактически носеха протезето на раменете си, но не смееха да протестират, а вършеха и неговата работа, само тайно го псуваха зад гърба му. А инженерчето

Фонев се беше изхитрило да нарежда и на сестрите да му вършат работата — да съчленяват диализатните шланговете за шпулите, например, дори да пускат сами апаратите на дезинфекция. И сестрите го правеха. Нямаше да го правят, ако само Форито ги караше, разбира се. Правеха го, защото началникът на техническият персонал, инж. Желко Впряголов, наричан още бат' Желко, с готовност възприе от колегата си Фонев идеята сестрите да бъдат натоварвани с несвойствени техническите задължения. А думата на бат' Желко тежеше и сред техниците, и сред сестрите.

И аз най-редовно съчленявах диализатните шлангове за шпулите, единствено отказвах да пускам апаратите на дезинфекция, за което хванах бат' Желко веднъж да се оплаква от мен пред старшата. Бях седнали двамата в битовката, аз минах оттам набързо, колкото да взема нещо от сейфа (това е метален шкаф за дефицитни лекарства и опиати). Бат' Желко тъкмо казваше на старшата:

— Само Ана се опъва, не ще да слага апаратите на дезинфекция.

Погледът му срещна моя. Трепна, но продължи, невъзмутимо уверен в правотата си:

— Ано, за тебе говоря, да ти е ясно! Що не пускаш апаратите на дезинфекция?

Обаче аз само повдигнах вежди мълчаливо, взех си от шкафа каквото ми трябваше за залата и излязох без коментар. После казах на старшата, че според мен техниците много си позволяват, а тя ги защити, че нямали време. Как пък все сестрите винаги имат време за всичко?

Когато стана инцидентът, точно такава грешка бях допуснала. Бях изпълнила техническо действие, несвойствено за сестра — сама бях съчленила шланговете. И после ме измъчваха два напълно противоположни въпроса. Единият беше, защо ги сложих сама? Защо не оставих всичко техническо да си го извърши техникът, инж. Фонев в случая? А другият — защо изобщо допуснах Форито да се върти наоколо. Защо не си свърших всичко сама? Ако сама си пусках апаратите на дезинфекция, Форито нямаше да има възможност да ми погоди такъв кален номер. Колежките защо го пъдеха и предпочитаха сами да си свършат всичко? За да не сбърка нещо по апаратите, разбира се. Д-р Венцислав Фонев също го отбягваше, макар че му

беше брат, но когато нещата взеха неочакван обрат и имаше вероятност да уволнят батко му, кръвта се обади, ще ви разкажа как.

Да беше се случил друг техник тази вечер, сигурно щеше да влезе и от вратата да каже нещо весело, после да дойде при мене и да попита какво е станало или да попита дали съм свършила с Богомил, за да пусне апарата на дезинфекция. И с болния можеше да се заговори, да го пита добре ли е, как е и болният да му посочи иглите и да каже, съсирих, ще стоя по-дълго тази вечер, защото д-р Скорчева каза да продължим диализата и т.н. Но аз си познавах мълчаливеца Никифор, ах, защо не го наблюдавах къде пипа?

Всички тези въпроси страшно ме бяха измъчвали през отминалите три дни и може би щяха да ме измъчват и до днес, ако следобедна на същия ден, само няколко часа след разговора с шефа в кабинета на секретарката, Форито не беше повторил същия невероятен номер. Той мълчаливо се опита да включи на дезинфекция апарат с болна на него, чакаща продължение на диализата си. Този път го направи пред трима свидетели: аз, сестра Атеш и д-р Скорчева! Случаят беше аналогичен на този през нощта на инцидента с Богомил. Една болна, Кадрие, получи много силни крампи и непрекъснато повръщане по средата на диализата. Д-р Скорчева дойде, нареди да прекратим временно диализата и тъкмо разговаряхме на висок глас именно за продължаване на диализата на Кадрие, щом само ѝ поотминат болките от крампите, защото болната се превиваше на шезлонга и плачеше от болки, а и още имаше гадене (впрочем и крампите, и повръщането сигурно се дължаха на недобро техническо задаване на параметрите на апарата от „висококвалифицирания“ инж. Фонев, но това д-р Скорчева не обсъди с нас, сестрите), когато нашият човек влезе мълчаливо, мина покрай нас трите като покрай турски гробища, както се вика, и се запъти към апарата на болната. Нито думичка не промълви, вървеше с втренчен пред себе си поглед, както обикновено. Тъкмо се нахрани да намушка щеката в дезинфектанта и трите почти едновременно му извикахме да не го прави. Той се сепна и се измъкна от залата — пак без нито дума! Все едно разигра действията си от петък, като за пред полицейски следовател. Невероятно, но факт! Д-р Скорчева силно се развълнува, обеща да докладва за този случай и каза, че трябва да се пусне рапорт. Извини ми се, да, точно тогава ми се извини, не беше по време на разговора с

шефа. Бях напълно оневинена! Сега вече всички повярваха, че съм казала и написала истината! Старшата, като научи, се възмути с пълно право и ми каза, че решително застава на моя страна. След още няколко дни ми каза и това, че всички сестри са взели единодушно решение да направим подписка против инж. Фонев, защото действията му са „неадекватни“. Въодушевлението беше огромно. Всички само за него говореха. Стигнаха до най-дребните му кусури, а аз в това време се изживявах като герой на деня.

Поуспокоена, заминах на очни занятия през февруари. Там се опитах да обясня на колегите, но те не разбраха много неща. То не е и за разбиране! Очните си занятия карах през платената си годишна отпуска. Вече четвърта година не бях ползвала учебна отпуска нито за очните, нито за изпитите, само защото старшата ми беше подметнала, като започвах, че не съм искала разрешение да се явя на кандидат-студентски изпит и че специалността ми е много далече от медицината и, най-сетне, че много сме били станали студентките. През 1999 г. сестрите задочни студентки станахме шест или седем! Ние сме си жадни за наука! Всички в нашето отделение много четат — не само сестрите, но и санитарките, и болните, и придружителите. Само да е по-спокойно, всеки хваща я вестник, я книга и четем ли, четем. Именно в такова кротко състояние ни беше заварил един доктор от друго отделение, който мина през нашето преди години, постоя около час и му се стори, че е попаднал в читалня, та после написал доклад някъде, че отделението ни не е интензивно — оказа се че бил пратен на проверка за интензивност. Ето на него наистина бих препоръчала да поработи като сестра при нас — ще му стигнат и три дни, сигурна съм.

Сърдитко-Петко, аз значи, след като изслуша горните забележки на старшата за моето следване, се нацупи и рече:

— Добре тогава, хубаво, няма да ползвам учебна отпуска! Само ми давайте редовната по време на очни.

Добре, че се разсърдих тогава. Това, че не съм ползвала учебна отпуска щеше да ми свърши идеална работа след няколко години, тоест в края на май 2003, когато си пузнах аргументирана молба за спешно ползване на редовен платен отпуск през юни, без да съм планирана. Но да карам полека.

Като се върнах от очните, сестрите ме посрещнаха едва ли не с овации. Вече не само аз бях герой. Герои бяха всички. Съчинили бяха

сами подписката, докато ме нямаше, точно както ми бяха обещали и наредили отдолу подпис до подпис, начело със старшата. Чакаха само мен да я подпиша и щеше да е готова за пускане. Една колежка се бе въздържала — тя беше по-възрастна, работила в Либия, предпазлива във всичко. Друга беше в болнични. Всички останали я бяха подписали. Много се трогнах. Прочетох я, беше кратка, половин страничка, но съвсем директна. Не искаме да работим с инж. Фонев, пишеше в нея, защото действията му са неадекватни. Не желаем да влезем всички в затвора заради него — нещо такова. А, имаше писано и за три събрания, които сме провели по въпроса за поведението на Никифор Фонев. Квалификацията му не се поставяше под въпрос — съвсем правилно. Нека си има диплома, нас не ни интересува тапията му, а държим на това да е отговорен и да разчитаме на него. Въпросът наистина не беше толкова технически, колкото психически или просто — морален. Тогава всички ми бяха големи приятелки. Благодарение на ужасното ми преживяване заради Никифор и после на идиотското повторение, което направи пред свидетели, всички си мислехме, че е дошло времето да се отървем от този навлек. Така си мислехме. Но бяхме прибързали.

СЕДЕМНАДЕСЕТА ГЛАВА

Днес, 23-ти юни, денят започна много хубаво. Станах рано, на изгрев слънце и отидох сама на разходка по близките баири. Времето е разкошно, въздухът сутрин е свеж и прохладен. Преди 6:00 навън все още няма хора. Сънливи кучета, налягали по асфалта на паркинга пред блока, ме поглеждат изотдолу мързеливо и се прозяват. Котки грациозно прекосяват улиците, без опасност за живота им. По пътеките срещам няколко души, поздравяваме се. Черниците са узрели. Спирам се да си хапна. Чувствам се в рая.

Когато се върнах, си взех едно душче и седнах да превода няколко странички договор. После дойде един редовен клиент — обслужих го спешно, взех нелоши парици. Изкарвам 10–20 пъти по-малко в сравнение с преводачите в други страни и все пак доста повече от медицинска сестра. Но пък като сестра работех 12-часови смени и то се събираше, капеха левчетата, час по час, без значение дали вадиш болен от клинична смърт или си почиваш. Затова казвах, че си обичам работата — имах свободни дни през седмицата и чувство за сигурност. Целия преход от социализъм към демокрация го изкарах спокойно, в смисъл не останах на улицата без работа. Сега вече ще усетя какво е сам да се осигуряваш, да вземаш пари само за часовете на истинска работа — клиентът не плаща почивките ми. А интелектуалният труд в нашата страна като че ли не се цени. Преводачът е нещо като производител на домати. Идва прекупвачът — собственикът на преводаческа фирма — и ти откупва труда на безценица. В някои фирми на преводача дават само 30% от цената на превода, който са обявили за пред клиенти. Добре поне, че този проблем нямам.

След това дойде съседката, дето води неравна борба за „обратен насип“ на трапа на двора, изкопан преди години заради гаражите — уж по проект подземни — и така и останал незаринат, а е точно покрай основите на блока ни. Получила била отговор от районното кметство — най-сетне, след месец и половина. Беше отчаяна и имаше защо. Тя е

възрастна жена, вдовица с побелели коси, зачервила лице от слънцето и от кръвното:

— Ще получа удар, Ани, да знаеш! Няма справедливост никаква!

— А, здрасти! Ти сега ли разбра, на тия години?

— Не мога да спя, много се вълнувам, много!

Вълнува се жената, защото след толкова ходене по мъките, сега е получила следния отговор:

„В отговор на жалба номер та-ра-ра Ви уведомяваме за следното.

Обратен насип на изкопа може да се извърши, ако Вие разговаряте със собствениците на гаражите и те се съгласят да направят хидроизолация на същите.“

Страхотен отговор! Представям си как става на практика. Тръгва горката женица по входовете да пита един по един гаражниците:

— Ще се съгласите ли, моля, да си направите хидроизолацията, че да вземем най-накрая да заринем тоя трап? Децата тичат отгоре по покривите на гаражите, ще вземе да падне някое вътре в трапа!

— Виж какво, ма — ще каже още първият от запитаните, — нямам пари сега, чакай малко с това зариване. За 12 години нито блока се е наклонил, нито някое дете е паднало, к'во искаш?

А следващият може и да добави:

— Кат' си толкоз на зор да зариваш, 'що ти не ми направиш изолацията? Не е ли така? — и ще намигне на първия.

С две думи — подиграха се на женицата, че е тръгнала да върши работа „на ползу роду“, вместо да си гледа спокойствието на старини. Тя живее отскоро в нашия блок — дойде с мъжа си, вече покойник, от града, където следвам задочно. Той почина от инсулт две-три години, след като се нанесе. Като получил удара, лежал десет дни в нервни, разказа ми съседката, като чу, че съм напуснала работа след сигнал за нередности. За десетте дни лечение в нервни, тя занесла десет комплекта чаршафи — долен, горен и калъфка, без да броим памперсите и пр. И десетте комплекта потънали като вдън земя тилилейска, а тя била толкова угрижена тогава, че не мислела за това и все носела, каквото поискат. И, разбира се, черпела. А когато човекът починал, й върнали само личните вещи, нито един чаршаф. Тя попитала:

— Носех всеки ден кат чаршафи, да знаете къде са отишли?

А те, на свой ред попитали:

— Вие бяхте ли ги надписали?

— Не, не бях. Никой не ми каза.

И се простила и с мъжа си, и с чаршафите завинаги. Сега, като я видяхме толкова нещастна заради отговора на жалбата, ние с мъжа ми написахме една друга жалба — до районното кметство с копие до г-н Кмета на града и следобеда ще отида до пощата да я пусна. Ето така човек се оплита в жалби, ако веднъж започне да обръща внимание на всички нередности.

Междувременно получаваме и-мейл от сина си. Взел първа заплата в Америка. И веднага две трети от заработеното му било удържано — за униформа, квартира, данъци и осигуровки. Пише, че трябва да търси втора работа, иначе няма да си покрие даже разноските по заминаването. Някои работели и на три места. Компютърът в квартирата им още не бил поправен. Майсторът не знаел кога ще стане. Ми ако той не знае, пише синът ни, кой да знае тогава! Разочарован е от проекта, по който замина. „Поликонтракт“ ги инструктираха за всякакви дреболии, включително как да обиждат негрите, без онези да се усетят, а най-важните неща премълчаха, като например, че ще им удържат много големи данъци, че квартирите около Филадельфия са безбожно скъпи, че може да те оставят без интернет връзка цял месец (а услугата е включена в наема) и че ако нямаш кола в Щатите си кръгла нула. Още не са му издали карта за социално и здравно осигуряване. Водили го в някакъв офис и там обещали да стане „скоро, след няколко седмици“. Но да погледнем оптимистично на живота. Щом в Америка са такива почакай-малковци, какво толкова искаме от българските инстанции?

Като ще правя лирични отклонения, поне да запиша нещо за изпита в университета, да се знае и помни, както са писали старите хроникьори. Изпитът беше по така наречения практически английски език или ПАЕ — съкращения има във всички дипломи, знам това от преводачески опит, нашите поне са кратки. Като мине време от завършването на някакво образование, сам висшистът понякога не си спомня какво значи, примерно, ППМСИИ (правни проблеми на международната социалистическа икономическа интеграция) или друго подобно съкращение. Нашият изпит ПАЕ се държи в края на всяка академична година. Има две части — писмена и устна, съответно в два различни дни, поредни или през един. Писмената част има

четири компонента: сили диктейшън (който знае малко английски, се сеща), превод от английски на български, превод от български на английски (само художествен текст, никога друг вид, макар после, като заработиш като преводач дълго има да чакаш от клиент да ти донесе разказ или книга за превод, носят дипломи, договори, свидетелства за преквалификационни курсове, е, като донесат някоя препоръка, може да се постараш да я докараш художествено, поне доколкото позволява щедра употреба на епитети) и четвъртият компонент на писмената част на изпита е есе на тема, предложена от преподавател. Всъщност, дават ни право на избор измежду три-четири теми. На устната част се явяват само допуснатите, тоест които не са скъсани. Ние минаваме за силна група и сравнително малко от нас биват късани. Този път, например, ние имахме девет скъсани от общо 13 явили се на писмения. Представете си какво става в по-слабите групи. Този изпит си е жива касапница, но това е слабо известно извън нашите среди. Не че трябва да е известно, мисълта ми е друга — че не трябва да се прави касапница от изпит. Интересно, че един от по-възрастните ни преподаватели (разбирайте по-възрастен спрямо мен; повечето от преподавателите ни са млади) по време на писмения се пошегува пред нас така:

— Колко трябваше да скъсаме по план, девет ли?

Каза го на български. И взе, че уцели бройката, без да иска. Горният въпрос беше отправен към колежката му — една много мила преподавателка, също по-възрастна от мен и всеобща любимка на студентите заради прекрасното ѝ произношение, съвестна работа и френдли маниери (когато някой е приветлив, възпитан, въздържан и дружелюбен, на английски се казва с една дума: френдли). Тя е от онези университетски преподаватели, които цял живот не успяват да се сдобият с високи титли, защото при всичките им човешки и интелектуални качества, не им достига най-важното умение — да се катерят по стъпалата на академичната кариера. Тя се усмихна вежливо при думите на колежката си и замълча. Какво ли можеше да отговори на ганъовската му шега? Сега чак се замислям, ами ако наистина им спускат план за скъсани студенти, както на нас — за излекувани болни? Има логика — следващите явявания се плащат, а университетът страда от недостиг на финансови средства. Университетският живот е тема за отделен роман и се надявам, че

някой от по-младите ми колеги (те всичките са по-млади от мен) ще напише роман за нашето следване, та да се прослави и нашият университет, стига само сме чели и слушали за Оксфорд и Кеймбридж.

Но моята задача сега е да разказвам за последните си месеци работа като сестра. Разбира се, до края на май аз изобщо не подозирах, че това са последните ми месеци в болницата. Сестринството беше осмисляло професионалния ми живот в продължение на повече от 20 години до момента, когато започнах да следвам, но дори и след това то не загуби смисъл, просто вече не беше единственото ми професионално занимание. Може би това, че се докоснах до култура, така различна от българската, ми се отрази по някакъв начин. И макар че продължавах да работя като сестра, нещо вече не беше същото.

За пръв път филологът в мен се надигна възмутен и се опълчи срещу лекар с недопустима за сестра дързост преди близо две години, в началото на трети курс. Бяхме получили хуманитарна помощ — сини пластмасови контейнерчета, фабрично запълнени с хепаринизиран серум (слаб разтвор на хепарин във физиологичен серум). Те бяха снабдени с кратки инструкции върху опаковките, на които ясно пишеше както концентрацията на разтвора — 10 IU/ml, така и предназначението му — за промиване на катетри с цел поддържане на проходимостта им. Д-р Станчев, обаче, интерпретирал съвсем свободно английския надпис, помислил разтвора за чист хепарин и наредил да се накапва от него в епруветките при вземане на изследвания (по онова време имаше метод за изследване на уреята и креатинина, при който в епруветката се накапват 1–2 капки чист хепарин, преди да се вземе кръвта, за да не се съсире). Аз прочетох надписа и казах на колежките и на старшата, че това не е чист хепарин, но те ме изгледаха с недоверие.

— Д-р Станчев владее перфектно английски — каза старшата.

Тогава избухнах:

— Да, сигурно го владее перфектно! Но аз случайно съм трети курс английска филология и все нещо разбирам и аз, представете си!

Тяхната неубеденост идваше от факта, че бяха капали от този разтвор и вземали кръв напълно успешно — без да съсире.

— Добре — не се предавах аз. — А защо не опитате с хепаринизиран серум от нашия, може и с него да се получи? Просто не сте опитвали!

— Ние не можем да си правим експерименти. Както е наредил д-р Станчев, така ще работим — започна да ми се зъби старшата, иначе мека жена.

— Ами работете си точно както ви е наредил д-р Станчев, тогава — имитирах аз говора ѝ. — И се благодарете, че не е направил обратната грешка — да вземе чист хепарин за хепаринизиран серум, че тогава щяхте да видите!

Последните ми думи вероятно са били предадени на лекарите, защото д-р Скорчева ме срещна в коридора и ме предупреди, че много съм си била позволявала. Тогава я попитах дали тя лично разбира написаните на английски инструкции. Тя се вбеси и записка нещо с тънкото си гласче, а и аз се ядосах много здраво, може би за пръв път в живота си се ядосвах така на лекар. На нея сигурно и досега ѝ е неприятно, като си спомня как ѝ казах:

— Учете чужди езици, че ще объркате някой болен! Или питайте, като не знаете!

В деня, когато сложих подписа си срещу инж. Фонев, в началото на март тази година, една колежка ми предаде, че д-р В. Фонев предупредил да не пускаме подписката, защото съм щяла да загазя. Тогава го възприех като директна заплаха и протестирах пред събралите се в битовката:

— Хич да не си въобразява, че може да ме уплаши! Нали всички сме се подписали!

После обаче се позамислих малко. Отидох при старшата и прочетох отново подписката на глас пред нея. Казах ѝ за заплахите на д-р В. Фонев. Тя ме покани да поседна отстрани на бюрото ѝ и се заговорихме. Попитах я какво мисли. И тя същото — че нищо не могат да ни направят, докато действаме заедно. Доц. К. Фонев също подкрепял подписката и питал защо още не е пусната.

— Подкрепя ли я? — попитах аз. — А защо не се подпише и той, като я подкрепя?

— Той е пуснал рапорт.

— И какво стана с този рапорт?

— Още няма отговор.

— Хм, ами лекарите и техниците защо не се подпишат?

— Това си е наша подписка, на сестрите.

— Чакай малко, я ми кажи какви са тия три събрания, аз не знам за такива?

— Ами нали много пъти сме говорили?

— А нещо да сме протоколирали? Не, нали? Значи, забрави. Никакви събрания не сме провеждали.

Старшата се смути, а аз продължих:

— По-добре да не даваме ход на подписката. Могат да кажат, че си измисляме разни събрания. Клеветим Фонев, един вид, мразим го, просто защото момчето е от сой, син на професор, а ние сме нищо — прости сестри. Е, вярно е, че не могат да уволнят всички, кой ще работи после, но поне теб и мен могат. Разбираш ли? Задръж подписката, недей да я пускаш.

Така тази подписка остана да лежи някъде из папките на старшата. Д-р В. Фонев може и да не ми е мислил лошото, когато е казал пред колежката, че ще закъсам, ако я пуснем. А и доц. Фонев очевидно само се правеше, че я поддържа. Той бил накарал секретарката да я напечата! Да бъде така грижовен към сестрите, странно. Добре стана, че я задържахме, само дето пропуснахме подходящия момент да се организираме, както трябва. Можехме да проведем три протоколирани събрания, едно поне да бяхме провели. Но ежедневието ни завъртя, нямаше време за формалности. Доц. Фонев, големият поддръжник на каузата, и той не се сети да свика събрание, нито ни информира какво е станало с рапорта, който уж бил пуснал срещу инж. Фонев. Форито пък се беше снишил, понасяше хокане и подигравки безропотно, на моменти чак ми ставаше жал за него. Може и да е интелигентен и дипломата му да не е фалшива, само да страда от някаква форма на аутизъм. Би могъл да е полезен в някаква теоретична област, кой знае?

Постепенно забравихме за подписката. Всяко чудо за три дни, нали така? А и всяка една от нас си имаше достатъчно други проблеми. По това време готвех два изпита, синът ми подаде документи за студентска бригада в Америка, имах и преводи. Животът си вървеше ден след ден. САЩ започна война срещу Ирак и с колегите от университета почти всеки ден си разменяхме и-мейли с коментари и прогнози. За войната си бяхме говорили още на очните. Една наша преподавателка от друг университет, която идваше при нас само за курс лекции по литература, се изказа много силно против тази война и

то на превъзходен английски. Тя ни очароваше с интелекта и гражданската си смелост. По цял свят интелектуалците изказват същото мнение, каза тя. Университетите по принцип са развъдник на подривни елементи. Затова в Аржентина избиха първо интелигенцията, като направиха преврат през 1976. На фона на световните събития нашите отделенски проблеми започнаха да ми изглеждат съвсем незначителни.

ОСЕМНАДЕСЕТА ГЛАВА

Всяка година все повече хора започваха хемодиализа при нас и броят на болните ни постоянно растеше. Миналата година поставих този въпрос за разглеждане на едно събрание с шефа през май месец. Бях разгледала целия дебел журнал за постъпили на диализа с данни от 15 години насам и обясних, че за периода януари-май сме записали 44 новоприети, докато броят им за същия период през изминалите 15 години е бил средно 20. Някои от вписаните са били временно пребиваващи, наистина, но и това не обяснява защо нарастването е повече от двойно. Дали причините са влошената екологична обстановка или проблемите в здравеопазването — нека компетентните комисии да решат, стига да не си крият главите в пясъка.

— Три са основните причини за постоянно нарастващия брой болни на диализа в нашето отделение — посочих аз, — увеличаване общия брой заболели от всякакви болести, удължен диализен живот в сравнение с предходни години...

— Да, подобряват апаратите и болните взеха да издържат по-дълго на диализа, за съжаление — вметна шефът.

— ... и, разбира се — продължих аз, — липсата на редовна трансплантация. Вместо да бъдат само временно при нас, докато им дойде редът за трансплантация, болните на практика ходят на диализа доживотно.

На онова събрание настоявахме да се увеличи бройката на сестрите и да се подобри снабдяването на отделението с консумативи. Шефът каза, че ще види какво може да се направи, но било много трудно да се отпуснат нови бройки във време, когато навсякъде съкращават медиците и дори затварят цели болници. Да сме се благодарели, че при нас няма съкращения и че получаваме по-високи заплати от колегите в много други болници из страната. А за консумативи нямало пари. Последното много пъти го беше повтарял. Политиката на болницата била да се реже от храната на болните и от

някои консумативи, за да има пари за заплати с цел да се задържат ценните висококвалифицирани специалисти, които работят в болницата.

След много настояване и подсещане да пуска пак и пак рапорти, шефът успя все пак да издейства една, а може би и две допълнителни сестрински бройки. Сега няма протоколи от тези събрания, за да се види колко усилия ни костваше да се преборим с неговата инертност, незаинтересованост и откровен цинизъм. А и събранията не бяха подходящи за протоколиране. Провеждаха се винаги набързо в битовката около масичката, докато си пиехме кафето и пушихме в обедната почивка или се черпехме по някакъв повод. Шефът идваше, накуцвайки, седнаше сред нас, палеше цигара и ни подпитваше какво има, от какво се вълнуваме. Още като стана шеф, ни беше казал, че не обича формалностите и каквото има, ще си го обсъждаме в неформални разговори, винаги бил готов да изслуша всяка една от нас и т.н., но с времето добрите му намерения изчезнаха и се замениха с нежелание „да бъде занимаван с глупости“. Много глупости се казваха на тези събрания в битовката, вярно е. Надвиквахме се като стадо гъски, докато накрая му писваше, скарваше ни се и си заминаваше. Може би ако бяхме водили протоколи, другояче щяхме и да говорим. Но което е минало, не може да се върне вече, за да се поправи.

И така, за един кратък период дойдоха няколко нови колежки, не само една-две, защото междувременно една сестра замина на работа в Германия, друга забременя, а при нас всяка новооткрита бременна веднага взема отпуск и после ѝ разрешават болнични, за да не рискува здравето на плода сред инфекциите и отровите в болницата. Сестрата, която отиде в Германия, се обади, че се омъжва за българин, живеещ в Канада и заминава с него отвъд океана — завинаги. Тя страдаше от заболяване на щитовидната жлеза. Една друга сестра, която от години работи и живее в Англия, беше оперирана от тумор на щитовидната жлеза. Аз самата съм оперирана от аденом на щитовидната жлеза през 1999 г. Младата сестра, чието здравословно състояние се влоши в Кипър, страдаше от болест на Хашимото — също на щитовидната жлеза. И тя вече не работи в нашето отделение. Така че по време се бяхме събрали седем-осем сестри, страдащи от заболявания на щитовидната жлеза и една санитарка, също оперирана — нещо, което не може да е свързано само с Чернобил, а по-вероятно се дължи на

вредностите, на които сме изложени. Но сега, ако мине проверка, ще докладват, че няма данни за по-голям процент такива заболявания в хемодиализа в сравнение с останалите отделения в болницата. Забележете също, че заболелите сред персонала бяха сестри. Сестрите са единствени от целия персонал в хемодиализа, които непрекъснато са в диализните зали.

С новопостъпилите млади колежки много случихме. Всички те бяха и хубави, и схватливи, и работливи. На старите коцкари като д-р Веждов очите им щяха да изтекат, извинявам се за израза. Един ден д-р Веждов се въртеше из нашата битовка, защото имаше почерпка от болен, а и една от младите сестри го караше да се чувства отново млад — без тя самата да иска, без да му дава аванси, просто с това, че е красива като картинка, а той, старият, си е естет по душа. Гледах го как търси начин да се отърка о крехкото ѝ тяло, но тя не е глупава и го отбягваше със звънък смях и остроумни отговори. По едно време Веждов взе чашата ѝ, така както беше пила от нея и каза:

— Ще ми разрешиш ли да пия от твоята чаша? Нямам СПИН, бъди спокойна! — и се захили проташки.

— Заповядайте, само да ви я измия — каза учтиво сестричката.

— Няма к'во да ми я миеш, ще пия направо. Все едно че те целувам! — и се разсмя невъздържано с прегракнал от пушене и напреднала възраст глас. С такъв глас се смеят по филмите старите сводници.

И болните много харесваха младите сестри. Шегуваха се, че са избирани с конкурс за красота. Те, разбира се, не бяха избирани, просто всяко ново поколение е с по-висок ръст и по-хубава външност от предишното — не знам на какво се дължи този феномен. Но ако сестрите постъпваха без конкурс — нито такъв за красота, нито за работа, с лекарите не беше така. За да постъпи лекар на работа в голяма и престижна болница като нашата, той или тя трябваше да се яви на конкурс пред комисия за одобряване на кандидата. Този конкурс не е лесен и кандидатите трябва да докажат качества и в теоретичната, и в практическата си подготовка.

Преди години една млада лекарка работи в нашето отделение повече от година, за да навлезе в спецификата на хемодиализата. През този период от време тя не получаваше заплата, защото се учеше, затова пък я караха да поема и самостоятелни дежурства, което не

беше редно, но тя не възразяваше. Изобщо, правеше всичко възможно да бъде полезна и да докаже способностите си на практика. Беше още при нас, когато се обяви конкурс за лекарско място в отделението ни. Не си спомням дали кандидатства или не, но си спомням кой го спечели — д-р Венцислав Фонев, синът на нашия завеждащ катедра. Дотогава не го бяхме виждали и лекарите се притесняваха да не започне да ги следи и да докладва за всичко на баща си. Но той се оказа много възпитан, приветлив и способен — истинска гордост за именития си баща, от когото може би генетически бе възприел не само умствените способности, но и практическите умения за работа в хемодиализа. Иначе как да си обясня, че измести лекарката, която работи ангария сума ти време. Разправяха, че я били предупредили изобщо да не се появява на конкурса. Може и да не са били слухове, защото я видях да плаче. Оттогава не съм я виждала.

Още един случай за подобно предупреждение ми стана известен съвсем наскоро. Една колежка от нефрология, която искала да се кандидатира за старша сестра, разнесоха се слуховете, била предупредена хич да не се явява на конкурса, защото има предварително одобрена кандидатка. Немлада и невзрачна на външен вид като мен, че и нещастна в личния си живот, тази сестра не се уплашила и подала документи за старша, да ѝ се ненадяваш. Не знам какво точно и как точно е станало, но я видях да си разглежда трудовата книжка, както си вървеше по алеята към портала на болницата. Аз тъкмо отивах да нося писмени показания на изпълнителния директор. Не я спрях, макар че я познавам по име, а и тя не ме забеляза и мина покрай мен, така втрещена в книжката, сякаш там щеше да намери отговор на въпроса за смисъла на живота или за Божието милосърдие.

След десетина дена и аз ще вървя по тази алея с трудовата си книжка. Единствената разлика ще бъде, че аз няма да заничам по пътя какво пише в нея, а ще го направя, преди да изляза от кабинета, в който са ми я връчили, а ако не ми позволят, ще застана пред вратата и ще си я огледам едно хубаво. После, ако не забележа нищо нередно, ще я прибера в дамската си чанта и ще си тръгна с вид на щастлива жена. Това за щастливата жена или по-скоро „задоволената от живота жена, но без покритие“ съм го взела от дипломната работа на здравната мениджърка. С пикантни извадки от нея съм планирала да изградя

последната глава на тази книга, която вече не върви да наричам с умалителното „книжка“. Тя може да няма никаква художествена стойност и може да не предизвика никакъв отзвук сред обществеността, но поне на мене ми свърши една хубава работа — помогна ми да спра да рева.

Вече започнах да виждам и хубавите страни на моето напускане. Всяка сутрин съм на разходка, сама или с мъжа си. Тази сутрин ходихме заедно по пътеките нагоре. Стигнахме до двора на щраусите, а той е на баира срещу вилата на кучето, дето псува. Двата женски щрауса ключаха нещо от един очукан леген и човките им звучно потракваха по метала. Мъжкият стоеше изправен до тях — пазеше ги, а може би се беше наял първи. Като минахме, той много смешно навири глава — нали знаете какви малки глави имат и какви дълги, гъвкави шии — а на опашката му отзад щръкна едно бяло перо.

— Чак сега загрях, че щраусовите пера за шапки са от мъжки щрауси — казах аз.

— Браво! Голямо откритие! — засмя се мъжът ми. — Не знаеше ли, че всички мъжки птици са по-красиви от женските. Виж петела, патока, пауна.

— Знаех, ама бях забравила. Ами и лъвовете са по-хубави от лъвиците. И котараците — от котките.

— Не винаги, даже по-рядко. Има много миловидни котки. И са по-чисти от мъжките. Хоп, виж там! Познай котарак ли е или котка!

— Котарак, разбира се. Познавам го по походката. Какво самочувствие само. Господарят на света минава!

— Котките са си свободни животни. Куче можеш да вържеш на синджир, но я се опитай да вържеш котка, да видиш.

— Горката котка, на синджир! Тя няма да се даде, по-скоро ще умре. А пък хората са като кучетата, нали?

— Зависи. Те кучетата от малки ги свикват. И някоя сиамка от малка ако я връзваш, може и тя да свикне.

— Значи си е до възпитание. Според мен, християнството само учи хората да търпят, не е хубаво така.

— Нищо подобно! Християнството се е опитвало да усмири човешкия бяс в продължение на 2 000 години.

— И пак не е успяло, искаш да кажеш.

— Не, постигнало е нещо, но още не го разбират. Търпението е много важно в живота. И не точно търпение, а смирение. Когато загубиш близък човек, когато се разболееш, как да понесеш скръбта или болката, ако нямаш смирение? Ти по-добре знаеш.

Така си вървахме надолу по пътя и си говорехме. Минахме покрай един двор, пълен с животни — кози, гъски, кокошки, декоративни птици. Една шарена патица си лежеше на земята и едно младо палаво козле стъпи с копитце върху гърба ѝ.

— Кряк! — рече патицата и скочи доста чевръсто.

Смяхме се, закачахме се и се държахме за ръка по детскоградински, това си ни е навик от младини. По едно време нещо се скарахме, на шега, разбира се. Аз протестирах шумно и го попитах:

— Шефе, искам да се оплача от теб. Какви инстанции има над тебе?

— Оплаквай се на арменския поп! Той е единствената инстанция над мен — отговори той и се разсмя с цяло гърло.

Месец март тази година все още работех и се радвах на добри отношения с колектива, без да подозирам колко малко ми остава. На работа си говорехме за нашите си неща, като отбягвахме всякакви сериозни теми, за да не си разваляме настроението. По случай първа пролет се организира поетична вечер — вход свободен — и аз отидох. Никоя от колежките ми не прояви интерес, хем знаеха, че и нашият д-р Писалев ще чете свои стихове — наскоро беше издал стихосбирка. Поетичната вечер се проведе в малка кино-зала в централната част на града. Имаше семпла украса по стените и по завесата, а четенето на стиховете се съпровождаше с нежна музика от китара и флейта, изпълнявана от младеж и девойка, седнали отстрани на сцената. Поетите бяха предимно лекари, сред тях имаше и доценти, но професори не си спомням да четеха стихове, нито сестри. Проф. Големанов откри вечерта с кратко слово. Той се обърна с мили думи към колегите си медици, похвали ги за таланта и смелостта им да творят поезия в такова непоетично време, като нашето и направи бърз преглед на прехода от социализъм към демокрация. Според него, преди сме имали безплатно здравеопазване и всичко необходимо за лечение, а сега изживяваме много труден период, особено ние, лекарите и т.н. Речта му беше изслушана в пълна тишина и възнаградена с възторжени ръкопляскания. За редовите лекари беше точно така —

изживяваха труден период, но проф. Големанов много добре се бе адаптирал към непоетичното време — заемаше висока държавна длъжност и в същото време беше собственик на частна хирургическа клиника.

Що се отнася до социалистическото ни здравеопазване, спомням си, разбира се, че имахме повече консумативи от сега, но си спомням и как в неврология лекувахме член на Градския комитет на Партията (за по-младите пояснявам, че БКП — Българската комунистическа партия — беше наричана партията с главна буква поради липса на конкуренция от други партии), а може би беше и от Окръжния комитет, не си спомням ясно — минали са близо 20 години оттогава. Този член беше получил инсулт (мозъчен удар) и при постъпването му го настаниха в отделна стая във фойето, извън отделението. Стаята беше фактически професорски кабинет, там седеше завеждащият неврология. Наложих се да го освободя временно, за да легне там високопоставеният болен. Денонощно край болния дежуреше сестра — наричаше се индивидуален пост. Една мързелива колежка поемаше повечето дежурства, защото партиецът беше скромнен като истински комунист. Той рядко искаше нещо, лежеше си кротко и слушаше радио, а през нощта спеше, без да поиска дори подлога. Мързеланката се оправдаваше, че не се натискала за индивидуалните дежурства, просто партиецът я предпочитал пред другите, защото му разказвала вицове и му пеела от ония песнички, докато били сами. Тази сестричка наистина умееше да разказва вицове и знаеше мръсни песнички, а и на външност беше привлекателна — приятно закръглена, със сладка усмивка и трапчинки на бузките.

Лекарствата за партиецата пристигаха в колети от Холандия или Белгия, не си спомням точно, във всеки случай бяха от „разложения Запад“, не от Съветския съюз. Един ден пък казаха, че една от нас трябва да отиде до Правителствената болница в София, да получи нещо от там и да се върне — на държавни разноски, разбира се. Аз бях щастливката, понеже много обичам да пътувам, а и не ме беше страх от самолети. Беше върховно изживяване — от момента, когато влязох в бюрото за самолетни билети и казах кой ме праща, през издигането над облаците и откритието, че горе високо винаги има слънце, до успешното завръщане. Нищо не донесох, обаче, защото от Правителствената ми казаха, че Централният комитет е изпратил

човек, който взел пакета малко преди мен, разминали сме се били. За какво трябваше да ме пращат тогава? В онзи случай не протестирах, разбира се, защото си направих светкавична разходка до София и обратно със самолет напълно безплатно. Не беше редно, но човек се залъгва лесно, като си натопа лъжицата в голямата каца с мед.

ДЕВЕТНАДЕСЕТА ГЛАВА

На поетичната вечер, организирана по случай Първа пролет от Медицинския университет, не отидох сама. Бях взела със себе си един колега-студент, връстник на големия ми син. Двамата излязохме преди края, защото имахме среща отвън с приятелката му — също студентка. Тримата се познаваме от времето, когато те бяха ученици във Френската езикова гимназия и идваха при мен на уроци по английски. Първото ми впечатление от тях беше, че са влюбени и по-късно, като станахме приятели, споделих с тях, че съм ги наричала Ромео и Жулиета — нещо като общ прякор. Тогава те се разсмяха и казаха, че са най-обикновени приятели, а момчето добави, че били нещо като приятелки по-скоро. Както и да е, за удобство ще използвам тук имената на световно известните влюбени. И тримата кандидатствахме през 1999 г. и заедно станахме студенти. Същата година кандидатства и малкият ми син, а големият вече беше втора година. Заобиколена бях, значи, със студенти отвсякъде — много приятно чувство, определено.

Докато си пробивахме път към изхода преди края на поетичната вечер, забелязах, че д-р Писалев ме погледна въпросително. Стана ми малко неудобно, че го пренебрегвам, а нямаше как да му обясня. В дамската ми чанта беше стихосбирката му, купила я бях от сергията във фойето на киното. Отвън изчакахме малко да се появи Жулиета. Тя водеше курсове по испански към частна фирма, където получаваше около 30-35% от сумата, заплащана от курсистите при започване на курса, при това получаваше скромните си парички чак след завършване на курса или даже два-три месеца по-късно. Но тя не се оплакваше, а работеше, и то прекалено много за редовен студент, защото баща ѝ почина внезапно преди две години и — така. Тази година тя завърши като първенец на випуска. И Ромео завърши успешно. Само ние с моя малкия продължаваме — аз, защото по програма карам пет години за бакалавър, Боян — защото прекъсна, за да отиде в Америка на студентска бригада.

Жулиета дойде, леко запъхтяна и весела, както обикновено, грабна Ромео под мишница и тримата тръгнахме към главната улица с многото заведения.

— Хапва ли ви се пица? — попита Жулиета.

— Да, с чаша вино — каза Ромео.

— Не много, но заради вас, става — казах аз.

Отседнахме във „Верона“ и си поръчахме по една пица и по чаша червено вино. Като хапнахме и пийнахме, се отворихме на поезия. Аз извадих тънката стихосбирка и започнах да им чета. Сервитьорката ни донесе свещник и атмосферата стана вълшебна, макар наоколо да говореха шумно и телевизорът да гърмеше с американски рапове и чужди музикални класации. Жулиета много хареса стихотворението „Динени кори“:

*Тъй както хищник дебне своята плячка,
предателство те дебне от зори*

— започваше стихотворението и завършваше:

*Предателство, предателство... Човече,
май истината късно си разбрал!
Тя, чашата с отрова чака вече,
с любов напълнена от стар другар...*

Накара ме да го прочета още веднъж и аз така се вживях втория път, че чак сервитьорката дойде до масата ни да слуша, а и от съседните маси май се заслушаха.

Не се случва всеки ден в пицария да се чете поезия. Без да го бяхме планирали, направихме малък хепънинг. Когато стигнах до „Ватерло“, Ромео наостри уши:

— Това не е писано за жена! — каза възбудено той.

— Стига бе, човекът си е женен, да не вземеш да го помислиш за гей! — разсмях се аз и го ударих леко по рамото.

— Не, дай ми го, дай да го видя пак, ето, чуйте:

*Завръщането ти — едно безумие —
пробужда в мрака образ на жена
и твоето хапливо остроумие
сега прикрива чувство за вина.*

— това за образът на жената, разбирате ли, не е нежен образ, напротив, този образ е свързан с чувството за вина у завръщащия се, слушайте по-нататък:

*Защо, защо се връщаш в пълнолуние?
Отровно биле — чувството горчи,
в кръвта връхлита прилив на безумие
и дебнат два кинжала в две очи!*

— какво, мислите, че е това отровно биле? Не ви ли се струва, че е някакво отречено, перверзно чувство, затова му горчи, разбирате ли?
— Хей, по-полека, че хората слушат! — сръчка го Жулиета.
Той понижи глас и добави:
— Така е, усещам го, вижте само тия два реда:

*Нима измина дълго разстояние,
с товар жесток от обич към жена?*

— точно така го усещам и аз. Обичта към жена е жесток товар!
— Хайде, стига! — почти едновременно се обадохме двете с Жулиета. — Ние не сме ли жени? Да сме ти натежали нещо? Или не ни обичаш, признавай си, бързо!
— Вие сте друго нещо. Вие сте ми приятелки. Разбира се, че ви обичам.

Месеци изминаха от тази поетична вечер, продължена импровизирано в пицарията „Верона“. Когато напуснах работа, прибрах стихосбирката от шкафчето си в съблекалнята и си я четох сама една вечер на балкона вкъщи при пълнолуние. Така се чете

поезия най-добре. Сега ми направи най-силно впечатление следното четиристишие:

*Изчезнали са вятърните мелници.
Изгубен е навеки Дон Кихот.
И влачим безкрилите си делници
в един безкраен кръг — Живот...*

Защо са изчезнали вятърните мелници, д-р Писалев? Защо е изгубен навеки Дон Кихот? Господи, това „навеки“ е страшно! А безкрилите делници, които влачим в кръг, „в един безкраен кръг“? Не, не искаш такъв живот, нали, д-р Писалев? Не искаш, но си принуден. Имаш жена и дете и затова трябва да влачиш безкрилите си делници, понесъл „товар жесток от обич към жена“. Д-р Писалев, аз също имам семейство, не съм самотна кукувица на тоя свят, нали знаеш? Но може би не знаеш, че именно заради семейството си напуснах работа. Когато споделих със синовете си какво става при нас, знаеш ли какво ми казаха те? Казаха ми:

— Мамо, не трябва да мълчиш! — а очите им пронизаха сърцето ми като кинжали, хем четири кинжала наведнъж, не само два. Заради четири честни очи подадох сигнала, д-р Писалев, очите на моите синове. Разбира се, това не беше единствената причина. В живота е по-сложно и няма единствена и последна истина, но че синовете ми очакваха от мен да не мълча като шушумига, е много важна част от комплексната истина.

Март месец беше много студен тази година и въпреки това предчувствието за пролет, което носи поради това, че календарната пролет настъпва през него, и тази година изпълни сърцата на хората с нови надежди и сили. За д-р Скорчева пролетта донесе нов прилив на злоба към мен. Може би никакви тайни разговори не е имало и никакви партийни задачи не са ѝ спускали отгоре, а просто ме е намразила, още когато ѝ казах:

— Учете чужди езици, че ще объркате някой болен! — и оттогава омразата ѝ е тлеела скрито.

Може би инцидентът през януари, който се случи на нейно дежурство, е изиграл ролята на катализатор и тихата дотогава омраза

се е разгоряла неудържимо в гърдите ѝ. Всичко стана, докато тя си седеше в кабинета, вместо при болните. Писмените ми показания изобличаваха тази нейна грешка — черна точка за нея като ръководител на екип. Непосредствено след инцидента тя получи втора черна точка, когато необмислено се представи за свидетел на инцидента, написвайки в лекарския рапорт, че опитът ми да включа болния по време на дезинфекция довел до спонтанно разчленяване на кръвните линии. Написаното влезе в логическо противоречие с факта, че никой от болните в залата не разбра, че е имало инцидент, нещо, което не можеше да се случи, ако линиите се бяха разчленили спонтанно. Кръвните линии се съчленяват с винтова връзка за диализатора в горния и долния му край и за да се разчленият, е необходимо създаване на такова силно налягане, че те внезапно да се изтръгнат от местата на съчленяването си. Резултатът е подобен на този от изпуснат маркуч с бликаща струя вода, който се мята на всички страни, само дето нашите маркучи не пръскат вода, а кръв.

Това, че не е имало спонтанно разчленяване, го изяснихме при разговора с шефа три дни след инцидента. Още сутринта на събранието или следобеда същия ден, когато Форито — пред трима свидетели — пак тръгна да пуска на дезинфекция апарат с болна на него, чакаща продължение на диализата, Скорчева ми се беше извинила и ми беше казала, че инж. Фонев очевидно представлява опасност за нашите болни, чийто живот зависи от апаратите, които обслужва техническият персонал. Сигурно много ѝ е коствало това извинение. А обещанието си да докладва на шефа за неадекватното поведение на Форито, демонстрирано отново само три дни след инцидента с Богомил и само броени часове след събранието, на което обсъждахме не друго, а същия този кошмарен инцидент, това си обещание Скорчева не удържа, предпочете да премълчи. Защо ли? Нещо повече, два месеца по-късно, след като напразно бе чакала да ме хване в някаква грешка, ѝ хрумна да ми измисли провинение.

Това, което измисли, обаче, беше невероятно глупаво. И досега нямам представа на какво е разчитала, като го е инсценирала. Имах достатъчно основания за възмущение, когато ме обвини без ни най-малка вина от моя страна, а и ми се беше насъбрало доста — настъпваща пролет, новини за военни приготовления всяка вечер по телевизията, поредно опасно изпълнение на Форито за пореден път

пред свидетели, за пореден път премълчано от лекар, защото сега пък д-р Зайкова стана свидетел на безотговорността на Фонев и обеща, също както Скорчева предния път, че ще докладва, но и тя не удържа на думата си, макар че я даде не само пред мен, а и пред старшата ни сестра. А когато имам основателно право да се възмутя, аз изказвам възмущението си писмено. Затова на 24.03.03 г. изпратих писмо на шефа с обратна разписка. На 28-ми март бях на работа дневна смяна. Шефът ме повика на разговор в кабинета си. Беше извикал д-р Скорчева от дома й специално за разговора, защото този ден тя на беше на смяна. Това, че извика нея, а не мен в неработно време, ми се стори добър знак. И това заключение беше прибързано. Ето какво пишеше в писмото ми до нашия завеждащ отделение:

До: доц. К. Фонев
Зав. отделение по хемодиализа
МБАЛ „Света Магдалина“, гр.

Равен

Отн.: Клевети по мой адрес се вписват в лекарския рапорт, а сериозни инциденти се премълчават

Уважаеми доцент Фонев,

Надявам се, че си спомняте инцидента от 24.01.2003 г., който можеше да коства живота на наш пациент. Позволете ми да Ви припомня, че три дни по-късно, на 27.01.2003, Вие свикахте импровизирано събрание в кабинета на секретарката Роза Минева, на което присъстваха д-р Скорчева, старша сестра Биляна Донманлиева, инж. Н. Фонев и аз. Наричам това събрание импровизирано, защото то не бе протоколирано. Тогава д-р Скорчева призна, че тя самата не е присъствала лично на инцидента, че написаното от нея в лекарския рапорт не отговаря на истината и че е била заблудена от инж. Фонев,

който нито отрече, нито потвърди, а спокойно изчака да премине поредната буря над главата му.

На това събрание, или по-скоро колегиален разговор, Вие със загрижен тон ни говорихте, че трябва да работим задружно и в синхрон, за да не се допускат повече такива критични ситуации. Ако сте вярвали, че думите Ви достигат до съзнанието на инж. Фонев, горчиво сте се лъгали, доц. Фонев! Защото същия ден, 27.01.2003 г. (понеделник), около 15:30 ч. следобед, тоест само три дни след инцидента, а също така и броени часове след събранието, инж. Фонев се опита да повтори същата ужасна грешка, която едва не беше коствала човешки живот. Този път го направи пред свидетели: д-р Скорчева, аз и м.с. Атеш — невероятно, но факт! Ето как точно стана. Около 15:30 ч. на 27.01.2003 г. д-р Скорчева ми нареди да изключа Кадрие Хасанова. час и половина преди края на диализата ѝ поради силни крампи и повръщане. Кадрие лежеше на шезлонга и се превиваше от болки. Ние стояхме срещу нея и оживено обсъждахме как да процедираме — дали да продължим диализата или не. В този момент инж. Фонев влиза и мълчаливо се запътва към апарата на Кадрие, сляп и глух за всичко наоколо, като някакъв сомнамбул. Той се насочва към изключения апарат и нито поглежда към нас, нито пита какво е станало. Щом има изключен апарат, значи трябва да се пусне на дезинфекция — такава е механичната логика, която очевидно ръководи всичките му рутинни действия. Няма значение, че болната лежи и пъшка, че има лекар и две сестри в залата, които говорят силно и жестикулират, не, инж. Фонев неотклонно напредва към апарата и — щом се навежда да го включи на дезинфекция, три гласа му извикват едновременно „Не!“. Тогава чак той се сепва, съвсем като стреснат в съня си, и бавно излиза с обичайния си замислен вид.

След този случай сметнах, че д-р Скорчева напълно се е убедила в моето искрено и вярно изложение на фактите по инцидента от 24.01.2003 г., на който аз бях единственият свидетел, още повече, че тя ми се извини и

каза, че в действителност не е знаела какво точно е станало, докато не ми се обадила на домашния ми телефон на другата сутрин, а тогава тя вече била написала рапорта за нощното дежурство. Тогава не обърнах внимание на странния факт, че още вечерта на 24.01.2003 г., след като приключихме диализата, аз разказах за случилото се както пред колежките си, така и пред д-р Скорчева. Те бяха разбрали, а д-р Скорчева — не.

Нямаше да Ви занимавам с този въпрос, ако на 19.03.2003 г. не бях отново оклеветена писмено в лекарския рапорт и отново от д-р Скорчева. Без да имам никаква вина! Напълно тенденциозно!!! Имам писмени доказателства и по двата случая, както и свидетели, и съм готова да ги представя, ако ми бъдат поискани, или ще ги изпратя на по-висши инстанции, ако се наложи. Засега само ще повторя, че по първия случай, този от 24.01.2003 г., неопровержимо доказателство, че отразеното в лекарския рапорт не отговаря на истината е, че пациентите в залата на инцидента изобщо не разбраха, че е имало някакъв инцидент — нещо напълно невъзможно, ако събитията бяха протекли, както д-р Скорчева ги е изложила в рапорта, при това без да е била свидетел. Доколкото ми е известно, да се излага дочуто или недоразбрано така, сякаш е факт, видян със собствените очи, само по себе си вече е наказуемо.

Вторият рапорт, който д-р Скорчева е написала на 19.03.2003, гласи, че в 19:29 ч. м.с. Боянова уведомила д-р Скорчева, че болната от 2-ра стая Фатме има болки в дясното подребрие от 18:00 ч. От така отразеното в рапорта излиза, че в продължение на час и половина болната е имала оплаквания, но м.с. Боянова си мълчала, вместо да доложи на дежурния лекар!?! Всеки, който е работил с мен, знае, че мога да бъда „обвинена“ в голяма загриженост за болните, но не и в пренебрежение към тях.

Истината е както следва: първо, след 19 ч. аз не бях стационарна, но наистина около 19:30 ч. към мен се обърна болната от 2 стая Радка с думите, че Фатме пак се

„задушавала“. Аз не губих време да ѝ обяснявам, че вече не съм стационарна и да я пренасочвам към новата стационарна, а веднага доложих на д-р Скорчева, като ѝ обясних, че и в 18:00 ч. Фатме се беше оплакала от „задух“, но нямаше такъв. Свидетел на оплакването от 18:00 е м.с. Стоименова, с която заедно ходихме при болната. Д-р Скорчева отиде да прегледа болната и скоро се върна, като ме обвини, че болната имала болки от час и половина, а аз не съм съобщила, като по този начин съм провалила възможността да ѝ се направи рентгенография. Не можех да повярвам на ушите си! Веднага помолих д-р Скорчева заедно да отидем при болната, нека тя каже пред двете ни, че е така, но д-р Скорчева ядосано се обърна и замина в обратна посока, като грубо игнорира моето предложение да отидем заедно при болната, която се визира. Не можех да я гоня, имах болни в залата, за които отговарях и трябваше да стоя при тях. По-късно, когато една от моите колежки ме смени за малко, отидох при Фатме и я попитах наистина ли е имала болки от 18:00 ч., и ако е имала, защо не ми е казала. Фатме каза, че не е имала болки! Нещо повече, тя каза, че започнала да хвали „сестричките“, колко са внимателни и добри, но в този момент д-р Скорчева излязла от стаята, без да я доизслуша.

С настоящето искам да Ви информирам за един наистина сериозен инцидент, който трябваше да бъде отразен в лекарския рапорт, но не беше! Този инцидент се случи само преди няколко дни и беше срамно премълчан — в крещящ контраст с моето унижение. Става дума за безотговорното отношение на инж. Фонев към дезинфекцията на апаратите — и пак пред свидетели! Значи аз мога да търпя да бъда клеветена вече за втори път в лекарския рапорт, а в същото време инж. Фонев ще продължава да проявява престъпната си безотговорност — напълно безнаказано??? Може би ще кажете, че недостатъчната дезинфекция на апаратите не застрашава директно човешки живот? Директно може би не, но индиректно — чрез създаване на условия за разнасяне на

хепатит В и С — да! Освен това, спомнете си, доц. Фонев, че инцидентът на 24.01.2003 г. наистина застраши директно човешки живот и въпреки това името на инж. Фонев — главния виновник — не фигурираше в рапорта, докато аз, която успях да предотвратя фаталния край, бях оклеветена от д-р Скорчева, без самата д-р Скорчева да е присъствала изобщо на инцидента!!? Понякога се питам дали ако някой ден наистина загине пациент по вина на инж. Фонев, той няма пак да се измъкне от отговорност, дори ако целият екип отиде в затвора.

Има място за тревога, положението е по-сериозно, отколкото изглежда на пръв поглед. Вие много добре знаете, доц. Фонев, че сред пациентите ни има твърде висок процент носители на Хепатит С, наистина твърде висок, така че не можем да си позволим лекомислено отношение към въпросите на дезинфекцията на апаратите и изобщо към цялостната дезинфекция в отделението (колко много са заразените с хепатит не мога да кажа, защото пациентите ни отдавна не са изследвани нито за хепатит С, нито за хепатит В, за HIV или Wassermann да не споменаваме изобщо, но си спомням, че преди година заразените бяха доста повече от половината пациенти и положението едва ли е станало по-добро).

Ето впрочем какъв е инцидентът, който показва от ясно по-ясно безотговорното отношение на инж. Фонев към работата изобщо и конкретно в случая — към дезинфекцията на хемодиализните апарати. Вечерта на 17.03.2003 след диализа, по времето, когато апаратите се включват на дезинфекция, един от апаратите, току-що включен на дезинфекция, аварира — на дисплея му се изписваше „RINSE FAILURE“, т.е. неуспешна промивка, а звуковата и светлинна сигнализация настойчиво алармираха през равни интервали. Аз лично казах на инж.Фонев за надписа на дисплея, а той ми отговори, че си знаел работата. След като неуспешно се опита да включи апарата на редовна 45-минутна дезинфекция, накрая го остави само на 20 минути. Запитах го, „Само 20 минути ли

ще се дезинфекцира?“, а той ми отговори, „Като минат 20-те минути, ще му удължа времето“. Тогава аз отидох при д-р Зайкова и я информирах за намеренията на инж. Фонев, като открито ѝ казах, че не вярвам в думите на инж. Фонев. Затова помолих д-р Зайкова да дойде с мен в залата за свидетел, когато наближи да изтекат 20-те минути. Тя се съгласи. И наистина, когато наближи края на 20-минутната псевдо-дезинфекция на въпросния апарат (околните апарати имаха още по 20–30 минути), ние с д-р Зайкова влязохме в залата и двете наблюдавахме следното: инж. Фонев влезе, спокойно изключи апарата, без да му удължи времето, и тръгна да си излиза. Д-р Зайкова видя всичко с очите си, но нищо не му каза. Логично беше и аз да си замълча пред инж. Фонев. Щом лекар нищо не може да му каже, аз ли ще го поставя на място? И така аз си замълчах, само казах на няколко колежки и на старша сестра Донманлиева, която каза, че случаят трябва да бъде отразен в лекарския рапорт. Но той не беше отразен! На 19.03.2003 г. аз попитах д-р Зайкова защо не е отразила случая в рапорта, а тя ми отговори: „И да го отразявам, и да не го отразявам...“ и махна красноречиво с ръка.

Както знаете, срещу инж. Фонев беше подготвена подписка от сестрите в повереното Ви отделение, но тя не беше пусната. Без да повтарям слуховете, които се разнесоха във връзка с тази подписка (нямат никакви доказателства за тях), ще Ви кажа само, че аз лично помолих старша сестра Донманлиева да задържи подписката по следните конкретни причини:

— трите събрания, на които е обсъждан инж. Фонев, споменати в подписката, не са протоколирани, тоест все едно че не са се състояли;

— лекарите в повереното Ви отделение се въздържаха от мнение, съответно в подписката нямаше нито един лекарски подпис;

Обръщам се към Вас, доц. Фонев, в качеството Ви на завеждащ отделение, в което работя най-съвестно от 15

години, както и в качеството Ви на ръководител на колектив, сред който се ползвам с име на опитна медицинска сестра, с настойчива молба за становище по изложените въпроси, като обърнете по-конкретно внимание на следния въпрос:

В състояние ли сте сложите край на клеветническата кампания срещу мен, започната от д-р Скорчева, или да се обърна към по-висши инстанции?

Съвсем конкретно: очаквам от Вас писмено опровержение на написаното в двата rapорта, респективно за нощното дежурство на 24/25.01.2003 г. и за дневното дежурство на 19.03.2003 г. При поискване от Ваша страна мога да представя подробни показания, писмени доказателства, надлежно подписани от свидетели.

Що се отнася до инж. Фонев, разчитам на Вашата компетентност и на Вашите правомощия при вземане на най-правилното решение — за просперитета на повереното Ви отделение, за висококачествено обслужване на пациентите в него и гарантиране на колегиални отношения сред персонала — всичко, за което Вие, като главен ръководител, носите най-голяма отговорност.

С уважение:
М.с. Анета Боянова

24.03.2003 г.
гр. Равен

ДВАДЕСЕТА ГЛАВА

На 28-ми март сутринта по график бях до обяд след нощна смяна. Старшата пристигна тази сутрин навреме и ми съобщи с официален тон, че шефът ме вика в кабинета си. Оставих колежките да си пият кафето, без да разбират какво става и отидох, като предполагах, че разговорът ще свърши бързо, преди да е станало време за включване на болните. Носех готова бележка, на която бях напечатала: „Написаното по адрес на м.с. Боянова в рапортите от 24/25.01 2003 и 19.03.2003 не отговаря на истината — доц. Фонев (дата, подпис)“ и мислех само да го помоля да я подпише. Едно нещо, обаче, силно ме притесняваше. В писмото пишех, че съм готов да представя писмени доказателства и свидетели. Нямах такива, бях играла ва банк, както се казва. Мислех си, ако поиска свидетели, ще го помоля да отидем при болната и да я попитаме дали е имала болки. Но още вечерта, като минах по стайте, видях, че Фатмето я няма, неочаквано я бяха изписали. Леглото ѝ стоеше празно, значи не е било заради нов болен. Нещо повече, изписана беше и болната до нея. Свидетелите премахнати! Побиха ме тръпки. Ако шефът поискаше писмени доказателства и свидетели, каквито обещавах смело в писмото, бях загубена.

Докато мина по целия коридор, за да стигна до вратата на шефа — кабинетът му е във фоайето извън отделението — сърцето ми започна да прескача, а устата ми пресъхна, преди още да съм я отворила

— Чук-чук-чук — почуках по рамката, защото вратата му е тапицирана с кожа.

— Да? — обади се той отвътре.

— Добро утро д-р.... доц. Фонев! — преплетох език аз, обърквайки титлите му.

— Заповядай, Ани! — покани ме любезно той. Влязох. Скорчева я нямаше. Бяхме само двамата. Шефът седеше зад бюрото си, аз приседнах на дивана до масичката.

— Прочетох писмото ти и за жалост всичко това е вярно — започна доц. Фонев. — Говорих и със Скорчева, тя не е на работа днес, повикал съм я да дойде от Магистралово (това е най-далечният квартал на града), прочетох го и на Зайкова, и на лекарския рапорт вчера го четох. На Фонев няма какво да му го чета, защото на него и да му го чета, и да не му го чета, все тая...

— Ами прочетете го и на инж. Фонев, ако трябва — прекъснах го аз.

— Ще му го покажа, но той не възприема. Каквото и да направя, каквото и да му кажа, не възприема и това си е. Ти си мислиш, че аз решавам всичко тук, напротив... — при тези думи на лицето му се изписа огорчение.

— Вижте, мен Фонев сега не ме интересува, както решите с него. Има два рапорта там и...

— Идва днеска Писалев и ми вика, че трябвало да взема мерки. Вписал Фонев в рапорта, дето е слагал някакъв нов болен на апарат за хепатит С, нали си чула, ама какво да го правя, кажи ми...

— Моля ви се, нищо друго не искам, нищо, само искам да ми подпишете, че написаното в двата рапорта не отговаря на истината...

— Аз самият два пъти го четох, и на Станчев го дадох и той да го прочете, и на Веждов, и той го чете. И е точно тъй, както е рекла Зайкова, и да пише и да не пише, все тая, виж сега...

— Да, нали, нали!? — развълнувах се аз и станах от дивана.

— Да ти кажа ли как стават тия работи, да ти кажа ли? — попита ме шефът.

— Абе не ме интересува нищо друго... — и се опитах да му дам бележката да я подпише.

— Чакай да ти кажа, не бързай. Започват да го уволняват, примерно, и баща му отива при Големанов и после, не се ли сещаш?

— Абе сещам се, ама няма нищо черно на бяло срещу него, а срещу мене има. Това ми е мисълта. Ако може срещу мене да няма нищо, само това ми е молбата.

В този момент влезе д-р Скорчева.

— Добро утро, д-р Скорчева — казах аз. Тя не ми обърна внимание, поздрави шефа и седна на бюрото срещу него. Аз стоях права отстрани на бюрото на равно разстояние от двамата.

— Аз предлагам първо да решим въпроса със сестра Боянова — сериозно каза шефът. — Фонев още не съм го виждал. Ще го дам и на него да го прочете. На Зайкова го дадох да го чете... Значи, виж сега, твоето изречение, че ако стане нещо, всички ще влезем в затвора, а той ще се измъкне, за съжаление, е напълно вярно. Той няма да влезе, аз ще вляза, аз! Туй съм го казвал, аз ще вляза, а той ще се изкара, че е невменяем и пак ще се измъкне. Ще запаля една цигара — и щракна запалката, запали си цигара и се облегна назад, като повдигна предните крака на стола си и го наклони, докато опря о стената зад него.

— Ама аз почвам работа след малко, д-р... доц. Фонев! — пак грешка на езика ми, а шефовете не обичат да им бъркат титлите. — Само един подпис, моля ви се, нищо повече. Ако всичко е наред, ето, без да споменавам имена, без нищо, само това — и прочетох бележката.

— Ето д-р Скорчева — продължава доцентът, сякаш не е чул молбата ми — дошла е, без да е на работа, от къщи съм я извикал. Ако мислиш, че има някаква злонасоченост от нейна страна към тебе, кажи сега...

— Няма такова нещо! — обажда се Скорчева с пискливо от възмущение гласче — Внушаваш си!

— Може да си внушавам, но, вижте сега, думите отлитат, а написаното остава...

— Аз съм директен човек, Ани — прекъсна ме Скорчева. — Като видя, че някой нещо не е свършил, аз реагирам във момента, казвам каквото има. Нека доц. Фонев каже, идвала ли съм да му кажа, не съм доволна от тая сестра или от оная?

— С тебе много пъти сме говорили, че все ние двамата правим забележки и сме лошите и към болни, и към сестри, докато повечето от лекарите минават и нищо не казват. Те са добричките, а ние сме най-лошите, защото все се караме, така е.

— Виж какво, Боянова, нямам лично отношение към тебе. Никакво лично отношение, разбери!

— Ама това е само на думи, д-р Скорчева, на мен ми трябва само един подпис и нищо повече. Един подпис, какво толкова! — при тези думи повиших глас.

— Недей да правиш цирк! Успокой се, де — раздражено каза доц. Фонев.

— Цирк ще стане, ако нямам подпис, доцент Фонев! Цирк ще стане, ако нямам подпис! Казвам ви го и искам да отивам да работя — и се раздвижих неспокойно.

— Въпросът е принципен — каза с ледено изражение Скорчева.

— Знам, че е принципен, знам и принципа, всичко това ми е ясно. Ще ми подпишете ли, доц. Фонев, или няма да ми подпишете?

— Не бързай, чакай малко — каза шефът. — Искам първо да знам какво се случило с болната.

— Нищо не се е случило. Ходихме заедно със сестра Стоименова. И тя може да ви каже, че болната каза: „Нещо ме боцна тука и ме задуши, ама ми мина“. Ама ми мина! Точно така каза. И аз ще отида да извикам д-р Скорчева, нали, и сега, ситуацията е такава, ако извикам д-р Скорчева, защото болната нещо я боцнало, ама й минало, д-р Скорчева ще каже, че й се подигравам, че я викам за щяло и за нещяло. Ама трябва вече да я викам за щяло и за нещяло. Сякаш съм сестра от вчера и не мога да преценя, да, случвало ми се и на мене нещо да ме боцне и да не мога да си поема дъх и после да ми мине...

— Чакай малко. Не съм съгласна. Болната ми съобщи, че има болки...

— Болната не ме повика за болки, тя ме повика за задух! Поточно повика ме другата болна, от другото легло — прекъснах я аз разгорещено. — И задух нямаше, нещо я боцнало и не могла да си поеме дъх. Това задух ли е? И беше й минало, още преди да дойдем. И ние пак стоим там, повдигаме я, кислород й даваме и тя доволна жената... И в 7:30 другата болна пак беше, тя ме повика: „Елате, че Фатмето нещо пак я задушават“, аз нали това ви предадох, а? А после в рапорта какво? Болки!

— Моята преценка е, че когато някой болен се оплаче, независимо от какво и аз съм дежурна, ти трябва да ме извикаш. Защото аз отговарям за болните до края на дежурството. Ако болната умре в 8 ч., аз не мога да отговарям за нещо, което съм научила в 7:29, нали?

— Далече стигнахте, д-р Скорчева, далече стигнахте!

— Някой път ще се случи, помни ми думата, говоря сериозно.

— Искам да ви кажа, че далече стигнахте с тия приказки, защото, когато потърсим някой лекар, я има някакъв колегиум, я има някакви упражнения, я се случи някой път да е дежурен не знам къде още...

Тук шефът се намеси авторитетно:

— И други работи вършим, не са само тия, каквото и да си мислиш.

— Знам, много добре знам.

— Имаме упражнения — започна да се оправдава той, — имаме катедрени съвети, имаме още какво ли не, но сме си тука в болницата, ей ма, няма да отивам примерно във Военна болница, нали?

— Аз имам такъв въпрос към тебе, Боянова — каза Скорчева. — Защо отидохте при болната двете със Стоименова?

— Защото бяхме в почивка, какво толкова?

— Коя всъщност беше от вас стационарната? — попита тя.

— Аз бях по график.

— Не е вярно, че си била ти! До 4:30 аз работих със Стоименова.

— Именно! Тя сама изяви желание. Бях ѝ много благодарна и ѝ казах: „Много ти благодаря, Кати. Благодаря ти, че ми помагаш, да не влизам в конфликт с д-р Скорчева.“ Точно така ѝ казах! Имах опасения, че се търси повод. И той се намери. Въпреки всичко! В 7:29 поводът се намери, и 29, така пише! Що за принцип е тоя!

— Не, ти трябваше да ми съобщиш за болната с две-три думи, затова ти казвам, че нямам никакво лично отношение...

— Ох, моля ви се, д-р Скорчева...

— Няма какво да ми се молиш! Това, което, което се пише в лекарския рапорт, ние си го четем сутрин, никакъв рапорт срещу тебе не съм пускала.

— Написали сте за болки, за болки!

— Няма такъв рапорт, изобщо няма — рече шефът.

— Аз като отидох, жената имаше болки — каза Скорчева. — Не съм я видяла в 6 ч. и не мога да кажа имала ли е, нямала ли е тогава, но малко преди да си тръгна, ти нали ме повика и аз отидох да я прегледам. Болната имаше болки, аз ли не знам какво е имала!

— Добре, но защо тогава в рапорта пишете, че е имала болки от 6 ч. и аз не съм ви казала?

— Помня още Розито като беше в кабинета долу, като те викахме — внезапно смени темата шефът, — че беше спряла един антибиотик, помниш ли?

— Но моля ви се, за 15 години един антибиотик! И не съм го спряла, а бях пропуснала да го направя една вечер и веднага ми

пуснахте рапорт...

— Тогава не е пускан рапорт, можеш да си провериш досието — прекъсна ме шефът.

— Хубаво! За антибиотика, значи, помните, а че съм награждавана, няма кой да си спомни, нали, а че един антибиотик съм го пропуснала една вечер и то беше, защото беше много надраскана тетрадката...

— Спри се малко, де! Тогава те виках от къщи, отдавна беше, кога беше? В момента никой няма нищо срещу тебе, говоря ти за последната, цялата календарна година назад, дори за две назад, мога да ти се закълна, че нищо не ти е разглеждано тук, ясно ли ти е?

— Добре, сега подред — имам ли някакъв пропуск или нямам?

— Чакай, де, сега идваш тука с някакво листче, чакай да го видя какво пише там, да видя какво пише първо.

— Прочетох ви го вече. Добре, пак ще ви го прочета: „Написаното по адрес на м.с. Боянова в рапортите от...“

— Трябва първо да ги погледна тия рапорти. Чакай, недей бърза.

— На работа съм, затова бързам.

— Ти си на работа и ние сме на работа, да не сме на курорт!

— Хубаво, аз съм в залата, ако ви потрябвам.

— След нощна ли оставаш? — с фалшива загриженост ме попита Скорчева.

— След нощна съм, да.

— Виж, каквото и да си мислиш, нямам нищо против тебе, не си въобразявай...

— Нищо не си въобразявам, давам ви само голи факти.

— ... нямам нищо против тебе, успокой се...

— Успокой се малко, така де, дръж се — добави и шефът.

— Ани, аз съм директен човек, винаги казвам веднага...

— Предупредена съм, че заради инж. Фонев аз ще пострадам!

— Глупости! — ядосано каза шефът. — Той брат му няма пострада, че му е брат, та...

— Брат му пък к'во има да пострадва! — учудих се аз.

— Ти пък к'во искаш сега? — дръпна се шефът. — Ще пострадаш, глупости...

— Да, може и да пострадам, че по някакъв начин съм се оплакала, затова ще пострадам. Като едното нищо! — викнах аз, без да

пресипна, да ми се не надяваш.

— Глупости! Чисти глупости! — развика се шефът.

— Успокой се. В интерес на истината... — кротко ми заговори Скорчева, но шефът я прекъсна:

— Туй изречение си го избий от главата, че заради Форито ти ще пострадаш, няма такива работи, напротив...

— Така се говори.

— Сега, то може да се говори и за мене, че съм примерно педераст, че съм педофил, наркоман или какъвто и да е или продавам наркотици, нали...

— Аз съм се наслушала на приказки, доц. Фонев, затова искам черно на бяло...

— Абе чакай да видя рапорта, бе, да видя там какво толкова пише... — викна шефът.

— Сега как ще се разберем? Това (листчето) да го прибера ли или да го оставя тук?

— Остави го тука при мене, после ще видим.

— Я аз да си го прибера, пък после ми кажете, като сте готов да подпишете.

— Чакай да видя датите първо, бе, няма да ти го открадна, остави го тука, няма да му сменя датите, остави го...

— Хубаво, ако трябва, пак ще го напиша...

— Абе ти да не си криминален инспектор, бе, ето, виж, правя всичко и да не те викам от къщи, дойдох и по-рано, извиках и жената чак от Магистралово, без да е на работа. Искях да говорим малко по-спокойно, за да се обясни как е работата. Говорих предварително с нея, тя каза: „Няма такава работа“, нали така, д-р Скорчева?

— Да, доц. Фонев. Успокой се, чуваш ли, Ани?

— Ще се успокоя само, когато видя подпис. Колко пъти говорим, нищо не се протоколира в това отделение.

— Ама ти какво искаш, какво? Жената като се е оплакала, да го протоколираме ли?

— Не това, събрания като се правят.

— Викаш, събранията да се протоколират, кой да ги протоколира? Аз ли?

— Ами за какво имате секретарка, бе, доц. Фонев?

— Роза е в болнични, не знаеш ли, ма? Аз ли искаш да ги протоколирам?

— Ами пък една от нас ще ги протоколира в края на краищата. Аз работя тук от 15 години и стигнах дотам да се чувствам сега като мръсно коте и да се подиграват с мен.

— Чакай сега, бе, кой се подиграва с теб?

— Два пъти се пишат рапорти за мен и ме карикатурят. Д-р Скорчева си прави карикатури от мене!

— Ани! Няма такива неща!

— Нито към тебе, нито към никой няма. Към теб няма предявено нищо. Мога да ти се закълна, две деца имам, чакай, де, чакай, как да ти се закълна?

— Искам подпис. Аз за подписа говоря.

— Чакай сега да видя как стоят нещата, аз сега отивам на рапорт.

— И аз трябва да вървя, в залата са почнали вече...

— Никой няма нищо против тебе — повтори няколко пъти д-р Скорчева.

— Няма, я, аз също нямам — потвърди и доц. Фонев.

— Ще ви бъда много благодарна, ако само ми подпишете.

— Ани, аз... Ани, аз — заекна д-р Скорчева, — аз съм директен човек, разбери ме! Казвам веднага и никога не съм написала рапорт срещу никого. Говори с Латинка, тя ще ти каже, като беше сложила обикновен хепарин и ме пита пред болната, може ли нещо да направи, и казва, аз сега съм го направила по навик, и аз я извиках настрана и ѝ казах: „По навик в къщи се мият тенджерите и чиниите, а тука, като дойде болният, не може по навик“. И тя не го прие като злонамереност. Ти защо сега? Недей така. Искам да ти кажа, че аз реагирам в момента, няма да кажа нищо зад гърба ти и никога не съм казвала...

— Добре, де — прекъснах я аз, — ами това в лекарския рапорт?

— Лекарския рапорт ще го видиш.

— Аз съм го видяла.

— Донеси го да го види и доц. Фонев, тогава.

— Видял съм го и аз, не е да не съм го видял, но не мога да помня всичко.

— Ха така! Но за оня антибиотик помните, нали? За 15 години един антибиотик и всички помнят, и имаше и рапорт май.

— Пак ти повтарям, никакъв рапорт не съм ти пускал, иди да си провериш досието, ако искаш. Щото и аз не съм мръсник и зад гърба на хората не ги върша. Успокой се и стига сме се разправяли.

— То сега какво излиза? — обади се д-р Скорчева. — Излиза, че ти имаш нещо против мене, ти си пунала рапорт срещу мене. Аз да мисля ли, че имаш нещо срещу мене?

— Мога ли да отивам да работя най-после, докога наистина да се разправяме? — нетърпеливо казах аз.

— Щото ти си си внушила разни неща, затуй ти казвам, че си си внушила...

— Внушила съм си! В съда ще се реши много лесно кой какво си е внушил. Аз ви казвам, по един начин се говори в ежедневието, по друг — в съда. Това са клевети! По мой адрес!

— Не съм те...не съм казала...не е така...

— Мога да съдя за клевета. За клевета мога да съдя! Затова ви моля за един подпис и да приключваме вече, защото съм се изнервила много напоследък, аз не съм такава, но много неща ми се струпаха.

— Добре, както искаш — каза шефът. — Сега върви, ще те извикам от залата после.

— Добре. Довиждане.

Към обяд доц. Фонев ме извика от залата и там, пред вратата ми връчи една служебна бележчица, издадена на м.с. Анета Боянова в „в уверение на това че от началото на 2003 г. до днес вкл. срещу нея не е предлагано административно наказание, и не е пускан рапорт до ръководството на болницата.“

— Нали това искаше? — иронично ме попита той.

— Не точно това, но нямам време сега да се разправям — и се обърнах да се връщам при болните, защото работата не чакаше.

— Ела при мен, като изключите болните, чу ли? — каза шефът.

— Добре — казах аз.

В обедната почивка отидох при шефа, за втори път този ден. Покани ме да седна, но аз предпочетох да остана права. Той седеше прегърбен зад бюрото си, в профил към мен и изглеждаше по-уморен от обикновено.

— Ани, Ани-и, до гуша съм затънал в преписки и рапорти. Ти си мислиш, че ми е лесно, но не е така. Отвсякъде ме дърпат. Знаеш ли колко нещо изписвам всеки ден — ей ги виж...

На бюрото пред него имаше купчини листи и книги, дори на земята по мокета беше разпиляна хартия.

— Ако ти кажа, че само за отделението мисля, няма да ми повярваш, нали? Мъча се, Ани, не работя, а се мъча като грешен дявол. Каквото и да поискам — все няма пари. До гуша ми е дошло, да знаеш. Поне ти не ме занимавай с глупости, не си от вчера тука, никой не те е подгонил...

— Д-р В. Фонев наистина е заплашвал за подписката.

— Абе, брат е, нали знаеш, кръвта вода не става. Остави го, не му обръщай внимание. Що не я пуснахте тази подписка, главният чакаше, бях му казал.

Отново му обясних причините да се въздържим и когато стигнах дотам, че са можели примерно да кажат, че го мразим, защото е момче е от сой, син на известен професор, добавих с глупава гордост:

— И моят баща е професор, ако искате да знаете.

— Така ли? Кой е баща ти? Къде е работил?

Обясних му. Баща ми всъщност не е бил професор в университет, но е канен за университетски преподавател точно с такава титла — професор, защото е доктор на науките и научен сътрудник първа степен, обиколил е света и т.н. Сега е пенсионер. Преди няколко години с майка ми се преместиха да живеят и те в Равен, да са поблизо до дъщеря си. За 25 години работа като сестра из различни отделения и в различни градове, нито веднъж не бях прибегвала до името на баща си, нито на чичо си, нито на вуйчо си и пр., нито до имената на роднините на мъжа ми, но сега не изтърпях и извадих картата-коз — баща ми, професора.

— Ама ти негова дъщеря ли си била! Много съм чувал за баща ти. Те с моя баща са работили заедно, заедно са работили много години! Питай го за С. Фонев, да ти каже. Но баща ми почина отдавна, преди повече от десет години вече — при тези думи погледът му се промени — стана много човешки и някак си нежен. Може би с такъв поглед в младите си години е разглеждал фотографии на любими състави или е докосвал лъскавите корици на контрабандно внесени плочи на „Битълс“. Преди да стане завеждащ, очите му все още блестяха с бунтарски рокерски пламъчета, но после угаснаха и заприличаха на мътно-зелени стъклени топчета.

— Добре, ще го питам — обещах аз.

— Ако има нещо, направо идвай при мен да ми казваш. Ти си опитна сестра, няма да те уволним, спокойно. А за Форито не се тревожи, само го дръж под око, че е много завеян.

— Благодаря. Довиждане, доц. Фонев.

— Довиждане, Ани.

ДВАДЕСЕТ И ПЪРВА ГЛАВА

И така, в края на март след този разговор с доц. К. Фонев станах, така да се каже, човек на шефа. Мислех, че съм си осигурила спокойствието за години напред, но съдбата беше решила друго. В продължение на два месеца шефът наистина беше на моя страна. После за една нощ ме намрази и на 29-ти май изригна водопади от злоба срещу мен. Знам и признавам, че вината не беше негова. Аз бях виновна, защото след като бяхме подпечатали мирен договор помежду си с имената на бащите си, си позволих да заста на срещу него, подавайки сигнал направо до главния. И то само два месеца след разнежения ни разговор в кабинета му! Нечувана дързост според правилата на йерархията. Йерархията в болниците донякъде напомня на родови клан от патриархален тип. Всеки си знае мястото, подчинява се на по-старшите от него и упражнява власт над по-нископоставените. И нямаше да има нищо толкова лошо в тази подредба, ако общата цел на всички беше доброто обслужване на болните.

През тези два месеца не съм злоупотребявала с доверието на доц. Фонев. Само два пъти ходих при него с оплаквания — единия път от д-р Скорчева и втория — от д-р Станчев. И двата пъти ме успокои и заста на моя страна. Но на 29-ти май, когато се развика като побъркан:

— Уволнена си! Отивай си в къщи! Веднага! — аз отърчах право в кабинета на главния и подадох писмена жалба, че съм уведомена за уволнение с днешна дата, без да имам писмена заповед за такова. В този момент главният лекар на свой ред заста на моя страна и рече:

— Веднага мога да отговоря на жалбата ви. Не е ставало дума за вашето уволнение, спокойно, върнете се в отделението. Вашият шеф не може да ви казва, че сте уволнена. Аз решавам за уволненията.

Но нека да не избързвам със събитията, а да карам поред. Пак ще се върна в края на март. В разговора ни шефът беше казал, че д-р Писалев е вписал в лекарския рапорт случай на сериозно нарушение на епидемиологичните разпоредби — незаразен болен се е диализирал

на заразен апарат по вина на инж. Фонев. Прочетох този рапорт и сърцето ми се стопли от нова надежда — най-после лекар се бе осмелил да изобличи протезето. Радвах се, че поетът на отделението пръв го направи. Поетите по принцип са съвестта на обществото. Този рапорт, обаче, също нямаше последици за инж. Фонев. Той си се носеше из залите като народна песен и явно нехаеше, че сериозното нарушение, допуснато от него, е вписано в лекарския рапорт. Наистина, това не е официален документ, чете се само пред лекарите от нашето отделение на тяхната сутрешна петминутка и все пак — всеки друг би се притеснил да си види името, свързано с някакво провинение, само Форито не се притесняваше никак.

Сестрите, обаче, го бяха подгонили да си върши работата и се забавляваха да го викат за щяло и за нещяло, така че той нямаше и минутка спокойствие на дежурство. Освен това на всички техници им беше наредено да си изпълняват техническите задължения, а не да ги прехвърлят върху сестрите. Сега вече бат' Желко повдигаше вежди, като ми срещнеше погледа. Междувременно аз лично се заех с превъзпитаването на Форито, защото и досега съм убедена, че неговото поведение само частично се дължи на психически проблеми, главният му проблем, според мен, е липсата на отговорност вследствие разглезеност от детска възраст, така предполагам. Един ден го насвих в едната малка зала, докато още не бяха дошли болните от следващата смяна:

— Да не си въобразяваш, че на тоя свят само твоят баща е професор! И моят е професор, да знаеш, така че внимавай в картинката, 'щото няма да ти се дам лесно, разбра ли?

Той горкият се стресна и ме погледна като дете, напълнило гащите. Аз продължих смело:

— И моят баща ме назначи в неговия институт. Едно лято изкарах като протезе и аз. Даже нямах квалификация за мястото, което заех, но никой гък не ми каза. И знаеш ли защо? Защото баща ми знаеш ли к'во ме накара първо? Накара ме да измия всичките мръсни буркани от разни опити. Мухлясали буркани от 3 литра, стояха от години в мазето, представяш ли си? И аз ги измих един по един. Три дни ги мих навън на чешмата. Мръсотия до уши! И всички гледаха през прозорците. Само на мен нареди, разбираш ли, на никой друг, пък имаше чистачки, не е да нямаше. Ама той не, аз трябвало да покажа, че

не съм дошла да лежа по гръб. Разбра ли, наборче, как стават нещата? Ето така стават. И на запад така правят, учат децата си на труд, че да не ги срамят после.

После дойде месец април и аз влязох в стационара, тоест минах на първи смени — от 7:00 до 14:00 ч. всеки ден, като отговарях за обслужването на лежащо болните — визитация, изписване на лекарства, манипулации, превръзки. Основната дейност в отделението протича в залите — имаме осемдесет и няколко диализно болни, които обслужваме всеки ден, с изключение на неделята, по график за диализните смени на пациентите — три диализни смени в понеделник, сряда и петък и две — във вторник, четвъртък и събота. Първата смяна минава предобед, втората — следобед, а третата — късно вечерта. Може да е малко объркващо за незапознати с нашата работа. Например, първа диализна смяна не означава първа сестринска. Ние работим обикновено на 12-часови дневни и нощни смени. Натоварването през денонощието не е равномерно разпределено, затова смените ни не се редуват по схемата дневна, нощна, два дена свободни. Три дни в седмицата шум и врява се вдига чак до полунощ, когато и последните болни от залите се изнижат и си заминат, а след тях и обслужваият ги персонал, други три дни диализата свършва към 18:00 ч. и тогава тишината настъпва по-рано. А в неделя изобщо няма диализа и е тихо целия ден и цялата нощ, ако няма спешна диализа, разбира се. Неделята е ден за основно почистване на залите и на цялото отделение. Обслужването на диализно болните изисква много персонал, затова именно в залите са струпани главните ни бойни сили. Когато залите са отворени, на работа има до 7–8 сестри, 4–5 лекари, един-двама техници и една-две санитарки. Заедно с диализираните идват и придружителите, които щъкат нагоре-надолу, или седят на кожения диван в коридора и си говорят. Изобщо, докато тече диализата е доста оживено. После става по-тихо. Има хемодиализни центрове, които остават съвсем празни и се заключват, щом се затворят залите, но нашият не е от тях, поне не беше докато аз работех в него.

Нашето отделение никога не остава без персонал, дори когато залите се затворят, защото след като и последната смяна от диализно болни замине, а бактерицидните лампи разлеят своята призрачна синкава светлина над изключените апарати, четирите стаи на отсрещната страна на коридора остават да светят. В тях са нашите

стационарни болни. Наричат се стационарни, защото лежат денонощно в отделението, а болничните стаи, в които са настанени, се наричат, естествено, стационар. До обяд в делничен ден стационарът се обслужват от отделен екип. Той е съставен от най-малко двама лекари и една сестра, а понякога съотношението става три към едно, като аз лично съм работила и с четирима лекари едновременно. Преживяването е уникално и носи много емоции, но не ви го препоръчвам, защото емоциите са предимно отрицателни — и за лекарите, които се блъскат помежду си да се вредят до единствената сестра, за да ѝ предадат нарежданията си, и за сестрата, която едва смогва да изпълни нарежданията на толкова началници около нея, а и за болните, най-сетне също, защото се пренебрегват и от сестрата и от лекарите.

Сестрата ги пренебрегва, защото, обсадена от няколко души повисш персонал, няма време да свърши пряката си сестринска работа. Лекарите пък ги пренебрегват, защото са ангажирани освен с лечение на болни, и с обучение на студенти — болницата ни е университетска и бъдещите медици практикуват Хипократовото изкуство при нас. А и не само студентите са им на главата, дори най-малко те, защото са несериозни и гледат да си икономисат неприятния контакт с нашите мизерстващи болни, та често не се явяват на упражнения. Лекарите ни са ангажирани най-вече с научна работа — трябва да пишат трудове и разработки, иначе изостават и не добиват титли. А и професионално трябва да се развиват — да са в течение на всички новости. Те отговарят и за обучението на един-двама специализанти — това са завършили медицина, независимо работещи другаде или още търсещи своето място, които срещу заплащане посещават нашето отделение всеки ден за определен период от време, съчетавайки учене с практика на място, за да си вземат изпита по специалност, без каквато не могат свободно да практикуват. Студентите и специализантите отнемат от времето на лекаря, но и му помагат също така — като преглеждат болни, попълват досадна документация и най-вече, като му служат за извинение, че е много зает. Ние, сестрите, вързани на обща каишка с болните в залата, няма как да знаем дали даден лекар е на упражнение наистина или се е сврял някъде на спокойствие, докато текат часовете за упражнения, пък нито един от тия калпазани — студентите — не се

е появил в определеното време. Не знаем и дали четат медицинско списание или преглеждат вестник „Шок“ или „Светски клюки“.

Нашите лекари, значи, се катерят по две йерархически стълби едновременно. Едната е свързана с функциите им на болнични лекари, другата — с функциите има на университетски преподаватели. И ако до обяд все пак доста персонал се занимава със стационарните болни, то следобед горките остават сами, като сираци без майка. Защото една от дежурните по зала сестри е определена да ги наглежда, като същевременно е длъжна да стои непрекъснато в диализната зала — на това му се казва да носиш две дини под една мишница. Не че лекарите не правят същото, като лекуват и преподават, правят го, разбира се, и също така без особен успех, и се ядосват, че от всички страни ги дърпат — и болни, и сестри, и студенти и специализанти, и но поне имат това утешение, че вземат две заплати от две места всеки месец. А сестрите се справят някак си в комбинираната си роля, без какъвто и да е утешителен бонус.

Най-важният и перманентно заемащ длъжността стационарен лекар беше д-р Скорчева. Другите лекари се изреждаха всеки месец, подобно на нас, сестрите. Така д-р Скорчева винаги водеше две стаи, някой друг лекар (д-р Станчев през април, например) поемаше другите две, а освен тях още един двама лекари водеха инцидентно по някой пациент, най-често техен близък. Никоя сестра не обичаше да бъде стационарна при съществуващата бъркотия и многоначалие. По едно време не стига, че имах четиримата началника на главата си, ами и водех 16 болни при налични десет легла. Това не е абсурд — две трети от болните се лекуваха вкъщи, тоест се водеха на домашен стационар. Другаде беше абсурдът. По документи ни се признаваха за разкрити само четири легла — две мъжки и две женски. Как беше възможно да се отчита преизпълнение с 400%, без никой от проверяващите да се замисли, че на практика подобно супер постижение означава само едно — много повече от четири разкрити легла. Всеки ден оставах час-два след края на работното си време, за да си довърша работата и да не оставям много назначения за следобедните и нощни дежурни, защото, както казах, те работеха основно по залите. И всеки ден около 13:20 ч. старшата си тръгваше, макар че нейното работно време беше до 15:00. Тя минаваше покрай манипулационната и вежливо ми казваше:

— Довиждане, Ани — без да попита дали имам нужда от помощ, без да се поинтересува аз в колко часа си отивам. Беше се уредила с помощничка и можеше да си позволи да си ходи и два часа преди края на работното ѝ време.

Един ден не издържах и ѝ казах:

— Не ти ли е неудобно да си тръгваш по-рано? Питаш ли ме аз до колко стоя всеки ден? Този стационар е колективно самоубийство за сестрите, трябва да се направи нещо!

А тя само забави малко крачка и подметна небрежно:

— Скоро ще го закрият, не се безпокой.

— Дано — казах аз.

Наистина се говореше за закриване на нашия стационар. Д-р Станчев се възмущаваше, че ако това стане, болните на перитонеална диализа, за които основно отговаряше той, ще пострадат. Те често развиват перитонит и трябва да се лекуват в болница. Няма кой да ги вземе после, защото били наши, тревожеше се той. Не знам как се уреди този въпрос, ако вече се е стигнало до закриването на четирите легла — четири, по документи. А може би като го закрият, пак ще приемаме лежачо болни? На четири легла 16, на нула легла — поне четирима. Колкото да поемем перитонитите.

Най-досадното на стационара са многото документи за попълване. Още докато аз го водех, докараха нов компютър, но само дето избързах да се зарадвам — той остана в кабинета на секретарката, неизползван. Досадата се усилваше и от припряността и недобрата организация на д-р Скорчева. Много съм доволна, че никога вече няма да работя с нея. Тя продължи да ме дебне за грешчици през целия месец април и няколко пъти имахме сериозни спречквания. Първия път се оплаках на шефа и тя разбра кой стои зад гърба ми. Това беше достатъчно за начало. Оттам насетне аз вече не ходех да се оплаквам, а преминах в невидима атака — започнах на свой ред да я дебна за пропуски. Съответно си водех записки. Получи се като в „Ну, погоди“, когато вълкът си слагаше салфетка за хранене, а заекът и той си сложи — с невинна физиономия Вълкът не можа да изяде заю, и Скорчева не можа мен. Накрая на стационара дори ме похвали пред старшата, че нямам нито един пропуск. Благодаря! Тя обаче не знае колко нейни пропуски и груби нарушения има записани в тефтера ми. Тук ще спомена само две вписвания.

Едното беше, че Скорчева вземаше Лексотан — успокояващо лекарство. Изписва се със зелена рецепта от личния лекар. Тя си го изписваше, естествено, от болничната аптека на специална табела за упойващи вещества. Докато дебнех Скорчева, се натъкнах и на други любопитни факти. Всичко е във тефтера. Мислех да ги използвам при сгоден случай, но не ми се наложи. Та така. Съветът ми към тези, които тепърва ще работят още дълго в такава или подобна среда, е следният — не чакайте да ви набележат за изкупителна жертва, а си отваряйте очите на четири и си събирайте компрометиращи материали, за когото каквото успеете да намерите. Не знаете откъде може да ви дойде. Да ви кажа ли какъв е принципът, на който такива като Скорчева много държат, да ви кажа ли? Принципът е „Нападението е най-добрата защита“. Страхотно принципен принцип. Добре, че се магнах оттам. Да не мислите, че най обичам да си завирам носа навсякъде и да дебна като копой? Просто бях принудена от обстоятелствата. Беше въпрос на оцеляване.

Другото вписване е по случая, когато назначи два пъти да се вземат пълни кръвни изследвания на една болна, в два поредни дни. Тогава тя се беше объркала нещо, по собствените й думи след провеждане на разследването. Но първото нещо, което направи, като откри, че е станала такава грешка, не беше да помисли малко как може да е станало, а да отиде при старшата и да ме натопи, без дори да се замисли как е станала грешката — слезе едно ниво надолу, защото пред шефа не смееше да се оплаква от мен. Старшата, съответно, също без да помисли, ме повика и каза, че Скорчева ме викала в кабинета си. Познат маниер, нали? Щом ме вика, няма как, ще отида.

— Чук-чук-чук?

— Да, моля?

— Аз съм, д-р Скорчева, викали сте ме.

— Ах, да, виж сега, имаш много сериозен пропуск.

Аз, естествено, се притесних от неизвестността. Какъв ли може да е този мой пропуск? Много сериозен при това! Телефонът звънна, Скорчева вдигна слушалката и говори десетина минути, докато аз си напънах ума да се сетя какво може да съм пропуснала, а сърцето ми изпадна в тахиаритмия. Тя седеше зад голямото си бюро, аз стоях диван чапраз — и това е част от принципа. Най-сетне телефонният разговор приключи и Скорчева се обърна към мен с тон на голям шеф:

— Защо си взела два пъти пълни изследвания на болната еди-коя си на 7-ми и 8-ми април респективно?

— Не съм ѝ вземала два пъти кръв, д-р Скорчева!

— Ето ИЗ-то ѝ. Виж сама. При това е по клинична пътека. Ако от Здравната каса минат на проверка, ще ни наложат голяма глоба. Искам да ми обясниш защо си го направила.

— Момент, моля ви — всъщност се моля на паметта си по-бързо да ми възвърне спомена, защото е минала седмица оттогава. — Да, спомням си, сутринта на 7-ми, когато приех петима нови болни. Нали си говорихме, че по случай празника са дошли наведнъж не един и не двама, а цели петима. Така, спомням си, че тогава на всички успях да взема пълни изследвания. Нали пред вас вземах, каквото ми нареждахте? Но на нито един не беше вписано нищо в ИЗ-то. Обещахте по-късно да отбележите, че им е взето всичко необходимо. Спомням си, като си тръгвах, че огледах ИЗ-тата на новите болни още веднъж (винаги оглеждах всички листи на тръгване от работа и на пристигане, за да не би да впише някое назначение, без да ми каже и после да ме обвини, че съм го пропуснала). ИЗ-то на тази болна още не беше обработено.

Оттук нататък Скорчева започна да си припомня, мръщейки ниско челце:

— Да, аз не бях обработила болната. Следобеда бях дежурна. Прегледах я и назначих всички необходими изследвания за няколко дни напред. Пълните кръвни изследвания бяха взети сутринта на 7-ми. Но защо ще напиша дата 8-ми?

— Не знам, д-р Скорчева. Сега се сетям, че нощната ми предаде, че е взела кръв на болната, но аз си помислих, че сте назначили нещо допълнително, за което сте се сетили следобеда.

— Не, всичко е било взето, както трябва. Объркала съм се нещо с датата. Значи излиза, че пропускът е мой?

— Да, така излиза — отговорих с английско самообладание, което си възвърнах веднага, щом паметта ми услужливо започна да ми помага.

Тогава оставих Скорчева да се чуди на себе си, сконфузена от неволното си объркване. Вижте сега, всеки може да сбърка. Въпросът не е в това, а в принципа, както обичаше да казва самата д-р Скорчева. Не знам как го разбираше тя този принцип, но на обяд, след като вече

всички сестри знаеха чий е пропускът, включително старшата, аз помолих д-р Скорчева да ми подпише бележка, че пропускът не е мой. Казах на колежките и на старшата, че ако мине проверка, глобата на мен ще я тръснат, като едното нищо, ако нямам такава бележка и ако те си замълчат. Д-р Скорчева ми отказа подпис по следния начин, също в познат маниер:

— Изчакай малко, моля ти се. Трябва да помисля. Не мога да разбера защо съм се объркала.

След два дена ѝ доведох директния свидетел — сестрата, която е работила под нейното вещо ръководство и е пуснала бележките за следващия ден, както ѝ е наредила д-р Скорчева. Тогава тя нямаше къде да мърда повече, но пак ме помоли да не бързам, този път с тържественото обещание:

— Поемам цялата отговорност за случилото се.

— Тогава значи ще ми подпишете?

— Не, не мога сега. Утре.

На другия ден аз пак ѝ пъхам да подпише. Сега пък бърза за някъде, като се върне. Връща се и аз пак съм насреща ѝ, колкото ѝ да не може да ме понася. Излизам с ново предложение:

— Да отидем заедно при доц. Фонев и да му обясним случая.

Представяте ли си колко ѝ хареса това предложение? И колко дни след това е треперела, че ще отида да я изпея на шефа.

— Аз сама ще отида — беше хладният ѝ отговор, събрал последното възможно достойнство на обречения.

Този ден не можа да намери доцента. На другия или на по-другия, аз хванах Джулия за слушател на поучителната история как д-р Скорчева разбира поемане на цялата отговорност. До Джулия седеше една стажантка от горните етажи, която също слушаше с интерес. Тъкмо свърших с разказа и Скорчева влезе.

— Д-р Скорчева, какво направихте по случая с онази болна? — попитах аз и само дето не намигнах на двете отсреща.

— Ами, Ани, аз ходих при доц. Фонев, но ме заговори за друго и забравих да му кажа.

Тези думи ги чува и много добре ги разбраха и колежката ми, и стажантката. Те бяха венецът на разказа за поемането на отговорност.

После Скорчева сякаш забрави напълно. Само на една главна визитация трепна, понеже помисли, че шефът иска да я критикува за

дублирането, но веднага схвана, че той не е разбрал за него и се успокои. Това е принципът на д-р Скорчева.

Чак в края на месеца внезапно се сети и рече:

— Ах, ами какво да направим с дублираните изследвания?

— Не знам, нали казахте, че поемате цялата отговорност?

— Да, аз наистина мога да поема отговорността.

И седна да разглежда листа, като че ли за пръв път го виждаше. И — виж ти — откри още нещо. Сгрещила беше при нанасянето. Тези от 7-ми ги нанесла на 8-ми и обратното. И даже така, пак беше объркала няколко цифри. Какво да прави сега? Не само дублирани, ами и грешно нанесени, олеле! И тя старателно преписа целия лист с изследванията. Така разбира тя поемане на отговорност.

Що се отнася до д-р Станчев — един от най-добрите ни лекари, за съжаление и той понякога издребняваше, а не му подходеше, ама никак. Веднъж се опита да ме кълве по много досаден за мен начин. Защо съм била свалила уретралния катетър на една баба, спомняш ли си, д-р Станчев? Свалила го бях, защото бабата нямаше вече нужда от него, сърбеше я, искаше да се поизмие като жена и защото шефът нареди на главна визитация да бъде свален този катетър — но кой да го чуе? — и защото тебе те нямаше целия предобед, д-р Станчев. Никой не знаеше къде си се дянал. Станчев често изчезваше от отделението по за два-три часа, а в деня, когато свалих катетъра — без негово назначение, ау, че непростимо! — бил ходил в малкия градски център, както ми каза после. А защо не ми каза, като тръгваше? И нали шефът се кълнеше, че където и да ходели, все в нашата болница били стоели и все се обаждали на кой телефон са? Иначе Станчев е от лекарите, които най-сериозно си гледат болните. Но и той е жертва на системата и не може да ѝ си противопостави.

Ако приложим условна мярка за отчитане на лекарската професионална компетентност и отношение към болните, д-р Станчев ще бъде на върха, а д-р Веждов — на дъното. Д-р Веждов не ни даваше да го безпокоим за нищо, ако ще и болен да умира. Веднъж ме постави в много критична ситуация. Нареди ми да направя инжекция с диазепам на болен, който имаше затруднено дишане. Отказах му с аргумента, че ако направя диазепама, болният може да спре да диша, преди още да съм извадила иглата. Предложих му да се обади на реанимация. Веждов се съгласи, допаднаше му идеята да се отървем

някак си от тежко болния (беше 36-годишен наш болен), като го пробутаме на реанимация. Дойде екип да преценят на място дали е за вентилация (изкуствено обдишване) и го взеха, защото беше. В реанимация стоя два-три дни на изкуствено дишане. А помниш ли, д-р Веждов, деня, когато крещеше, че искаш да наглася перфузора на един милилитър и половина, а аз ти казвах, че перфузорът няма половинки, започва от един милилитър на час и един по един стига до максимума от 99 мл на час — то си го пише на уреда. Ти побесня и се развика:

— Искам друга сестра! Ти нищо не разбираш!

Дойде друга сестра и какво ти рече? Същото:

— Не може, д-р Веждов, перфузорът не може да се нагласи на 1.5 мл/час. Просто няма как.

А ти като някакъв тъп фелдфебел, излязъл от „Швейк“, почервения от яд и заяви:

— Вие всичките нищо не разбирате!

Вечерта в края на дежурството, Веждов ме привика в една стая и ме предупреди нищо да не излиза от мен по случая.

— Аз съм старо куче, Боянова — ми каза. — Да не съм чул да ме излагаш!

— И аз съм стара кучка, д-р Веждов! Няма, не бойте се! — отговорих с паралелна фраза, да стане весело. И той се разсмя с оня неговия гърлен, пресипнал смях.

Но аз после много пъти разказвах на колежките. Пък и не бях само аз свидетел, и другите разказваха същото. И много се смяхме с фелдфебел Веждов. Можеш да се скриеш в кабинета си, но къде ще се скриеш, като не си разбираш от работата?

ДВАДЕСЕТ И ВТОРА ГЛАВА

И тази сутрин, 27-ми юни, се събудих с приятното чувство, че утрото е прекрасно и че не съм на работа в болницата. Все още съм сестра в редовен годишен отпуск, но само след три-четири дни няма да съм такава и никога няма да бъда. Надявам се да съм оставила някакви спомени у болните и у колежките, и дано повечето да са добри. На болните почти никога не съм се скарвала. Колежките даже ми викаха:

— Стига си ги глезила тия болни! Ще ти се качат на главата.

Но и никой от болните не ми се е качвал на главата. Дори с „лудия“ Въльо си говорех човешки. Той повече се правеше на луд, отколкото беше, ако и да се водеше на учет. Правеше щури изпълнения, щом нещо не му изнасяше. Крещеше като побеснял, веднъж си беше издърпал иглите по време на диализа. Станало така. Въльо нещо пак бил недоволен — не от сестрите, за отбелязване, от лекарите бил недоволен. Дежурният лекар казва на шефа и той идва в залата, където Въльо лежи на диализа и пръска слюнки от бяс, та чак околните болни се оплакваха после, че преди да ги напръска с кръв, ги напръскал с плюнки. Шефът застава на вратата и започва по обичайния си директен начин:

— Я се дръж малко, бе, какво си се развикал! Върви си, като не ти харесва на диализа, заминавай си и хич не ми идвай повече!

— Ч-чакай м-малко, д-д-доцент Ф-Фонев... — болният страдаше от заекване, затова не можеше да се изкаже лесно.

— Няма какво да те чакам — и трясва вратата зад себе си.

Сестрата остава насаме с болния. Фрустрираният Въльо продължил да изкарва яда си пред нея:

— Ще се махна! Няма да остана тука! — викал той, след като шефът го пренебрегнал така демонстративно, без да изслуша оплакванията му.

— Недей така, бе Въльо, чакай малко...

— Шъ ми вика той на мене! Кой е тоя, бе! К'о кат' е шеф! — и гневно размахал юмруци във въздуха.

— Внимавай, ще си извадиш иглите, спри се!

— Нека да ги извадя, пък, нека! — и изведнъж си дръпва и двете игли, така както работи апаратът. Кръв шурва на по-тънки и по-дебели струи на всички страни — и от кръвните линии по апарата, и от местата на убождане върху предмишницата на болния. Сестрата скача и се хвърля да го спасява от смърт поради остра кръвозагуба. Спира апарата и с голи ръце (без ръкавици) натиска пункционните места върху ръката му, а той се дърпа и не дава и вика, че ще скочи през прозореца. Сестрата пици:

— Помо-о-ощ!!!

Алармирани от врявата, на помощ се притичват още две сестри и дежурният лекар. Сестрите спират кръвоизлива, а дежурният бяга до телефона отгатък и вика психиатър по спешност. След малко идват един психиатър и двама яки мъже санитарни (в психиатрията санитарите са такива). Щом ги вижда, Вълчо внезапно сменя тактиката. Става по-кротък от агънце. Обяснява, че шефът го е обидил, вместо да обърне внимание на оплакванията му, затова е направил панаира и отказва да се подпише за приемане в лудница. Психиатърът и санитарите спазват новите, демократични закони и повдигат безпомощно рамене:

— Няма причини да го връзваме. Болният се владее — и си заминават.

Вълчо е споделял с мен, че като викнел, всички му играели по свирката. Една вечер, на мое самотно дежурство — това е нощно, когато няма диализа и сестрата дежури самичка, без санитар и без лекар в отделението — той се опита да ме „действа“. Няколко пъти влиза в сестринската стая без мое разрешение и говори надълго и нашироко по телефона. Направих му забележка, съвсем спокойно, без да му викам, просто му обясних, че телефонът е служебен и трябва да е свободен, защото може да ме потърсят за спешен случай. Той ме изслуша внимателно и обеща:

— Няма повече, сестра. Извинявай.

Добре, но след малко пак влезе и започна да говори по телефона. Използва намалението, че седнах в битовката да погледам телевизия, без да заключа вратата на манипулационната. Викаше силно, та разговорът кънтеше из цялото отделение. Станах с намерението да го изгоня и да заключа, но щом доближих отворената врата на стаята,

откъдето Вълъо се виждаше седнал на сестринското бюро и облегнат на стола, той с властен жест ме отпрати, като същински шеф. Прибрах се оттагък, да не го дразня. Като свърши и този разговор, Вълъо тръгна към стаята, в която гледах телевизия. Малко се бях поуплашила, та се бях заключила отвътре. Чувах бодрите му крачки по коридора как приближават. Вълъо, значи, стигна до моята врата и почука. Аз отвътре викнах с възможно най-дебелия си глас:

— НЕ! ОТИВАЙ ДА СИ ЛЯГАШ, ВЪЛЪО! — като успях да вложа властно-заплашителни нотки в неговия стил.

Вълъо се поколеба отвън, сигурно е очаквал да кажа:

— Да, моля? — и какво да направи, какво? Взе, че ми се извини отново. Той ми се извини! Два пъти за една вечер! После отиде и си легна, без да ми създава никакви неприятности. Затова ми се струва, че не беше толкова луд, колкото го мислеха.

Не само аз съм изпитвала страх от Вълъо, всички сестри се страхувахме, аз дори най-малко. Затова докато лежеше в отделението, вземах и техните самотни нощни по график. Този случай съм им го разправяла на сутрешна петминутка и всички викаха:

— Майчице! Ами после? Ама нищо ли не ти направи?

Аз се славех с лъвското си сърце. Любимата отделенска легенда за мен беше създадена по един случай, станал след работа преди доста години. Бях си тръгнала от дневна смяна към 7:30 вечерта. Беше късно есента, мисля, а може и зима да е било, защото рано се стъмняваше, но сняг нямаше още. Както си вървах в тъмното на път за вкъщи, някакъв мъж прекоси улицата диагонално в посока право към мен. Заговори ме с баналния въпрос:

— Извинете, да знаете колко е часът?

Аз го фиксирах с леко смръщен поглед и така, без да откъсвам очи от него и без да казвам нищо, започнах да си бъркам в пазвата. Първо значи, разкопчах едно копче на палтото си, после мушнах бавно ръка в яката-поло на пуловера си, за да извадя часовника си — беше окачен на синджирче на врата ми. Но понеже извършвам тези действия много бавно и го гледам в очите, забелязах как започва да става нещо неспокоен. Хората винаги се плашат от неизвестното. Понякога е достатъчно само да направиш нещо неочаквано, както когато Вълъо чу моя груб вик-отказ, вместо мекото „да, моля“, като почука. Най-накрая

аз изваждам часовничето и му казвам часа с много сериозен глас. А мръсникът се окопитва и казва:

— Сега шъ ма цалуваш ли? — и си приближава муцуната. Бях забелязала, че е циганин, а сега, отблизо, ме лъхна и на ракия и на още нещо, от което ми се повдигна.

Какво правят повечето жени в такива случаи? Пищят и се опитват да избягат. Аз обаче не мога да пищя, а и бях уморена от 12-часовото дежурство през изминалия ден.

— Аз съм медицинска сестра — заявих аз, вместо отговор на въпроса му, — и съм много уморена от работа. — Казах това страшно сериозно, бавно и строго и — ако щете вярвайте (този момент беше любимият на слушателите ми) — този пиян циганин изведнъж каза:

— Извинявай, сестрице! Аз съм тръгнал за болницата. Тука ли работиш? Щото имам болно дете, нося тука на жената....

— Така! — прекъснах го авторитетно аз. — Сега не е време за свиждане. Трябва да се обадиш на портала, че носиш нещо за детето, за да ти разрешат да влезеш. И не е хубаво да пиеш, като отиваш в болница, нали така?

— Така е, сестрице, ама много ми е тежко. Така и така. — И ми се заоплаква. Знаете обичайните проблеми на циганите — безработица, сиромашия до шия и т.н. И само на циганите ли?

Накрая се разделихме едва ли не като първи приятели. Е, вярно е, че аз все попоглеждах през рамо да не се обърне и да ме подгони, но този мъж наистина си замина по пътя, без нищо лошо да ми направи. С такива и други подобни истории забавлявах колежките. И много обичаха да ме подсецат:

— Я сега разкажи как си рекла на оня циганин: „Аз съм медицинска сестра и съм много уморена от работа“.

— Ама така ли му каза, наистина? — питаше друга. И разказът започваше.

Винаги бях насреща им, ако някоя колежка се нуждае от смяна, че ѝ се наложило нещо извънредно. Постоянно ме караха да дежуря в малките зали и да поемам самотни нощни. Малките зали са по-леки и аз винаги благодарях на колежката, която ми отстъпваше мястото си. Влизах в залата. Имах трима или дори само двама болни (жълтата зала с хепатит В), обслужвах си ги и после си говорех с тях или си четях за изпит. Малките зали имат само едно неудобство. Която влезе там, може

и да не излезе в почивка в продължение на четирите часа диализа, ако не я смени някоя от голямата зала. В голямата зала имаше три сестри, когато напусках. Те се изреждаха да излизат по време на диализната смяна — за цигара, за малка закуска или пък за покупка на месо за готвене вкъщи от транжорната близо до болницата.

За шеговитите сделки, които сключвахме — място в голяма зала за място в малка или диализно нощно за самотно — определено може да се каже, че бяха взаимно изгодни. Изгодно беше за колектива и това, че като имаше служебно събиране, винаги се знаеше кой ще остане дежурен. Зимно време пък, когато затрупаше сняг и персоналът от далечните квартали нямаше с какво да се придвижи до работа, ме извикваха извънредно — мен, както и още няколко от живеещите близо до болницата. Но извънреден труд не ни плащаха — не ни се полагаха. За това ще отворя дума още веднъж преди края на книгата.

Години наред бях най-известна с това, че не отказвах никаква работа — нито извънреден труд без заплащане (старшата ни го компенсираше със свободни дни), нито вътрешна смяна на работните места по време на дежурство, нито поемане на чуждо дежурство. Лаская се от мисълта, че може и да им липсвам поне малко, когато потърсят смяна или не им се влиза в жълтата или в малките зали или не им се идва на самотно нощно. Може би на някои ще им липсват и лафовете ми. Колко пъти съм разсмивала и болните, и колегите. Последния път, като се бяхме събрали в битовката на почерпка по някакъв повод (само персонал, разбира се, на вратата пише „вход забранен за болни“), една от младите сестрички каза:

— Ако не бяхте вие с д-р Станчев, сигурно нямаше да е толкова весело. Вие двамата правите веселото.

Д-р Станчев може да продължи да дава приноса си в правенето на весело, без мене обаче. Аз се навеселих, наприказвах се за секс, наразказвах се на вицове, наситих се на служебни забавления в работно време. При нас от всичко можеше да стане смешка. Тежко болен, например, беше чакан от дълго време да почине. Тежеше и на персонала, и на близките си и явно нямаше да се оправи. Една сутрин на петминутката най-сетне дойде облекчаващата вест. Докладва нощната:

— Болният почина на моето дежурство.

И битовката гръмна от ликуващи възгласи:

— Браво!

— Заслужаваш медал!

— Най-накрая!

— Отървахме се!

Аз също се смях и така, през смях, казах:

— Боже, ако някой ни чуе, ще си помисли, че сме някакви чудовища.

— По-тихо, момичета — каза старшата. Тя често ни казваше да не викаме толкова, че се чува и в коридора, неудобно е, болни хора лежат в отделението, външни лица влизат.

Толкова хубаво си живеехме, наистина. Спомням си последния месец на работното ми място — месец май. Дълго очакваната пролет дойде изведнъж. Стопли се времето, разведриха се лицата на хората по улиците. Ние в отделението прибрахме печката, с която отоплявахме битовката зимно време и свалихме халатите. Вече можехме да отваряме вратата към терасата, като пушим, за да не се издушим. Бях се върнала в залите и се чувствах прекрасно, защото издържах с чест натоварването в стационара и дори извоювах на сестрата след мен да се води по график до 15:00 ч., за да си свършва спокойно работата, пък ако беше по-сръчна или в отделението се водеха по-малко болни, и да си тръгва по-рано — какво лошо? Винаги сме гледали да си тръгнем по-рано по възможност. Шефът често ни стряскаше със заплахи, че щял да ни проверява кога идваме и кога си тръгваме. Сутрин закъснявахме с по пет-десет минути, вярно е, и аз съм го правела, и си тръгвахме някой път половин час преди 19:00 ч. Преди година поставихме въпроса, че от месец на месец влачим по 40–50 часа извънреден труд и все чакаме да ни го компенсират със свободни дни, но работата не намалява, напротив, така че проблемът изглеждаше неразрешим. Неразрешим ли? Шефът го разреши много лесно, като нареди след като свърши третата диализна смяна някъде към полунощ, да ни извозват по домовете с линейка и така изведнъж часовете ни намаляха и влязохме в норма. Сметката е много проста. От 4–5 нощни на месец като отрежете по шест часа — ето ви ги 24–30 часа по-малко. Бързо свикнахме с новия си график и дори започна да ни харесва. Тогаваше шефът започна да ни заплашва пък, че нощем не сме стояли точно до 24:00, а сме си тръгвали към 23:00, като свършим с болните или най-късно към 23:30. А той самият кога идваше на работа и кога си

заминаваше, никоя от нас не знаеше и нямаше как да разбере — кабинетът му е извън отделението, а ако го потърсим и го няма, пак нищо не можем да му кажем — нали е шеф, има важни дела някъде из болницата или извън нея. По едно време се чуваше, че имал частна аптека, но после казаха, че се отказал да върти бизнес. Дали е вярно, не знам.

Знам, обаче, че сред сестрите, старшата водеше класацията по най-много неизработени часове. Нея я виждахме, като си отива час-два по-рано, беше ни пред очите. Понякога я нямаше и по цял ден. Обаждаше се от предния:

— Утре няма да бъда на работа. — И толкова. Казваше, че си води отчет и ги приспада от дните за отпуск.

Веднъж ѝ зададох въпроса защо си тръгва по-рано. Отговорът ѝ беше следният:

— Веднага напусни кабинета ми!

След това научих, че работела и на друго място и я попитах:

— Защо не ми каза, че работиш на друго място, щях да ти вляза в положението? — Беше точно по времето на скандалите около моя сигнал за опасността от зараза. И двете бяхме напрегнати. Помолих я за цигара, макар че не пуших, тя ми услужи и ме помоли да седна и да си поговорим човешки. Поговорихме си точно по този начин. Сестра Атеш присъстваше на разговора ни. Казах ѝ, ако се опасява, че мога да я потърся за свидетел пред съда, да излезе, но тя премълча и остана. Не е важно какво толкова си говорехме. Беше разговор между две жени и майки, не между старша и редова сестра. Съвсем нормален, човешки разговор, какъвто бяхме водили много пъти през дългите години заедно. Та тогава ѝ казах: — Оня път можеше да ми кажеш, че работиш и на друго място, щях да ти вляза в положението. Що ми се правеше на голям шеф?

Това за големите шефове е един от принципите в цяла България. По повод критично предаване по телевизията за депутатите, че не спазват работното си време или че изобщо не стъпват на заседания и пропускат гласувания в парламента, в отделението коментирахме, че само нас ни плашат с уволнения за пет минути закъснение, а пък депутатите си правят каквото си искат. Тогава шефът ни скастри:

— Като станете депутати, и вие ще правите каквото си искате. Сега сте сестри, ясно ли ви е?

В университета преподавателите също рядко си спазват работното време. Чакаме ги в кафенето, от което се вижда външната врата. Не им се сърдим, нали не скучаем в това време? Кафенетата са чудесно място за срещи. Там се разговаря свободно, обсъждат се планове, коментират се преподаватели и т.н. Но веднъж в клас някой се опитваше да изкаже лично мнение, може и аз да съм била, а една доцентка го прекъсна с думите:

— Като станете доктори на науките, тогава ще си изказвате мненията. Сега сте студенти, ясно ли ви е?

Караха ни да повтаряме чужди мнения и същевременно ни предупреждаваха да не преписваме. Е, как да стане това на практика — хем без лично мнение, хем да не преписваме? Става, но иска много учене. Затова следваме пет години само за бакалавър — за да усвоим това важно умение. Веднъж усвоим ли го, обаче, можем да се надяваме — и с право — че ще направим успешна научна кариера в областта на хуманитарните науки. За пример ни служат успелите преди нас. Минимум няколко страници библиография към всяка научна студия, а към статия — поне една. Като пишем труд, най-важното е да покажем, че сме начетени. Така ни учат в университета.

Но нашият възрастен преподавател, американският евреин, който ни преподаваше в първи курс, другояче ни учеше. Той казваше, че за нас е важно не толкова да знаем имена, факти и цифри, колкото да разбираме връзките между тях. Преподаваше писане на есе, преди да ни преподава история на Англия. Писането на есе навлезе вече и в българското образование и много ученици го намразиха, защото не им е ясно какво точно се иска от тях, а и самите учители не са съвсем наясно какво да изискват. На пазара се появиха дебели книги, които обясняват колко вида есета има и как се пише всеки един от тях. От сложно по-сложно — направо да се хванеш за главата. Нашият университетски преподавател ни учеше, че есе означава изказване на лично мнение по дадена тема. И добавяше:

— И малко да напишете, но да е ваше лично мнение. Искам да чуя мнението ви.

За пръв път седнах да пиша есе в първи курс на университета, при това на солидна възраст — 42 години. Страшно ми беше трудно. Какво мнение можех да имам по разни въпроси, които досега не са ме занимавали? И най-важното притеснение — не бях компетентна да се

изкажа за нищо друго, освен за това, с което се занимавах в ежедневието си. Срамувах се да не се изложа.

— Добре, пиши за работата си тогава.

— Какво за работата ми? — и си представих нещо като история на сестринската професия.

— Не — каза американецът — за твоята работа. Обичаш ли работата си?

— Да, обичам я.

— Пиши тогава защо я обичаш.

Замислих се. Защо я обичах, наистина? Защото ми позволяваше повече свободно време от други професии. Защото в свободното си време не мислех за работата си — никой не искаше от нас да поддържаме професионалната си квалификация, като ходим на курсове или пишем статии и трудове по специфично сестрински проблеми, както правят сестрите на запад. Защото много весело си живеехме на работа. Трудно се обяснява, обаче, на човек от запада как така си живеем весело при толкова трудна и отговорна професия.

Оттам се започна. Американецът се пенсионира още същата година. От втори курс ни пое млад български преподавател — толкова ентузиазирани и толкова критични към българския начин на мислене и изразяване, че скоро заличи от паметта ни чужденеца. Той се нагърби с трудната задача да пренастрои мисловната ни система, от едни релси, така да се каже, на други. Не настояваше особено да чуе личното ни мнение, но пък държеше да излагаме идеите си с математическа точност и да се изразяваме като англичани, не като българи. Понякога повишаваше глас или тръшваше вратата след себе си с думите:

— Вие обезсмисляте моя труд!

Най-важното беше да се научим да не използваме персонални нападки, когато не сме съгласни с някого.

— Запомнете — ни казваше, — вие не сте против дадена личност, вие сте против това, което тази личност казва или върши. Вземете кой да е български вестник и четете. Всеки обижда всекиго. А изложението на мисълта криволичи — почне едно, после се сети за друго. Пълни глупости!

После седнаше на някоя банка (университетските чиновници се наричат банки, както и нашите бутилки с разтвори за венозни

вливания) и ни прочиташе нещо от вестник, но едва стигнал до третото изречение, задаваше риторичния въпрос:

— На какво ви прилича това? — и прихваше да се смее с цяло гърло.

Като се заслушахме и загледахме внимателно наоколо, обаче, наистина се смаяхме — телевизията, вестниците, дори отношенията с най-близките ни се оказаха пропити с лични нападки и обидни квалификации. Как не го бяхме забелязвали дотогава?

Може би ако не бях започнала да следвам, никога нямаше да подам сигнал за каквито и да било нередности на работа. Защото и да се замислех, нямаше да се реша да изкажа писмено мнението си. Ако изобщо се замислех. Може би нямаше да се задълбочавам. Просто щях да си върша работата. Нареджат ми — изпълнявам, какво има толкова да му мисля, нали други отговарят? Съответно никога нямаше да попадна под кръстосан огън от обидни квалификации — най-вече от страна на отговорни лица, но не само от тяхна. Щях да продължа да си живея спокойно. Ами инцидентът от януари? Щеше да се покрие, най-вероятно. Нямаше да напиша нищо за него — нали и без това никой не ме караше да пиша, трябваше само да отговоря на два-три въпроса пред шефа и толкова — все едно, че нищо не се е случвало. Може би нямаше да се оплаквам писмено и от клеветите на Скорчева. Или пък нямаше да ми прави впечатление, че ме клевети. Или щях да се уплаша и да си налегна парцалите. Всъщност тя можеше въобще да не ме закача, ако си бях налягала парцалите по-отрано. Май прекалено се впрягах за дреболии. Засягах се от най-малкото нещо. Да не би да е било от критическата? Вие решете, само не забравяйте едно странично на пръв поглед обстоятелство — досег до англоезичната култура през периода на критическата възраст. А досегът до англоезичната култура, както и до цялата западна култура по принцип, носи не само откритието, че персоналните нападки са посегателство върху достойнството на човека, но и едно друго откритие — че всеки човек има достойнство, дори най-незначителният. Не само шефовете! Затова на Запад толкова се вълнуват от проблемите на малцинствата, на инвалидите, дори на психично болните и на бавноразвиващите се.

Сега си мисля и за едно друго съвпадение. В първи курс имахме, значи, англоезичен преподавател от еврейски произход. Той ми помогна да надделея комплексите си. Не само аз имах комплекси, и

колегите ми имаха, а и повечето български студенти също така. Ако случайно не са успели да ги получат докато са ходели на училище, в българските университети се грижат достатъчно — унижават и комплексират младите хора. Сигурно така най-добре ги подготвят за живота. Срещата с американеца беше първото предизвикателство за нас, студентите по английска филология. Точно така — предизвикателство — модерна дума, много използвана в днешно време. Предизвикателство за англоезичните означава не провокация, а сблъскване с нови обстоятелства, непривични за нас, които ни подлагат на изпитание. И така, значи, в университета ни имаше преподавател от еврейски произход, точно когато започвах да следвам, а когато напусках работа, в отделението ни дойдоха на диализа група пациенти от Израел. Какво странно съвпадение, каква ирония на съдбата! Представям си какво могат да кажат антисемитите сега:

— Ето виждате ли? Търсете евреите! За всичко те са виновни!

В разговора с изпълнителния директор темата за евреите също беше застъпена, просто нямаше как да я подминем. Поговорихме си за 13-те пациента от Израел, които бяха планирани да се диализират на следващия ден в една смяна — всички наведнъж.

— Моля ви се, г-н директор, опитайте се да разберете реалното положение. Дори и да приемем, че имаме осем-девет горе-долу чисти апарата, те не са, нали, но да ги наречем сега условно чисти, защото както не сме си изследвали от сума ти време болните, просто не можем да гарантираме и за един апарат, че е чист. И сега пристигат 13 болни от Израел. И мислят да ги диализират наведнъж!

— Има си хора, които отговарят за това! — отговорихте вие, г-н директор, спомняте ли си?

А спомняте ли си аз какво ви отговорих:

— Предупреждавам ви, за да не видите какво значи наистина кошмар. Молете се да не ви мине проверка от Израел! Белгийците вече започнаха, няма как, мерки са взети, наистина, но мерки по нашенски, а евреите са планирани за утре, само за една диализа са, по-добре да ги спрем, да ги пратим в Алпина? — Центърът в Алпина е закрит, вметнахте вие на това място. — Нещо друго да се направи тогава, но да не идват при нас, моля ви се!

После си припомнихме българския подвиг — спасяването на евреите от лагерите на смъртта през Втората световна война — и стана

дума, че пак трябва да ги спасим, че аз точно това се опитвам да направя, нали така ви казах, г-н Янев? Та така си поговорихме за евреите с господин изпълнителния директор.

На другия ден групата от Израел се диализира, разделена на две — едната част вечерта докъм полунощ, другата от полунощ до 4:00 ч. сутринта на 28-ми май. А на всички наши болни и целия персонал се взе кръв за СПИН, хепатит В и хепатит С без никакви формалности, тоест без бележки в два-три екземпляра от личните лекари. Направихме само общи списъци с номера и имена. Разговорът с главния като че ли не беше минал напразно.

Един ваш въпрос остана без отговор по време на разговора ни, г-н директор. Тогава не ви отговорих, макар че този въпрос беше много интересен:

— Защо никой друг не подаде сигнал? Вие за най-умната ли се мислите, за най-компетентната ли, какво?

Използвам тази книга, за да отговоря и на този ваш въпрос, г-н директор. Нито съм най-умната в нашето отделение, нито съм най-компетентната. Всички мои колеги бяха наясно, че има нещо мътно и кърваво около това довеждане на чужденците при нас. Говорих с няколко души, преди да седна да пиша сигнала. Д-р Станчев почти успя да ме убеди да не подавам никакъв сигнал. Не защото всичко е наред, обаче, и няма опасност от заразяване на чужденците с хепатит в нашето отделение. А защото 36 000 лева щели да влязат в болницата.

— Трябва да го направим, Ани, това са най-малко 36 000 лева. Тези пари ще влязат в болницата. Нали знаеш, че е потънала в дългове?

Д-р Станчев потвърди „страхотната“ си интелигентност, страхотна според оценката на дипломантката по здравен мениджмънт. Той все пак най-добре аргументира отговора си. Останалите колеги също се опитаха да ме разубедят и също не защото всичко е наред. Доводите им бяха най-различни, но могат да се обобщят чрез следните няколко поговорки:

Кроткото агънце от две майки бозае.

Кучето си лае, керванът си върви.

Преклонена главичка остра сабя не сече.

Да би мирно седяло, не би чудо видяло.

Тези поговорки казват самата истина. Извлечени са от живота и опита на безброй поколения, родени от български майки юнашки, обитавали българската земя хубава и лягали едно подир друго в нея — безмълвни като заобикалящите ги пръст и камъни. Рано или късно навеки замлъкват дори тези, които приживе доста са лаели по кервана. Идните векове може би ще добавят към съкровищницата на народната мъдрост още една поговорка:

Сама патка ѝ шатват главата.

Не се вслушах в народната мъдрост, не се вслушах, вай-вай, затова си загубих работата като сестра. Причината да не се вслушам не беше само една, беше комплексна както се казва и именно този комплекс от причини се опитвам да изложа и обясня сега, без да се страхувам от друго, освен че може да не успея да си довърша книгата (но и този страх понамаля вече). Опитвам се да потърся не само закономерните връзки между събитията, но и съдбоносните съвпадения, защото, ако сте забелязали, събитията в живота ни не винаги могат да се обяснят само по пътя на логиката. Случва се нещо непоправимо — раздяла с любим, например, или развод, или друго такова нещо. И започваме да се питаме:

— Как стана така, че загубих любимия си? Защо се разведох с мъжа си? — и се ровим из паметта си и търсим причината. Оказва се, че много пъти е ставало нещо дребно, преди да се случи непоправимото. И ако наистина съжаляваме, че сме загубили любимия или че сме се развели, се връщаме с мазохистична наслада към поредицата от дребни случки и въздишаме:

— Ах, ако не бях направила така и така оня път, може би нямаше да се случи! Ах, ако не му бях казала това и това, може би и досега щяхме да бъдем заедно!

По някое време стигаме до някое съдбоносно съвпадение:

— Ох, да не се бях връщала вкъщи еди-кога си, нямаше да ги сваря на калъп! Ама на, бях си забравила нещо и се върнах — съдба!

— Съдба е, сестро — ще каже другата, която слуша, — има съдба, да знаеш! Дай да видим какво пише за днес в хороскопа.

Да, има съдба. Има и пророчески сънища, да знаете. Аз, например, като се хванах да пиша тая книга, знаете си какъв съм сънувах, сестрици? Яви ми някакво божество, сякаш че беше еврейско — дип че те имат сал един бог, нали са родоначалници на монотеизма — и да вземе това странно божество да ми каже, ама няма да повярвате! Казва ми:

— Пиши, пиши, да се знае как си се мъчила да спасиш израелците!

Пък и числото им — 13! Фатално число! Всичко, дето ви го разправям, е чиста истина. Честен кръст, ако ви лъжа нещо!

Две-три седмици по-късно получих отговор от министерството на здравеопазването по пощата, в който се твърдеше, че всичко е било наред с диализирането на чужденците в нашето отделение, че те са постъпили на лечение по договор, сключен между изпълнителния директор на болницата и проф. Фонев. Към отговора беше приложен въпросният договор. Там фигурираха само 16 белгийци. Нямахме никакви евреи. В първия момент ми се стори, че съм попаднала в някаква паралелна действителност, в която никаква група от Израел не е стъпвала в нашето отделение. Не е имало никаква диализа в потайна доба на 27-ми срещу 28-ми май. Изобщо — забрави за подобни пациенти. Няма ги — толкова! Но аз не вярвам в хороскопи, пророчески сънища и преминаване в паралелна реалност (без да си починал надлежно преди това), затова в следващия момент ми се дощя да викна:

— Къде са евреите? Кой ги скри? Търсете евреите!

ДВАДЕСЕТ И ТРЕТА ГЛАВА

Много неща има за разказване още. Но трябва да преминавам към финалните сцени, защото съм си поставила срок да свърша книгата до 1-ви юли — последния ден от редовния ми отпуск, а аз обичам, като си поставя срок, да си го спазвам. На нас, българите, липсата на точност ни е една от малкото слабости. Идва оная вечер, например, клиент и ми дава нещо за превод, много спешно било, трябвало му за сутринта на следващия ден. Сядам и го правя до след полунощ, а на сутринта онзи го няма никакъв. Дойде чак вечерта. Плати си, разбира се, както се бяхме разбрали, по най-високата тарифа, ама защо трябваше съм да не спя, като не е било толкова спешно, пък и той можеше да си спести някой лев.

Ами д-р Станчев, като взе от мен „Фани Хил“ да я прочете? Нищо и никаква книжка, пък и лесно се чете, но я задържа повече от два месеца. Колко пъти трябваше да му напомням, докато я върне!

— Д-р Станчев, носите ли ми книжката?

— Пак забравих, душко, повярвай ми, просто забравих! В къщи е, не съм я загубил.

— Не се и съмнявам, че сте забравили. Пак ще ви напомня.

Добре че си я прибрах малко преди да напусна, защото така и щеше да си остане в нечий шкаф или дом. Никой от колегите не ми се е обаждал, откакто излязох в отпуск. Една колежка ми дължи смяна, поне тя да се беше обадила, да предложи да ми я плати, като не може да ми я върне. Може би смята, че малко съм била наказана, та гледа и тя да добави своя скромен дял. Също като възрастната жена, която добавила сноп съчки към кладата на Ян Хус, еретика, загинал мъченически през 1415 г., чиято смърт става повод за голямо въстание в Прага през първия от петте тъмни века на турско робство в нашата история. Хус е изгорен от Инквизицията на моята възраст. Остава и аз да възкликна сега като него:

— О, свещена простота! — че да ми поолекне поне малко.

„Фани Хил или мемоарите на една лека жена“ беше най-сладкото колективно четиво в отделението, колективно, защото обикаляше от ръка на ръка и сладко, защото представлява първият английски порнографски роман. Бил публикуван за пръв път през 1749 г. и веднага предизвикал скандал, то се знае. После двеста години е четен тайно, като апокрифна литература, пренесен бил в Америка и в много европейски страни. Най-накрая, след съдебен процес през 60-те години на 20-ти век, оправдават романа, дори казват, че е достоен да заеме полагащото му се място във величествения пантеон на английската литература. Наистина заслужава, нито е вулгарен, нито е насилнически, по-скоро е остра сатира на обществото от онова време. Гарниран е, естествено с множество пикантни сцени и затова се чете с лекота. Езикът на романа е изящен. На места звучи като поезия.

Носех го и в нашия университет миналата година на очните. Смятах да предложа на младия ни, амбициозен преподавател да приложи към този роман практиките на текстилизация, по които, предполагам, е най-добрият експерт не само в България, но и на света, но не посмях. Наистина трябва да е най-добрият експерт по тези неразбираеми за широката публика въпроси, защото сам беше изобретил и въвел термина текстилизация в една своя статия, публикувана и университетско издание през 1996 г., след като научно беше установил, че съществуващите дотогава термини, като например текстура, текстуалност, интертекстуалност, екстратекстуалност и други подобни филологически специалитети, не са достатъчни. Трябва да се добави и текстилизация, препоръчваше той в статията си и чрез нейните практики да се трасира картата на не знам какво си беше. Побоях се да му предложа да си изпробва практиките върху „Фанито“, защото нещо не ми беше напълно ясен теоретико-практическият му принос към лингвистиката и щеше да си помисли сигурно, че му се подигравам или най-малкото нямаше да обърне внимание на дилетантските ми въпроси. По принцип, трябва много да внимавам да не сгазя лука в университета, че може и да не си завърша висшето образование. И накрая какво? От два стола, та на земята.

И така, май месец започна много добре. Бях получила похвала от старшата пред колежките, че съм нямала нито един пропуск в стационара през април. Смятах, че бях излязла с чест от войната на дребнави заяждания, подхваната от Скорчева със или без нареждане от

по-високо. Тръгнах на уроци по танци. В школата учехме валс, фокстрот, танго и други такива. Показвах стъпки на сестрите в битовката и съблекалнята. Много забавно беше — хващах някоя, водех я като кавалер и я завъртах внезапно. Припадаха от смях в ръцете ми. Струва ми, че имам вроден усет за танцови стъпки, а може и да е от това, че като дете ходех на балет в една такава огледална танцова зала, само че малко по-малка на площ, с полиран дървен под и станки край стените — в един далечен град, града на моето детство. Благодарение на танците само за месец си възвърнах спортната форма, позагубена през зимните месеци, и възстанових душевното си равновесие, поразклатено от нападките на Скорчева.

На 20-ти май старшата ни събра в битовката — някъде към обяд беше — и ни съобщи, че проф. Фонев е уредил пристигането на две групи чужденци за няколко диализи в нашето отделение. Болните били HCV-негативни (отрицателни за хепатит С). Ще ги диализираме в двете малки зали с по три легла. Не ни съобщи, обаче, кой ден точно ще започнат диализа. Мислехме си, че сега се планира и кой знае кога ще стане. Някоя от нас се обади, че както са отрицателни, може да ги заразим с хепатит. Апаратите в едната малка зала са от най-старите, кой знае колко заразени са се изреждали на тях. Щели да разместят апаратите и да сложат от най-новите за чужденците, отвърна старшата. Аз се обадих за изследванията на болните, които не се правят редовно и казах, че ако мине проверка, няма да издържим. По-късно щях да формулирам — международна проверка, не просто проверка. Старшата призна:

— Вярно е, че болните не са изследвани от много отдавна. Имаме и доста нови, които направиха по няколко месеца, без да са изследвани за хепатит.

След това се обади и Митрева, а думата ѝ тежеше, защото е съпруга на хабилитирано лице, лекар доцент, а и знае как да се изкаже — спокойно, с подбрани думи и с уважение към събеседника. Аз нея много я уважавах, защото е една от най-опитните сестри, а освен това има и магистърска степен от нашия университет, но в друга специалност. Дипломантката я беше изкарикурирала в научния си труд за колектива ни, че авторитетът ѝ бил без покритие, била го градяла върху авторитета на втория си съпруг, че всички ѝ се подигравали зад гърба и т.н. Не е така. Съпругът ѝ е от моя роден край, познавам го —

професионалист от висока класа и прекрасен човек, защо да не се гордее с него? Освен това дипломантката нямаше откъде да знае, че сестра Митрева също щеше вземе магистърска степен три години след нейната. Сестра Митрева каза следното:

— Бих искала да обърна внимание на практиката новите, още неизследвани болни да се диализират на чистите апарати. Така например, пациент Сунай, който понастоящем се диализира в жълтата зала, няколко месеца беше на чист апарат в голямата зала, тъй като беше нов болен и се предполагаше, че не е заразен. Той не е единственият случай. Считам, че докато диализираме непроверени пациенти на чисти апарати, няма гаранции, че и те не са вече заразени с хепатит С и дори с хепатит В. Епидемиологичният риск в отделението ни е много висок.

Старшата изслуша речта с нарастваща тревога, след което каза:

— Права сте, сестра Митрева. Не можем да гарантираме дори един чист апарат.

Тук Дичева не издържа:

— Професорът знае много добре, че нямаме чисти апарати. За какво ги води тези чужденци? И колко народ ще дойде?

Старшата обясни, каквото знаеше:

— Доколкото разбрах, и двете групи са по 15–16 болни, едните от Белгия, а другите от Израел.

— Леле! — писна острогласо Дичева. — Ами как ще ги поемем толкова много? Друг път шефът отказва да вземе и един болен от друг център, и без гости сме претоварени, а сега ги карат направо с автобуса и ни ги тръшват, без да ни питат. И кой ги знае какви ще бъдат капризни!

Друга добави:

— Що не си ги диализира сам? Нали има частен център с пет апарата!

— Кой знае какви пари смъква! — допълни трета.

Всички присъстващи зашумяха развълнувано. Аз си мълчах — нито знаех какъв частен център има професорът, нито ме интересуваше. Той продължаваше да ходи на служебните им събирания, пък аз си стоях на работа, затова не бях в течение.

— По-полека! По-полека! — каза старшата. — Чакайте първо да ви кажа колко пари дава професорът на смяна с чужденци, да ви кажа

ли? — и се усмихна дяволито.

Моментално настъпи тишина и към старшата се насочиха внимателни погледи, пълни с надежда и любов.

— Не е лошо! — промълви Митрева, щом чу за парите, и веднага забрави за заразените апарати, аз поне повече не я чух да говори за епидемиологичен риск.

Предния ден или по-предния за кой ли път бяхме обсъждали въпроса за нашите изследвания за хепатит С. Няколко сестри бяхме изпратили кръв до лабораторията на ХЕИ с бележки от личните си лекари, но резултати не получихме. Бяха се изгубили някъде по пътя. Тогава Дичева беше извисила възмутен глас, гледайки старшата право в очите:

— Какво стана с нашите резултати от хепатита? Не се ли откриха? Това на нищо не прилича! ХЕИ-то прибра парите от Здравната каса, а нищо не свърши.

Старшата пак започна да се оправдава, че все питала, ама оттам все нищо не знаели. Тогава аз се обадох:

— Права е Дичева! Това на нищо не прилича, така си е!

Никога не съм била инициатор на скандали. И сега, при съобщението за пристигащите чужденци, не можах да реагирам първа, но след като чух мненията на колежките, отидох при старшата и я заговорих:

— Знаеш ли какво, мисля си за тия чужденци. Те хубаво плащат, ама да не излезе накрая, че си плащат, за да ги заразим?

— Ани, недей да говориш така. Ще подберем апаратите, ще се дезинфекцират основно, каквото можем, ще го направим.

— Е, да, ама аз четох някъде, че имало скрити места вътре в апаратите, дето никаква дезинфекция не достига.

— Недей да мислиш за тези неща. Не е наша работа, решили са го отгоре. На тебе ще сложа най-много платени дежурства, защото си опитна и знаеш чужди езици.

— Те в Белгия не говорят английски, пък моят френски е колкото да си изпрося боя. А, знам малко иврит! „Мазал тов!“ знаеш ли к’во е? Нещо като „Сполука!“ Гинчето, Гинчето сложи при евреите, тя е работила в Израел.

Старшата се усмихна развеселена и се зае да прави график на допълнителните смени.

Видях графика на по-следващия ден сутринта, точно в деня, когато дойдоха първите осем белгийци. Беше направен на отделен, хвърчащ лист. Аз имах четири смени. Останалите избрани да обслужват чужденците — по една-две. Нищо не казах, тъкмо излизах от нощно и още не бях решила да подавам сигнал.

Вечерта на това нощно дежурство бях говорила с д-р Станчев и колежките, дежурни по полунощ. Д-р Станчев беше на компютъра в кабинета на секретарката, когато почуках и си показах главата през откритата врата.

— Д-р Станчев, може ли за малко?

— Влез, Ани, кажи какво има.

Тъй и тъй, казвам му, че всички говорим само за тия чужденци.

— Аз до тази вечер не знаех, че утре пристигат. Изобщо не ни оставиха време да обсъдим положението — казах аз.

— Да, много набързо стана. Аз също не знаех. Вие какво си говорите, сестрите?

— Ами, че може да ги заразим и да стане международен скандал. Като в Либия. Не е ли опасно да ги диализираме на нашите апарати? Нямаме нито един гарантирано чист. Те дали знаят къде идват?

— По принцип, Ани, на запад много добре знаят, че в Румъния и в България има много хепатит. За диализните центрове говоря. — Да, де, вметнах аз. — Значи са си направили сметката — заключи д-р Станчев.

— Хубаво, ама ако стане нещо, после нас ще изкарат виновни. Изпълнителите, де, нали? Нашите в Либия как ги затвориха? Да не би те да са били виновни?

— Може и да са били.

— Д-р Станчев! Нашите са невинни! Кой знае какво са им нареждали отгоре, само че после ония си измиват ръцете с нас, изпълнителите. — Само няколко дни след този разговор по телевизията щяха да съобщят, че международна експертна комисия е оневинила нашите медици, доказвайки, че епидемията от СПИН е съществувала в болницата цяла година, преди българите да започнат работа там.

— Права си, същото съм го си мислел. Изпълнителите, обаче, също носят известна отговорност.

— Аз мисля да се откажа от смените с чужденците. Даже се чудя дали не трябва да алармирам някъде какво става при нас?

— Абе то и аз мислех да се откажа, обаче са ме сложили първи мен, утре до обяд. Утре оставам да ги посрещам. Няма кой да ми го вземе. Виж какво, няма смисъл да се обаждаш. Щом са решили, ще стане.

— Така си е. Нас кой ни пита...

— Трябва да го направим, Ани, това са най-малко 36 000 лева. Тези пари ще влязат в болницата. Нали знаеш, че е потънала в дългове? Пък и за нас ще има.

— Хм, не съм за трийсет лева — вметнах аз, — може да ми излязат през носа после.

— Може и да не се заразят, то не става толкова лесно. Всичко е божа работа. Но с тия наш'те батаци като нищо може да ни цъфне и някой СПИН, ако вземем да ги изследваме всичките.

— Сакън! Само той ни липсваше! — засмях се аз. Той също се засмя.

— Знаеш ли какво може да ти дойде на главата! Професия!

— Едно време ги изследвахме на три месеца, най-редовно.

— Да, с тая Здравна каса всичко се обърка. Не знам какъв е тоя нашият манталитет, и най-хубавата идея да вземем отнякъде, все ще я изопачим.

— Ние всичко си побългаряваме! — и пак се засмяхме.

— Виж какво ще ти кажа, Ани. И най-редовно да ги изследваме, пак няма гаранция. Светъл период, нали знаеш — после някой цъфне! Дано да не се заразят! Между другото, има едно изследване, за цитомегаловирус (CMV), което изобщо не правим, а трябва. В Германия ги проследяваха и за него.

— Аха, чувала съм го. Едно време вземахме на някои болни, сега си спомням.

— Друго време беше тогава — въздъхна д-р Станчев.

— Ами значи това е. Хубаво, те и другите викат да не пиша никъде. Няма да пиша.

— Недей. По-зле ще стане. Не можеш да оправиш тия неща. Ръководството на болницата така е решило, те да си носят отговорността.

— Само че, ако направят проверка, да не излезе пак, нали...

— Няма страшно. Ние им следим чернодробните проби. Ако има нещо, те се повишават. СГОТ и СГПТ са надеждни показатели. — Няколко дни по-късно щях да прочета, че в някакъв център една четвърт от болните с нормални стойности на чернодробните проби се оказали заразени с хепатит. — Пък и да ги заразим, били някакви дъртаци — и се разсмя. — голяма работа! След шест месеца някой може да цъфне, ама дотогава я камилата, я камиларят — и още по-силно се разсмя.

Такъв беше разговорът ми с д-р Станчев. Той наистина ме успокои. Гласът му беше уверен, жестовете — спокойни, целият му вид — сериозен, дори смехът му беше някак си авторитетен, не като ехидното хилене на шефа. После споменах на колежките, че сме си говорили с д-р Станчев, но без да навлизам в подробности. Те бяха забелязали, че от известно време лекарите показваха по-специално отношение към мен, преференциално, така да се каже, а това, че шефът ме закриля, сама им го бях казала, както и това, че баща ми е пенсиониран професор. С хвалбите си много сбърках. Дотогава никога не бях разчитала на закрила от шефа, даже го мразех и се боях да не би някой да му каже какво съм говорила зад гърба му. Но откакто научих, че бащите ни са работили заедно, взех нещо да не му връзвам много кусур. Това сигурно е направило лошо впечатление на колежките ми и ги е отчуждило от мен. А пък дето им разправях, че и аз съм професорско чедо, директно ме е изстреляло в посока към противниковия лагер. Може би затова всъщност не пожелаха да ме изслушат, нито да прочетат какво съм написала и вместо да ме подкрепят, повярваха на клеветите на шефа, който в мое отсъствие им бил чел „сигнала“. Вътре пишело, че колежките ми били глупави кокошки, че били продажни, че се били продали за жълти стотинки, такива глупости — Дичева ми каза. Беше много огорчена и същевременно озлобена. И аз — какво, какво да кажа за по-убедително? Ами казах ѝ, че не съм писала нищо подобно, защото мен в университета са ме учили да не използвам персонални нападки. Тя се посмръщи — явно не ѝ се вярваше в университета да са ме учили да пиша сигнали. Те и не са! По принцип, учеха ни как да пишем есета от литературно-критически вид. Пак добре за Дичева, че прояви достатъчно смелост да ми каже как са ги настроили срещу мен. Докато останалите само си мълчаха и ме гледаха повече или по-малко

враждебно — те, довчерашните ми приятелки! Колко малко е нужно понякога, за да е развали нещо хубаво! Някой пошушне на някого:

— Жена ти кръшка!

И с набедената е свършено. Честолюбieto на мъжа ѝ е така жестоко наранено, че нито ще я изслуша, нито ще ѝ повярва, ако ще да плаче, ако ще да се кълне в децата си, ако ще по корем да се влачи и да му се моли.

ДВАДЕСЕТ И ЧЕТВЪРТА ГЛАВА

На излизане от отделението след нощното на 21/22-ри май се разминах с професора, който водеше първата група — осем възрастни белгийци, засмян до уши и, както винаги, свеж и бодър. Няколко дни по-късно, по-точно последния ми работен ден щях да го видя съвсем променен — без усмивка, побледнял и посивял в лицето като смъртник. Чак се уплаших, като го видях колко смазан изглежда.

А тази сутрин беше свеж и засмян. Подмина ме, обаче, без да отговори на поздрава ми. Подхвърли нещо закачливо на една от младите сестрички. Друга изскочи от залата и поздрави групата на немски с българско „р“:

— Гутен морген!

Чувствах се уморена. Прибрах се, но не можах да спя. Имах работа в офиса до обяд, тоест в хола, където е и импровизираната ни спалня зад една завеса. Поговорих с мъжа си. После имахме разговор и със синовете. Те поискаха от мен да не мълча:

— Мамо, не трябва да мълчиш! — а очите им пронизаха сърцето ми като кинжали.

Някой от тримата мъже, равноправни членове на семейния съвет, пръв се сети, че щом са обещани пари на ръка, значи работата не е редовна.

— Пари на ръка са безотчетни пари.

— Това си е чиста далавера!

— На вас писмена заповед показаха ли ви?

Не бяха. Но може би шефът беше видял някакви документи? На нас никога не ни показваха документи, когато нареждаха нещо отгоре. Всичко ставаше с устни заповеди.

— Я да потърсим в Интернет телефона на белгийското посолство в България!

— Абе как ще им обяснявам по телефона за всичко?

— Напускай анонимки до вестниците, уж си от болните и те е страх да си кажеш името, после се свий — ни лук яла, ни лук

мирисала!

— Мразя анонимките! Ако ще пиша, от свое име ще го направя!

— На царя, направо на царя пиши!

— Глупости, царят да не е слънце, да огрее навсякъде? То си има йерархичен ред при нас, я дайте да видим какви инстанции имаме ние от медицината.

Преобърнахме интернет, докато намерим каквото ми трябваше. Тогава попаднахме и на славната история с омбудсмана — срещи, гостувания, софри и накрая след години харчене на народни пари, идеята е безславно зарязана. После писах. Не беше трудно. Но след това беше много досадно, докато надписах петте плика и петте обратни разписки на гишето в пощата, а служителката ме поглеждаше намръщено изпод очилата си.

На 23-ти бях цял ден на работа. Сутринта носех сигнала, скрит във вестник. Искях да го прочета на петминутката, но не намерих удобен момент. Беше шумно и весело, както винаги. Една сестра влезе с трясък в битовката, цивилна:

— Вижте какви дънки си купих! — фръц-фръц.

— Страхотно ти стоят!

— Ей, ти кога отслабна толкова, я се обърни! Охо, я какво дупенце!

— Френско гадже е Лъкито, грешка няма!

Аз също се присъединих към закачките:

— Как така отслабна? Я давай рецептата!

— Секс — преди, по време и след всяко хранене! — това беше известна шега, но винаги се приемаше с бурни смехове и изписквания.

Влязохме в залите. Бях в голямата. По едно време излязох за малко да говоря със старшата. Намерих я в кабинета ѝ, цигарата в устата, купчини листи по бюрото, пише нещо, виждам я, че е заета и малко нещо изнервена. Помолих я да ми махне смените с чужденците. Желаещи да ги вземат имаше предостатъчно. Очаквах да ме попита защо и тогава да ѝ покажа сигнала. Не ме попита и аз не посмях да ѝ развалям настроението. В края на краищата от нея нищо не зависеше, така си мислех тогава.

Следобеда д-р Писалев постоя с нас в залата. Говорехме си смешки, като например:

— Вие знаете ли как сбърках по телефона майката на Анито с нея? — подхвана д-р Писалев разказ за една стара история, която се разказваше отново, когато дойдеха нови сестри, тоест свежи слушатели.

Сестрите се засмяха. Аз вметнах, преди още да е започнал разказа:

— После майка ми само ходеше подире ми и питаше, кой е този лекар, женен ли е, откъде е, такива работи. Че ако и да сме женени, какво толкова, да не ни е газил трамвай, я! — последната забележка винаги предизвикваше смях и разпалваше интереса на слушателите.

Д-р Писалев разказа историята. Нищо особено. Гласът ми е същият, като на майка ми и той, значи, ме сбърква с нея, като се обажда на нашите един ден, когато бях на разположение и оставих техния телефон, понеже бях отишла да се видим — неделя беше, ден за семейството. За беда, не започнал малко по-официално, ами направо:

— Ани, бързо идвай в болницата, че ми се ходи по сексуална нужда.

Това за сексуалната нужда си беше отделенска шега. Дежурният лекар, като си лягаше нощно време, казваше, примерно:

— Е, хайде аз да вървя да положа морна трътка. Ще ме търсите, само ако ви се доходи по сексуална нужда.

По едно време д-р Писалев тръгна да се прибира в кабинета си. Догоних го в коридора, като държах в ръка вестника, в който криех сигнала и му казах:

— Д-р Писалев, имам нещо за четене тук, мисля, че ще ви заинтересува. И вие сте споменат.

Той повдигна вежди, може би си помисли, че е някаква статия. Преди години някакъв вестник публикува гневно писмо-оплакване от съпругата на наш болен под заглавие „Черни души в бели престилки“. Извадих сигнала, свих го на руло и му го подадох:

— Прегледайте това в кабинета си, не е спешно, после ще си го прибера.

След половин час д-р Писалев ме извика по телефона в кабинета си. Отидох. Седеше на бюрото си, беше свалил очилата си и разтриваше уморените си очи.

— Поздравявам те, Ани — направо започна той. — Много хубаво си го написала.

— Какво мислите, че ще последва сега?

— Ами като четях, си мислех, че първо ще изхвърчи инж. Фонев, а може и шефът след него. Но може и да греша. Вероятно ще те подгонят. Готви се!

— За какво да се готвя? Те да направят проверка. Всичко е само факти, има изследвания на болните.

— Искаш да кажеш — няма изследвания! — засмя се той.

— Именно! Да дойдат да поискат изследванията за хепатит, да видим какво ще стане. Кой болен откога е при нас, кога е изследван, дата, резултат. Няма мърдане!

— Ани, ти на колко години си? Имаш ли 35? — почти любовно ме погледна той.

— Хайде сега! Жената е на толкова, на колкото изглежда, нали?

Това беше разговорът ни с д-р Писалев. Вместо да ми беше правил комплимент, че младея с десет години, да беше ме подкрепил. Разчитах на него заради рапорта, в който посочи Форито като виновник за използването на заразен апарат от незаразен болен (или поне неизследван). Но Форито точно тогава не е бил виновен. Всички техники са го правели редовно, преди и след този случай, и продължаваха да го правят — с благословията на шефа.

На 25-ти — неделя, бях нощна до 24:00 ч. Цялата неделя до късно вечерта се диализираха нашите болни, които по график трябваше да дойдат в понеделник, на 26-ти. Неделята винаги е била почивен ден, без диализа. Бяха разместили смените, за да освободят място за гостите от Израел, които бяха планирани за вторник, 27-ми май. Затова трите диализни смени от понеделник минаха предварително, в неделя, а на другия ден, в понеделник, бяха изтеглени двете смени от вторник. Така вторникът се освободи за три смени чужденци — две смени с по осем белгийци, както обикновено и една смяна евреи. От срядата графикът се връщаше на старото положение. То всъщност не беше същинското старо положение, а установеното откакто дойдоха белгийците. Осем от тях идваха първа смяна — от сутринта до обяд — във вторник, четвъртък и събота. Другите осем провеждаха диализа вечерно време до полунощ. В дните, когато идваха, нямаше нощна смяна от наши болни и залите стояха затворени,

преди да дойдат чужденците. За да им намерят място сутринта, освен че разкриха двете малки зали, които преди бяха затворени до обяд, преместиха двама от нашите сутрешни болни следобед. Нашите болни във вторник, четвъртък и събота сутрин са 13 на брой, без да броим заразените с хепатит В — те си имат отделна заличка с два поста. И 13-те болни се събираха в голямата зала — тя има точно 13 апарата, този факт е важен за по-късно. Така на общо 19 апарата — 13 в голямата и по три в двете малки (кафявата и оранжевата) — се диализираха 8-те гости от Белгия и 11 от редовната сутрешна смяна. Двама от гостите бяха в голямата зала. Заплащане беше обещано само на сестрите от оранжевата и кафявата зала. По този повод сестрите коментираха:

— Ама е стиснат тоя нашия професор! Свиди му се да отпусне още някой лев, задето му гледаме двама и в голямата зала.

— Остави го! То човек като одъртее, такъв става — крив и стиснат.

— Че е крив, крив е, ама иначе много го бива да се преструва. Кат' вземе да се здрависва и да потупва по рамото, ще речеш, че е някой политик. Да знаете, че е червив с пари!

— От парите ще е! От тях идва всичко! Човек колкото повече има, по-алчен става и по-стиснат.

От голямата зала бяха извадени три от новите апарати и преместени в кафявата, защото там апаратите бяха стар модел, тоест подходящи само за български болни, но не и за платежоспособни гости. Още първия ден мистериозно изскочиха купчини чаршафи и всички легла бяха застлани с колосано бяло спално бельо с печати на хотел по него. И нашите болни спечелиха от застилането. Но стерилните компреси с ръкавици и марли се приготвяха само за чужденците. Нашите ни гледаха как се стараем за чужденците и в погледите им се четеше безсилна ненавист като на заварени деца към мащеха. Някои започнаха да мърморят, други изливаха недоволството си под формата на хапливи остроумия. Особено ги вълнуваше въпросът за заплащането. На 25-ти в неделя на моето нощно дежурство, работих в оранжевата. Една колежка ме помоли да отида там вместо нея и аз отидох, както много пъти преди това го бях правила. Стори ми се, обаче, че колежките нещо говореха зад гърба ми,

защото като влезех внезапно при тях, млъкваха. Тримата болните в оранжевата ме подхванаха направо:

— Я кажи колко пари ви дават за чужденците?

— Аз нямам смени с тях, питай другите.

— Чух, че ви дали по 100 лева!

— Глупости! Още малко и по 100 долара са ни дали! Още нищо не е платено, като си заминат — тогава.

В този момент в залата влезе д-р Веждов и каза:

— Хе-ей! Какво сте се развикали, бе момчета, като на някакъв футболен мач? — и като разбра какво ги вълнува, добави: — Това ли било! Мене ще питате, за какво съм дежурен лекар? Аз всичко знам. Няма такива работи, не си въобразявайте. Всичко е с разрешение на ръководството. Защо да не дадат? Нищо не дават, бе! На лекар по 50 лева, 30 — на сестра и 20 — на санитарка — няма повече. На сестра Боянова може да й дават повече, тя е специална.

— Аз нямам работа с чужденците — хладно му отговорих аз, той се засмя дрезгаво и излезе, без да прегледа болните. Обикновено, като влизаше, вдигаше поглед към телевизора и питаше какво дават или дали ще гледат мача, пускаше някоя плоска шега и преди някой да успее да се оплаче от нещо, се измъкваше. После трябваше да ходя да му се моля да излезе от кабинета си и да дойде, че някой болен се оплаква от нещо или кара тежко диализата. След като Веждов излезе, единият от болните ме попита:

— Защо така, бе Ани, не си в платените смени? Нали знаеш езици? — Болните често се обръщаха към нас на първо име, само новите, докато свикнат, използваша неутралното сестра или питаха за фамилията. Някои колежки държаха да ги наричат само на фамилия и правеха забележки, но аз смятам, че е естествено, щом говоря на някой на първо име и на ти, и той така да ми говори. Вежливото отношение между хората е много важно, разбира се, думи и фрази като моля, благодаря, ако обичате, заповядайте, извинете за безпокойството и пр. улесняват социалните контакти, но те са само фасадата, истинското уважението се гради на доверие и сигурност, че човекът до теб или срещу теб или изобщо някой от хората, с които имаш отношения, няма намерение да забие нож в гърба ти.

— Те не говорят английски — отговорих на болния. Последния ми работен ден щях да се убедя, че говореха и английски, някои от тях

дори много добре.

Тази вечер взех таблото със смените на болните. То стои в подготвителната зала на техниците. Форито беше дежурен, но малко го беше грижа кой влиза в подготвителната и кой излиза, а там има сложна и скъпа техника за омекотяване на водата. След приключване на диализа, стаята се заключва и ключът стои при техниците. Форито много пъти си е заминавал, а зад гърба му вратата на подготвителната зейнала отворена, с ключа оставен на бравата. Форито си беше перманентно разсеян и ядосваше всички с нехайството си. Чувала съм шефът да го хока, че и цял апарат да отмъкнат под носа му, пак може да не забележи. Тази вечер диализата протичаше спокойно и Форито си лежеше на тъмно в празната кафява зала върху голата кожа на средното легло (леглата се застилаха само в дните, когато имаше чужденци) — гледаше телевизия, разбира се, а може би спеше. Спокойно си преписах интересующите ме данни от таблото, като например общ брой на болните — 88 (в сигнала бях писала около 80), точен брой на заразените от хепатит С — 24 (в сигнала бях писала 23), разпределение на всички болни по зали и брой на заразените по смени. Именно тогава разбрах, че на едни и същи апарати в голямата зала се диализираха и заразени, и незаразени. Потръпнах — как не бях забелязвала, че при наличното съотношение брой апарати към брой болни, нямахме физическата възможност да заделим седем апарата за хепатит С, а сме използвали едни и същи апарати и за инфектирани с хепатит С, и за неинфектирани. Какви мерки е можел да вземе шефът след рапорта на д-р Писалев, като поставянето на незаразен болен на заразен апарат си е било практика, а не изключение! Но друга изненада пък ме чакаше оттатък, в журнала, който стоеше в голямата зала. Отидох да си запиша болните в него, всеки път се записват в този журнал с датата на следваща им диализа, разгърнах назад и що да видя? Няма вписан нито един чужденец! Разтреперих се. Наистина било далавера. Нелегално ги диализират, Господи! Пари в болницата няма да влязат. Не посмях да попитам нито колежките, които ме гледаха как разгръщам и нищо не казваха, нито дежурния лекар — д-р Веждов, който си стоя цялата вечер в кабинета пред телевизора.

Прибрах се в полунощ и казах на мъжа си, че не вписват чужденците. Той не се изненада. Очаквал го бил, още когато научил от мен, че са обещани пари на ръка.

На сутринта, 26-ти, понеделник, той излезе на разходка, а аз останах в леглото да си полежа още малко. Не можах, обаче. Телефонът звънна в осем без нещо. Беше старшата:

— Боянова, доц. Фонев те вика на разговор в кабинета си. Можеш ли да дойдеш веднага?

— За какво ме вика?

— Той ще ти каже.

— Мисля, че имам право да знам за какво иска да разговаря с мен доц. Фонев!

— Ще дойдеш ли или няма да дойдеш?

— Сестра Донманлиева, мисля, че не мога да дойда.

— Така ли мислиш? Ще предам на доц. Фонев думите ти.

— Разбира се. Дочуване.

Най-близкостоящите инстанции бяха прочели сигнала ми, значи.

Ето какво беше прочел изпълнителният директор на болницата и, вероятно непосредствено след него — шефът, довчерашният ми покровител:

— ЕАД, гр. Равен.

ДО: МБАЛ — Св. Магдалина

здравеопазване

Копие: Районен център по

здравеопазване

Копие: Комисия по

здравеопазването

Копие: Министерство на

външните работи

Копие: Министерство на

Копие: bTV Новините

На вниманието на всички заинтересовани органи

Отн.: Опасност от заразяване с хепатит на чужди граждани в отделение по хемодиализа към МБАЛ „Св. Магдалина“, гр. Равен

Тази сутрин, 22.05.2003 г., осем белгийски граждани започнаха първата си хемодиализна процедура в нашето отделение. Още осем ще бъдат обслужени до края на деня. Така общо 16 белгийски граждани ще проведат по шест хемодиализи, докато са на почивка, както следва: на 24, 27, 29, 31.05. и 3.06.2003, като на 27.05.2003 г., вторник, ще се диализира и група от Израел. В това само по себе си няма нищо нередно. Съчетаването на почивка и лечение — медицински туризъм — се практикува в много страни по света.

Международният медицински туризъм, обаче, предявява високи изисквания към предлаганите условия в страните-домакини. Опасността от евентуално заразяване на гостуващите пациенти е една от най-чувствителните му точки. А нашето отделение е силно уязвимо в това отношение.

Ето кои са слабите ни места:

— висок процент инфектирани с хепатит пациенти (от около 80 болни, обслужвани при нас, 23 са положителни на хепатит С и 6 — на хепатит В, т. е. близо 40% са вирусоносители по сегашни данни, а по данни от преди две-три години — близо 80%); при средно около 20% за диализните центрове по света. Специално за Европа, цитирам: „Сред страните-членки на Европейската асоциацията за диализа и трансплантация, например, разпространението на анти-HVC е намаляло от 21% през 1992 г. на 17.7% през 1993. И все пак, честотата на установяването на носители на анти-HCV между 0.4 и 15% в хемодиализните центрове продължава да бъде причина за тревога.“

— диализиране на неинфектирани и инфектирани с хепатит С пациенти в общо помещение — зала с 13 поста. Тъй като въпросът дали вирусоносителите на хепатит С трябва да се изолират в отделна зала все още е спорен в медицинските среди, а може би и поради липса на пари за ремонт и преустройство на помещенията в отделението ни,

за меродавно се счита, че изолация на инфектираните с хепатит С не се налага и само инфектираните с хепатит В се изолират в специална малка зала с два поста. Цитирам противоположно мнение, „Американски журнал за контрол на инфекциите“, февруари 2003, том 31, No. 1: „Заклучение: Очевидно, използването на общи помещения и пособия във високо-рискова хемодиализна среда за продължителен период от диализно време, улеснява вътреболничното предаване на инфекция с HCV. Значителното намаление на броя на новооткритите случаи на година от 6.8% на 1.01% [(...)]показва, че една всеобхватна, строго спазвана политика на изолация за HCV-позитивните пациенти играе значителна роля за ограничаване пренасянето на хепатит С в хемодиализните отделения, точно както изолирането на инфектираните с хепатит В доведе до драстично намаление на случаите.“^[1]

— липса на редовно вирусологично изследване за носителство на HBV, HCV, HIV и CMV. Докато преди години както болните, така и персоналът бяха изследвани за вирусоносителство на всеки три месеца, сега изследванията се провеждат нередовно — точната дума е хаотично, който когато вземе направление от личния си лекар — ето защо имаме пациенти, неизследвани повече от година, както и нови болни от месеци на диализа все още неизследвани; самата процедура по изследване впрочем е сложна и ненадеждна дори за персонала, така например няколко сестри, измежду които и аз, чакаме вече повече от два месеца резултатите си за вирусоносителство на хепатит С, старша сестра Донманлиева сигнализира многократно, но без успех;

— липса на „чиста“ зала за приемане на неинфектирани чужди граждани. Чиста зала е помещение с апарати, на които се обслужват само редовно проследявани неинфектирани пациенти или нови болни след получаване на отрицателен резултат от първите им изследвания. В нашето отделение новите, още неизследвани болни, започват диализа на т.нар. наречени — условно — „чисти“

апарати в голямата ни зала (с 13те поста) до получаване на резултат от първото им изследване. Най-скорошен показателен пример за порочността на тази практика е пациент, който, бидейки нов болен, започва диализа на един от тези „чисти“ апарати и след получаване на положителен резултат за HBV е преместен в специалната зала с два поста за инфектирани с хепатит В. Точно в този момент един от белгийските граждани се диализира на същия апарат, а за останалите гаранцията е само на думи.

— наличие на отклонения в стриктното спазване на стандартите за времетраене дезинфекцията на диализните апарати. За това, че времетраенето на дезинфекцията на апаратите не се съблюдава стриктно в нашето отделение, аз лично подадох писмен сигнал до настоящия ни завеждащ отделение — доц. Константин Фонов. Уличеният в небрежност е работещият като техник по поддръжка на апаратите в нашето отделение инж. Никифор Фонов. Случаят е отминат без внимание.

— наличие на отклонения в стриктното спазване на стандартите за ползване на апарат за HCV-позитивни само от други HCV-позитивни. За конкретен случай на такова отклонение, а именно ползване на инфектиран апарат от неинфектиран болен е докладвано писмено в лекарски рапорт от 25.03.2003 г. Станало е без знанието на дежурния лекар в голямата зала, където се диализират смесено инфектирани и неинфектирани болни — още един показателен пример за порочността на практиката да не се изолират инфектираните с хепатит С пациенти. Уличеният в небрежност е гореспоменатият инж. Фонов. Случаят е отминат без внимание.

Пристигналите на почивка и лечение белгийски и израелски пациенти са „чисти“, т. е. неинфектирани с хепатит В или С, а лечението им в нашето отделение е уредено от проф. Асен Фонов, бившия ни завеждащ катедра — информира сестринския персонал старша сестра Донманлиева на 20.05.2003 г., т.е. ден преди започване диализирането на чуждите граждани. Обещано

ни беше допълнително заплащане „на ръка“. И преди се е случвало да обслужваме чуждестранни пациенти, но никога в такъв мащаб. Опитите от моя страна да повдигна въпроса за риска от инфектиране се сблъска с оправданието, че други решават, ние само изпълняваме.

Хемодиализните процедури са едни от най-скъпите медицински услуги. Теоретически, нашето отделение би могло да извършва такъв вид услуги на чужди граждани срещу заплащане, от което ще печели цялата болница. Достатъчно би било да се инвестира в изграждане на нова зала с новозакупени апарати специално за неинфектирани чужди граждани. На практика, обаче, постоянните оправдания с липса на финансови средства, опитите да се заглушат гласовете на подчинени, които казват неприятни истини и типичното уповаване на късмета: „Да пази господ, дано да не се случи беля“, а може би и търсенето на лесна печалба, рано или късно ще доведат до международен скандал подобен на този с нашите медици в Либия.

Анета Т. Боянова, ЕГН: [...], мед. сестра с над 25-годишен трудов стаж, работеща в отделение по хемодиализа към МБАЛ „Св. Магдалина“, гр. Равен, от 1987 г.

22.05.2003 г.

---

[1] Вж. <http://www2.us.elsevierhealth.com/scripts/om.dll/serve?action=searchDB&searchDBfor=art&artType=abs&id=amic0355&nav=abs>
Conclusions: Evidently, the sharing of facilities in a high-risk HD environment for a prolonged dialytic age facilitates the nosocomial transmission of HCV infection. A significant decline of annual seroconversion rate from 6.8% to 1.01% (odds ratio [OR], 7.535; 95% CI, 1.598-48.89; P .005) suggests that a comprehensive, strictly enforced isolation policy for HCV-positive patients may play a significant role in

limiting HCV transmission in HD units, just as it has in drastically reducing HBV transmission in these settings. (*Am J Infect Control* 2003;31:26-33.) ↑

ДВАДЕСЕТ И ПЕТА ГЛАВА

Беше сутринта на 26-и май 2003 г. Денят едва започваше, а щеше да бъде тежък ден за мен — от сутринта си личеше.

Около 9:00 ч. телефонът пак иззвъня. Мъжът ми го вдигна, аз само му дадох знак, че ме няма. Отново се обаждаше старшата:

— Анито излезе. В града по работа. Не знам. Да ѝ предам ли нещо? Да? Дочуване. — затвори и се обърна към мен: — Шефът ти те викал да разговаряте за сигнала, който си подала.

— Аз на него сигнал не съм подавала, няма какво да ме вика.

След час се обади шефът, лично:

— Съжалявам, още не се е върнала. Може да се забави. Да ѝ предам ли нещо? Да? Благодаря, дочуване. — затвори и се обърна към мен: — Шефът ти е бесен, че си подала сигнала направо до главния. Трябвало първо на него.

— Така ли? На него като му подадох сигнал, той някакви мерки взе ли? Хайде сега да не ми се прави на много засегнат. Хубаво му беше да ми се подиграва с онази бележчица. Не съм била наказвана в периода януари-март 2003 г. Като че ли през цялото останало време само са ме наказвали! Абе я да излизам аз, че може да ми минат на проверка. Сигурно са се сетили, че се крия.

— Как така ще ти идват на проверка? Няма право да навлизат в частна собственост! Да не си въобразяват, че още е социализъм!

— Недей така. Не ги познаваш. Ще вземат някой от охраната на болницата, той ще те поотупа и сам ще ги поканиш, хем на бърза ръка. После върви се оплаквай.

Имах среща с адвокат в 12:00. Излязох в 10:30. В центъра изчаках да стане времето за срещата ни. Седнах в едно заведение, поръчах си кафе и запалих цигара. Ръцете ми потреперваха. Срещата с адвокатата беше кратка. Щом разбра, че ме търсят за разговор, каза, че идва с мен — има право да бъде свидетел. Взехме едно такси до нас. Мъжът ми каза, че се обадила секретарката на главния — самият

главен ме бил викал на разговор. С адвокатата, седнал до мен, набрах номератора на болницата и поисках направо изпълнителния директор:

— Добър ден! — казах. — Обажда се сестра Анета Боянова. Искали сте да ме видите, г-н директор?

— Добър ден, сестра Боянова! Да, искам да се видим, да поговорим. Не ви познавам лично, пък ето получих тук писмо от вас.

— То не е само до вас.

— Да, именно. Исках да ви попитам защо така през главата на прекия си началник пишете до къде ли не? Знаете ли, че можем да ви уволним?

— За какво ще ме уволнявате?

— За уронване престижа на прекия ви ръководител!

Тук аз се обърнах към адвокатата:

— Щели да ме уволняват за уронване престижа на прекия ми ръководител.

Адвокатът ми, представител на едно българско малцинство, известно с многохилядната си културна история, ми подсказа:

— А той уронва престижа на болницата ви пред света.

И аз повторих:

— А за това, че той уронва престижа на болницата ни пред света, какво ще кажете?

Нищо не можа да каже, а по време на разговора ни в кабинета му малко по-късно се убеди, че съм имала основателно право да пренебрегна прекия си началник, защото не е взел необходимите мерки след сигнал, подаден лично до него — носех писмото до шефа от март и го показах на главния. Така елиминирах най-важния аргумент на обвинението срещу мен.

След това с друго такси отидохме в болницата, адвокатът и аз. Бях казала на главния, че ще дойда с адвокатата си. Каква беше изненадата ми, обаче, когато той изгони адвокатата с думите:

— Откъде знаете за какво може да си говорим?

Сякаш ме беше повикал на любовна среща.

Първата ми реакция беше да не се съгласявам на никакъв разговор насаме. Но адвокатът помоли за кратка консултация отвън и в коридора ми каза:

— Влез без мен. Не бой се. Той трябва писмено да ти отговори. Разговорът е без значение, ще изчакам тук да видя какво ще ти върчи.

Не вярвам да е заповед за уволнение. Няма за какво да те уволни.

И аз влязох.

— Заповядайте, сестра Боянова, седнете.

Огледах се къде да седна. До вратата имаше ниска масичка с тежки кожени фотьойли, като в царски дворец или правителствена резиденция. По-нататък друга маса — висока, голяма, леко овална, от тъмно стъкло. Около нея бяха наредени столове с високи облегалки. Избрах си един по средата на широката част и седнах. Директорът беше на два метра от мен, зад бюрото си, долепено до челната част на масата. На стената зад него имаше бронзов барелеф на Света Богородица с младенеца.

— Ние с вас не се познаваме, не сме се виждали досега — подхвана главният.

— Ами нямало е повод, г-н директор. И по-добре да нямаше, никога.

— А сега какво толкова е станало? Интересува ме защо туй нещо не е изпратено първо до прекия ви ръководител? — мекият му говор леко дразнеше филологическият ми слух, а и родом съм от област, където се говори твърдо. — Как смятате, че като медсестра можете да изпращате такива материали, без знанието на прекия си началник? С такива подробности сте писали, че и на прекия ви началник е щяло да му бъде интересно да ги научи. Да научи нещо за отделението си, което не е знаел.

— Той е уведомен още през март. Ето мое писмо до него. За подобни нередности — разпространение на хепатит С, безотговорно отношение от страна на някои лица от техническия персонал. След този мой сигнал прекият ми началник не взе никакви мерки. Получих един странен отговор от него — в писмен вид, да ви го покажа ли и него? Повтарям, по този сигнал не бяха взети никакви мерки — и му прочетох подбрани извадки от мартенското си писмо до шефа, не за клеветите, а за хепатита и безотговорността на инж. Фонев. — Наистина въпросът беше много сериозен — казах аз и цитирах: — „Има място за тревога, доц. Фонев...“ и т.н. Моля, обърнете внимание как завършвам — и пак чета — „Разчитам на вашата компетентност и на вашите правомощия при вземане на най-правилното решение — за просперитета на повереното ви отделение, за висококачествено...“

Той ме прекъсна:

— Това писмо не ме интересува, писали сте го на вашия началник.

— Но моля ви, г-н директор, приемоте това копие. За вас го нося.

Не искаше копие от писмото до шефа ми. Как ще иска, като му срина основния темел на обвинението? Вместо това ми зададе въпроса:

— Вие сега какво си мислите? Че въпросът не е от компетенцията на вашия завеждащ отделение, какво ли? И че трябва да го реши ръководството на болницата? Или министрите? И защо си позволявате да пишете до къде ли не? Имам доклад от доц. Фонев и старшата сестра, които ми отговориха, че отделението е приведено в пълно съответствие с епидемиологичните изисквания и са взети всички необходими мерки по осигуряване обслужването на чуждестранните пациенти. Ръководството на болницата също е взело всички мерки. Какво ме гледате така? Вие май и на мен не вярвате?

— Надявам се да не се наложи да си поговорим на друго място по този въпрос. Нашият завеждащ отделение и старшата дадоха ли ви писмени гаранции за това, че всичко...

— Да, разбира се.

— Ще издържат ли на една проверка? Гарантират ли това?

— Е, как няма да го гарантират? Що за въпроси задавате? Вие знаете ли си длъжностната характеристика? — и ми подаде ксерокс копие от нея.

— Така, благодаря — и прегледах копието. Бях подписала механично този документ и го бях забравила.

— Вие нищо не знаете — продължи главният. — Лечението на чуждестранните пациенти е съгласувано с епидемиолога на болницата, с охраната по труда, с главната медицинска сестра на болницата. Не знам, аз, много ми е интересно, първо аз, меко казано — съм изумен! В смисъл — искам да ви попитам две неща. Като има такива работи, защо не дойдохте първо при мен? Като има такива работи, ще дойдете, ще поговорим. Ако нещо не е както трябва...

— Не знам вие как си представяте нещата — прекъснах го аз. — Веднъж съм подала сигнал, писмен сигнал, до завеждащия отделение. Вие научихте ли, че нещо става в нашето отделение? Той нещо каза ли ви? Няма обратна връзка, разбирате ли? Когато подадох сигнала, се надявах, че доц. Фонев ще го заведе под еди-кой си номер, на еди-коя

си дата и да получа някакъв отговор, разбирате ли? Официален отговор!

— Разбира се! Но първо искам да ми обясните защо никой от цялото отделение, никой лекар не е забелязал нищо нередно, само вие? Вие ли сте най-компетентната? Има си завеждащ отделение, има директор на болницата и други отговорни лица, има главна сестра, има епидемиолог, има охрана на труда — изреждаше той, като свиваше пръст след пръст на едната си ръка, — защо не се обърнахте към тях или ако смятате тогава, че не ви удовлетворява отговора, тогава да пишете до разни инстанции? Ако нямате никаква ответна реакция, тогава.

— Добре, аз се надявам на някаква ответна реакция наистина, защото тези хора минават през отделението нелегално, не се записват в нашите журнали, журналите на хемодиализа. Това не е ли нелегално, това лечение? Как ви се струва?

— На вас ли да обяснявам? Вие чели ли сте си длъжностната характеристика?

— Хубаво, де, ще я прочета, прибрах си я.

— Не, не, извадете я и прочетете да видите какво пише в нея, защото май не си знаете задълженията.

Извадих длъжностната характеристика от папката, която носех и я погледнах.

— Прочетете и аз да чуя какво пише, хайде, четете.

— Какво да ви чета?

— Там, дето пише йерархически взаимоотношения, там четете.

— А, секция трета ли? Връзки и взаимоотношения? — и прочетох: — „Йерархически подчинена на: старшата медицинска сестра и на началник клиника/отделение, лекуващ/дежурен лекар“. Е, добре, аз многократно съм уведомявала старшата, лекарите и нашия завеждащ, ама няма ответна реакция, разбирате ли, и затова сега очаквам отговора ви.

— А вие защо си превишавате професионалните компетенции?

— А-а, професионалните компетенции! Точно това се опитвам да ви кажа, че не е в моите компетенции, не мога да реша проблема, той е много сериозен и се нуждае от вашата помощ.

— Добре, де, ама защо не ми казахте на мен? Защо трябва да водим този разговор сега?

— Защото не мога да го вода с прекия си началник.

— Вие много се грижите за чужденците, май само за тях се грижите? Не виждам каква е разликата между чуждестранни и български пациенти!

— Ами разликата е, че ако мине една международна проверка, няма да я издържим.

— Ама кажете ми, според вас, има ли разлика, защо не ми кажете каква е разликата между чуждестранните и българските пациенти?

— Добре, ще ви кажа. Няма разлика, ако това искате да кажете, вярно е, или поне не трябва да има, но в момента горе при нас се прави разлика. Голяма разлика се прави.

— Ама вие сега, какво, нашите болни да не са някакви маймуни?

— Направо! Нашите болни ги третират при нас като някакви маймуни! На едни и същи апарати се диализират заразени и незаразени — и започнах да сгъвам пръсти, като него преди малко, — нови болни идват непроверени, лягат на чисти апарати и се оказва, че били заразени с хепатит В, старите болни не се изследват редовно, някои не са изследвани повече от година и сега, с идването на чужденците, последната капка преля. Не знам какво са ви докладвали на вас, знам, че има такива работи, това знам аз. Знам, че болните не са изследвани от отдавна, а трябва да се изследват на три месеца, това знам. Честно да ви кажа, не мога да знам всичко, но това, което знам е, че такива условия не отговарят на всички условия. След това знам, че не е редно чуждите болни да не се вписват в журналите. Това са над 100 диализни процедури, които струват към 20 000 долара.

— Тук имам нещо за вас, заповед — прекъсна ме внезапно главният и ми подаде няколко листа, скрепени заедно, от които най-горният беше розов.

— Много благодаря — казах най-възпитано и погледнах да видя какво ми връчва. — А-а, да дам „писменни обяснения (веднага ми се наби двойното «н» в думата писмени — аман от неграмотни секретарки) във връзка със становището ви относно диализирането на чуждестранни граждани. Същите ви се искат на основание чл. 193 ал. 1 от кодекса на труда“. Ама веднага ли ги искате? Не може ли да ме изчакате малко от малко?

— Да, разбира се, седнете спокойно и си ги напишете, където ви е удобно и ми ги донесете утре.

— Благодаря. А аз ви моля сега да приемете и да заведете сигнала ми до завеждащ отделение от март месец.

— За какво ми е този сигнал?

— Може да ви потрябва. Ето, надписвам ви го. — И написах с едри букви в полето отгоре: „На вниманието на доц. Гр. Янев!“ — Така-а. И да знаете, че утре ще се диализират цял ден само чужденци. Утре идва израелската група.

— Е, и?

— Е, ако може да се каже, че имаме 8–9 горе-долу чисти апарата, те не са, нали, но да ги наречем сега условно чисти, защото както не сме си изследвали от сума ти време болните, просто не можем да гарантираме и за един апарат, че е чист. И сега пристигат 13 болни от Израел. И мислят да ги диализират наведнъж! Как така наведнъж!

— Има си хора, които отговарят за това!

— Предупреждавам ви, за да не видите после какво значи наистина кошмар. Молете се да не ви мине проверка от Израел! Белгийците вече започнаха, няма как, мерки са взети, наистина, но мерки по нашенски, а евреите са планирани за утре, само за една диализа са, по-добре да ги спрем, да ги пратим в Алпина? — Центърът в Алпина е закрит, вметна директорът на това място. — Нещо друго да се направи тогава, но да не идват при нас, моля ви се!

— Ще говоря с вашия завеждащ за това.

— Ние, българите, сме спасили евреите през Втората световна война — засвирих аз на патриотична струна.

— Е, и?

— Е, тогава сме ги спасили, и сега трябва да ги спасим. Точно това се опитвам да направя. Още има време да предотвратим геноцида на евреите в нашия център. Защото ако минат на проверка от Израел, така ще кажат, геноцид! Не да сме ги заразили, не, само задето сме ги на поставили на повишен на риск от заразяване, разбирате ли?

— Радвам се, че си поговорихме добре — каза главният, за да ме подсети да си тръгвам.

— И аз се радвам. И ви моля и вас сега — вземете мерки за евреите. Белгийците вече започнаха, няма как, те може и да ни простят, но евреите са друга работа, помнят завинаги и няма прошка.

— Ама вие какво, заплашвате ли ме?

— Не, давам ви възможност да предотвратите най-страшното. Разбирате ли, няма 13 чисти апарата, няма осем, няма нито един чист апарат, всъщност!

— Благодаря ви още веднъж — хладно каза изпълнителният директор. — Очаквам писмените ви показания.

— Да, да, ще гледам утре да са готови. Моля ви, вземете това да го заведете — казах аз на секретарката, която тъкмо влизаше.

— Не, само онова с обратната разписка — нареди директорът.

Аз обаче догоних секретарката в коридора и я помолих да вземе и това писмо. Тя видя, че на него отгоре пише, че е за шефа ѝ и го взе.

Адвокатът ме чакаше на диванчето в коридора пред кабинета на главния.

— Ето какво ми връчи — и му показах заповедта.

— Добре, работодателят е длъжен да изслуша служителя, преди да му наложи наказание. Ако беше решил веднага да те уволни, щеше да е много лесно. Но сега трябва много да внимаваш. Директорът явно не е глупав. Да не го обиди нещо в разговора?

— Не съм, много хубаво си поговорихме даже.

— А той тебе? Заплашва ли те по някакъв начин?

— Не, не смятам. Слушаше ме внимателно. Всичко му казах. И че са нелегални даже успях да му кажа.

— А защо тогава иска още обяснения? Още не се е отказал да те наказва дисциплинарно, значи.

— Ами и аз това се чудя. Мислех, че ще скочи, като му рекох, че са нелегални, пък той ми вика, знаеш ли какво пише в длъжностната ти характеристика?

— Тази работа ще излезе много по-сериозна, отколкото изглежда на пръв поглед. Трябва много да внимаваш.

— Ами нали затова търся юридическа помощ на всяка крачка? — засмях се аз. После секретарката се върна, изправих се и я пресрещнах.

— Ето ви номерчето — каза тя.

Погледнах го, после погледнах печата върху писмото в ръцете ѝ. Беше завела писмото до шефа ми от март, по погрешка. Сигурно големият надпис с името на главния я беше подвел. Идеше ми да я разцелувам. Сладка руса кукличка, леко позавехнала! Благодарих ѝ

най-учтиво и сдържано. После по пътя излях буйната си радост от неволната секретарска грешка. И още веднъж в къщи.

— Дотук — добре — отчетох се аз. — Сега да сядам да пиша показанията. Да видим после как ще ме уволни!

Но преди да седна да обяснявам отново нещата на главния, набързо направих една молба до полицията и я занесох в районното. Адвокатът ме беше посъветвал да направя така — заради това, че чуждите пациенти не се регистрираха в журналите. Предупреди ме, че ако пратя до прокуратурата, могат да ме обвинят в превишаване на правомощията ми, но до районното имам право да сигнализирам. За да не потъне някъде молбата ми, обаче, трябва да бъде с копие до министерството на вътрешните работи. Действах точно по съвета на адвокатата си. Молбата ми до полицията беше следната:

До: Началника на РПУ
гр. Равен
Копие: До Министъра на
на Република България

Вътрешните работи

От:
Анета Теодорова Боянова, ЕГН: [...]
Адрес: [...], тел. [...]

Отн.: Недокументирано лечение на чуждестранни пациенти в Отделение по хемодиализа към МБАЛ „Св. Магдалина“, гр. Равен

Господин Началник,

В гореспоменатото отделение, където работя като мед. сестра от 1987 г., започна НЕДОКУМЕНТИРАНО провеждане на скъпоструващи хемодиализни процедури на 16 белгийски и 13 израелски граждани в периода както следва: белгийски граждани — две групи по 8 пациента: на 22, 24, 27, 29. и 31.05. 2003 г. и 3.06. 2003 г.; израелски

граждани — една група от 13 пациента еднократно на 27.05.2003 г от 18:30 ч, като на 27.05.2003 г. през целия ден в отделението ще се диализират само чужди граждани.

НА ПЕРСОНАЛА Е ОБЕЩАНО ЗАПЛАЩАНЕ НА РЪКА.

Диализните процедури на тези чужди граждани не се завеждат в журнала за провеждани диализи в отделението, а именно до този момент не са вписани нито имената, нито хемодиализния номер, нито номера на поредната за отделението диализа, нито датата на диализиране на гостуващите чуждестранни пациенти в журнала за провеждани диализи в отделението, който журнал се води от дежурните сестри и който стои в голямата зала с 13 поста, на дати: 22. и 24.05.2003 г. — когато са проведени общо 32 диализни процедури. Има още един журнал, в който се записват всички започващи хемодиализа в нашето отделение — независимо временно гостуващи или заведени като наши постоянни пациенти — и където се вписва общия брой проведени от всеки пациент диализи, когато пациентът напусне отделението, дори диализата да е само една. Този журнал стои при старшата сестра, Биляна Донманлиева. И преди сме имали гостуващи чуждестранни пациенти, но те винаги са били надлежно регистрирани и не сме получавали обещания за плащане на ръка.

НАСТОЯВАМ ЗА НЕЗАБАВНА ПРОВЕРКА И ВЗЕМАНЕ НА МЕРКИТЕ, КОИТО СА ВЪВ ВАШАТА КОМПЕТЕНТНОСТ.

НАЙ-ПОДХОДЯЩИЯТ ДЕН ЗА ПРОВЕРКА Е 27.05.2003 г. — вторник — за да не се тревожат постоянните ни пациенти, около 80 на брой. Във вторник, 27.05.2003 г. ще се диализират само чужди граждани, като за целта обичайният график на нашите болни е променен от почивен ден неделя на почивен ден вторник за текущата седмица..

Към настоящето прилагам писмо, с което съм уведомила съответните органи за други нередности, свързани с епидемиологичната обстановка в гореспоменатото отделение.

Днес бях извикана на разговор с Изпълнителния директор на болницата и устно го уведомих за недокументираното лечение на чуждестранните граждани.

С уважение:

Подпис:

Дата: 26.05.2003

Когато подадох сигнал до полицията, пратих и и-мейли до няколко централни вестника с новината-бомба, че в отделението ни нелегално се диализират чужденци в опасна епидемиологична обстановка. Никой вестник не ми отговори. Нито един журналист не видя нищо нередно в това! Дори от bTV не ми отговориха, а първо на тях бях пратила и-мейл и се надявах шефът им да се разтича, сигурна бях, че поне той ще реагира бързо, ако научи, но — нищо. Пълно мъртвило. Може би всъщност само до мен не достигаше нищо. Там горе се бяха усетили, че работата ще стане много лоша, ако на случая се дадеше гласност. Има отговорни лица в тази държава, как така някаква сестра ще се опитва да им нарушава спокойствието.

ДВАДЕСЕТ И ШЕСТА ГЛАВА

Не успях да предам писмените си показания на другия ден. Не само че ме бяха въртели два часа и повече в полицията, но и дойде спешен материал за превод и трябваше да работя. В края на краищата, главният нали каза да си напиша обясненията на спокойствие. Писах на почивки, после уреждах среща с адвоката — трябваше да мина и през него за одобрение, преди да ги занеса. Вечерта на 27-ми май по телефона ми се обади Генито Бедрова. Помоли ме да ѝ взема полунощната смяна на 28-ми вечерта.

— Вземи ми я, Анка, моля ти се. Малина ми отказа, помниш ли, че се бяхме уговорили и ти ми беше резервата? Ами тя ей-сега ми се обади и вика, че била скапана — снощи диализирали евреите до 4:00 сутринта. Така наредил главния. Аман от тия чужденци!

— Не мога, Генка. И аз съм скапана.

— Какво правиш, какво става?

— Не знаеш ли?

— Не, нищо не съм чула.

— Е, по-добре да не знаеш. Пиша показания за главния. Абе не ми се говори. Направо ме скапаха.

Стори ми се, че усетих злорадство отсреща. Усетих го не само в последните ѝ думи, в мълчанието ѝ го усетих.

— Е, ми Анка, щом е така, извинявай, ще потърся някой друг.

— Извинявай, че ти отказвам, ама нямам сили, разбери ме. Чао.

— Чао.

Предадох обясненията си на 28-ми май сутринта. Заведоха ми ги под номер, всичко си беше по правилата. Главният този ден го нямаше. Като се върнеше не знам откъде, щеше да има удоволствието да прочете следното:

До: Доц. Гр. Янев, Изпълнителен Директор на МБАЛ
„Св. Магдалина“, гр. Равен

От: Анета Т. Боянова, мед. сестра в отделение по хемодиализа

Г-н Директор,

В отговор на Ваша молба изх.Н. [...] / 26.05.2003 г., с която изисквате „писменни“ обяснения от мен във връзка със становището ми относно диализирането на чуждестранни граждани в отделение по хемодиализа към повереното Ви лечебно заведение, МБАЛ „Св. Магдалина“, Ви уведомявам за следното:

Аз поддържам истинността на изнесените от мен данни за голям брой инфектирани с хепатит в гореспоменатото отделение, с тази поправка само, че HCV-позитивните не са 23, а 24. Предполагам, че зав. отделение доц. К. Фонев не се е опитвал да отрече това, тъй като много лесно може да се направи проверка:

— като се разгледа графика за разпределение по смени на постоянните ни хемодиализни пациенти. Там фигурират имената на всички наши постоянни пациенти. Става дума за едно пластмасово табло, на което със син химикал върху лепенки левкопласт са написани имената на болните в пет колони — три смени в пон./ср/птк и две смени във вт/четв./съб. На това табло, вляво от имената на HCV-позитивните с червен химикал е добавена буквата С. Лепенките с имената на HBV-позитивните за залепени под надпис „жълта зала“ в долния край на таблото. За това табло отговарят техниците по поддръжка на апаратите и обикновено се намира в подготвителната зала N [...]

— като се направи проверка на резултатите от вирусологични изследвания на болните. Те се съхраняват от старша сестра Б. Донманлиева в нейния кабинет N [...]. При проверка лесно може да се установи кои болни са HCV-позитивни и кои — HBV-позитивни, както и дали всички болни и персоналят се изследват редовно на всеки три месеца за HCV, HBV, HIV и CMV.

Аз продължавам да твърдя, че HCV-позитивни се диализират в обща зала с HCV-негативни: голямата зала с 13 поста. В настоящия момент броят на HCV-позитивните по смени е както следва (по данни директно от таблото):

Таблица 1. Брой на HCV-позитивните пациенти в отделение по хемодиализа към МБАЛ „Св. Магдалина“, Равен, към дата 25.05.2003 г.

Пон./сряда/петък:
1-ва смяна (7:30-11:30) — 5 HCV-позитивни от общо 18
2-ра смяна (13:00-17:00) — 7 HCV-позитивни от общо 19
3-та смяна (18:30-22:30) — 7 HCV-позитивни от общо 16
Вт./четв./събота:
1-ва смяна (7:30-11:30) — 4 HCV-позитивни от общо 13
2-ра смяна (13:30:17:30) — 1 HCV-позитивен от общо 16

От горната таблица ясно се вижда, че броят на HCV-позитивните е различен в различните смени, като максималният брой е седем души, а минималният — един човек. От така изнесените данни може да се заключи:

а) че в голямата зала са заделени поне седем апарата за инфектирани с хепатит С;

б) че някои от тези апарати остават незаети през смените с по-малък брой позитивни.

Заделени седем апарати наистина има, доколкото двете групи от по седем позитивни заемат само определените за тях седем поста. Тези апарати, обаче, не остават незаети през другите смени, защото, при общо 19 апарата (без да броим двата, реално заделени в отделна „жълта зала“ при входа на отделението) една проста сметка

показва, че няма как да се обслужат толкова много болни на смяна, ако не бъдат използвани и апаратите, уж заделени само за HCV-позитивни в голямата зала с 13 поста.

А зад тези цифри стоят живи хора. Ето имената на инфектираните с хепатит С в нашето отделение.

Таблица 2. HCV-позитивните пациенти в отделение по хемодиализа към МБАЛ „Св. Магдалина“, Равен, към дата 25.05.2003 г. — изброени поименно (по данни директно от таблото):

Пон./ср./птк. — 1-ва смяна — [...]

Пон./ср./птк. — 2-ра смяна — [...]

Пон./ср./птк. — 3-та смяна — [...]

Вт./четв./съб. — 1-ва смяна — [...]

Вт./четв./съб. — 2-ра смяна — [...]

Продължавам да твърдя, че нашето отделение не отговаря на световните стандарти за обслужване на хемодиализни пациенти. Ако някой се опита да Ви убеди в обратното, г-н Директор, просто го помолете да Ви запознае с тези стандарти. Попитайте нашия завеждащ отделение — доц. Константин Фонев — дали е запознал персонала освен с длъжностните им характеристики, и със световните стандарти за обслужване на хемодиализни пациенти. А може би епидемиологът на болницата, който, както споменахте в разговора ни, е одобрил приемането на чужди граждани за провеждане на диализни процедури в нашето отделение, може да излезе с писмено становище за състоянието на отделението ни. Той би трябвало да разполага с данни отпреди две-три години, когато при масово изследване на болните ни беше установено, че инфектирани с хепатит С са близо 80%. И преди да се радвате на оптимистичните статистики за спад на този процент, проверете колко от тогавашните ни болни са още живи и колко надеждни са сегашните ни данни, при положение, че изследванията се извършват нередовно, че

имаме още неизследвани нови болни, че резултатите се бавят месеци наред, че доскоро не достигаха ръкавици, че болните все още застилат леглата със собствени чаршафи — нерядко с петна от кръв и други телесни течности по тях, защото болницата не може да им осигури най-елементарни хигиенни условия — застлани с чисти чаршафи легла? А междувременно, предлагам на Вашето внимание една интересна таблица с данни за разпространение на хепатит С в ХД отделения. Нашата страна също е спомената.^[1]

Таблица 3. HCV-инфекция при диализа

Държава | Разпространение сред цялото население (1997) | Разпространение сред пациенти на диализа | HCV-позитивни (бр.) | Година на изследване

Белгия 1998	0.9%	4%	8/510	
Турция 1998	1.5%	31.4%	33/88	
България 1998	1.1%	65.8%	52/79	
Холандия 1998	0.1%	3%	80/2,653	
Молдавия 1999	4.9%	75%	111/148	
Италия 1999	0.5%	22.5%	2,274/10,097	
Франция 2000	1.1%	16.3%	216/1,323	
Египет 2000	18.1%	80%	169/210	

Както се казва, коментарът е излишен.

И един последен пример. Касае се резултати от проверка в ХД център в Охайо, САЩ, по повод разпространяване на хепатит С въпреки правилната дезинфекция на апаратите:

„Протоколите за дезинфекция на вътрешните пътища в апаратите за ХД бяха адекватни, обаче външното оборудване, прикрепено към тях (напр. изливни кофи) и други консумативи, използвани при хронично инфектирани пациенти, често не бяха почистени добре, нито дезинфектирани преди употребата им за неинфектирани пациенти. ХД-ният персонал трябва стриктно да спазва предписанията за контрол на инфекциите, съставени специално за ХД-те центрове.“^[2]

Мисля, че и ние имаме същия проблем. Кофичките, които използваме при включване на болните, се смесват в миялното помещение (което от своя страна е едно тясно, силно мухлясало помещение в преддверието на 436 с вечно запушена мивка и изгоряла крушка, поради което най-често е и тъмно) и после се разнасят наред покрай леглата на болните. Тези кофички редовно се цапат с кръв от позитивни пациенти. С тези кофички се обслужваха и чуждестранните пациенти.

В разговора с мен, Вие ми казахте, че трябва да спазвам стриктно длъжностната си характеристика и ми напомнихте, че съгласно длъжностната ми характеристика при нередности първо трябва да уведомявам преките си началници. Винаги съм го правила, г-н Директор. Най-прекият ми началник е старшата ми сестра. Уведомявала съм я устно за нередности, но тъй като тя не води журнал за писмени оплаквания, никъде няма нищо черно на бяло. Следващият ми пряк началник според длъжностната ми характеристика е дежурният лекар/завеждащ отделение.

Уведомявала съм дежурен лекар за нередности — устно, разбира се, тъй като и дежурните лекари не водят журнал за писмени оплаквания. Уведомявала съм и завеждащ отделение — съвсем официално и писмено — чрез писмото, което Ви показах вчера и което секретарката Ви заведе под вх.Н.[...] от 26.05.2003 г. Същият не взе никакви мерки. Какво друго ми оставаше при поредния случай, освен да се обърна към Вас, без да уведомявам преките си началници?

За съжаление, първото нещо, което направихте Вие, г-н Директор, когато Ви уведомих писмено, че нашето отделение, в сегашното му състояние, не отговаря на световните изисквания за лечение на чуждестранни пациенти, беше да ме извикате на разговор в луксозния си кабинет и да поискате от мен „писменни обяснения във връзка със становището [ми] относно диализирането на чуждестранни граждани“, и вместо да обещаете, че ще назначите незабавна проверка по изнесените данни, вие ме заплашихте с дисциплинарно наказание. Обвинихте ме също така, че се грижа само за чуждите граждани и казахте, че не бива да се прави разлика между български и чужди пациенти. Напълно съм съгласна с Вас — не бива да се прави разлика. Затова продължавам да твърдя, че отделението ни не отговаря на световните изисквания за лечение на чуждестранни пациенти, с тази поправка само, че щом не отговаря на изискванията за лечение на чуждестранни пациенти, то не отговаря и на изискванията за лечение на български пациенти. Въпросът е не само медицински, той касае, както Ви информирах в разговора ни, още финансови и документни нарушения. Но преди всичко това е морален въпрос. Нашите пациенти наблюдават как всичко се прави за чужденците — график се нарушава, апарати се местят от една зала в друга, бели колосани чаршафи се застилат, стерилни компреси се нагъват с чифт ръкавици във всеки от тях и марли. Марли! Попитайте само нашите пациенти откога не са виждали марли за обтриване със спирт преди убождане и за

притискане на пункционните места след изключване.
МОЛЯ ВИ, НАПРАВЕТЕ НЕЩО ЗА ПОДОБРЯВАНЕ
ОБСЛУЖВАНЕТО НА БОЛНИТЕ В НАШЕТО
ОТДЕЛЕНИЕ — КАКТО ЗА СНАБДЯВАНЕ С
КОНСУМАТИВИ, ТАКА И ЗА РЕДОВНО ИЗСЛЕДВАНЕ
НА БОЛНИТЕ И ПЕРСОНАЛА. Това е моето писмено
становище.

27.05.2003 г.

Подпис:

---

[1] вж.<http://hepcvets.com/info/2002/july/hepcinfo3.pdf> ↑

[2]

http://www.riscobiologico.org/bioinfo/congressos/antiores/cong_17/cong_17.htm — Disinfection protocols were adequate for internal pathways of HD machines, however; equipment externally attached to machines (e.g., priming buckets) and other supplies used on chronically infected patients often were not properly cleaned and disinfected before use on susceptible patients. HD staff should strictly observe infection-control precautions specifically designed for HD centers. ↑

ДВАДЕСЕТ И СЕДМА ГЛАВА

И ето че стигам до последния си работен ден като сестра — 29-ти май 2003 г. Днес е точно 29-ти също, само че юни. Вече ме понамързява да пиша. Ако знаех колко дълга ще стане тази книга, нямаше да я започвам. Шегувам се, разбира се. Писането ѝ е истинско удоволствие. Днес е неделя. Времето обаче малко се развали, май ще вали. Обичам дъжда. Нека да вали, нямам нищо напроотив — нито ще ходя на работа, та да мисля за чадър (все се чупят, купиш нов — и той рече хръц още на второто отваряне), нито ще издавам тази книга, та да се чудя откъде да вземам пари назаем. Спокойно ми е на душата.

Днес казах на мъжа си, че не ми се разправя с издаване на книгата:

— Виж я каква стана голяма. Мислех 100-тина странички, хайде хоп, пък то минаха 250 и още не е свършила (страниците ги смятам както при преводите, 1 800 знака е една страница). Пък не съм казала кой знае какво. Ако се отворя на спомени, охо-о! Като нямаше спирт, знаеш ли какви комични сценки ставаха? С плюнка ли ще ги мажем, преди да ги убодем, викаше коя беше, абе ще измисля някое име, я колко ги наизмислях досега, пък другата, да, бе, глей сега, отивам при болния, плюя му на ръката, пу-пу, размазвам с пръст и бода. Щури изпълнения бяха! Ох, тия колежки! Хем ме яд на тях, хем ми е мъчно, че няма вече да бъдем заедно. Обаче реших, че няма да издавам „Хрониката“.

— И защо я пишеш тогава?

— Как защо? За да ми олекне.

— На тебе може да ти олеква, ама на мен вече много ми дотежа.

— На тебе пък какво ти е?

— Ами не знам, нервен съм, нямам сили, нещо не ми е добре напоследък.

— Ох, извинявай, понякога въобще не те забелязвам. Ти сигурно го изживяваш повече и от мен. Недей така, нали казваше, че нищо страшно не се е случило?

— Така е, но се чувствам много отпаднал.

— Ей, да не би да ти смуча енергиите, затова да е? Щото аз точно обратното — имам сили, добре ми е и пиша не, ами направо се кефя.

— Как така се кефиш? Това е огромен труд! Чудя ти се как издържаш. И ако няма да го издаваш, трудът ти става напълно безсмислен.

— Не е безсмислен, ще публикувам книгата он-лайн.

— Малко хора се ровят из български сайтове.

— Отде знаеш? Пък и не ме интересува. Аз да си я публикувам он-лайн, да ми се махне от главата. Откъде ще търся пари, къде ще ходя по печатници, после да я разнасям по книжарниците, да си търся парите от продажбите, да се ядосвам, че не се продава, да не мога да си върна дълга, о-о-о, не е за мен тази работа.

— Но като я публикуваш он-лайн, някой може да ти я открадне и да я издаде от свое име.

— Стига, бе! Кой ще посмее да си сложи името на такава книга?
— и двамата се разсмяхме.

Така. Малко финални сцени и да свършвам.

На 29-ти май бях на работа от 7:00 до обяд. Сутринта носех банички:

— Да ви се похваля! Синът ми днес заминава за Америка на студентска бригада.

— Браво! Да ти е жив и здрав — казаха колежките, по-точно една каза едно, друга — друго и всички се пресегнаха да си вземат от скромната почерпка.

Само старшата отказа:

— Не, благодаря, не съм гладна.

Тя иначе винаги е гладна, затова си помислих, май има нещо, май нещо се сърди.

Още като влизах, ми направи впечатление, че са сложени нови кошчета за боклук и над тях червени лепенки с някакъв код. Нещо са ги юрнали, ама винаги започват от боклука. Старшата беше много сериозна тази сутрин. Държеше някаква нова канцеларска книга с корици. Оказа се, че били нови инструкции по охрана на труда. Каза на всички ни да се разпишем, макар че се бяхме разписвали за тази година в старата книга по охрана на труда.

Колежките изпълнително се изредиха и си сложиха подписите, а аз рекох:

— Може ли първо да прочета инструкциите? На мен никой не ми е чел инструкции.

— Много добре ги знаеш — сопна се старшата. — Ръкавици, очила. За работа с кръв.

— Очила ли? Какви очила?

— Сега ще ви раздам по едни предпазни очила. С тях ще включвате и изключвате болните. — И ни раздаде пластмасови очила. Дотогава само една от младите сестрички ползваше такива в жълтата зала — беше си ги купила сама.

Старшата ми остави книгата да прочета инструкциите в нея. След като включихме болните, им хвърлих едно око и веднага отидох при нея:

— Не мога да се подпиша. Това не са инструкции.

— Как да не са?

— Ами така, не са. Ти четеш ли ги да видиш?

Мълчи.

— Това са само инструкции как се дават инструкции. Те са за тебе, старша. Аз си искам инструкциите.

Ядоса се видимо, дръпна книгата от ръцете ми:

— Добре, не се подписвай! — и се сети за друго: — Здравната ти книжка не е заверявана от две години!

— Ами че тя нали стои при тебе? Не си ми я давала, не съм я заверявала.

— Ето ти я. Веднага слез в рентгена. Оттам — на кожен. После заключение от интернист.

В рентгена ми удариха печат, без дори да ме впишат в журнала си. Пред кожния се проведе следния диалог:

— Имате ли някакви обриви?

— Да ви кажа, имам гъбички по ноктите на ръцете, ето на.

Без да погледне към мен, кожният пише в журнала името ми и срещу него — санус (лат. здрав, в мъжки род, в женски е сана). Бие ми печата, благодаря и се връщам в отделението. Д-р Веждов се носеше плавно из коридора с цигара в ръка. Помолих го за подпис като интернист, а той, сякаш не ме е чул, попита:

— Боянова, ти си била дъщеря на Савов, ма?

— Не, Савов не ми е баща, но са приятели с баща ми, защо?

— А-а, аз разбрах, че си на Савов. Аз Савов много добре го познавам.

Поднесох му книжката и химикалка да се подпише. Влязохме в манипулационната, той изтръска пепелта в мивката, без дори да пусне водата и ми подписа, без да ме пита изобщо дали имам оплаквания.

Връчих книжката на старшата и се върнах в залата. Телефонът звънна, вдигнах го:

— Хемодиализа, Боянова.

— Боянова, ела за малко, че ми трябваш! — каза с раздразнен глас шефът.

— Не мога, доц. Фонев!

— Абе ти чуваш ли, като ти казвам, ела веднага в кабинета ми!

Внимателно затворих.

— Шефът ме викаше — казах на Генката до мен. — Ама има да чака. Затворих му телефона.

— Хайде, бе! Без майтап?

— Да, бе!

В следващата минута шефът се появи на вратата на залата:

— Боянова, излез в коридора!

От коридора влязохме в манипулационната. Дичева нещо шеташе — този месец тя беше стационарна.

— Дай да седнем тука — каза шефът с измамно благ глас.

Седнахме на бюрото един срещу друг. Това беше неголямо дървено бюро, боядисано с бяла блажна боя. Можехме да се прегърнем, ако протегнехме ръце, но аз си бях свила моите, а той си беше облегал само лактите. Държеше сигнала ми „Опасност от заразяване“.

— Искам да те питам нещо за тая работа.

— Добре, питайте ме, но първо ми кажете, чели ли сте отговора ми до главния.

— Какъв отговор?

— Ами той ме накара да му дам писмени обяснения във връзка с тая работа.

— Не съм го чел.

Оттогава мина месец време, но все си мисля, че нашият завеждащ още не е чел отговора ми. Няма и да го прочете. Едва ли

изобщо някой го е чел. Главният вероятно го е скрил някъде. Иначе как щяха да минат проверките, без да открият нищо нередно? В отговора ми аргументирано бяха изтъкнати две обстоятелства, неиздържани дори българска проверка. Едното беше рутинното приложение на недопустима от медицинска гледна точка практика — диализиране на заразени и незаразени болни на едни и същи апарати. Не инцидентно, а именно рутинно! А другото — липса на подходящо помещение за дезинфекция на кофите, които използвахме, а те бяха два вида, 20-литрови за изхвърляне на системите при изключване и 5-литрови с капак и дупчица на него — за изливане на промивната течност от линиите при включване. И двата вида кофи редовно се зацапваха с кръв и после се смесваха в едно тясно, тъмно и мухлясало помещение, където мивката редовно беше запушена, понеже санитарките плакнеха в нея парцалите, с които миеха пода. На същата мивка се миеха и хирургически инструменти, използвани при поставяне на съдов катетър и после в едни пластмасови легенчета се киснеха отстрани на мивката. Имаше два рафта, но за кое по-напред — десетина големи кофи, дващестина малки, туби с дезинфектанти, накъсани парцали за бърсане на апаратите. Санитарките топяха парцалите в легенчето с накиснати инструменти, изстисваха ги и ги разнасяха по апаратите, малко преди изключване. В това помещение просто нямаше физическа възможност да се прави дезинфекция на толкова много пособия за работа, някои от които доста едри на размери. На 29-ти май, малко преди разговора с шефа, за който започнах да разказвам и след малко пак ще го продължа, надникнах в това помещение с размери има няма 2 на 3 метра и видях, че малките кофички са наредени една до друга по двата рафта и по земята, напълнени до половината с някакъв дезинфекционен разтвор. Повиках едната санитарка:

— Ела малко тук.

— Кажу, сестра.

— Така ли се прави дезинфекция на кофички?

— Старшата така каза.

— Точно така ли ви каза, да ги пълните до половината? Ами нали целите трябва да се дезинфекцират в разтвор, и капациите, и всичко? Най-опасни са капациите, а те са на сухо, виж ги! Кофичките трябва да бъдат натопени целите в някакъв дълбок съд.

— Ами че къде го тоя съд? Да ни направят една голяма вана, пълна с дезинфекционен разтвор, тогава ще ги киснем целите. Ми то няма и място никакво, глей к'ва теснотия е.

— Знам, аз писах на главния, белким направят ремонт някакъв, преустройство. Аз ти казвам как трябва да бъде, да знаеш, щото в един център като нашия, само че в Америка, открили, че всичко друго било наред, само кофичките не били добре дезинфекцирани, затова се разнасял хепатит. Аз и това писах на главния. Ти сега можеш ли да кажеш коя кофичка от кой болен си я взела?

— Ама сестра, ние к'во сме виновни?

— Не сте виновни, ама ако мине проверка, може точно вас да изкарат виновни за всичко. Нали знаеш, като има съкращения, откъде почват първо?

Сега пак да върна сцената с шефа на бюрото и аз срещу него.

— Трябва да прочетете отговора ми до главния и тогава да говорим.

Той се ядоса:

— Ще го прочита. Дай сега тука да ми отговориш на един-два въпроса.

— Да?

— Първо, да знаеш, че големи глупости си писала, така да знаеш!

— По-конкретно?

— Кога съм се оправдавал с липса на финансови средства?

— Ами много пъти сте се оплаквали, че няма пари, все няма пари!

— Глупости! Не съм се оплаквал!

— Добре, признавам, не мога да го докажа директно. Защо обаче болните си носят чаршафите, левкопласта, ампулите...

— Я да млъкваш! К'во си мислиш ти, ма, да не си мислиш, че си най-кадърната сестра в това отделение? Ти си най-некадърната сестра, така да знаеш! По-некадърна си даже от Дичева! — Дичева погледна намръщено отстрани, но нищо не каза.

— Сега ли се сетихте, че съм некадърна? 16 години не се сетихте, а? И през януари не се сетихте, а щях да убия човек! Това са персонални нападки! Говорете по същество!

— Ще ти дам едно същество!

— Стига с тия обиди!

— Тебе все са те обидили!

— Защо, не може ли да имам достойнство и аз?

— По-нататък — заглушавал съм бил гласове на подчинени, които казват неприятни истини! Какви истини, бе, пълни глупости! И оня път к'во се беше заяла с д-р Скорчева, на жената не ѝ издържаха нервите, знаеш ли как рева после!

— Я по-полека! Сигналът ми беше за хепатита! За хепатит С беше! Бий самара, да се сеца магарето. Оплаквах се от Скорчева, за да ви кажа за Никифор!

— А, изплю камъчето! Значи заради него, нали?

— Не заради него, а заради престъпното му поведение!

— Лъжи! Само лъжи разправяш! И тия лесни печалби! Ставай, ела пак оттатък.

— Само да не ме овиквате пред болните?

— Няма, ела.

Спряхме пред вратата на залата. Шефът викна към Генката:

— Гени, ти да си вземала някакви пари на ръка? — пак беше ехиден, както обикновено.

— Не съм, доц. Фонев! — покорно отговори Генито и го погледна невинно като детенце пред тати.

— Няма и да вземеш — добавих тихо аз и видях как лицето ѝ внезапно смени изражението си от открито и дружелюбно към обидено и озлобено.

Шефът ме остави за малко и си замина. Малинка каза:

— Няма да ни платят нищо, то се разбра — и ме погледна обвиняващо.

— Съжалявам, но май наистина така ще стане — казах аз.

— А, нищо, нищо, не ни е за първи път да ни прекарват.

В залата, точно срещу бюрото, лежаха двама белгийци — мъж и жена. Четяха си, спокойни бяха, нищо не искаха. Обслужваше ги Катито. Тя беше определена за тях, въпреки че пари не ѝ се полагаха, другите сестри не трябваше да ги пипат. Отляво на белгиеца лежеше наша болна, млада жена. Към 10:00 ч. тя получи силни крампи, започна да се извива в леглото и след малко ревна с глас от болките. Отгоре на всичко спонтанно повърна двукратно и изцапа леглото и пода. Една санитарка мина с парцала и пообърса. Болната продължи да

реве и вие. Белгиецът стана леко неспокоен — до него плачеше и повръщаше жена, макар и непозната, все пак другар по съдба. Шефът беше в коридора, стоеше пред кафявата зала с трима белгийци вътре. Викнах го да види болната. Той каза, че всичко му е ясно. Тръгнах по коридора да търся майка ѝ на болната, да я обърше. В същия момент гледам Форито — идва отвън с чаша кафе от кафе-машината на първия етаж, а шефът, като го видя и като се разфуча:

— Къде ходиш, бе, некадърник с некадърник! Жената се скъса да повръща и има крампи, та не се трае! Да си гледаш работата, ей, че....!!! — и вдигна крак да го срита.

Форито се сви уплашен, метна неизпитото кафе в кошче по пътя и влетя в залата. Почна нещо да бърника по апарата, но болната само още по-силно се разпищя и накрая я изключихме — цял час преди края на времето ѝ. Залата пак се поуспокои.

Шефът се показва на вратата и пак ме повика. Отведе ме по-нататък в коридора, близо до кабинета си, но не влязохме вътре.

— Искам да ми кажеш на кой си го давала туй да го четат.

— Няма значение.

— Аз знам, че си го давала на Станчев и...

— Не съм! — вметнах аз

— ... и на Писалев. Те ми казаха. Станчев е говорил с тебе.

Доядя ме на Станчев и Писалев. За какво са пели в дует пред шефа? Детска градина! Моля другарко, това другарче ни учи на лоши работи! Все още използвам думата другарка за учителка. По мое време учителите бяха другари и другарки, както сега са господа и госпожи. Както и да е. То и ние с мъжа ми се държим за ръчичка като деца от детската градина, но ако бяхме на мястото на тия двамата, нямаше гък да кажем кой какво ни е казал или чел. Щяхме най-вероятно да подкрепим влезлия в неравен бой. А те!

— Какво искате сега?

— Да ми кажеш на кой още си го давала!

— Няма!

— Давала си го, нали?

— Хайде, стига вече! Омръзна ми!

— И на мен ми омръзна! До гуша ми дойде! Ще те уволня, така да знаеш, окото ми няма да мигне!

— И моето няма!

— Абе ти много устата си станала!

— И така да е, к'во сте се хванали с мене? Гледайте си работата!

— Ще те уволня, чуваш ли!

— Добре де, разбрах! Тогава ще си поговорим на едно друго място.

— Какво друго място?

— В съда, разбира се!

— Ти си ходи в съда, като ти се ходи, аз нямам работа в никакъв съд!

— Ще видим.

И пак се разделихме, само за да се срещнем за следващия рунд след 10-тина минути.

Шефът се обади от кабинета си, пак аз вдигнах слушалката:

— Хемодиализа, Боянова.

— Уволнена си!

— Нещо ново?

— Излез в коридора да ти кажа.

Преди да изляза, казах на Катито и Генито:

— Шефът току-що ме уволни! Сигурно ме вика да ми връчи заповедта. Ще си заминавам, то се видя.

Излязох в коридора и пресрещнах шефа, който се провикна отдалеч:

— А, ма Боянова, ти и до МВР-то си писала, ма? — доближихме се.

— Да, писах, защо?

— Щото ми се обадиха ей-сега да ме питат, затова.

— И вие им казахте, че всичко е наред, нали?

— Така им казах, я, че как иначе?

Представих си как го е казал — „най-отговорно ви заявявам“ и т.н. А може да е казал и нещо обидно по мой адрес — некадърна сестра (нали това успя да измисли в безсилието си), въобразява си, нещо не е наред жената, ще я уволняваме — такива неща.

— Май наистина ще се срещнем в съда. Давайте ми заповедта за уволнение и да свършваме.

— Каква заповед искаш, бе?

— Ами нали съм уволнена, бе?

— Уволнена си, да! Веднага си заминавай!

— Нямам писмена заповед. Като я получа, веднага си тръгвам, доц. Фонев!

— Тръгвай си, тръгвай си, ще я имаш!

— Не е такъв редът, съжалявам. Първо заповедта, после заминаването.

И си влязох в залата, че от разпавии все навън стоях този ден. Имаха право колежките да се сърдят.

В следващия миг на вратата се показва колежката от кафявата зала, пенсионирана сестра, която работеше при професора и се оплакваше, че за 100 лв. на месец му е и сестра, и секретарка, и санитарка. Тя се обърна към мен:

— Ани, можеш ли да ме смениш малко оттатък, че да си изпия хапчето за кръвно. За пет минутки.

— Хубаво.

И влязох в кафявата. Вътре имаше трима възрастни белгийци, една жена и двама мъже. Мъжете спяха. Само жената беше будна. Течеше ѝ банка с ефортил, не вярвам да си го е носела от Белгия, от нашите запаси беше най-вероятно. Тя се завъртя в леглото си и на лицето ѝ се изписа страдалческо изражение. Приблжих се и разменихме няколко думи на английски. Тя го говореше свободно. Първо аз казах, без да съм сигурна, че ще ме разбере:

— Мога ли да ви помогна?

Тя веднага отвърна:

— Да, тази възглавница е много тежка.

Не знам защо, но имаше възглавница върху краката ѝ.

Магнах възглавницата, погледнах капката, беше бавна и в банката имаше достатъчно количество разтвор. Хвърлих бърз поглед върху тялото на болната — беше дребно и деформирано. Такива тела имат дългогодишните болни на диализа. Предложих да ѝ измеря кръвното и тя каза:

— Да, моля.

Измерих го. Беше нормално.

— 120 на 80 — казах. — Кръвното ви беше ли много ниско преди това?

— Не много, но беше ниско, да — каза болната и ми благодари.

Колежката се върна и аз си излязох. Бях погледнала документацията им, ако трите хвърчащи листа на бюрото въобще

можеха да се нарекат документация. Белгийците имаха диализни листи, наши формуляри, разграфени по часове, в които се вписват кръвното налягане, хепаринът, килограмите и др. текущи данни по време на процедурата, но в тях липсваха двата регистрационни номера най-отгоре. Вляво — поредният номер на диализен болен, влязъл в отделението, който се взема при още провеждане на първата диализа (не става дума за постъпил в стационара, там има други документи). Вдясно — поредната диализа за отделението от началото на годината.

Върнах се в голямата зала, значи, и след минутки шефът се появи на вратата и започна да вика пред болните:

— Боянова, защо си ходила при белгийците? Нямах работа при тях!

— Повика ме Добринова, да я сменя за малко.

— Ти чуваш ли, като ти говоря или не чуваш! Нямах работа при белгийците!

— Добре, де, нямам повече работа при тях.

— И му мисли, ей, ако си им говорила някакви глупости!

— Моля ви се!

— Повтарям ти! Да не припарваш до никакви белгийци, чу ли?

— Чух, да не припарвам, хубаво.

Този ден нашите болни четяха и коментираха един крайно интересен за тях материал, публикуван в няколко централни вестника, като например „24 часа“ и „Сега“. Заглавието във в. „Сега“ беше: „Българи ходят в Пакистан за трансплантации на черно“.

— Ще ходят, ами, като не правят в България! — подвижна някой.

Вестникът обиколи леглата. Разбира се, и ние, сестрите, го четохме.

Пациент получил тежки усложнения след нелегална операция за присаждане на бъбрек в Пакистан, започваше статията. Няма бил никаква медицинска документация, дори не можел да удостовери, че наистина му е присаден бъбрек. Това бил вече вторият такъв случай за тази година, по думите на националният консултант по трансплантология и шеф на клиниката по урология на Александровска болница, проф. Петър Панчев. „Освен риск от неуспешна операция и тежки инфекции има опасност при трансплантацията тези хора да се заразят с паразитни инфекции, каквито никой не е виждал и лекувал в България, защото те са характерни само за района на страни като

Индия и Пакистан. Това крие риск за цялото обществено здравеопазване у нас.“

— Има ли изобщо здравеопазване у нас, се пита в задачката? — горчиво коментира един друг болен.

„Досега обаче нямало случай на екзотични инфекции. Част от трансплантирани обаче се заразявали с хепатит В и С.“

— Опала! — обадох се и аз и пошушнах на колежките: — Това ако пък не е ехо от моя сигнал, здраве му кажи. Правят се, че нищо не са получили, ама защо ли така изведнъж се загрижиха, че нашите се заразявали в чужбина?

Едно момиченце на 16 години от нашите болни скоро беше заминало именно за Пакистан — уж на разходка. За трансплантация, разбира се! Така се радваше детето, а и всички около него — и болните, и персоналът, че са успели да съберат пари и най-сетне заминават!

„Около 700 души чакат за трансплантация на бъбрек у нас — завършваше статията. Тази година са направени 13 трансплантации. 29 трансплантации са направени през 2002 г.“

Болните на диализа в страната са към 2 500. Повечето са от над пет години на диализа. А трансплантация се прави най-успешно в първите пет години от започването на диализното лечение. Защото диализата не лекува нищо, тя е всъщност поддържане на живота. С цената на бавно увреждане на целия организъм! Докато нашите бюрократи се натуткат, сума ти болен народ ще си замине, както и досега са си заминавали хората. Има болен — има проблем. Няма болен — няма проблем. Прав е бил Сталин, нали така, бе другари? Много го е грижа някой! Д-р Станчев разправяше наистина, че някакъв немски професор се трансплантирал успешно след 25 години диализа, но това е било медицински куриоз, правилото — до петата години — си остава валидно.

Чувала съм, че докторите от две софийски болници, примерно Пирогов и Александровската, се карали кой да прави трансплантациите. Според други слухове пък, лекарите не искали да правят трансплантации, защото им плащали жълти стотинки, а трябвало да са готови да тичат ако ще и посред нощ да е, ако например е станала катастрофа и на загиналия му е премазана главата, а бъбреците — запазени и двата. Тогава се иска не само голяма бързина,

до 18-тия час след смъртта казват бъбрекът трябва да е присаден в новото тяло, но и перфектна координация и организация. Е, откъде у нас такава? Това от край време си ни е дефицитна стока. Да се бавим, да пречим — туй ни дайте да правим. В това ние, българите, нямаме грешка!

Вестниците значи се бяха наговорили или може би им беше наредено отгоре да пицят, че нас, българите, ни заразяват в чужбина по време на медицински туризъм. Сякаш предчувстваха, че някой може и по нас да викне:

— Вие защо ни заразявате болните, а?

Та гледаха да нанесат превантивно удара. Само че не този е начинът да парирате врага, господа. А и кой излиза, че ви е враг? Белгия ли — сърцето на Европа? Или Израел? Вярно е, че никой няма право да ни заразява болните в чужбина, но така както сами си ги заразяваме, и пакистанец не може да ни ги зарази. Колкото до останалото — нямам думи.

Стана време да изключваме болните. Аз изключвах само наши болни. По едно време Катито взе да изключва белгийката и нещо стана — най-вероятно изпусна марлята, с която се натиска мястото на убождане и то кръвна, тя се засуети, апаратът пицеше, но понеже само тя беше определена за белгийците, никой не ѝ се притече на помощ, за разлика от всеки друг път, когато, щом има проблем, другите се хвърлят да помогнат, без дори да ги викат. Аз не трябваше да припарвам до никакви белгийци, нали, и се правех, че не нито чувам, нито виждам. Дичева, която беше оставила за малко стационара да помогне и тя за изключването в залата, се ядоса, че Катито се тутка и викна:

— Какво правиш, бе Кати? — но така помощ не се оказва.

Горкото Кати, бяло и русо, почервения от притеснение. Накрая една санитарка притича от коридора в залата и така, както си беше с мръсните ръкавици, хвана да натиска марлята, за да спре кръвта. Санитарките също работеха с ръкавици (когато имаше), за да не си мърсят ръцете, като изстискват парцалите, с които миеха пода.

Болната, която изключвах последна, беше и последната в залата. И тогава дойде Венци Фонев — другият син на професора. Самият професор само се беше мернал сутринта — без усмивка, побледнял и посивял в лицето като смъртник. Бях се стреснала, като го видях колко

смазан изглежда. Но Венци Фонов беше млад и свеж. Не го бях виждала дълго време преди това. Появи се изведнъж, като пристигнаха белгийците. Венци по-често стоеше в чужбина, отколкото в България. Изкара година ли, повече ли специализация в САЩ. После къде още ходи, не знам. Знам, че постоянно го нямаше и ако дойдеше, беше за малко. Няма да се учудя, обаче, ако по график се окаже, че си е работил най-усърдно при нас, докато го е нямало. Не много отдавна гръмна вътрешен скандал с най-стария ни техник. Бил се писал на работа в графика, а си карал отпуска. Така беше успял да си изкара шест месеца допълнителен платен отпуск. Накрая само го разжалваха от началник на техниците в редови техник. Той злоупотребяваше с алкохол. Като пийнеше, започваше да вика и да псува — грозна гледка. И бат' Желко попейваше, но само ходеше подир сестрите и искаше да ги прегръща. На онзи техник, стария кадър, сестра му беше омъжена в Италия и той водеше професора и антуража му там, сестра му ги посрещала, ядели и пиели в заведението, което държали с мъжа си. Дружбата на този техник с професора датираше от първите години на диализата. Когато уволниха другия техник-алкохолик, и двамата бяха алкохолици, но някой все трябваше да работи, нали, този остана съвсем сам в продължение на няколко месеца. Сега техниците са повече на брой, но тогава не си спомням как стана така, че остана съвсем сам. Беше непрекъснато в болницата — там спеше, там ядеше, там продължаваше да пие и то още повече, защото му тежеше това наложено крепостничество. Не знам дали са му платили тогава извънредния труд. На нас, сестрите, казваха, че не ни се полагал. И може би оттогава, когато беше жестоко експлоатиран, той си е мислил как да си компенсира саможертвата. Но за да направи човек подобно нещо — да се пише на работа, а да кара отпуск, трябва да има гръб. Този техник го имаше, имаше го, разбира се, и Венци.

Именно той ме нападна най-подло — точно когато изключвах. Не ми се връща към този момент. Такава низост у лекар, полагал хипократова клетва, направо не е за вярване. Той крещя, че крещя — и болната го слушаше, свита в леглото, без да се обади, горкичката.

— Как не те е срам, Ани? — крещеше той. — Това, което вършиш, е престъпление! Ако се разчуе в чужбина, нашите в Либия ще ги обесят! — и други такива или повтаряше едно и също.

— Защо мен да ме е срам?! Знаете ли как се нарича това вашето? Нарича се опит да ме въвлечете в престъпление!!!

— Ти си мислиш, че го правиш за хубаво, но само ще стане по-лошо. Ще загазиш здраво, помни ми думата!

По едно време зад гърба му се появи доц. Фонев и го надвика:

— Само да си пускала някакви позиви на белгийците, мисли му!

— К'во ви става, бе, к'во ме направихте! Аз да не съм ви някаква партизанка? Терористка ли съм, какво? Как ще пускам позиви, господи, болни хора са това, какво са виновни те!

— Казвай пускала ли си позиви?

— Параноята ви е хванала!

След като свърших с болната и изтърпях още малко тормоз, този път от Генито — как можа! Беше толкова жалка! Не се сети какво да ми отговори, като й казах:

— Стига си ходила подир мен като свекърва!

И използва детинския начин на отговор при обида, отговор-ехо:

— Ти си като свекърва!

Нали сте чували вица за баткото, който вика на малкия Иванчо:

— Върви да спиш с кака ми!

А Иванчо, разбира се, се цупи и вика:

— Ти върви да спиш с кака ми!

Останах за малко сама в залата и забелязах, че по стар навик, инструментите са оставени по апаратите, вместо да бъдат накиснати за един час в дезинфекционен разтвор. А сутринта на петминутката старшата напомни на всички да не забравят да накисват инструментите между смените — в легенче на мивката в онази, мухлясалата дупка с вечно запушената мивка, дето санитарките си миеха мръсните парцали и пръските от тях падаха право в легенчетата от двете страни — едното за инструменти и катетри, другото — за плочки, които използваме при определяне на кръвни групи.

Отидох при старшата:

— Старша, ти каза ли на сестрите си да си накисват инструментите след диализа?

— Защо, нали...?

— Нали, нали, обаче стари навици трудно се преодоляват!

И се върнах в залата да си довърша работата. Една колежка мълчаливо влезе, обра всички инструменти от апаратите и ги занесе да

ги наkisне в тъмната дупка.

Като свърших, излязох в коридора. Бях съсипана от напрежение. Тялото ми трепереше цялото. Венци ме пресрещна и — тъкмо да отвори уста, аз го изпреварих, хвърлих се насреща му и изсъсках в ухото му:

— И аз съм професорско детенце, не си само ти, разбра ли! — и това разкритие, съчетано с тон, какъвто той никога не беше очаквал от никоя сестра и най-сетне обидното за лекар говорене на ти, предполагам, го доведе направо до шок, защото за миг онемя, погледна ме невярващо и аз вече се отдалечавах, когато той започна да ми се моли:

— Недей така, бе, Ани, моля ти се, защо го правиш? — но бързо се съвзе и добави с огромна доза злоба: — Ще видиш какво ще ти се случи! Ще съжаляваш, че си се родила!

Обърнах се през рамо и подметнах, не по-малко ядно:

— Какво ще ми направите, а? Ще ме гръмнете ли? Мафиоти с мафиоти такива!

После влязох в битовката, но и там спокойствие не видях. Старшата ми каза, че доц. Фонев наредил веднага да си заминавам къщи. Аз така и така бях само до обяд, Атеш ми връщаше шест часа този следобед по уговорка отпреди. Написах на едно листче, че Атеш ми връща шест часа следобед. Атеш и старшата се съгласиха да ми го подпишат и щях да си тръгвам, когато старшата ми каза още, че шефът твърдо е решил да ме уволнява и ѝ наредил да ми изтрие смяната на 31-ви, събота — последната за месеца и ден, в който пак щеше да има белгийци.

— Дай ми бележка, че не съм на работа другиден.

— Не мога да ти дам.

— Защо? За да я напишеш пак зад гърба ми, затова ли? И после да кажете, че не съм се явила на работа? Този график е мекица, всеки може да си драска по него! Срамота! Срамота! След толкова години заедно! Здравето си дадох тук! До какво доживях — кални номера, кални! Нож да ми забивате в гърба. И ти, старша, ти!

За графика беше вярно, че не приличаше на нищо. Толкова често се преправяше, че до края на месеца не ставаше за показване пред хора. Старшата подаваше друг, официален график до счетоводството, който винаги беше чист и прегледен и без извънредни часове работа.

Веднъж ѝ бях казала, че ако я хванат, могат да я обвинят във фалшифициране на документи, но тя се оправда с това, че така правели всички старши.

— Моля ти се, Ани, върви си. Утре ще ти се обадя, ако доц. Фонев рече пак да ти я напиша. Ох, главата ми се пръска! Ще получа удар, имай милост!

Тръгнах си, но в съблекалнята написах на ръка молба до шефа с копие до главния, под индиго, че моля доц. Фонев за потвърждение на две неща — че съм уволнена, считано от днес и че смяната ми на 31-ви е заличена от графика по негово нареждане. Беше 13:30 ч., когато почуках на вратата на завеждащия. Нямаше го в кабинета. Още по-добре. И без това не исках да виждам омразната му физиономия. Слязох при главния и там веднага ми заведоха молбата. Нещо повече, като помолих да ми я върнат само за малко, да си я изкарам на ксерокс, секретарката най-любезно ми я копира на служебния безплатно. В това време излезе директорът по лечебно-диагностичната дейност и ми каза:

— Веднага мога да отговоря на жалбата ви. Не е ставало дума за вашето уволнение, спокойно, върнете се в отделението. Вашият шеф не може да ви казва, че сте уволнена. Не той решава, успокойте се.

ДВАДЕСЕТ И ОСМА ГЛАВА

Ранния следобед същия ден бях при адвоката. Поговорихме си доста. Съветът му беше още на другия ден да подам аргументирана молба за редовен платен отпуск до края на юни. Негова идея беше фразата „поради насложилите се междуличностни отношения“. Разсмя ме. Поолекна ми. За другия ден се уговорихме да мине през нас, имаше нещо за превод. Той ми каза, че трябва да пусна молбата от понеделник, 2-ри юни. Нямали право да ме слагат в събота. После късния следобед и вечерта мина под знака на Бояновото заминаване за Америка. То не беше стягане на багаж, то не беше суетня, гости и пожелания, накрая плиснахме кофа вода по стълбите в коридора на блока и нашият син потегли на дълъг път.

На другия ден към обяд, след като адвокатът дойде у нас и след като напразно бях чакала старшата да ме уведоми за решението на шефа по смяната на 31-ви, се обадох на работа. Първото, което чух от старшата, беше:

— Трябва да си дойдеш на смяната утре, Ани — гласът ѝ беше погребален.

— Така, значи? — викнах аз. — Казах ли ти!

— Ами доц. Фонев каза да ти напиша смяната.

— Знам, знам, евтини номера. Виж какво, адвокатът ми е до мен. Съветва ме да пусна молба за отпуск.

— Графикът за юни вече е направен, Ани, но — както кажеш, Ани — жално каза старшата. Това сякаш не беше нейният глас, дали не беше плакала?

Бяхме подготвили молбата от дата 2-ри юни, но като затворих телефона, казах:

— Я аз да си я пусна от 31-ви. Да вържа гащи.

Никакъв адвокат не можеше да ме разубеди.

А старшата и да не беше плакала преди това, когато дойдох, наистина заплака. И на мен ми се приплака също. Тогава си поговорихме като две стари приятелки, като жени, като майки. Атеш

слушаше мълчаливо. Няма да казвам какво ми каза старшата. Само тези й думи пак ще повторя:

— Винаги съм се опитвала да се отнасям с хората така, както съм искала те да се отнасят с мен, разбираш ли ме?

Дожаля ми за нея. Наистина беше добра старша. Колко пъти сме й сме качвали на главата — една иска този и този ден да е свободна по график, друга излязла в болнични и не се обажда и всички през цялото време сменят дежурства. Имало е дни, когато нито една не е била на работа по график, а е замествала друга. Донманлиева нямаше навик да контролира отблизо работата. Бившата старша сестра, Мелничарова, сутрин лично оглеждаше цялото отделение, особено в понеделник, след основното почистване. Като се надигнеше на пръсти, а беше висока жена, и като минеше с пръст по гърба на бактерицидните лампи, само да имаше малко прах, елате да видите после какво ставаше. Затова отделението винаги беше чисто и санитарките припкаха без постоянно подсеждане. Донманлиева може би затова не минаваше нито хигиенни визитации, нито периодични проверки, защото най-вероятно подсъзнателно й се е искало и нея да не я проверява никой. Между другото каза и това:

— Аз съм решила за себе си, Ани, повече не искам да бъда старша сестра. Мислех да го направя още като мина проверката за епрекса, но тогава нямаше места — и очите й се напълниха със сълзи.

Аз на свой ред казах разни неща с хлипане и с цигара в устата:

— Виж ме на какво съм заприличала! Пет кила отслабнах за няколко дена! Един превод го забавих и мъжът ми сега е бесен. Изпит ме чака, заряхах и учене и всичко. Ох, ох, и знаеш ли, пак взех да вдигам кръвното, уж се бях оправила. Няма да го преживея това, няма да издържа, о-о-о... — такива работи.

Дадох й молбата да я занесе на шефа. Не исках да го виждам. Тъкмо излезе от кабинета си и телефонът й звънна.

— Хемодиализа, Боянова, моля?

Беше шефът, ама един кротък и той:

— Боянова, къде е Донманлиева?

— На път за кабинета ви. Всеки момент ще влезе при вас.

— Благодаря.

— Няма нищо, дочуване.

Старшата се върна с подпис от шефа. Харесал бил аргументацията, много добра била. Този умник изобщо не беше загрял, че аргументираната ми молба го изобличава. В нея бях написала, че четири години не съм ползвала учебен отпуск, макар че главният ми е разрешавал. Излизаше, че някой друг ми е забранявал, вероятно устно и най-вероятно той самият — завеждащият отделение. Кой друг. Ето я аргументацията:

До доц. Гр. Янев
Изпълнителен директор

на

МБАЛ „Св. Магдалина“
гр. Равен

МОЛБА

ОТ АНЕТА ТЕОДОРОВА БОЯНОВА,

МЕДИЦИНСКА СЕСТРА В ОТДЕЛЕНИЕ ПО ХЕМОДИАЛИЗА КЪМ МБАЛ „СВ.
МАГДАЛИНА“

Г-н Изпълнителен Директор,

Моля да ми разрешите ползване на платен годишен отпуск за 2003 г., считано от 31.05.2003 г. до 30.06.2003, тъй като в края на месец юни ми предстои сериозен изпит, а през последните дни, откакто подадох сигнал за нередности в отделението, атмосферата на напрежение поради насложените междуличностни отношения в колектива силно ме стресира и не съм състояние нито да работя пълноценно, нито да се подготвя за изпита си.

Изпитът, който споменавам по-горе, е годишният ми изпит по практически английски език в еди-кой си университет, където следвам задочно по специалността английска филология, факултетен номер [...]. Това е най-тежкият изпит в нашата специалност, който се състои от две части — писмен и устен изпит, провеждани в два или

три поредни дни през месец юни в края на всяка академична година. Тази година завършвам четвърти курс от общо пет за бакалавърска степен. Досега не съм ползвала нито ден отпуск за явяване на изпити. Не съм ползвала учебен отпуск и за времето когато съм посещавала очни занятия, с изключение само на първия семестър през първата година, въпреки че Вие никога не сте ми създавали затруднения, когато съм Ви молила в писмена форма за това.

В графика за планиране на отпуските в отделението съм подала заявление за ползване на платен годишен отпуск за 2003 г. по времето на следващите ми очни — от края на август до средата на септември 2003 г., но поради неочаквано стеклите се обстоятелства спешно се нуждая от ползването му още през месец юни.

Прилагам копие от Ваше разрешение за учебен отпуск изх. N. [...] от 8.08.2002 г. по чл. 169 и 171.

С уважение:

30.05.2003 г.

С подписаната от шефа и старшата молба слязох при главния. Той беше в преддверието, при секретарката си, но като ме видя, никак не му пролича да се радва. Показах аргументацията и той каза, че нямамо нужда от нея. Достатъчен бил стандартният формуляр. Бяха заети с нещо, та секретарката ме отпрати сама да си подам молбата в личен състав. Каза ми да махна аргументацията. Като искаше да я махна, мила, защо не взе да я скъсаш? Защото аз отидох през две врати по-нататък в личен състав и казах на другата хубавица там:

— Нося молба за отпуск с аргументация. Моля да ми я заведете.

— Каква аргументация?

— Ето, вижте. Писана е от адвокат. Сега бях при доц. Янев и той каза да я скрепите с тел бод и да я приложите към стандартната молба.

— Никога не съм приемала аргументация.

— Да, но случаят е по изключение, така каза главният. Понеже искам отпуск от днес за утре, без да съм включена в графика.

Завеждащ отделение каза, че е написана много хубаво, може да му се обадите.

Само да беше вдигнала един телефон и да се беше обадила — не на моя шеф, не — на секретарката през две врати да беше се обадила да попита вярно ли е това, което казвам. Дори по някаква случайност да ѝ се развалеше телефонът точно в този момент, пак можеше да направи връзка, можеше да прескочи отгатък и да попита директно. И аз щях да бъда изобличена в лъжа! Но вместо да направи така, хубавицата взе тел-бода и посегна да щракне молбата ми:

— И приложението, да, то си върви с нея, общо три листа — наредих ѝ аз, без да ми мигне окото.

Е, имаше за какво да ме гледа накриво главният. Първо подведох личната му секретарка, а скоро щеше да разбере, че съм подвела и служителката му от личен състав. Ами да си оправят обратната връзка, де! Аз нали го предупредих в разговора ни, че няма обратна връзка между отделните нива в тази болница. Да си стегнат малко редиците, не да се сърдят на мен.

— Няма защо да чакате повече — каза служителката от личен състав, като ми даде номерче от молбата. — Главната сестра ще мине и ще го подпише, тя всеки ден минава.

И аз си излязох.

ДВАДЕСЕТ И ДЕВЕТА ГЛАВА

Днес е 30 юни. И двамата с мъжа ми ходихме на разходка, само че в различни посоки — аз нагоре, той надолу. Пътеките бяха малко кални от вчерашния дъжд. Като дръпнех клон да си откъсна черници, ме наръсваше ситен дъждец. На връщане, точно на улицата до блока ни имаше страшна караница. Един светлокос мъж в мръсни дрехи гонеше някакъв съвсем опърпан циганин клошар и доста се беше вживял в ролята си на ку-клукс-кланаджия, защото тъкмо вдигаше един голям камък над главата си да го запрати по „черньото“. Хора бяха наизлезли по балконите да зяпат сеира. Наблизо стоеше една пълна циганка със стара бебешка количка до нея, натоварена с боклуци от контейнерите. Попитах я:

— Какво става? Онова момче там от вашите ли е?

— Не е мое момче — каза тя. — Она го гони, ‘щото е наркоман. Иска да го убие.

Като чух това, подвикнах към няколко души на първия етаж:

— Извинете, някой от вас обаждал ли се е на полицията?

Една жена отговори:

— Обадохме се, ама още ги няма. Тия от половин час викат и се гонят, ще вземе да стане някоя беля.

— И аз отивам да се обадя тогава.

Прибрах се и звъннах в нашето районно на моите големи приятели там, дето ме държаха два часа права в коридора, като получиха сигнала за нелегалното диализиране на чужденците, а после се обаждаха на шефа да питат има ли такива работи. Все едно най-учтиво да питаш крадеца вярно ли е, че е откраднал нещо. Оттатък се чу някакъв вял мъжки глас. С властен глас на шеф казах:

— Обаждам се от еди кой си квартал. Известно ли ви е какво става тук в момента?

Не им беше известно, разбира се.

— Как може! Двама се гонят и викат, единият държи ей-такъв камък и цели другия, целият квартал е наизлязъл да гледа сеир. От

половин час вече. Говорих с хората, казаха, че се били обадили във вашето районно. Бързо пращайте кола! Нямам намерение утре по новините да слушам, че в квартала ни е станало убийство.

— Един момент, моля, аз съм само дежурен — каза онзи отгатък.

След малко се обади пак:

— Ало, колата е тръгнала.

— Добре — казах аз вместо благодаря и затворих.

Малко след това мъжът ми се върна и му разказах за случая.

— Кой знае за каква шефка ме взеха! Обикновените граждани не се обаждат по този начин, нали?

— Аз нали ти казах, че не сме обикновени граждани?

Но след малко, като рече да влезе в интернет и видя, че пак няма връзка, почна да вика и да се оплаква пред мен от провайдерите, че вечно им е лоша връзката, че му крадат от акаунта и нищо не може да им каже.

— Ами напиши една жалба до шефа им с копие до вестниците.

— Да, бе, само да си опъвам нервите. И без това съм достатъчно изнервен. Ти, ако искаш, им напиши. Аз нямам нерви да се занимавам с оплаквания.

— К'во ме направи ти, бе? Аз да не съм ти Маргарита Михнева!

— Знаеш ли какво? — сети се мъжът ми. — Днес е последният ден на юни. Кога ще се запишеш на личен лекар?

— Ау, вярно! Тръгвам веднага.

От три месеца бях останала без личен лекар. Историята е кратка. Първият ми личен лекар беше много добър кардиолог, но имаше много пациенти и винаги се чакаше дълго пред кабинета му. В края на декември реших да го сменя, подмамена от реклами, разлепени в болницата ни. Лекарката, при която се насочих втория път, имаше кабинет в нашата болница, а пациентите ѝ бяха на минимума. Един път ходих при нея — трябваша ми бележки за хепатит и СПИН. Беше през февруари. Нямахше никой пред кабинета. Прие ме, разговаряхме спокойно. Много приятна жена, но след още месец на вратата на кабинета ѝ се появи съобщение, че е прекратила договора си със Здравната каса, да сме се пренасочели към друг личен лекар. През една врата от нея имаше друга лекарка. Направо почуках при нея и обясних положението си.

— Или цялото семейство, или никой — каза тя.

— Трябва да говоря с мъжа си.

Първо казах на старшата. Не бива да поставят такива условия, беше мнението ѝ. После мъжът ми се ядоса:

— Имам си лекар, не ми се разправя сега да се записвам при друг. Пък и не ми трябва лекар!

— Може да ти потрябва и ще видиш, като виснеш пред кабинета му или ти каже, ела другата седмица.

Но той не отстъпи, колкото и да го убеждавах. Така три месеца стоях без личен лекар. Днес предобед отидох при един лекар, бях си го набелязала от рекламите му върху витрината на най-близката аптека:

— Добър ден. Идвам да се запиша.

— Приятно ми е, д-р Стойчев.

— Приятно ми е, Боянова.

Беше много сърдечен, леко пълничък, все още млад, с буйна коса, тук-там прошарена.

— И жената преди вас беше нова. Ние, българите, все чакаме последния момент за всичко.

— Ами такива сме си — и се засмях.

Той разгърна здравноосигурителната ми книжка, видя имената на лекарите преди него и каза едно хм.

— Вие сте ми третият — признах си аз и сведох срамежливо глава, като че ли изповядвах грехове пред свещеник.

Той се засмя. Явно имаше чувство за хумор. Докато попълваше необходимите документи, докторът се оплака:

— Много писане, от писане нямаме време да си прегледаме болните.

Срещу него имаше изключен компютър.

— Ами този компютър развален ли е? — попитах аз.

— Не, не е развален, но му трябва програма, а от Здравната каса ни обещават такава чак догодина.

Та така.

Сега да продължа с последните мигове от напускането ми.

На 31 май в новините на bTV от 19:30 ч. съобщиха следното:

„Болните от Хепатит С у нас вече ще бъдат лекувани с нова медикаментозна терапия, известна като пигелиран интерферон.

Това е един от най-модерните методи на лечение, който прилагат специалистите в повечето страни от Западна Европа и Съединените

щати.

Здравната каса плаща лечението.

Лекарите от няколко университетски болници у нас вече са лекували около 80 пациенти по новата терапия.

Когато едно лечение дава резултат при един много резистентен вирусен хепатит от 60-70% лечение се очаква удвояване на броя на излекуваните.

С терапията се цели и подобряване на състоянието на черния дроб и предпазване от цирози.

Терапията има голяма социална полза, защото излекуваните са работоспособни и могат отново да се върнат към нормален начин на живот.

Според здравната статистиката 80% от наркоманите, които си инжектират хероин, имат Хепатит С. Освен чрез многократно използване на една спринцовка и игла, заразяването става и чрез кръвни продукти при медицински манипулации. Затова голям процент от чакащите за чернодробни трансплантации, също са болни от Хепатит С.“

Тази оптимистична вест въобще не ме зарадва. Бях се опитала да поставя въпроси, касаещи предпазване от заразяване с хепатит С и ограничаване на разпространението му в рисковата среда, като например в хемодиализните отделения. Сигнализирах за безотговорно отношение именно по въпросите на профилактиката, а в отговор — ако приемехме новината за лечение на болни от хепатит С с интерферон за отговор — ме осведомяваха, че е наредено на Здравната каса да се бръкне дълбоко и да даде пари за болните от хепатит. Но ако Здравната каса можеше да отпусне пари за закупуване скъпия интерферон, защо не можеше за много по-евтини лекарства и за изследвания на хората? Точно през периода на събитията около моето напускане в печата и по телевизията се обсъждаха драстично намалените средства за безплатни медицински услуги. Най-куриозният пример беше лимитът от около 80 лв. на месец за изследвания на всички пациенти, които има даден личен лекар. За сравнение, изследването на един единствен човек за хепатит В, хепатит С и СПИН струваше около 18 лв. И най-евтините единични изследвания на кръв, такива като кр. захар, урея, креатинин и др. не падаха под 1–2 лв. всяко, тоест достатъчно беше личният лекар да даде бележки за пълни изследвания на един-двама, най-много

трима пациенти, за да изчерпи месечния си лимит, а личните лекари имаха между 700–800 (изисквания минимум) до 2000–3000 (разрешения максимум) редовни пациенти.

В подкрепа на моето мнение е и една статия във в. „Български лекар“ он-лайн, бр. 7, 2002 г.:

„Смятам, че ако не пилее безотчетно пари за безплатни и частично платени лекарства, здравната каса ще успее да се справи. Оказа се, че касата плаща 10 млн лв годишно за бетаинтерферон, който се предписва при мултиплена склероза. Хората с това заболяване в страната са 1300–1500. Лекарството се дава на 700 от тях. Страшното е, че само при 3% от тези пациенти медикаментът дава подобрене, но касата продължава да плаща за бетаинтерферона.“

Същия ден, рано сутринта около 6:30 ч., се бях обадила на работа да питам дали не са ме писали пак дежурна. Не са ли? Благодаря. На 1-ви юни вечерта отново се обадих да питам дали не са ме включили случайно в графика за юни. Параноята ме гонеше и мен. Да, написали са ми смени за целия месец. Замръзнах. Звъннах на старшата. Просто не била имала време да ги изтрие. Дано! В понеделник, 2-ри юни, се обадих на личен състав. Главната още не била подписала молбата ми, да съм изчакала, ще я подпише. Пак се разтревожих. Адвокатът ме успокои, че няма как да ми откажат отпуск, щом са завели аргументацията. Но аз не вярвах на нищо вече. Чак когато от личен състав ми се обадиха, се убедих, че нещата се движат:

— Сестра Боянова, налага се да променим датата на първия ден от отпуската, защото не можем да ви пуснем от събота, а 31-ви беше събота.

Сетиха се, че не можело.

— Добре, нямам нищо напротив.

— Трябва да дойдете да се разпишете, че поправката е ваша.

— Хубаво, идвам.

Оправих тази дреболия и получих чаканото разрешение за отпуск — на зелена хартия. Едно време всички документи бяха бели, доколкото си спомням. Сега са розови, сини, зелени — драго да ти стане, като ги видиш, ако ще и заповед за уволнение да е.

Още не бях взела в ръцете си разрешението за отпуск до 1-ви юли вкл., когато преминах към следващия етап според съвета на

адвоката — подадох молба за напускане с едномесечно предизвестие.
Съвсем семпла молба, ето:

Изпълнителен директор

Магдалина“, гр. Равен

До: доц. Гр. Янев,

на МБАЛ „Св.

От: Анета Т. Боянова, медицинска сестра
в отделение по хемодиализа
към МБАЛ „Св. Магдалина“

ПИСМЕНО ПРЕДИЗВЕСТИЕ

ЗА ПРЕКРАТЯВАНЕ НА ТРУДОВ ДОГОВОР

Г-н Изпълнителен директор,

С настоящето Ви предизвестявам, че прекратявам трудовия си договор, считано от 1.07.2003 г. или един месец след получаване на същото предизвестие, на основание чл. 326, ал. 1 от Трудовия кодекс на Република България.

Подпис:

Дата: 02.06.2003 г.

Адвокатът ми каза, че макар да нямам възможност да съдя началниците си, понеже у нас няма такива закони, с подаването на таква предизвестие все едно че ги уволнявам. Тези думи бяха като балсам за душата ми, измъчена ми от безразличието на инстанциите и униженията на работното място.

Когато подадох молбата за напускане, в личен състав седяха три служителки. Едната рече, че сега ще ми дадат обходен лист, с който да обходя няколко места за подписи, че не дължа нищо на болницата — старша сестра, каса, ВСК и библиотека. Тя извади едно листче-формуляр в черно и бяло, стар модел значи, и започна да го попълва.

Аз надничах да гледам какво пише. Като стигна до графа „напуснал поради“, написа „по взаимно споразумение“ и грижливо попълни чл. 325, т. 1.

— Аз не съм по взаимно споразумение — обадох се аз.

— Как да не сте?

— Ами ето молбата ми е пред вас, четете.

Другата надигна глава от бюрото отсреща:

— Вие нали искате да напуснете? И ние сме съгласни! Значи е по взаимно споразумение.

— Да, но не е по този член, а по друг, в молбата го пише.

— Хубаво — каза тази, която беше написала за споразумението.

— Ето, поправям члена.

И върху сбъркания член написа правилния.

— Е, да — пак се обадох аз, — ама ако направят проверка, няма да съвпадат членът и текстът. Трябва да напишете, че е с 30-дневно предизвестие.

— Вие ли ще ни учите какво да правим? — провикна се ядосано другата. — Ние цял живот само с това сме се занимавали!

— Ами като само с това сте се занимавали, защо не сте си научили кодекса тогава, ами ми разправяте смешни работи?

Третата служителка си мълчеше, но мълчанието ѝ не беше враждебно или поне на мен така ми се струваше.

Попълнилата листчето ядосано го смачка и го захвърли в кошчето, след което написа ново, като отказа помощ при преписването, макар че ѝ предложих аз да го напиша втория път.

После тръгнах на обход. Започнах естествено от старшата. Докато ми подписваше, в кабинета ѝ връхлетяха прегърнати и засмени д-р Станчев и една млада сестра. Тя всъщност не беше в първа младост, но определено младееше и каквато беше мъничка и остроумна, лекарите много я харесваха.

— Хей, внимавайте! — шеговито викнах аз. — На това в цивилизованите страни му се вика сексуален тормоз на работното място! — и щипнах доктора по сланинките около кръста.

— Стига, бе Ани, ти все такива ги измисляш! Това да не ти е на Запад! — ухилено ми отвърна колежката.

Старшата се усмихна. Пак пушеше, но лицето ѝ сега беше спокойно и ведро. Май беше забравила, че не иска да бъде вече

старша.

Оттам минах през касата и ВСК — и двете бяха на едно и също място. Оставаше само библиотеката. От д-р Станчев бях чувала, че сестрата, която работеше една година при нас, докато се дипломира в Медицинския университет в Катедра „Здравен мениджмънт“ била написала скандална дипломна работа, в която е обрисувала персонала на нашето отделение един по един. Беше ми интересно да науча какво ли е писала за мен. Тази сестра много рев изрева, докато работеше при нас. Така и не се научи да работи до края. Все забравяше кое след кое следва, объркваше се, притесняваше се. И почваше да плаче. От нея диализна сестра не ставаше — то си беше ясно. После ни прати писмо, че била назначена за главна сестра в едн коя си болница. Обвиняваше ни, че не сме я били разбирали и казваше, че само лоши спомени пазела от работата си с нас. Ние не се трогнахме от жалбите ѝ. Много важно, че сме ѝ оставили лоши спомени. И тя остави лоши спомени в нас.

— Некадърно ревливо същество — отсъди Дичева. — За диализа трябват здрави нерви и сърчни ръце.

От д-р Станчев знаех също, че въпросната дипломна работа се намирала в библиотеката и освен това била публикувана он-лайн, но не я бях търсила. Сега я потърсих в интернет — нямаше я никъде. Всичко разрових. После, когато вече я бях чела в библиотеката и знаех всички необходими данни за търсене, пак я търсих и пак я не я намерих.

Отидох значи в библиотеката, но не си извадих направо обходния лист за подпис, ами казах с тих и възпитан глас:

— Прощавайте за безпокойството, бихте ли ми помогнали да намеря едн какво си?

Помогнаха ми хората. Намериха ми дипломната работа, в ръцете ми я дадоха. Обаче нямаха ксерокс и не разрешаваха изнасянето ѝ. А аз не си носех листи за писане. Пак се примолех:

— А бихте ли ми услужили с едн лист? Ако нямате, ще прескоча да си купя едн тетрадка отвън.

Услужиха ми с не с едн, а с цели пет листа.

— Много ви благодаря.

Когато си свърших работата по дипломната работа, бяха изминали три и половина часа, без да усетя кога и бях изписала ситно и петте листа.

Върнах дипломната работа и подадох обходния лист за подпис.

— Напускате? На друга работа ли заминавате?

— Да. Завърших задочно английска филология и вече съм преводач, а не сестра.

— Честито!

— Благодаря, много сте мили.

ТРИДЕСЕТА ГЛАВА

Тази глава е предназначена за колегите ми от нашето отделение по хемодиализа. Тя съдържа само извадки от дипломната работа на сестрата, която завърши здравен мениджмънт, докато работеше при нас. Записките могат да заинтересуват и онези, които не знаят, че магистърска степен в Медицинския университет на гр. Равен се взема с преписване и с доноси. Това, че е преписвано, си личи, дори да не сте запознати със спецификата на специалността. Достатъчно е да прочетете „според еди кой си така, според еди кой си — иначе“ и още нещо — примерите за отношения в колектив са дадени не за медицински колектив, а за някакви фирми. Така се правели заседанията всеки ден във фирмата, така се поставяли проблемите за решаване, лидерът какво казал, човекът-идея какво, изпълнителите — тяхното, но по нищо не личи, че проблемите за решаване на такива заседания са от медицинско естество.

Може и аз да греша, защото и нашата болница вече се води фирма, а освен това договорът, сключен между изпълнителния директор и проф. Фонев е същински бизнес договор. Уговаря се само цената на услугата и сякаш изобщо не става дума за живи хора, а за доставка на стока. Поне да се уточняваше имат ли някакви зарази, нямат ли, в какво състояние пристигат, нещо такова. Нали и на границата, като се внася месо, искат сертификат за това, че не е заразно. Как така се сключи този договор между тия две фирми — на нашата болницата и на частната практика на професора, от договора им не става ясно.

Впрочем преписването не е най-интересното в тази дипломна работа. По-интересното са доносите. Защото много хора може да са преписвали, по-явно или по-скрито, като са правили трудовете си, но малцина от тях са прибъгвали до доноси като тези, писани сякаш за пред Държавна сигурност, само за да се сдобият с магистърска степен.

В дипломната работа имената на лекарите фигурират с истинските им имена, а тези на сестрите са видоизменени, но така, че

се разпознават. Тук аз ще изменя лекарските имена и още един път ще видоизменя сестринските, за да съвпадат с имената, които съм им дала в настоящето повествование.

Преди да пристъпя към персоналните характеристики, ще цитирам някои общи впечатления на дипломантката. Някои от тях са доста интересни, дори да са писани в общ план, а не конкретно за нашето отделение. А характеристиките съм ги снабдила с илюстрации от моята книга.

стр.5. „Когато има наличие на конфликти, то тогава не можем да говорим за зрял екип, а именно такъв екип е център по хемодиализа при [...] болница в гр. [Равен].“

Коментар: Горното изречение е конструирано така, че се получава двусмислица. Какъв колектив сме — такъв, в който има конфликти или зрял такъв? Дипломантката е искала вероятно да каже, че не сме зрял колектив, защото сме пълни с конфликти, както ще стане ясно от следващите нейни наблюдения.

стр. 11. „В процеса на обслужване на пациентите в хемодиализа трябва да се вижда в медицинските сестри и парамедицинския персонал професионалисти, членове на екипа, а не по-нисш персонал, който да изпълнява нарежданията му.“

„Различията в статуса на членовете на екипа водят до игнориране на лица с по-нисък статут от лица с по-висок статут. От това екипът не печели, а дори понякога губи.“

Коментар: Дипломантката като че ли не прави разлика между статус и статут. Според Речник на чуждите думи в българския език, „Наука и изкуство“, София, 1978 г. „Статут — (лат. statutum) 1. Основен закон; сборник от закони. 2. Устав, правилник.“ Думата статус отсъства. Според Речник на чуждите думи в българския език, Издание на БАН, 1993 г. (със съкращения) „Статут — 1. Устав. 2. Законодателен акт. 3. Правното положение на едно лице, на населено място и др. 4. Документ, в който се посочва на кого и за каква заслуга се дава орден или медал.“ „Статус — (лат. status) Мед. Състояние на здравето.“

стр. 28. „Неуспехите в Центъра по хемодиализа се дължат на непознаване на екипния подход.“

стр. 32. „Мисля, че относно тяхното изготвяне [на длъжностни характеристики и правилници за вътрешния ред] имат недостатъци, а именно в тях не е застъпено достатъчно условията на работа,

евентуално заплахи, оценката на индивида, по какъв начин ще се извърши тя, липсват някои функции на длъжността, също правата и правомощията в пълен план.“

Коментар: От лингвистична гледна точка, тук за втори път се натъкваме на липса на съгласуване по число: по-горе, стр.11 — „трябва да се вижда... професионалисти“ и сега — „не е застъпено... условията на работа“. По-важното обаче е, че макар дипломантката да говори за стари длъжностни характеристики, и в новите също не са застъпени достатъчно (ако изобщо са застъпени) такива неща, като: условията на работа, евентуално заплахи, оценката на индивида, по какъв начин ще се извърши тя, правата и правомощията в пълен план.

стр. 32. „Таблица 7. Грешки при изготвяне на длъжностна характеристика

1. Липсват важни реквизити на длъжностните характеристики — някои стандарти за работа, резюме на длъжността, условия на работа, евентуални заплахи.

2. Отдава се голямо значение на разделите «задължения», «изисквания», а се подценяват разделите «функции на длъжността» и «права и правомощия».

3. Неправилни изисквания с много противоречия. Трябва да се знае каква е степента на комуникация на лидера спрямо останалите. Притежава ли компютърна грамотност, владее ли чужди езици.“

стр. 41. „Често решенията са взети по спешност, необмислено, преди да бъдат изследвани реалните сведения или преди да бъдат отстранени съмненията. Разногласията биват пресичани от лидера, който се опасява от конфликт.“

Коментар: По спешност и необмислено беше взето решението за диализиране на чуждестранни пациенти в отделението ни. На 20.05.2003 г. научихме, че ще идват чужденци на диализа при нас, договорът е с дата 21.05.2003 г., а на 22.05.2003 г., 16-те белгийски пациенти проведоха първата си диализа при нас. Не бяха изследвани реалните условия и не бяха отстранени съмненията.

стр. 45. „Проф. Фонев — възпитана и интелигентна личност. Умее да контактува и работи със своите подчинени. Винаги усмихнат, приветлив. Добър лидер и предприемач. Грижи се за персонала. Мисля, че мога да го нарека «иноватор». Опитва се да внася идеи от посещенията си в чужбина.“

* * *

Проф. Фонев е бившият завеждащ на нашата клиника, от две години пенсионер. Има частна практика в кабинет извън нашата болница, но все още не е прекъснал връзка със старото си работно място. Понякога се отбива при нас и ни пита вежливо как сме, какво правим. Предполагам, че редовно е търсен за консултации при тежки случаи. Двата му сина работят при нас — единият е лекар (гореспоменатият д-р Венцислав Фонев), а другият — инженер (персоналът в хемодиализа включва и технически лица, отговарящи за поддръжката на апаратите). Времето сякаш няма власт над проф. Фонев. Винаги бодър и щастливо засмян, с безупречен външен вид и с изискани маниери, професионалист от висока класа, той често е канен на международни конгреси и има много приятели и у нас, и по света. Проф. Фонев е не само желан и търсен като участник в международни изяви, а и той самият е много добър организатор, цитирам — „... добър лидер и предприемач. Мисля, че мога да го нарека иноватор“. И ето че този път предприемаческият му размах се изрази в блестящо организиране на диализно лечение на чуждестранни пациенти в нашето отделение. Същевременно се доказва и като „иноватор“, обещавайки пари „на ръка“ на персонала (досега не го беше правил) и по такъв начин — за пореден път — влезе в ролята си на благодетел.

* * *

Планът на Фонев младши, който за щастие не успя, като нищо е можел да включва дори убийство на болен, само и само да бъде спасена честта на баща му — проф. Фонев, чиито действия станаха непосредствен повод за мен да подам сигнала „Опасност от заразяване на чужди граждани в българска болница“.

* * *

стр. 45. „Доц. К. Фонев — възпитан, интелигентен, изключително приветлив. Умее да изслушва. Контактна личност. Мисля, че е подозрителен към персонала си, въпреки че външно показва точно обратното.“

* * *

Сред лекарите се открояваше д-р К. Фонев, не само защото беше най-гръмогласен, но и защото носеше китара и по едно време със скандирания на името му го накараха да свири и да пее. И той свири много хубаво и пя песни на „Битълс“. Много скоро той щеше да стане следващият завеждащ отделение, но онази вечер може би и той още не подозираше това. Спомням си как, докато танцувах блус с него, късаше зърна грозде от асмата над нас и ми ги пяхаше в устата, а аз се смеех и смеех. Днес може би ме смята за смъртен враг. А колко ни беше хубаво тогава!

* * *

Междувременно онзи веселяк и певец от вилата на стария шеф стана завеждащ отделение и нравът му постепенно се измени до неузнаваемост. Превърна се в нервен, високомерен и сприхав шеф. Веднъж ме спря в коридора и ехидно попита:

— Боянова, ти да не си от някоя секта, че не идваш на служебни събирания?

Отговорих му с шеговит въпрос:

— Е, нали все някой трябва да работи, докато другите са на събиране, д-р Фонев?

— Внимавай, Боянова, много секти се навъдиха...

* * *

— Сега, то може да се говори и за мене, че съм примерно педераст, че съм педофил, наркоман или какъвто и да е или продавам наркотици, нали...

— Аз съм се наслушала на приказки, доц. Фонев, затова искам черно на бяло...

— Абе чакай да видя рапорта, бе, да видя там какво толкова пише...

* * *

— Ани, Ани-и, до гуша съм затънал в преписки и рапорти. Ти си мислиш, че ми е лесно, но не е така. Отвсякъде ме дърпат. Знаеш ли колко нещо изписвам всеки ден — ей ги виж...

На бюрото пред него имаше купчини листи и книги, дори на земята по мокета беше разпиляна хартия.

— Ако ти кажа, че само за отделението мисля, няма да ми повярваш, нали? Мъча се, Ани, не работя, а се мъча като грешен дявол. Каквото и да поискам — все няма пари. До гуша ми е дошло, да знаеш. Поне ти не ме занимавай с глупости, не си от вчера тука, никой не те е подгонил...

— Д-р В. Фонев наистина е заплашвал за подписката.

— Абе, брат е, нали знаеш, кръвта вода не става. Остави го, не му обръщай внимание. Що не я пуснахте тази подписка, главният чакаше, бях му казал.

Отново му обясних причините да се въздържим и когато стигнах дотам, че са можели примерно да кажат, че го мразим, защото е момче от сой, син на известен професор, добавих с глупава гордост:

— И моят баща е професор, ако искате да знаете.

— Така ли? Кой е баща ти? Къде е работил?

Обясних му. Баща ми всъщност не е бил професор в университет, но е канен за университетски преподавател точно с такава титла — професор, защото е доктор на науките и научен сътрудник първа степен, обиколил е света и т.н. Сега е пенсионер. Преди няколко години с майка ми се преместиха да живеят и те в Равен, да са по-близо до дъщеря си. За 25 години работа като сестра из различни отделения и в различни градове, нито веднъж не бях прибягвала до името на баща си, нито на чичо си, нито на вуйчо си и пр., нито до имената на роднините на мъжа ми, но сега не изтърпях и извадих картата-коз — баща ми, професора.

— Ама ти негова дъщеря ли си била! Много съм чувал за баща ти. Те с моя баща са работили заедно, заедно са работили много години! Питай го за С. Фонев, да ти каже. Но баща ми почина отдавна, преди повече от десет години вече — при тези думи погледът му се промени — стана много човешки и някак си нежен. Може би с такъв поглед в младите си години е разглеждал фотографии на любими състави или е докосвал лъскавите корици на контрабандно внесени плочи на „Битълс“. Преди да стане завеждащ, очите му все още блестяха с бунтарски рокерски пламъчета, но после угаснаха и заприличаха на мътно-зелени стъклени топчета.

— Добре, ще го питам — обещах аз.

— Ако има нещо, направо идвай при мен да ми казваш. Ти си опитна сестра, няма да те уволним, спокойно. А за Форито не се тревожи, само го дръж под око, че е много завеян.

— Благодаря. Довиждане, доц.Фонев.

— Довиждане, Ани.

* * *

— Я да млъкваш! К'во си мислиш ти, ма, да не си мислиш, че си най-кадърната сестра в това отделение? Ти си най-некадърната сестра, така да знаеш! По-некадърна си даже от Дичева! — Дичева погледна намръщено отстрани, но нищо не каза.

— Сега ли се сетихте, че съм некадърна? 16 години не се сетихте, а? И през януари не се сетихте, а щях да убия човек! Това са персонални нападки! Говорете по същество!

* * *

стр. 46. „Д-р Станчев — страхотно интелигентна и начетена личност. Владее компютърна грамотност. Според мен той е най-приближеният човек на завеждащ отделение. Говори чужди езици. Умее да контактува с пациенти и среден персонал. Мисля, че всички го боготворят. Посещава чужбина с учебна цел.“

* * *

— Илчо — кротко му обясняваше д-р Станчев. — Кливаринът е по-подходящ за тебе. Какво искаш, пак да ти кръвнат хемороидите ли?

— Абе не знам, питам, 'щото ми го смениха и никой нищо не ми казва...

— Ето сега нали ти казвам. Кливаринът е нискомолекулярен хепарин. Подходящ е при болни с кървене, например след операция. И е доста по-скъп от обикновения.

— Така ли? — Илчо все още е недоверчив.

— Недей да ме гледаш така, сякаш ти мисля злото. Знаеш, че винаги сме правили всичко за вас. Ако си мислиш, че съм дошъл тази вечер да си правя

експерименти с тебе или с някой друг, много грешиш, така да знаеш! Преценил съм, че за теб е по-подходящ този вид хепарин, имай малко доверие в лекарите, най-после! — Обаче не му казва, че кливаринът е от партида, на която ѝ изтича срокът и ни е наредено да го правим на всички — и на които имат нужда, и на които нямат.

И в тази ситуация нещата отново не бяха еднозначни. Кливаринът наистина е по-подходящ за такива болни като нашия Илчо и наистина нискомолекулярният хепарин е по-скъп от обикновения, но на Илчо се сетиха да му правят от него, чак като видяха, че партидата е залежала и трябва бързо да се използва.

* * *

— По принцип, Ани, на запад много добре знаят, че в Румъния и в България има много хепатит. За диализните центрове говоря. — Да, де, вметнах аз. — Значи са си направили сметката — заключи д-р Станчев.

— Хубаво, ама ако стане нещо, после нас ще изкарат виновни. Изпълнителите, де, нали? Нашите в Либия как ги затвориха? Да не би те да са били виновни?

— Може и да са били.

— Д-р Станчев! Нашите са невинни! Кой знае какво са им нареждали отгоре, само че после ония си измиват ръцете с нас, изпълнителите. — Само няколко дни след този разговор по телевизията щяха да съобщят, че международна експертна комисия е оневинила нашите медици, доказвайки, че епидемията от СПИН е съществувала в болницата цяла година, преди българите да започнат работа там.

— Права си, същото съм го си мислел. Изпълнителите, обаче, също носят известна отговорност.

— Аз мисля да се откажа от смените с чужденците. Даже се чудя дали не трябва да алармирам някъде какво

става при нас?

— Абе то и аз мислех да се откажа, обаче са ме сложили първи мен, утре до обяд. Утре оставам да ги посрещам. Няма кой да ми го вземе. Виж какво, няма смисъл да се обаждаш. Щом са решили, ще стане.

— Така си е. Нас кой ни пита...

— Трябва да го направим, Ани, това са най-малко 36 000 лева. Тези пари ще влязат в болницата. Нали знаеш, че е потънала в дългове? Пък и за нас ще има.

— Хм, не съм за трийсет лева — вметнах аз, — може да ми излязат през носа после.

— Може и да не се заразят, то не става толкова лесно. Всичко е божа работа. Но с тия наш'те батаци като нищо може да ни цъфне и някой СПИН, ако вземем да ги изследваме всичките.

— Сакън! Само той ни липсваше! — засмях се аз. Той също се засмя.

— Знаеш ли какво може да ти дойде на главата! Професия!

— Едно време ги изследвахме на три месеца, най-редовно.

— Да, с тая Здравна каса всичко се обърка. Не знам какъв е тоя нашият манталитет, и най-хубавата идея да вземем отнякъде, все ще я изопачим.

— Ние всичко си побългаряваме! — и пак се засмяхме.

— Виж какво ще ти кажа, Ани. И най-редовно да ги изследваме, пак няма гаранция. Светъл период, нали знаеш — после някой цъфне! Дано да не се заразят! Между другото, има едно изследване, за цитомегаловирус (CMV), което изобщо не правим, а трябва. В Германия ги проследяваха и за него.

— Аха, чувала съм го. Едно време вземахме на някои болни, сега си спомням.

— Друго време беше тогава — въздъхна д-р Станчев.

— Ами значи това е. Хубаво, те и другите викат да не пиша никъде. Няма да пиша.

— Недей. По-зле ще стане. Не можеш да оправиш тия неща. Ръководството на болницата така е решило, те да си носят отговорността.

— Само че, ако направят проверка, да не излезе пак, нали...

— Няма страшно. Ние им следим чернодробните проби. Ако има нещо, те се повишават. СГОТ и СГПТ са надеждни показатели. — Няколко дни по-късно щях да прочета, че в някакъв център една четвърт от болните с нормални стойности на чернодробните проби се оказали заразени с хепатит. — Пък и да ги заразим, били някакви дъртаци — и се разсмя. — голяма работа! След шест месеца някой може да цъфне, ама дотогава я камилата, я камиларят — и още по-силно се разсмя.

* * *

стр. 46. „Д-р Писалев — рядко възпитана личност. Народна и сдържана личност. Грижи се за пациентите като за негови близки. Липсва му самочувствие, въпреки че има покритие. Работи много, но е притеснителен. Той е човек на изкуството, умее да пише литературни издания. Притежава чувство за хумор. Умее да се сработва с колектива.“

* * *

*Изчезнали са вятърните мелници.
Изгубен е навеки Дон Кихот.
И влачиме безкрилите си делници
в един безкраен кръг — Живот...*

Защо са изчезнали вятърните мелници, д-р Писалев? Защо е изгубен навеки Дон Кихот? Господи, това „навеки“ е страшно! А безкрилите делници, които влачим в кръг, „в един безкраен кръг“? Не, не искаш такъв живот, нали, д-р Писалев? Не искаш, но си принуден. Имаш жена и дете и затова трябва да влачиш безкрилите си делници, понесъл „товар жесток от обич към жена“. Д-р Писалев, аз също имам семейство, не съм самотна кукувица на тоя свят, нали знаеш? Но може би не знаеш, че именно заради семейството си напуснах работа. Когато споделих със синовете си какво става при нас, знаеш ли какво ми казаха те? Казаха ми:

— Мамо, не трябва да мълчиш! — а очите им пронизаха сърцето ми като кинжали, хем четири кинжала наведнъж, не само два. Заради четири честни очи подадох сигнала, д-р Писалев, очите на моите синове. Разбира се, това не беше единствената причина. В живота е по-сложно и няма единствена и последна истина, но че синовете ми очакваха от мен да не мълча като шушумига, е много важна част от комплексната истина.

* * *

По едно време д-р Писалев тръгна да се прибира в кабинета си. Догоних го в коридора, като държах в ръка вестника, в който криех сигнала и му казах:

— Д-р Писалев, имам нещо за четене тук, мисля, че ще ви интересува. И вие сте споменат.

Той повдигна вежди, може би си помисли, че е някаква статия. Преди години някакъв вестник публикува гневно писмо-оплакване от съпругата на наш болен под заглавие „Черни души в бели престилки“. Извадих сигнала, свих го на руло и му го подадох:

— Прегледайте това в кабинета си, не е спешно, после ще си го прибера.

След половин час д-р Писалев ме извика по телефона в кабинета си. Отидох. Седеше на бюрото си, беше свалил очилата си и разтриваше уморените си очи.

— Поздравявам те, Ани — направо започна той. — Много хубаво си го написала.

— Какво мислите, че ще последва сега?

— Ами като четях, си мислех, че първо ще изхвърчи инж. Фонев, а може и шефът след него. Но може и да греша. Вероятно ще те подгонят. Готви се!

— За какво да се готвя? Те да направят проверка. Всичко е само факти, има изследвания на болните.

— Искаш да кажеш — няма изследвания! — засмя се той.

— Именно! Да дойдат да поискат изследванията за хепатит, да видим какво ще стане. Кой болен откога е при нас, кога е изследван, дата, резултат. Няма мърдане!

— Ани, ти на колко години си? Имаш ли 35? — почти любовно ме погледна той.

— Хайде сега! Жената е на толкова, на колкото изглежда, нали?

Това беше разговорът ни с д-р Писалев. Вместо да ми беше правил комплимент, че младея с десет години, да беше ме подкрепил. Разчитах на него заради рапорта, в който посочи Форито като виновник за използването на заразен апарат от незаразен болен (или поне неизследван). Но Форито точно тогава не е бил виновен. Всички техници са го правели редовно, преди и след този случай, и продължаваха да го правят — с благословията на шефа.

* * *

стр. 46. „Д-р Зайкова — млада лекарка с привлекателна външност. Контактна личност. Умее да работи с пациентите и по-

нисшия персонал. Приветлива е. Обучава студенти. Посещава чужбина с цел да разшири познанията си в областта на ХД.“

* * *

Съвсем закономерно, значи, професорът я замени с една млада и амбициозна лекарка. Тази лекарка също много случи с него. Навлезе в професията с бързината на шампион по бързо бягане и докато колегите ѝ години наред кретаха като стари костенурки, тя ги надмина с лекота и се издигна до степен доктор на науките, обирайки лаврите на славата и завистта.

* * *

... д-р Зайкова стана свидетел на безотговорността на Фонев и обеща, също както Скорчева предния път, че ще докладва, но и тя не удържа на думата си, макар че я даде не само пред мен, а и пред старшата ни сестра.

* * *

... Зайкова, онази привлекателна лекарка, която направи шеметна научна кариера, ме помоли — мен лично — да ѝ изпиша дуомокс, вносен антибиотик против хелиобактер пилори — микробът, причинител на язви. Изписахме го на името на болна от стационара, разбира се. Аз си изпълнявах точно задълженията да се подчинявам на дежурния лекар, съгласно длъжностната ми характеристика. Чак сега се замислям, че ако минеше строга проверка и проверяващите засечеха данните от

няколко места, включително питаха и болната какви лекарства ѝ носи сестрата сутрин, обед и вечер (нали болните имат право на информация?), щяха да излязат наяве разминавания, от които не е никак трудно да се направи изводът — болната не е получавала дуомокс. Разбира се, вината щеше да падне първо върху мен. Не съм давала лекарството, а ето лекарката го е изписала в ИЗ-то на болната.

* * *

стр. 46. „Д-р Скорчева — лекар на средна възраст. Комуникативна личност. Работи сериозно и желае да се развива професионално. Грижи се за пациентите с любов, сработва се с колектива. Всеотдайна не само като лекар, но и като човек.“

* * *

— Аз съм директен човек, Ани — прекъсна ме Скорчева. — Като видя, че някой нещо не е свършил, аз реагирам във момента, казвам каквото има. Нека доц. Фонев каже, идвала ли съм да му кажа, не съм доволна от тая сестра или от оная?

* * *

Тогава тя се беше объркала нещо, по собствените ѝ думи след провеждане на разследването. Но първото нещо, което направи, като откри, че е станала такава грешка, не беше да помисли малко как може да е станало, а да отиде при старшата и да ме натопи, без дори да се замисли как е

станала грешката — слезе едно ниво надолу, защото пред шефа не смееше да се оплаква от мен. Старшата, съответно, също без да помисли, ме повика и каза, че Скорчева ме викала в кабинета си. Познат маниер, нали? Щом ме вика, няма как, ще отида.

— Чук-чук-чук?

— Да, моля?

— Аз съм, д-р Скорчева, викали сте ме.

— Ах, да, виж сега, имаш много сериозен пропуск.

Аз, естествено, се притесних от неизвестността. Какъв ли може да е този мой пропуск? Много сериозен при това! Телефонът звънна, Скорчева вдигна слушалката и говори десетина минути, докато аз си напънах ума да се сетя какво може да съм пропуснала, а сърцето ми изпадна в тахиаритмия. Тя седеше зад голямото си бюро, аз стоях диван чапраз — и това е част от принципа. Най-сетне телефонният разговор приключи и Скорчева се обърна към мен с тон на голям шеф:

— Защо си взела два пъти пълни изследвания на болната еди-коя си на 7-ми и 8-ми април респективно?

— Не съм ѝ вземала два пъти кръв, д-р Скорчева!

— Ето ИЗ-то ѝ. Виж сама. При това е по клинична пътека. Ако от Здравната каса минат на проверка, ще ни наложат голяма глоба. Искам да ми обясниш защо си го направила.

— Момент, моля ви — всъщност се моля на паметта си по-бързо да ми възвърне спомена, защото е минала седмица оттогава. — Да, спомням си, сутринта на 7-ми, когато приех петима нови болни. Нали си говорихме, че по случай празника са дошли наведнъж не един и не двама, а цели петима. Така, спомням си, че тогава на всички успях да взема пълни изследвания. Нали пред вас вземах, каквото ми нареждахте? Но на нито един не беше вписано нищо в ИЗ-то. Обещахте по-късно да отбележите, че им е взето всичко необходимо. Спомням си, като си тръгнах, че огледах ИЗ-тата на новите болни още веднъж (винаги оглеждах всички листи на тръгване от работа и на

пристигане, за да не би да впише някое назначение, без да ми каже и после да ме обвини, че съм го пропуснала). Изто на тази болна още не беше обработено.

Оттук нататък Скорчева започна да си припомня, мръщейки ниско челце:

— Да, аз не бях обработила болната. Следобеда бях дежурна. Прегледах я и назначих всички необходими изследвания за няколко дни напред. Пълните кръвни изследвания бяха взети сутринта на 7-ми. Но защо ще напиша дата 8-ми?

— Не знам, д-р Скорчева. Сега се сещам, че нощната ми предаде, че е взела кръв на болната, но аз си помислих, че сте назначили нещо допълнително, за което сте се сетили следобеда.

— Не, всичко е било взето, както трябва. Объркала съм се нещо с датата. Значи излиза, че пропускът е мой?

— Да, така излиза — отговорих с английско самообладание, което си възвърнах веднага, щом паметта ми услужливо започна да ми помага.

Тогава оставих Скорчева да се чуди на себе си, сконфузена от неволното си объркване. Вижте сега, всеки може да сбърка. Въпросът не е в това, а в принципа, както обичаше да казва самата д-р Скорчева. Не знам как го разбираше тя този принцип, но на обяд, след като вече всички сестри знаеха чий е пропускът, включително старшата, аз помолих д-р Скорчева да ми подпише бележка, че пропускът не е мой. Казах на колежките и на старшата, че ако мине проверка, глобата на мен ще я тръснат, като едното нищо, ако нямам такава бележка и ако те си замълчат. Д-р Скорчева ми отказа подпис по следния начин, също в познат маниер:

— Изчакай малко, моля ти се. Трябва да помисля. Не мога да разбера защо съм се объркала.

След два дена ѝ доведох директния свидетел — сестрата, която е работила под нейното лично ръководство и е пуснала бележките за следващия ден, както ѝ е наредила д-р Скорчева. Тогава тя нямаше къде да мърда повече, но

пак ме помоли да не бързам, този път с тържественото обещание:

— Поемам цялата отговорност за случилото се.

— Тогава значи ще ми подпишете?

— Не, не мога сега. Утре.

На другия ден аз пак ѝ пъхам да подпише. Сега пък бърза за някъде, като се върне. Връща се и аз пак съм насреща ѝ, колкото ѝ да не може да ме понася. Излизам с ново предложение:

— Да отидем заедно при доц. Фонев и да му обясним случая.

Представяте ли си колко ѝ хареса това предложение? И колко дни след това е треперела, че ще отида да я изпея на шефа.

— Аз сама ще отида — беше хладният ѝ отговор, събрал последното възможно достойнство на обречения.

Този ден не можа да намери доцента. На другия или на по-другия, аз хванах Джулия за слушател на поучителната история как д-р Скорчева разбира поемане на цялата отговорност. До Джулия седеше една стажантка от горните етажи, която също слушаше с интерес. Тъкмо свърших с разказа и Скорчева влезе.

— Д-р Скорчева, какво направихте по случая с онази болна? — попитах аз и само дето не намигнах на двете отсреща.

— Ами, Ани, аз ходих при доц. Фонев, но ме заговори за друго и забравих да му кажа.

Тези думи ги чува и много добре ги разбраха и колежката ми, и стажантката. Те бяха венецът на разказа за поемането на отговорност.

После Скорчева сякаш забрави напълно. Само на една главна визитация трепна, понеже помисли, че шефът иска да я критикува за дублирането, но веднага схвана, че той не е разбрал за него и се успокои. Това е принципът на д-р Скорчева.

Чак в края на месеца внезапно се сети и рече:

— Ах, ами какво да направим с дублираните изследвания?

— Не знам, нали казахте, че поемате цялата отговорност?

— Да, аз наистина мога да поема отговорността.

И седна да разглежда листа, като че ли за пръв път го виждаше. И — виж ти — откри още нещо. Сгрешила беше при нанасянето. Тези от 7-ми ги нанесла на 8-ми и обратното. И даже така, пак беше объркала няколко цифри. Какво да прави сега? Не само дублирани, ами и грешно нанесени, олеле! И тя старателно преписа целия лист с изследванията. Така разбира тя поемане на отговорност.

* * *

стр. 46. „Д-р В. Фонев — син на проф. Фонев. Ходи на обучение в чужбина. Говори чужди езици. Сдържан в работата си. Работи сериозно, желае да се развива професионално.“

* * *

— Как не те е срам, Ани? Това, което вършиш, е ПРЕСТЪПЛЕНИЕ! Ако се разчуе в чужбина, нашите в Либия ще ги обесят! — и други такива или повтаряше едно и също, а аз тъкмо изключвах последната болна в залата, една кротка възрастна женица, и му отговорих:

— Защо мен да ме е срам?! Знаете ли как се нарича това вашето? Нарича се ОПИТ да ме ВЪВЛЕЧЕТЕ в престъпление!!! — а той не ме остави и повиши тон:

— ТИ СИ МИСЛИШ, ЧЕ ГО ПРАВИШ ЗА ХУБАВО, НО САМО ЩЕ СТАНЕ ПО-ЛОШО. ЩЕ ЗАГАЗИШ ЗДРАВО, ПОМНИ МИ ДУМАТА!

А помпата на апарата работеше и приближаваше най-критичният момент при изключването на болния, когато

една секунда отклоняване на вниманието може да е фатално, и аз го моля да спре за малко с обвиненията:

— Не сега, д-р Фонев, моля ви, престанете, почакайте да свърша с изключването! — а същевременно успокоявам болната: — Не ни обръщай внимание, Иванке, това са си наши работи, като семейни караници, нали знаеш?

И в момента роня сълзи от унижение, като си спомням. Но реших — ще пиша. Поучителна книжка. Ако ще да рева през цялото време, докато седя тук, пред компютъра, пак ще пиша.

Ситуацията този ден, всъщност, беше много объркана. Тя съдържаше както елементи от трагедия, така и от комедия или, както се казва литературно — беше трагикомична. Комичният елемент идваше от това, че никой не си произнасяше репликите гладко като по книга, а бъркахме думите и добавяхме множество други, комбинирани с неописуеми звуци, жестове и движения, които, ако бяха заснети и после пуснати при изключен звук, биха разсмели зрителите до сълзи. От всички наскачали срещу мен този ден най-добре се справяше д-р Венцислав Фонев.

* * *

А трагичният елемент идваше оттам, че д-р В. Фонев продължи да вика по мен през цялото време, докато изключвах последната болна в залата. Хубаво време и място намери, няма що. Всеки лекар много добре знае, че това е един от най-отговорните моменти в работата на диализната сестра. Питам се дали пък целта му не беше да ме докара до емоционален колапс? Да загубя контрол от обида, да захвърля всичко и да се разрева или да се разтреперя и да объркам нещо, а в моята работа е достатъчно само да не успея да заципя кръвната линия

навреме, за да причиня въздушна емболия на болния и по този начин — фатален край. Този ден всички трескаво търсеха начин да ме обвинят в нещо и да се отърват от мен. Ако в ръцете ми беше загинала тази болна, вниманието веднага щеше да се отклони от сигнала, който бях подала преди седмица, към току-що извършеното от мен престъпление. Планът на Фонев младши, който за щастие не успя, като нищо е можел да включва дори убийство на болен, само и само да бъде спасена честта на баща му — проф. Фонев, чиито действия станаха непосредствен повод за мен да подам сигнала „Опасност от заразяване на чужди граждани в българска болница“.

* * *

Преди години една млада лекарка работи в нашето отделение повече от година, за да навлезе в спецификата на хемодиализата. През този период от време тя не получаваше заплата, защото се учеше, затова пък я караха да поема и самостоятелни дежурства, което не беше редно, но тя не възразяваше. Изобщо, правеше всичко възможно да бъде полезна и да докаже способностите си на практика. Беше още при нас, когато се обяви конкурс за лекарско място в отделението ни. Не си спомням дали кандидатства или не, но си спомням кой го спечели — д-р Венцислав Фонев, синът на нашия завеждащ катедра. Дотогава не го бяхме виждали и лекарите се притесняваха да не започне да ги следи и да докладва за всичко на баща си. Но той се оказа много възпитан, приветлив и способен — истинска гордост за именития си баща, от когото може би генетически бе възприел не само умствените способности, но и практическите умения за работа в хемодиализа. Иначе как да си обясня, че измести лекарката, която работи ангария сума ти време. Разправяха, че я били предупредили изобщо да не се появява на конкурса. Може и да не са били

слухове, защото я видях да плаче. Оттогава не съм я виждала.

* * *

Не го бях виждала дълго време преди това. Появи се изведнъж, като пристигнаха белгийците. Венци по-често стоеше в чужбина, отколкото в България. Изкара година ли, повече ли специализация в САЩ. После къде още ходи, не знам. Знам, че постоянно го нямаше и ако дойдеше, беше за малко. Няма да се учудя, обаче, ако по график се окаже, че си е работил най-усърдно при нас, докато го е нямало.

* * *

стр. 47. „Старша сестра Б. Донманлиева — медицинска сестра със стаж и опит. Изпълнителна и добродушна личност. Удобна мишена за всякакви обвинения. Изключително разбрана жена. Умее да сплотява колектива, съобразява се с желанията на подчинените си. Мисля, че трябва да действа по-твърдо.“

* * *

— Винаги съм се опитвала да се отнасям с хората така, както съм искала те да се отнасят с мен, разбираш ли ме?

Дожаля ми за нея. Наистина беше добра старша. Колко пъти сме ѝ сме качвали на главата — една иска този и този ден да е свободна по график, друга излязла в болнични и не се обажда и всички през цялото време сменят дежурства. Имало е дни, когато нито една не е била

на работа по график, а е замествала друга. Донманлиева нямаше навик да контролира отблизо работата. Бившата старша сестра, Мелничарова, сутрин лично оглеждаше цялото отделение, особено в понеделник, след основното почистване. Като се надигнеше на пръсти, а беше висока жена, и като минеше с пръст по гърба на бактерицидните лампи, само да имаше малко прах, елате да видите после какво ставаше. Затова отделението винаги беше чисто и санитарките припкаха без постоянно подсецане. Донманлиева може би затова не минаваше нито хигиенни визитации, нито периодични проверки, защото най-вероятно подсъзнателно ѝ се е искало и нея да не я проверява никой. Между другото каза и това:

— Аз съм решила за себе си, Ани, повече не искам да бъда старша сестра. Мислех да го направя още като мина проверката за епрекса, но тогава нямаше места — и очите ѝ се напълниха със сълзи.

* * *

стр. 47. „М.с. Добринова — в пенсионна възраст, разбран, добър човек. Притежава добри познания в областта на ХД, желае да бъде полезна. Заема винаги принципни позиции. Не се страхува да изрази мнение. Работата в отделението ѝ допада, но вижда, че има много неща, които трябва да се променят.“

* * *

В следващия миг на вратата се показва колежката от кафявата зала, пенсионирана сестра, която работеше в частната практика на професора и се оплакваше, че за 100 лв. на месец му е и сестра, и секретарка, и санитарка. Тя се обърна към мен:

— Ани, можеш ли да ме смениш малко оттатък, че да си изпия хапчето за кръвно? За пет минутки.

* * *

стр. 47. „М.с. Дичева — медицинска сестра на средна възраст, дава вид на задоволена жена, но не е така. С високо мнение за себе си. Мисли се за безгрешна, но уви не е. Бори се за власт. Конфликтна личност е и обича да сформира конфликтни ситуации. По данни на по-стари колежки обича да разплаква почти всички новодошли. Успява да излиза от тези ситуации и да оставя друг да бъде виновен.“

* * *

Именно на Дичева сега ми е трудно да кажа „Прощавам ти“. С нея имахме най-трудно постигнатата дружба — нещо като мъжко приятелство. Дълго време се карахме, докато най-после станахме първи приятелки — и се подкрепяхме една друга. Тя е борбена натура, езикът ѝ е остър и тонът ѝ плаши несвикналите с нейния начин на общуване. Болните ми се оплакваха от нея, че не ставала да им измери по едно кръвно, а аз им виках, недейте така, Дичева ми е приятелка, няма човек без кусури.

* * *

Ти мълча през цялото време, докато шефът ме хокаше и обиждаше на некадърна в манипулационната, където ти беше единствен свидетел. Мислеше, че добре се защитавам или какво? Аз не бях на себе си, треперех, заеквах, не виждаше ли? Не те ли обиди и теб, като каза:

— Боянова, ти си толкова некадърна, по-некадърна си даже от Дичева!

Ти си опитна сестра, Дичева, и устата отгоре на всичко, как можа да го изтърпиш? А после, щом той си излезе и аз се опитах да поговоря с теб, ти какво ми каза:

— Ама и ти, защо си писала такива неща? — и ме погледна унищожително.

— Какви неща? — казах аз и гласът ми внезапно пресипна.

— Ами че сме се били продали за жълти стотинки, че сме глупави, четоха ни го, много ни стана обидно...

— Но аз не съм писала такива неща! — казах аз със заекване. — Прочели са ви нещо, което не съм писала, не разбираш ли?

— О, не ме интересува — отговори ми ти, като ти предложих да прочетеш какво точно съм писала.

* * *

стр. 47. „М.с. Стефчова — медицинска сестра в пенсионна възраст. Не се страхува да изрази мнение, но понякога се влияе от другите колежки. Енергична. Притежава чувство за хумор.“

Коментар: Пенсионирани сестра; не е свидетел на историята, разказана тук, но е спомената в хрониката.

* * *

Една сестра, голяма шегаджийка, понастоящем пенсионерка, имаше навик да казва:

— Нещо един зъб ме боли. Трябва да взема лекарство.

Това беше парола. Знак за изваждане на ракия или каквото има в момента, но най-често ракия. После някой друг казваше:

— Абе и мен ме боли зъб. Дай малко лекарство тука.
Да споменавам ли пушенето? Мисля, че е излишно.
Във всички български болници се пуши — и то много.

* * *

стр. 47. „М. с. Габровска — добра по душа, често става за присмех на останалите. Некомпетентна. Влияе се от всеки. Обича да доносници. Всеотдайна в професията си, но вместо нея друг обира парсата.“

Коментар: Бивша колежка, работила за кратко при нас, не е свидетел на тази история.

стр. 47–8. „М.с. Митрева — медицинска сестра на средна възраст, с високо самочувствие, но не покрито. Авторитета си се опитва да гради на плещите на втория си съпруг. Задочен студент. Придава си вид на задоволена от живота жена. Често става за присмех на останалите. Обича да доносници, но е лицемер пред жертвите си. Пренася настроението си от дома в работата.“

* * *

След това се обади и Митрева, а думата ѝ тежеше, защото е съпруга на хабилитирано лице, лекар доцент, а и знае как да се изкаже — спокойно, с подбрани думи и с уважение към събеседника. Аз нея много я уважавах, защото е една от най-опитните сестри, а освен това има и магистърска степен от нашия университет, но друга специалност. Дипломантката я беше изкарикурирала в научния си труд за колектива ни, че авторитетът ѝ бил без покритие, била го градяла върху авторитета на втория си съпруг, че всички ѝ се подигравали зад гърба и т.н. Не е така. Съпругът ѝ е от моя роден край, познавам го — професионалист от висока класа и прекрасен човек, защо

да не се гордее с него? Освен това дипломантката нямаше откъде да знае, че сестра Митрева също щеше вземе магистърска степен три години след нейната. Сестра Митрева каза следното:

— Бих искала да обърна внимание на практиката новите, още неизследвани болни да се диализират на чистите апарати. Така например, пациент Сунай, който понастоящем се диализира в жълтата зала, няколко месеца беше на чист апарат в голямата зала, тъй като беше нов болен и се предполагаше, че не е заразен. Той не е единственият случай. Считам, че докато диализираме непроверени пациенти на чисти апарати, няма гаранции, че и те не са вече заразени с хепатит С и дори с хепатит В. Епидемиологичният риск в отделението ни е много висок.

Старшата изслуша речта с нарастваща тревога, след което каза:

— Права сте, сестра Митрева. Не можем да гарантираме дори един чист апарат.

Тук Дичева не издържа:

— Професорът знае много добре, че нямаме чисти апарати. За какво ги води тези чужденци? И колко народ ще дойде?

Старшата обясни, каквото знаеше:

— Доколкото разбрах, и двете групи са по 15–16 болни, едните от Белгия, а другите от Израел.

— Леле! — писна острогласо Дичева. — Ами как ще ги поемем толкова много? Друг път шефът отказва да вземе и един болен от друг център, и без гости сме претоварени, а сега ги карат направо с автобуса и ни ги тръшват, без да ни питат. И кой ги знае какви ще бъдат капризни!

Друга добави:

— Що не си ги диализира сам? Нали има частен център с пет апарата!

— Кой знае какви пари смъква! — допълни трета.

Всички присъстващи зашумяха развълнувано.

— По-полека! По-полека! — каза старшата. — Чакайте първо да ви кажа колко пари дава професорът на

смяна с чужденци, да ви кажа ли? — и се усмихна дяволито.

Моментално настъпи тишина и към старшата се насочиха внимателни погледи, пълни с надежда и любов.

— Не е лошо! — промълви Митрева, като чу за парите, и веднага забрави за заразените апарати, аз поне повече не я чух да говори за епидемиологичен риск.

* * *

стр. 48. „М.с. Боянова [авторът] — работи добре, въпреки че колежките ѝ гледат на нея с пренебрежение. Владее английски език. Задочен студент. Пациентите ѝ я обичат. Контактна личност.“

* * *

стр. 48. „М.с. Атеш — млада сестра. По професия е акушерка. Самонадеяна, лицемерна, умее да се нагажда според екипа, с който е на работа.“

* * *

Този път го направи пред трима свидетели: аз, сестра Атеш и д-р Скорчева! [Случаят беше премълчан].

* * *

Сестра Атеш присъстваше на разговора ни. Казах ѝ, ако се опасява, че мога да я потърся за свидетел пред съда, да излезе, но тя премълча и остана.

* * *

стр. 48. „М.с. Бедрова — млада сестра, добра и весела натура. Задоволена от живота. Изпълнителна.“

* * *

Генито Бедрова пък ме обвини в залата, като си тръгнаха болните, че не съм си била вършела работата. Бях изключила четирима, а тя — трима болни и не споделях виждането ѝ по въпроса. Забележката ѝ беше, че не съм заредила четирите апарата, които се бяха освободили, докато изключвах самите болни. Казах ѝ, че сега започвам да ги зареждам, а тя замърмори сърдито нещо за мързел, и тръгна един вид да ми помага. Благодаря от такава помощ! Казах ѝ да не ми се прави на злата свекърва, не ѝ отива, само преди час най-много я бях похвалила как широко се смее и ѝ казах, че така ще я помня — широко усмихната, но тя още повече се ядоса. Поскарахме се, разбира се. Време имаше достатъчно за зареждане, нямаше защо да препира. Можеше да излезе и да ме остави да си довърша. Но тя беше видяла как ме подхванаха шефовете и реши да се пише на страната на победителите.

* * *

стр. „М.с. Малинка — млада сестра. Нагажда се, но понякога играе ролята на зодия «Близнаци»“

* * *

Шефът ме остави за малко и си замина. Малинка каза:

— Няма да ни платят нищо, то се разбра — и ме погледна обвиняващо.

— Съжалявам, но май наистина така ще стане — казах аз.

— А, нищо, нищо, не ни е за първи път да ни прекарват.

* * *

Докато чаках старшата да ми подпише обходния лист, в кабинета ѝ връхлетяха прегърнати и засмени д-р Станчев и една млада сестра. Тя всъщност не е в първа младост, но определено младее и каквато е мъничка и остроумна, лекарите много я харесват.

— Хей, внимавайте! — шеговито викнах аз. — На това в цивилизованите страни му се вика сексуален тормоз на работното място! — и щипнах доктора по сланинките около кръста.

— Стига, бе Ани, ти все такива ги измисляш! Това да не ти е на Запад! — ухилено ми отвърна колежката.

* * *

стр. 48. „М.с. Х. — ученолюбива, кариеристка, пробивна. Умее да работи в екип.“

Коментар: Беше в отпуск по време на напускането ми, затова не е свидетел; бакалавър от университета, където аз все още уча, още една бакалавърска степен от друг, по-престижен университет и в момента кара магистратура в трети, още по-престижен; очаквах да ми се обади поне по телефона, разчитах на нея, възможно ли е още да не е разбрала какво стана — днес е 30.06.03 г.

стр. 48. „М.с. Y. — акушерка по професия. Работи, старе се. Безразлична е към атмосферата.“

Коментар: Не е свидетел; завърши висше икономическо образование в престижен университет, замина за Кипър на работа, тя е „другата“ по-долу.

* * *

Всъщност едната от тях се върна след по-малко от година с влошено здравословно състояние, защото беше работила по 12 часа всеки делничен ден, включително и в събота, за да си заработи честно тройната в сравнение с тука заплата. Затова пък другата извади невероятния късмет да срещне любовта точно на острова на Афродита и замина със съпруга си за друг остров — Албион.

* * *

стр. 48. „М.с. Z. — добро и работно момиче. Чувствителна.“
Коментар: В отпуск по майчинство, не е свидетел.

* * *

... междувременно една сестра замина на работа в Германия, друга забременя, а при нас всяка новооткрита бременна веднага взема отпуск и после ѝ разрешават болнични, за да не рискува здравето на плода сред инфекциите и отровите в болницата.

* * *

стр. 48. „М.с. Н.В. [дипломантката] — изпълнителна. Мрази двуличието.“

Това е всичко. Няма описани други образи. Имало е и други сестри тогава, но за тях нищо не пише. Нито за техниците или санитарките.

Следват извадки от типа „разни“, някои от които също заслужават да влязат в тази хроника.

стр. 49–50. „всеки си пази хляба и мълчи. Работят в страх.“

стр. 50. Таблица 11. Сестрински роли в центъра по хемодиализа по Белбин

Председател — Донманлиева

Направляващ — Дичева, Митрева

Контактен човек — Бедрова, Добринова, Боянова, Н.В.

Човек-идея — Малинка, Н.В., Боянова

Критик — Митрева, Стефчова, Дичева

Практик — [колектив]

Изпълнител — [колектив]

Коментар: Ясно се вижда, че още съм била от кротките. Идеи съм имала, но понеже не съм била нито направляващ, нито критик, никой не ме е слушал. Но пък съм била контактна, значи не съм се засягала от пренебрежението на колежките.

стр. 59. „Мениджърът на Център по ХД е зав. катедра проф. Фонев, а изпълнителният директор е доц. К. Фонев.

Проф. Фонев е отчасти импулсивен и подозрителен, а доц. Фонев е свръхоптимистичен и подозрителен към персонала. Би трябвало да осъществи по-голям контакт с членовете на отделението и да получава почти винаги обратна връзка. Трябва да бъде достатъчно стриктен и отговорен. Той трябва да има избраник, да го замества в негово отсъствие. Не трябва да се доверява на всеки лекар. Важно е да получава достоверна информация.“

стр. 61. „Най-важно е обгрижването на пациентите на високо ниво, не само наши пациенти, а и от вън“

Коментар: Това пророчество ли е било?

стр. 62. „Ние живеем в период на Валутен борд, но въпреки това не бива да се оправдаваме, че няма средства за консумативи и за заплати и затова не трябва да обслужваме на ниво пациентите.“

стр. 72. „Работната група на фондация «Искусствен бъбрек» има за цел да осъществи следните задачи:

1. Да популяризира Европейските стандарти сред специалистите, работещи в отделенията по ХД, нефрология и трансплантация, усвояването и прилагането им в ежедневната практика. Това дава възможност за унифициране на грижите за болните с тези в Европейските държави.

2. Да предлага Европейски програми за квалификация на средни мед. специалисти, работещи в ХД и трансплантация.

3. Да ангажира вниманието на съответните специалисти от Министерството на здравеопазването и учебните заведения, подготвящи кадри, със съответните правила, разработени от EDTNA/ERCA [European Dialysis and Transplant Nurses Association/European Renal Care Association]“

Коментар: Дали ще се намери някой да разследва какво е свършила работната група на фондация „Искусствен бъбрек“ и какво е станало с нея? Май нещо не се чува нищо за нея вече. Да не излезе като славната история на омбудсмана в България (ако не знаете за омбудсмана, вж. по-долу, за да не търсите из цялата книга и — край на тази хроника, най-сетне!)?

Преди две-три седмици, като търсех инстанции, до които да пиша за нещата, ставащи в нашето отделение, се сетих, че на Запад имат специална служба за всевъзможни оплаквания на гражданите — омбудсман (ombudsman). Потърсих из Интернет пространството и попаднах на една поучителна, много българска история. Първо да ви предупредя, да не бързате да се радвате — Омбудсман в България

няма, а сигурно няма и да има. Ето историята на опитите да се създаде такъв. За сверка на цитираното по-долу е Интернет адресът:

<http://www.csd.bg/news/law/OmbudsmanB.htm>

„Работата по въвеждане на институцията омбудсман в България започва през 1998 г. със задълбочено проучване и анализ на съществуващата нормативна уредба...“ и т.н. Обърнете внимание на кухата фраза „задълбочено проучване“. Колко задълбочено проучване? Къде са анализите от него? Това се нарича генерализиране — без факти, с изтъркана фразеология. От 1998 нататък:

На 8 и 9 юни 2000 г. в София за втори път гостува главният парламентарен омбудсман на Швеция Клаес Еклунд.

От 12 до 20 юни 2000 г. българска парламентарна делегация посети Канада ... с цел да проучи канадския опит в развитието на институцията омбудсман.

На 20 ноември 2002 в София се проведе семинар на тема „Възможности за установяване на институции от типа на омбудсман на местно ниво в България. Опит и перспективи“.

На 24 ноември 2000 г. в Народното събрание се проведе Международна конференция на тема „Създаване на институцията омбудсман в България“.

От 28 февруари до 3 март 2002 г. се проведе кръгла маса, посветена на установяването на институцията омбудсман в страната

На 19 март 2002 г. в Центъра за изследване на демокрацията беше проведена работна среща на тема „Установяване на институцията омбудсман в България“

На 9 април 2002 г. в Народното събрание се проведе публично обсъждане на тема „Институцията омбудсман“

От 6 до 8 юни 2002 г. в София се проведе международна конференция на тема „Европейските стандарти и институцията омбудсман в страните от Югоизточна Европа“

На 14 и 15 декември 2002 г. в София се проведе семинар на тема „Местният омбудсман“...

По-нататък следите се губят.

6.06.2003 г. — 30.06.2003 г.

ЕПИЛОГ

Днес, 2 юли 2003 г., отидох за предпоследен път в болницата. Предпоследен, защото още веднъж ще трябва да ходя, за да си прибера един документ, така нареченото удостоверение образец УП-2. Добре, че се консултирах и с адвокат, и със счетоводител, за да науча, че освен трудовата книжка, ще ми трябва и това. То не ми трябва сега, всъщност, а чак като се пенсионирам. И макар да си мисля, че кой знае дали ще доживея до пенсия — това са още към 15-тина години, дотогава я камилата, я камиларят, нали знаете, но все пак редът си е ред. Трябва да се спазва. От личен състав обаче се опитаха да ме убедят, че нямамо нужда от такъв документ. Трудовата книжка била достатъчна. Пак трябваше да им обяснявам елементарни неща. Сякаш са сложени там не да помагат на работещите в предприятието, а да им пречат. Накрая се принудих да пусна още една молба до моя приятел, изпълнителния директор.

И така, след като сутринта се видях с адвоката за последни уточнения, рано следобед посетих бившия си втори дом. Спокойно време за фирмата-болница. Шефовете са си заминали, административният персонал се е изпокрил във вътрешните помещения на двойните кабинети. Чукам и влизам при секретарката на главния. Тя се появява отвътре и ме гледа леко уплашено. Така и така — нося една молба, казвам.

— Оставете я, моля, ще я заведа, но в момента не мога да изляза, чакам разговор по телефона.

— Аз ще я заведа сама, не се безпокойте.

Отивам в деловодството.

— Заповядайте една молба за завеждане, моля.

— Каква е тази молба? — пита служителката.

— Ами молба като молба. Сега бях при секретарката на главния, тя ме прати при вас.

Моментално вдига телефона и говори със секретарката. Понаучили са се да правят обратна връзка — много добре. Проблемът

е, че бързо забравят полезните знания.

— Добре — казва. — Ето ви номерче. Можете да оставите молбата тук или да я занесете лично. Секретарката каза, както вие решите.

— Ще ѝ я занеса. Нали съм заинтересована по-скоро да ѝ се даде ход.

Оставих молбата, пожелах приятен ден на синеоката хубавица и отидох в личен състав — през две врати в трета.

— Чук-чук-чук.

Тишина. Отварям и пак чукам три пъти на вратата, както е разтворена. Отвътре изскача другата хубавица. Веднага вади заповедта ми за напускане и трудовата ми книжка.

— Подпишете се тук — казва тя и ми сочи отдолу под многоцветната молба — нали ви казах, че сегашните документи са индигирани и шарени.

— Чакайте малко да видя какво пише — казвам аз, вземам пъстрите листи и отстъпвам встрани да разгледам текста.

— Къде отивате с документа? — стреснато пита служителката.

— Никъде, просто го чета.

Добре е, пише, че е с предизвестие от страна на работника. Подписвам.

— Сега се подпишете и тук, задето ви връщаме трудовата книжка.

— Я дайте и книжката, да я поразгледам малко. Нали знаете, че нямам много доверие в компенциите ви.

Дава я и стои права с вид като човек, на когото правят проверка.

— Хм! — казвам. — Какъв е този печат „невалиден“?

— Ще ви обясня — отговаря тя и тонът ѝ вътрешно ме размива, но аз си придавам важност и я гледам със строг шефски поглед.

Обяснява ми. Било във връзка с неколнократните промени в името на фирмата-болница.

— Хубаво — казвам намръщено. — Дано да не излезе, че и трудови книжки не знаете как се водят.

— А обходния лист носите ли? — сеца се служителката.

— Забравих го, но ако искате, ще ви го донеса, като идвам за УП-2.

— Няма нужда, вярвам ви.

— Благодаря.

После се качвам в отделението. Прибирам си някои неща от шкафчето, други оставям. Извиквам от коридора:

— Хей, ще ви изнесат отделението и няма да разберете как е станало!

Една млада сестричка притичва. Тя беше в отпуск, затова не е свидетел на събитията около напускането ми. От нея научавам две новини. Едната е ужасна — съпругата на д-р Писалев е загинала на място при тежка катастрофа, станала на 22-ри юни. Дъщеричката му била с комоцио (сътресение на мозъка), но жива. Другата новина е прекрасна — сестричката заминава на работа в Саутхемптън, Южна Англия. Знаех, че е издържала интервюто и много се зарадвах, но същевременно и много натъжих от голямото лично нещастие, сполетяло поета на нашето отделение. Тръпки ме побиха, като си спомних как съм го обвинила в книгата си, че вместо да ме защити, е предпочел да влачи „безкрилите си делници“ с „товар жесток от обич към жена“. Когато съм писала това, той вече е бил вдовец!

Това е засега.

Feci quod potui, faciant meliora potentes.

02.07.2003 г.

Публикация: „СОФТИС“, 2003, ISBN 954-760-050-8
Источник: <http://softisbg.com>

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.